

ÇUKUROVA’NIN KALKINMASINDA SOSYAL VE İKTİSADİ YÖNLERİYLE ATATÜRK ÇİFTLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİP ÇAĞDAŞ ERDOĞAN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
TEMmuz- 2021**

**ÇUKUROVA’NIN KALKINMASINDA SOSYAL VE İKTİSADİ
YÖNLERİYLE ATATÜRK ÇİFTLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİP ÇAĞDAŞ ERDOĞAN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH
ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet ASKER**

**MERSİN
TEMMUZ 2021**

ÖZET

Çukurova verimli topraklara, tarım yapabilmek için uygun bir iklime ve özel bir coğrafi konuma sahiptir. Bu nedenle bu bölgenin vazgeçilmez geçim kaynağı geçmişten günümüze tarım olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk Ankara'da Atatürk Orman Çiftliğine bağlı olarak kuracağı diğer çiftlikler için Çukurova bölgesini seçmiştir. Cumhuriyet Döneminde Çukurova'nın tarımsal kalkınma ve modernleşmeye duyduğu ihtiyaç Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatinden kaçmamıştır. Modern tarıma geçebilmek Cumhuriyet Döneminin en önemli politikalarından biri olmuştur. Atatürk Çukurova bölgesinde kendi şahsi mülki olan; Silifke'de Tekir ve Şövalye Dört Yol'da portakal bahçesi ile Karabasamak, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliklerini kurarak Çukurova'nın sosyal ve iktisadi kalkınmasını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Atatürk çiftliklerinde modern tarım yöntemleri uygulanarak bölge çiftçisine örnek olunmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Atatürk Çukurova bölgesinde Tohum Islah İstasyonu, Ziraat Mektebi ve Ceyhan Mercimek Harası(Çukurova Çiftliği/Anavarza Çiftliği) ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulması konusunda da destek olmuştur. Böylelikle Çukurova'da iktisadi ve sosyal yaşam değişime uğramıştır. Sonuç olarak Atatürk Çiftlikleri ve Cumhuriyet Döneminde uygulanan politikalar Çukurova'nın sosyal ve iktisadi kalkınmasını şekillendiren en önemli aşamalardan birini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çukurova, Atatürk Orman Çiftlikleri, Kalkınma, Ekonomi, Kooperatif.

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Asker, Tarih Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

Cukurova has fertile soils, a suitable climate for agriculture and an important geographical position. For this reason, the indispensable source of livelihood of this region has been agriculture from the past to the present. Hence, Mustafa Kemal Atatürk chose the Cukurova region for farms to be established under Atatürk Forest Farm in Ankara. During the Republican period, Cukurova's need for agricultural development and modernization did not escape the attention of Gazi Mustafa Kemal Atatürk. The transition to modern agriculture was one of the most important policies of the Republican era. Atatürk also had his own personal property in the Cukurova region; Tekir and Sovalye farms in Silifke, Orange Grove and Karabasamak farm in Dörtöyl. Furthermore, he tried to pursue the social and economic development of Cukurova by establishing Piloğlu Farms in Tarsus. Atatürk farms tried to be an example to the farmers of the region by applying modern agricultural methods. He also supported the establishment of a seed breeding station, Agricultural School and Ceyhan Mercimek Harası (Cukurova farm/Anavarza farm), and Agricultural Credit Cooperatives in Atatürk Cukurova region. Thus, economic, and social life in Cukurova has undergone several changes. In these aspects, Atatürk's farms and the policies implemented during the Republic formed one of the most important stages that shaped the social and economic development of Cukurova.

Keywords: Çukurova, Atatürk Forest Farms, Development, Economy, Cooperative.

Advisor: Doç. Dr. Ahmet Asker, Department of History, The University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ait en kapsamlı fotoğraf albümüne sahip olan ve benimle fotoğraf arşivini cömertçe paylaşan Yazar Hanri BENAZUS'a; Çukurova bölgesi'nin 1930-1938 yıllarına ait fotoğraf koleksiyonuyla beni destekleyen Yazar S.Haluk UYGUR'a; yerel kaynaklara ulaşmam konusunda yardımcı olan ve her konuda benden desteğini esirgemeyen Dr.Şeyda KANAT'a, Dr.Öğretim Üyesi Vedat KANAT'a ve ATÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Ahmet KARATAŞ'a; fikir alışverişlerinde bulunduğum Mersin Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi Ozan Arslan'a; katkı ve teşvikleriyle bana her zaman feyz veren değerli jüri üyeleri Doç.Dr. Fahriye EMGİLİ'ye ve Dr. Öğretim Üyesi Remzi YARDIMCI'ya; Milli Kütüphane gazete taramalarında bana eşlik eden değerli arkadaşım Şengül CANDAN'a; Çukurova bölgesi'nin canlı tarih hafızaları olan Silifke'de Emekli Öğretmen Rıfat KARADUMAN'a, Emekli Polis Savaş GÖKTEN'e; Hatay-Dörtüol ilçesinde bulunan Atatürk Orman Çiftliği ile ilgili araştırmalarını aktaran Yazar Kadir Aslan'a ve Hatay ve çevresine ait tarihsel bilgileri aktaran Yazar Vasi Köse'ye, candan teşekkürü borç bilir, saygı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez süreci boyunca zorlandığım her anda beni tekrar motive eden ve akademik anlamda yönlendirmeleriyle bana çok büyük katkıları olan saygıdeğer danışman hocam Doç.Dr. Ahmet ASKER'e, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tabii ki bugünlere gelebilmemde büyük emekleri olan babam Hüseyin ERDOĞAN ve annem Şehriban ERDOĞAN başta olmak üzere aileme saygı ve sevgilerimi sunar, minnet duygusu ile sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
RESİMLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR VE SİMGELER	xi
1. GİRİŞ	1
2. OSMANLI DÖNEMİ ZİRAAT POLİTİKALARI VE ÇUKUROVA	6
2.1. Kuruluş Döneminden Tanzimat Dönemine Tarım Politikalarının Dönüşümü ve Çukurova	6
2.2. Tanzimat Döneminde Tarım Modelleri	11
2.3. XIX. Yüzyılda Çukurova Tarımı ve Çiftlik Modelleri	13
2.3.1. Silifke Tekir Çiftliği	18
2.3.2. Çukurova Harası/Çiftlikat-ı Hümayun(Anavarza/ Mercimek)	19
2.3.3. John Barker Süveydiye Çiftliği	22
3. ATATÜRK DÖNEMİ ZİRAAT POLİTİKALARININ VE KOOPERATİFÇİLİĞİN ÇUKUROVAYA ETKİLERİ	25
3.1. İzmir İktisat Kongresi ve Kalkınma Planları	25
3.2. Aşar Vergisinin Kaldırılması (17 Şubat 1925)	27
3.3. Atatürk Döneminde Ziraat Modelleri ve Çukurova	28
3.3.1. 1924 Adana Beynelmilel(Uluslararası)Ziraat Sergisi	31
3.3.2. Adana Ziraat Mektebi	34
3.3.3. Adana Enstitüsü	38
3.3.4. Adana Tohum Islah İstasyonu'nun Uygulamaları	41
3.3.5. Ceyhan Mercimek Çiftliği (Çukurova Çiftliği/Anavarza Çiftliği)	46
3.4. Atatürk Döneminde İskân ve Toprak	48
3.5. Ziraat Bankası'nın Yeniden Düzenlenmesi ve Çukurova'ya Yardımları	52
3.6. Cumhuriyetin Pamuk Politikası	56
3.7. Ekonomik Buhran Döneminde Çukurova Çiftçisi	60
3.7.1. Çukurova Çiftçisi ve Tefecilikle Mücadele	63
3.8. Kooperatif Kavramı ve Öncüleri	64
3.9. Atatürk ve Çukurova'da Kooperatifleşme	68
3.9.1. Silifke Tekir Tarım Kredi Kooperatifi ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Geliştirilmesi	72
3.9.2. Adana Çiftçi Birliği Kooperatifi	77
3.9.3. Çukurova Sanayisi ve Kooperatifçilik	78
3.9.4. Çukurova Satış Kooperatifleri	81
3.9.5. Çukurova Türkofis Teşkilatı (Dış Ticaret Reisliği) ve Kooperatif	82
3.9.6. Mersin Liman Kooperatifi	83
3.9.7. Adana Köy Kooperatifleri	84
3.9.8. Çukurova Sulama Kooperatifi	86
3.9.9. Çukurova Havacılığında Kooperatifleşme	87
4. ÇUKUROVA ATATÜRK ÇİFTLİKLERİ (1925-1937)	90
4.1. Devletçilik İlkesinin Tarım Politikalarına Yansıması	90
4.2. Çukurova ve Atatürk Çiftliklerinin Kuruluş Amaçları	91
4.2.1. Tarsus (Piloğlu) Çiftliğinin Kurulması	96
4.2.2. Silifke Tekir Gazi Çiftliği	98
4.2.3. Şövalye Çiftliği	105

4.2.4. Dört yol Karabasamak Çiftliği	107
4.3. Çiftliklerin Çukurova'nın Sosyal ve İktisadi Kalkınmasına Etkisi	112
4.4. Ziraî Kombinaların Kuruluşu	113
5. ATATÜRK'TEN KALAN MİRAS (1937-1950)	115
5.1. Atatürk'ün Çiftlikleri Hazineye Devretmesi	115
5.2. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun Kuruluşu ve Amaçları	116
5.2.1. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun Mersin Bürosu	123
5.2.2. Tarsus Piloğlu Çiftliği	124
5.2.3. Silifke Tekir Çiftliği	129
5.2.4. Şövalye Çiftliği	131
5.2.5. Dört yol Karabasamak Çiftliği	132
5.3. Devlet Üretim Çiftlikleri ve Kuruluş Amaçları	135
5.4. Devlet Üretim Çiftliklerinden TİGEM'e Geçiş	138
6. SONUÇ	141
KAYNAKLAR	144
EKLER	154
ÖZGEÇMİŞ	257

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Tarım Okullarındaki Öğrenci Sayısı (1923-1950).	38
Tablo 3.2. Tecrübe Edilen Pamuk Türleri ve Verimleri.	44
Tablo 3.3. Adana Ziraat Bankasının Çiftçiye 1922-1932 Yılları Arasında Yaptığı Yardım.	55
Tablo 3.4. 1927-1932 Türkiye Cumhuriyeti'nin Pamuk Üretimi.	58
Tablo 3.5. 1927-1932 Pamuk İhracatımız.	59
Tablo 3.6. Pamuk Ürünleri İthalatımız.	60
Tablo 3.7. Cumhuriyet Dönemi'nde Çukurova Sanayisindeki Değişim.	80
Tablo 4.8. Atatürk Orman Çiftlikleri ve Dönümleri.	95
Tablo 4.9. Çiftlik Arazisinin Kullanım Alanlarını Göstermektedir.	100
Tablo 4.10. Cumhuriyet Döneminde Ziraî Kalkınma.	113
Tablo 5.11. Diğer Çiftliklerin Devir Anındaki Ziraat Sahaları.	117
Tablo 5.12. 1938-1939 Yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna Bağlı Çiftliklerdeki Ekim Alanları.	118
Tablo 5.13. 1942-1945 Devlet Ziraat İşletmeleri.	123
Tablo 5.14. 1939 Yılında Cənup(Güney) Çiftliklerde Ekimi Yapılan Ürünler ve Arazi Genişliğı.	124

RESİMLER DİZİNİ

	Sayfa
Resim 1. Abidin Paşa'nın Tekir Köyünden Satın Aldığı Çiftlik Arazisi. (ekilecek halde değildi.)	18
Resim 2. Barker'ın Süveydiyeği Villası, arkasında ST. Simon Dağı.	23
Resim 3. Sergi Alanı ve Çift Sürme Müsabakası	32
Resim 4. Mersin Heyetinin Stantı, Çiçek ve Meyve Ağacı Fideleri	33
Resim 5. Adana Ziraat Mektebi	35
Resim 6. Adana Enstitüsü,1932 Yılına Ait Görünüm	39
Resim 7. Çukurova Bölgesi'nde Meyve Bahçesi İlaçlanması (Adana Ziraat Enstitüsü, 1934)	41
Resim 8. 1934 Yılında Adana Tohum Islah İstasyonunun Görünümü	42
Resim 9. 1930'lu Yıllar Çukurova Harası /Ceyhan Mercimek Çiftliğinden Bir Görünüm	46
Resim 10. İsmet İnönü ve Anadolu Köylüsü	57
Resim 11. Kooperatif Üyeleri	74
Resim 12. Fabrikada Çalışan Memur ve İşçiler	80
Resim 13. İstikbal Göklerdedir.	89
Resim 14. Silifke Gazi Çiftliği	103
Resim 15. Şövalye Çiftliğinden Kalma Büyük Bir Ahır (Halen ahır olarak kullanılmaktadır.) Bulgaristan Göçmeni 102 Yaşındaki Osman Uslu(soldaki) Çiftliği Bulmamıza Yardımcı Olan Mehmet Torun(sağdaki)	106
Resim 16. Dört Yol Atatürk Çiftliği	109
Resim 17. Payas İskelesine Gelen Rus Gemisi-1931	109
Resim 18. : Atatürk, Afet İnan ve Fahrettin Altay Paşa ile Dört Yol Portakal Bahçesinde Portakal Soyup Yerken (15 Şubat 1931)	110
Resim 19. : Ocaklı'da Kasım Akkoyunlu'nun Portakal Mağazası-1930	111
Resim 20. : Kuzuculu'da Hanifi Çardak'ın Portakal Mağazası-1950	111
Resim 21. : Devlet Ziraat İşletmeleri	117
Resim 22. : 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet çiftliklerinin yoğunluk haritası	136
Resim 23. : TİGEM İşletmelerinin Günümüzdeki Kullanımları 2021	140

KISALTMALAR VE SİMGELER

Kısaltmalar/Simgeler	Tanım
BCA.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
H.	Hicri
M.	Miladi
HR.	Hariciye Nezareti
HR.TO.	Tercüme Odası
Y.MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat
ŞD.	Şura-yı Devlet
ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
AYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
DZİK	Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu
DÜÇ	Devlet Üretim Çiftlikleri
TİGEM.	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Arşivi
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
SBD	Sosyal Bilimler Dergisi
Vb.	Ve Benzeri
Çev.	Çeviren
C.	Cilt
S.	Sayı
s.	Sayfa
Bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
Hzr.	Hazırlayan
Der.	Derleyen
By.	Bilinmiyor
Vb.	Ve Benzeri
R.T	Resim Tarihi
TMMOB	Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası
YKY	Yapı Kredi Yayınları
TTKY	Türk Tarih Kurumu Yayınları
TİBKY	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

1. GİRİŞ

Çukurova*, ilk çağlardan günümüze kadar tarım için en uygun alanları içinde barındıran bölgelerden biri olmuştur. Çukurova’da geçmişten günümüze bölgenin sosyo-ekonomik kaderini değiştiren ve biçimlendiren ana etkenlerin başında tarım gelmiştir. Atatürk dönemi tarım politikalarından da en çok etkilenen bölgelerden biri Çukurova’dır. Çukurova; Göksu, Berdan, Seyhan ve Ceyhan gibi önemli akarsulara ve coğrafi özelliklere sahip olması nedeniyle birçok uygarlığa hayat veren stratejik bir bölgedir. Bölge Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerini içine alan, önemli ulaşım ağları ve liman kentleri olan, su ve toprak açısından da verimli bir coğrafyaya sahiptir.¹

Çukurova’da Osmanlı Devleti döneminde tarım ve hayvancılık modern olmayan yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Azınlıkların ellerinde sermaye olmasına rağmen ekonominin hayat damarları olan ulaşım, ticaret, sanayi, hayvancılık ve tarım sektörleri yeteri kadar geliştirilememiştir. Özellikle Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında aldığı borçları ödeyememesinin getirdiği ekonomik yük, Osmanlı Devleti’nin 1881 yılında Duyun-u Umumiye İdaresi’nin etkisine girmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nin ekonomik bağımsızlığı zamanla kaybolmuş askeri gücü de zayıflamıştır. Osmanlı Devleti, bu uluslararası gelişmelerin olumsuz etkileri dinmeden daha zorlu bir döneme girerek Trablusgarb Savaşı’nı (1911-1912), Balkan Savaşı’nı (1912-1913), 1.Dünya Savaşı’nı (1914-1918) ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde yürütülen Kurtuluş Savaşı’nı (1919-1922) gerçekleştirmiştir. Anadolu’nun savaş sonrası birçok yerinde görülen olumsuz etkiler Çukurova’da da kendini göstermiş, bölge halkı hem sosyal hem de iktisadi açıdan zarar görmüştür. Bu gelişmeler tarım ve hayvancılık sektörünü derinden etkileyerek, köylülerin çoğunlukla yetiştirdiklerini kendilerinin tüketeceği bir duruma sürüklemiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atıldığı günlerde şu sözleri söylemiştir; “Kılıçla fütuhat yapanlar, sabanla fütuhat yapanlara binnetice terk-i mevki etmeğe mahkûmdur. Kılıç kullanan kol yorulur, fakat saban kullanan kol hergün daha çok kuvvetlenir ve her gün daha çok (kudrete) sahip olur.”²

Atatürk’ün bu sözü tarım alanında yapacağı kalkınma hamlelerini işaret etmiştir. Anadolu halkının temel geçim kaynağı olan tarım sektörü, kalkınma hamlelerinin en fazla yansıdığı alanlardan birini teşkil etmiştir. Zirai kalkınmanın en büyük dayanak noktası ise sanayide işlenebilecek tarım ürünleri ekiminin ön planda tutulması şeklinde olmuştur. Bu hedefle zirai alanda kalkınma için Atatürk, şahsi mülkiyetinde çiftçiye örnek olacak Atatürk Orman

* Çukurova’nın büyük kısmı düzlüklerden oluştuğu için bu ismi almıştır. Erdem Çanak, Tarihi, Siyasi, Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Adana(Seyhan) 1923-1956, Ankara, ATAM, 1.Basım, 2017, s.2.

¹ Sabri Düşmez, “Çukurova Coğrafyasına Toplu Bir Bakış, Görüşler”, *Görüşler Adana Halkevi Dergisi*, Cilt:6, S.52, (Nisan 1943), s.3.

² Nurettin Hazar, “Atatürk’ün 100. Doğum Yıldönümünde T.C Ziraat Bankası”, Ankara: *Karınca Dergisi*, S.533, (1981), s.25.

Çiftliklerini(AOÇ) kurmuştur.³ Aynı zamanda Atatürk Dönemi'nde Osmanlı'dan kalan Ziraat Mektepleri, çiftlikler ve haralar yeniden modernize edilmiştir; Tohum Islah İstasyonlarında verimli tohumlar üretilerek ve çoğaltılarak çiftçiye dağıtılmıştır. Bünyesinde hayvancılık şubesini barındıran çiftliklerde et ve süt verimini artırmak için damızlık hayvan yetiştiriciliği yapılarak yetiştirilen bu hayvanlar köylülere dağıtılmıştır. Böylece tarımsal faaliyetler hem Çukurova için hem de Anadolu'nun sosyo-ekonomik düzeyinin artmasında da itici bir güç haline gelmiştir.

Atatürk, çiftçinin ürünlerini kolaylıkla pazarlayabilmesi, tefecilerin elinden kurtulabilmesi, sermaye birikimi yapabilmesi ve emeğinin karşılığını alabilmesi için ilk kurulan Tarım Kredi Kooperatifine üye olarak öncülük etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde daha sonraki dönemlerde Atatürk'ün bu anlayışının devamı niteliğinde olan, Devlet Ziraat İşletmeleri(DZİK), Zirai Kombinalar, Devlet Üretme Çiftlikleri(DÜÇ), Zirai Donatım Kurumları, Köy Enstitüleri modelleri ortaya çıkmıştır. Bu modeller köylüyü hayatta tutacak ve köylüyü kent düzenine hapsedmeyecek bir modeli öngörmüştür.

Bu tez Çukurova'nın sosyal ve iktisadi kalkınmasında büyük rol oynamış olan Atatürk çiftliklerini konu almıştır. (Atatürk; özellikle büyük önem atfettiği Çukurova bölgesine ziyaretleri esnasında çok verimli olan bu topraklarda modern tarım tekniklerinin uygulanacağı çiftlikler kurulmasını sağlamıştır). Bu çerçevede Tarsus-Piloğlu, Silifke-Tekir ve Silifke Şövalye, Dört Yol-Karabasamak çiftliklerinin kuruluşlarından, 1985'te Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne (TİGEM) devrine kadarki durumları incelenmiştir. Ayrıca söz konusu çiftliklere ek olarak Atatürk dönemi tarım politikaları ve Çukurova ziraatının modernleşmesinde çok önemli rol oynayan Adana Ziraat Mektebi, Adana Tohum Islah İstasyonu, Adana Enstitüsü ve Ceyhan Mercimek Çiftliği Çukurova/Anavarza Çiftliği de tezin araştırma kapsamına alınmıştır. Çünkü Atatürk çiftlikleri bu kuruluşlarla bilgi ve personel transferinde bulunmuştur. Aynı zamanda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde de iş birliğini sürdürmüşlerdir.

Çukurova'nın Kalkınmasında Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Atatürk Çiftlikleri başlıklı tez, giriş, dört ana başlık ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

I. Bölüm: Osmanlı Dönemi Ziraat Politikaları ve Çukurova

II. Bölüm: Atatürk Dönemi Ziraat Politikaları ve Kooperatifçiliğin Çukurovaya Etkileri (1929-1938)

III. Bölüm: Atatürk Çiftlikleri ve Çukurova (1925-1937)

IV Bölüm: Atatürk'ten Kalan Miras (1937-1950)

Tezin birinci bölümünde, kuruluşundan Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde uygulanan ziraat politikaları incelenmiştir. Böylece XX. yüzyılda Osmanlı'dan Çukurova bölgesine miras kalan tarımsal yapının nasıl bir görünümde olduğu analiz edilmiştir. Aynı zamanda

³ " Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihçesi", 11 Haziran, 2021, <https://www.aoc.gov.tr/Portal/Kategoriler/tarihce/49>

Çukurova’da tarımsal yapıların nasıl bir dönüşüme uğradığını tespit etmek ve aradaki farkları ortaya koymak için makro ölçekte olan gelişmeler de göz önünde bulundurulmuştur; çünkü Çukurova’nın sosyo-ekonomik yapısı küresel değişkenlerden bağımsız değildir. Özetle Cumhuriyet Dönemi’ndeki ekonomik ve sosyal değişimlerin bu gelişmelerle arasındaki bağların veya farkların ya da benzerliklerin neler olduğu daha net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde makro ölçekteki saptamalarımız yoluyla XIX. yüzyılın sonlarında Çukurova’nın sosyo-ekonomik yapısını tanımada yardımcı olan çiftlik yapılarının üstünde durulmuştur. Bu konuya yer verilmesinin amacı, özellikle Sanayi İnkılabıyla başlayan kapital üretim ağlarının XIX. yüzyılda Çukurova bölgesi üzerinde ne gibi siyasi, sosyal ve iktisadi etkileri olduğu anlatılmak istenmiştir. Sonuç olarak bu bölümde ele alınan veriler ışığında küresel değişimler ve Osmanlı iktisadi zihniyetindeki dönüşümlerin, Anadolu kentlerine yansımaları tespit edilmiştir. Kısaca bu bölümde Osmanlı Devleti’nden Erken Cumhuriyet Dönemi’ne(1923-1943) kalan mirasın sosyal ve ekonomik açıdan genel çerçevesi çizilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Atatürk Dönemi ziraat politikaları incelenerek Çukurova çiftçilerine ve köylülerine etkileri üzerinde durulmuştur. Atatürk Dönemi uygulanan sosyal ve iktisadi politikalar tartışıldıktan sonra, bunların Çukurova tarımına etkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Çukurova’nın temel ekonomik kaynaklarından biri olan tarımda modern tekniklerin uygulanmaya başlanmasıyla beraber ortaya çıkan sosyal ve iktisadi değişimlerin sonuçları değerlendirilmiştir.

Atatürk’ün, Çukurova bölgesinde ilk Tarım Kredi Kooperatifini kurmasıyla başlayan zirai kurumsallaşmanın topluma yansımaları incelenmiştir. Özellikle 1929’da küresel çapta yaşanan ekonomik kriz Anadolu çiftçisini de etkilemiş ve hükümeti devletçilik ilkesi doğrultusundaki uygulamalara sevk etmiştir. Buna bağlı olarak Çukurova ziraatı ve ekonomisinde ortaya çıkan krizin çözümünde kooperatifleşme bir çare olarak gündeme gelmiştir. Böylece Çukurova’da kooperatifleşme süreci yoğun bir şekilde başlamıştır. Atatürk Çukurova’da tarımın modernleşme sürecine etki eden önemli girişimlerde bulunmuştur. Atatürk Dönemi’nde Osmanlı’dan kalan bazı zirai kurumlar ihya edilmiş ya da yeni zirai kurumlar açılmıştır. Bu aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi’nde ziraatın bir devlet politikası olarak ciddiyetle ele alındığını ve bunun sonucu olarak ziratte kurumsallaşmanın başladığını göstermektedir.

Tezin üçüncü bölümünde Çukurova’da kurulan Atatürk Orman Çiftliklerinin tarihi misyonuna yönelik çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Atatürk tarafından Çukurova’da kurulan çiftliklerin bölge üzerinde ne gibi sosyal ve iktisadi değişimleri ortaya çıkardığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çiftliklerden bazıları Atatürk tarafından bizzat satın alınmış veya halk tarafından kendisine hediye edilmiştir. Bu çiftlikler Tarsus Piloğlu, Silifke Tekir Çiftliği ve Şövalye Çiftliği, Dört Yol portakal bahçesi ve Karabasamak Çiftliği olmuştur. Bu çiftliklerde tohum denemeleri, küçükbaş ve büyükbaş damızlık hayvan yetiştiriciliği, bataklık kurutma işleri,

modern arazi işleme çalışmaları yapılmış ve çiftlikte yer alan binaların, araçların ve aletlerin modern görüntüsü köylüye örnek olmuştur. Bu çiftliklerde yetiştirilen kaliteli tohumlar ve damızlık hayvanlar çoğaltılarak civar köylere dağıtılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde Atatürk'ün Çukurova'da kurduğu çiftliklerin Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadığı saptanmaya çalışılmış ve günümüzdeki kullanımlarına dair tespitler yapılmıştır.

Bu tezin amacı, Atatürk Çiftliklerinin Çukurova bölgesinde yarattığı çok boyutlu sosyal ve iktisadi etkilerini incelemektir. Başkentte yer alan Atatürk Orman Çiftliğini konu alan eserlerde Çukurova'da kurulan Atatürk Orman Çiftliklerinin sadece isimleri geçmesi ayrıntılı bilgiler verilmemesi ziraat kenti olan Çukurova tarihinde büyük bir eksiklik olarak durmuştur. Atatürk tarafından kurulan çiftliklerin başkent modernleşmesinde nasıl bir etki yaptığı bu konuyu anlatan birçok çalışma sayesinde ortaya konmuştur. Fakat Çukurova'daki Atatürk Çiftliklerinin Çukurova'da nasıl bir sosyal ve iktisadi dönüşüm ortaya çıkardığına dair çok az bilgi bulunmaktadır. Atatürk Çiftlikleri incelenirken aynı zamanda Çukurova'nın Cumhuriyet Dönemi ziraat politikalarından nasıl etkilendiği ve taşra bölgelerinde yapılan bu çalışmaların nasıl gerçekleştiğine dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Özetle Çukurova'nın sosyal ve ekonomik değişimine aynı zamanda Atatürk Dönemi'nin sosyal ve ekonomik politikalarının bölgeye yansımalarına katkı sunacaktır.

Literatür taramalarında "Çukurova'nın Kalkınmasında Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Atatürk Çiftlikleri"adlı bir tez bulunmamaktadır. Sadece Atatürk'ün Çukurova'yı ziyaretlerini konu alan ve Ankarada'ki Atatürk Orman Çiftliğini konu alan eserler bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazılarında sadece yüzeysel olarak Çukurova'daki Atatürk Çiftlikleri'nin sadece isimleri geçmektedir. Bu çiftliklere özgü ayrıntılı bilgiler veren bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Tezin yöntemi, tarihsel bir dönemin incelenmesinden dolayı tarihsel açıklama yöntemi ve doküman analizidir. Tezin temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Arşivi, Türk Kooperatifçilik Kurumu Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi, Ankara Milli Kütüphane Arşivi, Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi, Adana Tarihi Kız Lisesi Arşivi, Adana Kent Kütüphanesi Gazete Arşivi, Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphanesi ve Mersin Üniversite Kütüphanesi, Silifke Tarım Kredi Kooperatifi, Dört Yol İlk Kurşun Müzesi, Silifke Müzesi, Adana Ticaret Odası, S.Haluk Uygur arşivleri oluşturmuştur.

Çukurova'daki Atatürk Orman Çiftliklerine ait kurumsal arşivin sınırlı olması ve kurumsal kayıt defterlerinin tahribatı nedeniyle araştırmanın farklı kaynaklara yönlendirilmesi uygun görülmüştür. Tezde sıkça başvurulmuş kaynak Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi ve bölgenin yerel süreli yayınları olmuştur. Bölgenin yerel gazeteleri tarandıktan sonra ulusal gazeteler de incelenmiştir. Çukurova çiftçisinin sosyo-ekonomik durumu, Atatürk Dönemi'nde bölgeye

yansıyan tarım politikaları, kooperatifçilik düşüncesinin bölgedeki yansımaları, bölgeye gelen yabancı uzmanların tarım çalışmaları ve Atatürk Orman Çiftliklerine ait haberler bu gazetelerde sıklıkla yer almıştır. Bu yerel süreli kaynakların bazılarında sayılar eksik olduğu için bölgenin başka bir süreli yayını incelenerek tarihsel akışın bozulmamasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda *Yeni Adana* gazetesinin 1929-1940, *Türk Sözü* gazetesinin 1930-1938 ve *Yeni Mersin* gazetesinin 1934-1938 yıllarına ait sayılarından ve ulusal basın kaynağı olarak *Cumhuriyet* gazetesinin 1931-1935 yıllarına ait sayılarından yararlanılmıştır. Böylece merkez haber kanalıyla taşra haberlerini karşılaştırma imkânı da doğmuştur. Çukurova bölgesindeki Atatürk Orman Çiftlikleri ziyaret edilerek bölge halkının bilgilendirmesiyle güncel durum tespit edilmeye çalışılmış ve sözlü tarih çalışmaları yapılmıştır.

2. OSMANLI DÖNEMİ ZİRAAT POLİTİKALARI VE ÇUKUROVA

2.1. Kuruluş Döneminden Tanzimat Dönemine Tarım Politikalarının Dönüşümü ve Çukurova

Osmanlı'nın sosyal, kültürel ve ekonomik durumuna ilişkin sağlıklı bir kaynak sayılan Tahrir Defterleri'ne göre, nüfusun büyük bir kısmı tarımsal faaliyet yoluyla kazanç elde etmiştir.⁴ Osmanlı Devleti'nden kalan küçük köylü aile işletmelerine dayanan, miri* ve çift-hane* sistemi, Türkiye'nin de ekonomik ve sosyal yapısını şekillendirmiştir. Klasik Osmanlı Dönemi'nde, arazilerin mutlak sahibi devlettir. Osmanlı Devleti'nin değişime direnmesinde, geleneksel sosyo-ekonomik yapıya bağlı olmasında, miri arazi rejimi ve çift-hane sistemi başlıca nedenler olarak görülmüştür. Bu yapı günümüzde Türkiye'de küçük aile işletmelerinde kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde toprak rejiminin temelini miri araziye bağlı olan tımar (dirlik) sistemi oluşturmuştur. Tımar, devletin miri araziden bir bölümünün yıllık gelirinin tamamını veya bir bölümünü bir kişiye bırakmasıdır.⁵ Devlet, miri araziye savaşta yararlık göstermiş, üst düzey askerlere ve devletin yüksek kademedeki memurlarına hizmetleri karşılığı vermiştir. Ancak bu arazi tımar sahibinin özel mülkiyetinde olmamıştır. Kısaca bu sistemde toprağın mülkiyeti devletin, kullanım hakkı ise şahıslardır.⁶ Tımar sisteminde tarımsal üretim ve toprağın denetimi fiilen devlet, sipahi ve çiftçi arasında paylaşılmıştır.

Tımarlı sipahi kendisine verilen tımarı maaş karşılığında, toprağın gelirine göre köylülerden toplamıştır. Sipahi, toprağın köylüler tarafından kullanılması ve toprağın bir kişiden bir başka kişiye devrinde devletin temsilcisi olarak söz sahibidir.⁷ Tımarlar Tahrir Defterleri'nde kayıtlı parçalanamaz yapılar oldukları için çift-hane birimleri de tımar gelirini sabit tutmak amacıyla parçalanmamış ve değiştirilememiştir. Miri toprak olarak adlandırılan devlet toprakları

⁴ Halil İncalcık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600), (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul, YKY, 2003, s.74-75.

* Miri arazi yalnız hububat ziraatı yapılan, tarla olarak kullanılan arazidir. Bağ ve bahçeler bunun dışında kalır. Halil İncalcık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", V.Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, AYK, TTKY, XXVI Dizi/S.4, (1989), s.1-11.

* Akdeniz bölgesinde kuru ziraatle hububat ekimi yapan bütün memleketlerde esas tarım ve vergi sistemi daima çift-hane sistemi olarak uygulanmıştır. Ekonomik bakımdan çift-hane, bir köylü ailesinin geçimini sağladığı ve devlete ait vergileri karşılayan bir arazi ürün ürettiği tipik bir üretim ünitesidir. İncalcık, a.g.m. , s.5.

⁵ Cenk Pala, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Örgütlenme", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt. 7, S. 21, (1996). s.44.

⁶ Huricihan İslamoğlu, Devlet ve Köylü, İstanbul, İletişim Yayınları, 1.Baskı, 1991, s.147-148.

⁷ Naci Kum, "Çukurova Çiftçiliğinin Kısa Bir Tetkiki", *Görüşler Adana Halkevi Dergisi*, Cilt.6, S.52, (1943), s.5.

tapulu ve mukataalı arazi olmak üzere başlıca iki kısma ayrılmıştır.⁸ Tapulu arazi; satılamayan, hibe ve vakf edilemeyen, babadan oğula bir işletme birliği olarak geçen raiyyet* çiftliklerinden meydana gelmiştir. Raiyyet çiftlikleri* bizzat köylü aileler tarafından işlenmek zorunda olduğu gibi üretim araçları öküz, saban ve tohum da bizzat köylü aileler tarafından sağlanmakta olup serbest bir işletme yeri olan toprağı da yine kendisi işletmiştir.

Tarımsal örgütlenmenin temeli, köylü ailesinin emeğı (caput, oike, hane) ile bir boyunduruk Öküzdü (iugum, zeugarion veya çift)ıha ikisi bir arada, çiftlik arazisinin büyüklüğünü ve üretim kapasitesini belirliyordu. Roma'nın son dönemlerinin coionus'u, Bizans paroikos'u ve Osmanlı raiyyet'i (çoğ. reaya), hep bu köylü tipini belirlemekteydi. Köylü ekonomisi teorisyeni A. V. Chayanov'un savunmuş olduğu gibi, bu coğrafi kuşakta ekonomik bakımdan en etkin üretim sistemi, geleneksel köylü aile çiftliği idi ve her türlü siyasî altüst oluşun ötesinde, binlerce yıl boyunca kırsal toplumun "temel hücre"si olarak kaldı. Çünkü bu sistem, "özel ekonomik girişimlerin örgütsel biçimlerinden biri"ni ifade ediyordu.⁹

Miri tapulu arazi yanında ikinci derecede büyük topraklar, miri mukataalı arazidir. Mukataa arazisi, devletin gelir kaynağını bir özel şahsa belli bir bedel karşılığı kiralanmışdır. Tapuya verilmeyen, kısacası köylülerin tasarrufunda olmayan araziler, köylülerin yanı sıra şehirli esnaf ve asker kökenli kişilere kiralanmıştır. Bu sistemle devlet, adı geçen toprakların harap durumda kalmamasını ve gelir kaynaklarını kaybetmemeyi hedeflemiştir.

Zamanla sistemde düzensizlikler baş göstermiştir. Toprağı bağıllık prensibine rağmen tımar sahiplerinin toprağını bırakmasıyla çift-bozan yaygınlaşmıştır. Bunun nedeni köylülerin toprağı kendi sahibi olmamasıdır. Doğal ve beşeri nedenlerle, devletin Avarız Vergisi'ni arttırması ödenmesi zor vergiler ortaya çıkarmıştır. Köylü köyünü terk etmiş, köylüler ekonomik anlamda kendilerini zor durumda bırakmayan vakıf köylerine gitmiştir.¹⁰

XVII. yüzyılın başlarından itibaren askeri ve ekonomik ilişkilerin değişmesi neticesinde, tımar toprakları iltizama verilmeye başlanmıştır. Tımarların iltizama verilip mukataya dönüştürülmesi vergi kaynağı olan zirai işletmelerinin verimsizleşmesine neden olmuştur.

⁸ Halil İncalcık ve Donald Quataert, , Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (Cilt:1300-1600), (Çev. Halil Berktaş), İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000, s.157-160.

* Reaya: Ekonomik faaliyetlerde bulunması nedeniyle vergiye tabi olan, askeri seçkinler dışındaki müslüman ve gayrimüslim tebaa. İncalcık, H. ; Quataert, D. a.g.e. , s.455.

* Çiftlik: (1) çift-hane sistemi çerçevesi içinde bir çift öküz ile işlenebilen toprak veya kapsadığı tarlalar; bir araya getirildiğinde bir köylü ailesinin (hane) tarım arazisi; (2) toprağında ikamet etmeyen bir toprak sahibine bağı çeşitli raiyyet çiftliklerinden oluşan büyük çiftlik; (3) plantasyon benzeri her türlü tarım birimi. İncalcık ve Quataert, a.g.e. , s.451.

⁹ İncalcık ve Quataert, a.g.e. , s.187

¹⁰ İncalcık, a.g.m. , s.3-7.

1695'te malikâne sistemine geçilmiştir. Toprak sisteminde kademeli olarak tımdan iltizama, iltizamdan da malikâneye* doğru bir geçiş sağlanmıştır.¹¹

XIX. yüzyılda Tanzimat hareketleri ile Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisini merkezileştirmeye, devletin ekonomi üzerinde etkisini arttırmaya çalışmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Tanzimat ve Islahat Fermanı, 1876 Kânûn-ı Esâsî ile anayasal düzenlemeler ile vilayet düzenlemeleri bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yoğunlaşan bu çalışmalar sonucunda devletin karar ve uygulamalarına etki eden bir ekonomi politikası ortaya çıkmış ve Osmanlı ekonomisinin en geniş sektörü olan tarım, bu değişimden en çok etkilenen sektör olmuştur. Tımar sistemi ise ülke genelinde 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile ortadan kaldırılmıştır.

Tanzimat sonrasında tarım alanında bürokratik bir yapının oluşturulması için ziraat ve ticaretle ilgili bakanlıklar kurulmuş, zirai ve ticari konuların görüşülüp karara bağlandığı meclisler açılmış, ülkede ziraat alt yapısı hazırlanmış ve yoksul Osmanlı çiftçisine kredi verilmesi için bir hazine oluşturulmuştur. Yeni toprak düzenlemelerinin bir sonucu olarak, 1847'de, Tapu Örgütü kurulmuştur. Tımar sahipleri yıllardır kullandıkları topraklar üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmişler, bunlardan bazılarını Tanzimat Fermanı ile maaş bağlanmıştır. Tımar sistemi geleneksel yapısını kaybetmiş ve miri arazi de 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi* ile kökten düzenlenmiştir. Arazi Kanunnamesi ile araziler, yapılarına ve niteliklerine göre mülk toprakları, miri toprakları, vakıf toprakları ve metruk toprakları olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. 1858 yılında devlet küçük çiftçiyle arasındaki bağı güçlendirmek istemiştir.

Fakat arazi sahiplerine tapu verilse de gerçek mülkiyet devlette kalmıştır. Arazi sahibi arazisini istediği gibi ekip biçebilecek, ödünç verebilecek satabilecek ve kiralayabilecektir. Bu sistem büyük toprak sahiplerinin lehine gelişmeler yaratmaması için bütün bir köyün tek kişiye satılması da yasaklanmıştır. Geçerli bir neden olmadan arazisini 3 yıl süreyle boş bırakandan da tapusu alınarak üretimde süreklilik hedeflenmiştir. Devlet, Miri araziye kullananlara tescil

* Malikâne sistemi denilen ve 1695 yılında uygulanmaya başlayan bu sistem. Osmanlı maliye tarihinin tüm XVIII. yy'ını etkileyen en önemli gelişmedir. Malikâne sisteminde, mukataalar mültezimlere kayd-ı hayat şartıyla verilmiştir. 10 Ocak 1695 tarihinde yayımlanan bir fermanla yürürlüğe giren bu sistem, mültezimlerin mümkün olduğu kadar kar sağlamak uğruna tahrip ettikleri vergi kaynaklarını düzenlemek ve devam ettirmek için değişmez bir mültezime bırakmayı amaçlamıştır. Ercan Koç, 19.yy'da Osmanlı Devleti'nde Tarım, Anadolu Üniversitesi, , Eskişehir, 2005, s.28.

¹¹ Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, İstanbul, Ötüken Yayınları, 11.Basım, 2014, s.100-114.

* 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin toprakta özel mülkiyeti getirip getirmediği konusunda farklı görüşler vardır. Kimi araştırmacılar, kanunnamenin toprakta özel mülkiyeti sağladığını ve özel mülkiyete geçişin bu kanunla belirginleştiğini ifade etseler de bir kısım araştırmacılar kanunnamenin mevcut düzeni devam ettirmekle kalmayıp toprak meselelerine bir çözüm getirmekten de çok uzakta olduğu fikrini ileri sürmektedirler. M.Macit Kenanoğlu, "1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi ve Uygulanması", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S.1, (2006 Bahar) s.10. Kanunnameye ilişkin tartışmalar için Bkz. E. Atilla Aytekin, Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı:1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt.3, S.5, (2005), s.723-744.

işleminde, öldüklerinde mirasçılara intikaline ve alıp satmalarına izin vermiştir. Özel mülkiyetin toplumca kabulü, yani köylü tarafından benimsenişi, Arazi Kanunnamesi'nden daha sonra gerçekleşmiştir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde dünya konjoktüründe siyasi ve ekonomik alanda pek çok devrim yaşanırken Osmanlı İmparatorluğu ise uluslararası alanda varlığını koruyabilme, kendi sınırları içinde ayrılıkçı hareketleri önleyebilmek için politikalar üretmiştir. Klasik düzen korunmaya çalışıldıysa da bu koruma sürecinde merkezi devletin gücü gerilerken, taşrada Ayanların etkisi artmıştır. Ayanların Osmanlı Devleti'nin ekonomik hayatına yeni bir güç getirmemiş aksine bu dönemde Ayanlar kendi iktisadi güçlerini koruma çabası içinde olmuştur. Bunun en büyük göstergesi ise devlet adına vergi toplayıp tarımsal ve ekonomik yapıda oluşan sıkıntılara karşı kendilerini geri planda tutmuş olmalarıdır. Stoianovich'e göre, Ayanların yer kapma kavgasına dönen çiftliklerin inşası süreci, Osmanlı sınırlarındaki içsel bir kolonileşme sürecinin ortaya çıkış biçimidir. Batı Avrupa'da Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin etkileri görülürken, Osmanlı Devleti'nde bu içsel kolonileşme olarak ortaya çıkmıştır.¹²

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda kapitalizmin yayılmaya başlaması dış faktörlerin kendi yarattığı bir sonuçtur. Kapitalizmin yayılmaya başlanması diğer üretim tarzlarına ait mevcut yapıları hızla yıkmamıştır. Farklı üretim ilişkileri kapitalizmle iç içe olarak XX. yüzyılda da varlığını sürdürmüştür. Kapütülasyonlar Osmanlı Devleti'nin gümrük vergilerinde zarara uğramasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti Batılı devletlerin hammadde ve gıda ihtiyacını sağlayan ve sanayi mallarını tüketen bir konuma sürüklemiştir. Böylelikle emperyalist devletler kapitalist emellerini gerçekleştirip Osmanlı Devleti üzerinde siyasal bir güç elde ederek, Osmanlı Devleti'nin ekonomik kaynaklarına el koymak istemiştir. Kapitalizm Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapılarını altüst etmiş ve onları kendi yararına işleyebilmeleri amacıyla biçimlendirmiştir.¹³

Osmanlı Devleti'nin 1878 yılında askeri, 1881 yılında ekonomik olarak teslim oluşuyla artık Osmanlı yöneticileri Avrupa başkentlerinde alınan kararları uygular hale gelmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin seçenekleri sınırlıdır. Geleneksel ekonomik güç olarak tarım en önemli unsur haline gelmiştir. Bu nedenle, XX. yüzyıl Türkiye'sinin toplumsal ve iktisadi kökenlerini, öncelikle XIX. yüzyıldaki dönüşümlerde ve iç yapılarla dış etkenlerin karşılıklı belirleyiciliklerinde aramak gerekmektedir.¹⁴

¹² Ali Onur Peker, "19.Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Çiftliklerinde Üretim İlişkileri ve Hukuki Dönüşüm: Parga Çiftliği Kararnamesi", Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s.41.

¹³ Stefanos Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-2 Tanzimattan 1.Dünya Savaşına, İstanbul, Gözlem Yayınları,1 Baskı, 1975, s.314-315.

¹⁴ Şevket Pamuk, Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme (Seçme Eserleri II), İstanbul, TİBKY, 2.Basım, 2009, s.3-4.

Osmanlı hükümeti tarafından yapılan tarımla ilgili düzenlemeler neticesinde devlet bürokrasisi içinde tarımla ilgili birçok kurum ortaya çıkmış ve bu kurumlar ülke tarımını iyileştirmek için projeler ve teşvik programları geliştirilmiştir. Geliştirilen bu proje ve teşvikler; tarım eğitiminin yaygınlaştırılması için çeşitli illerde tarım okullarının açılmasını, ülke çapında kara ve deniz ulaşım imkânlarının geliştirilmesini, vergilerin tekrar düzenlenmesi ile daha adil bir vergi sisteminin oluşturulmasını ve devletin esnaf, tüccar ve en önemlisi tarım üreticisine kredi sağlamasını içermiştir.¹⁵

Fakat ülke tarımını düzenlemek için kurulan kurumlarının sayısının artması sistemin sağlıklı işlemesini olanaksız kılmıştır. Devletin tarım politikasıyla ilgili kurumları II. Meşrutiyet'ten sonra son halini almıştır. En önemli girişimlerden biri olan 1867 değişikliğinden beri hiçbir ciddi değişiklik geçirmemiş olan Arazi Kanunnamesi ile ilgili toprak reformu önemli sonuçlar doğurmuştur.

1910'da kabul edilen bir grup geçici kanunlar, Arazi Kanunnamesi'ne, özellikle ortak mülkiyet, ipotek ve veraset sorunlarında önemli değişiklikler getirmiştir. Mart 1911'de ve Şubat 1913'te başka değişiklikler de yapılmıştır. En son yapılan değişiklikle gayrimenkul mülkiyetinin sınırlanması ve tescili, değer ve gelirlerin tahmini için düzenli bir sistemi öngörmüştür. Ancak savaş yıllarında diğer bir reformla, iltizam sisteminin son izleri de kaldırılabilmiştir. Bu kanunlar, Tanzimat reformlarının bıraktığı karışık ve çok kez düzensiz durumu basitleştirmiştir. Bununla beraber, küçük topraklı köylüler arasında bazı sıkıntılara da sebep olmuştur. Almanya'dan örnek alınan Medeni Kanun, yeni miras kanununun temeli olsa da Alman Kanunu'nda yalnız şehirlerdeki gayrimenkullere uygulanan bazı hükümler, direk alınmış tarım topraklarına ve diğer alanları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu durum; aşırı bölünmelere, sık mülkiyet kaybına, ağır mülkiyet değişikliğine ve sıkıntılara yol açmıştır.¹⁶

XIX. yüzyılın başlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde Osmanlı Devleti'nde bu döneme damgasını vuran ana ekonomik güç, vergisel üretim tarzıdır. Osmanlı uluslararası ekonomik gelişmelerin de zorlayıcı etkisiyle kapitalizmin etkilerine açık bir hale gelmiştir.¹⁷ L.Garnett Anadolu Çiftçisinin maruz kaldığı vergiyi şu cümlelerle tanımlamıştır;

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki küçük üretici, belki de dünyada en çok vergilendirilmiş bireydir. 1887-1908 dönemi boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda bildirilen tüm gelirlerinin % 35 ila %40'ını yalnızca öşür gelirleri oluşturuyordu. Mültezimler çiftçiye zor durumda bırakacak fiyat ve para uygulamaları yaparak kendilerine ekonomik kazanç

¹⁵ Mimar Engin Aktürk, "Osmanlı Döneminde Anadolu ve Trakya Topraklarında Yahudi Cemaati Tarafından Kurulan Tarım Okulları ve Akhisar Or Yehuda Tarım Okulu Örneğinin Mimari İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012, s.37-38.

¹⁶ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kırath), Ankara, TTKY, 5.Baskı,1993, s.452.

¹⁷ Şevket Pamuk, 100 soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2.Baskı, 1990, s.23.

yaratma girişiminde bulunmuşlardır. Üreticilerin mahsulünü toplayacak gücünü bile kırmıştır.¹⁸

Osmanlı Devleti de Çukurova'yı has, tımar, zeamet ve vakıf yoluyla idare etmiştir. Bu sistem Tanzimat'la kaldırıldıktan sonra özel mülkiyet rejimi hâkim olmaya başlamış ve birçok çiftlikler köyler son tımar ve zeamet sahiplerinin ellerinde tapuya mülk olarak kaydettirilmiştir. Böylece geniş toprakların sahibi olan “ağalar, beyler”ve geniş araziye sahip çiftlik yapıları ortaya çıkmıştır. Köylü tam anlamıyla kendi toğrağını işleyemediği için yoksulluk baş göstermiştir. Ağalar ve beyler köylünün içinde bulunduğu durumdan istifade ederek köylünün arazisini yok pahasına alarak üzerlerine tapulaştırmış ve bir nevi “derebey” olmuşlardır. Özellikle Anadolu'nun Güney vilayetlerinde bu durum kendini açıkça göstermiştir.¹⁹

Özetle Anadolu'nun birçok bölgesinde bulunan küçük toprak sahiplerini korumak, ticari tarımı canlandırmak için düzenlemeler yapılmışsa da Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik durum ve peşin paraya duyulan ihtiyaç küçük toprak sahipleri için çelişkili durumlar yaratmıştır. Sonraki dönemlerde de bu durum çözülmesi gereken en büyük sorunlardan biri olarak kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde savaşların etkisiyle beraber birçok alanda olduğu gibi zirai üretim alanında da ciddi sıkıntılar baş göstermiştir. Kırsal alandaki üretici gücün silah altına alınması sonucunda üretim düşmüştür. Köylünün mecburen açlık endişesiyle ürününü saklama yoluna gitmesi ise zirai ürünlerle ilgili var olan sorunların daha da artmasına neden olmuştur. 1.Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl önce 68 milyon dönüm ekili arazi, savaşın birinci yılında 35 milyon dönüme, ikinci yılında ise 27 milyon dönüme düşmüştür. Yöneticiler, ordunun ve halkın ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla önlemler almak zorunda kalmıştır.²⁰

2.2. Tanzimat Döneminde Tarım Modelleri

Osmanlı Devleti döneminde Anadolu'nun birçok bölgesinde tarım ve hayvancılığın ıslahı için çiftlikler, hara ve inekhaneler kurulmuştur. Osmanlı Devleti zamanında kurulan Ziraat Meclisi zirai üretimin arttırılması, ihracat açığının kapatılması, halkın refah düzeyinin yükseltilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti yöneticileri nezdinde de yüzyılın aydınlık geleceğinin eğitim kurumlarından geçtiği görüşü egemen olmuştur. Öncelikle mesleki eğitime II. Mahmut döneminde Avrupa'ya teknik dallarda öğretim görmeleri için öğrenci gönderilerek başlatılmıştır. Abdülmecit döneminde tarım ve ticaretten sorumlu bakanlıklar olan Nafia, Ziraat ve Ticaret

¹⁸ Donald Quataert, Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım, İstanbul, TİBKY, 1 Baskı, 2008, s.46-60.

¹⁹ Kum, a.g.e. s.6.

²⁰ Ahmet Asker, “Savaş Yıllarında Akhisar'da Bir Ziraat Okulu: Or Yehuda”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, SBD, Cilt. 15, S.3, (2017) s.51.

Nezaretleri tarafından Ziraat Mektepleri ve mesleki eğitim veren okullar kurulmaya başlanmıştır.²¹

1817 yılında İstanbul yakınlarında bir basma fabrikası kurulması planlanmıştır. Fakat bu fabrikanın ihtiyacını karşılayacak kadar kaliteli pamuk üretilmemiştir. Bu nedenle ülkede kaliteli zirai ürünlerin yetiştirilmesi ve mevcut üretimin iyileştirilmesi gerekmiştir. Bu amaçla 1848 yılında İstanbul yakınlarında, şimdiki Yeşilköy Atatürk Havaalanı yerine yakın bulunan Ayamama çiftliği binasına Ziraat Talimhanesi adında bir ziraat mektebi açılmıştır. Kuruluşundan 3 sene sonra Nafia Nezaretine bağlanan mektep, daha çok uygulamalı dersler ile öğretim yapmıştır. Fakat Ziraat Mektebi bilimsel yöntemler yerine geleneksel yöntemleri uygulaması nedeniyle istenilen başarıyı elde edememiştir. Okul bu açığını kapatmak için dönemin bilimsel eğitim veren kurumu olan Tıbbiye Mektebine öğrenci göndermiştir. Büyük umutlar ile kurulan okula gün geçtikçe ilgi azalmış ve kurulduktan 4 yıl sonra kapanmıştır.²² Ziraat Talimhanesinin kapanması ile Osmanlı Devleti'nin ziraat eğitimi son bulmamıştır. Osmanlı aydınları arasında bilimsel bir tarım eğitiminin gerekliliği düşüncesi gittikçe yayılmakta ve toplum tarafından da destek bulmuştur. İstanbul ve diğer vilayetlerde yeni ziraat mekteplerinin kurulmasıyla Osmanlı'da ziraat eğitimi devam etmiştir.

Modern tarımı tüm bölgelere taşıyabilmek için yeni açılan Halkalı, Selanik, Edirne, İzmir ve Bursa tarım okulları bünyesinde modern tarım uygulamalarının denendiği örnek çiftlikler oluşturulmuştur. Fakat bu çiftliklerin kurulması ve işletilmesi beraberinde çeşitli maliyetler getirmiştir. Bu sebepten dolayı daha az maliyete sahip olan Numune ve Tecrübe Tarlaları kurulmuştur. Bu tarlalar modern tarım araçlarının, tohum, gübre gibi ürünlerin faydalarını çiftçilere gösterilmesini amaçlamıştır.

1870 yılında Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin kurmuş olduğu çiftlikler de vardı. Özellikle Yahudilerin Osmanlı Devleti topraklarında açtığı Ziraat Okulları ve çiftlikler uyguladıkları modern yöntemlerle başarılı olmuş ve Osmanlı Devleti yöneticilerinin de dikkatini çekmiştir.²³ Bu çiftliklerin kurulacağı yerler titizlikle seçilmiş ve çiftlikler aynı zamanda küçük tarımsal kooperatif işletmesi rolünü de üstlenmiştir.²⁴

1880 yılında Osmanlı Devleti'nin tahmini giderleri 1.550 milyon kuruşun üzerine çıkmıştır. Abdülhamid döneminin son yılında (1908) giderler yaklaşık yüz seksen artarak 2.775 milyon kuruşa ulaşmıştır. Bu artışın nedeni devletin ulaşım, eğitim, tarım, iletişim ordu ve

²¹ Makbule Sarıkaya, "Ziraat Mektepleri", *Kafdağı*, Cilt.1, S.1, Aralık, (2017), s.25-27.

²² Volkan Çeşme, "Osmanlı'da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928):Kuruluşu ve İdari Yapısı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Cilt.15, S.2, (2014), s.42-43.

²³ H. Siren Bora, "Alliance Ziraat Çiftlik-Okulundan Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne Uzanan Altmış Beş Yıllık Süreç", (Hr. M.Akif Erdoğan), I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu 5-6 Kasım, No:12, (2014), s.10.

²⁴ H. Siren Bora, "Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini Tarım Sektöründe Kalkındırma Çalışmaları ve İzmir Yakınlarında Kurulan Bir Çiftlik Okul: Or Yehuda", (1993), s.390-391.

donanma gibi birçok alanda modernleşme hamlesi yapmasından kaynaklanmıştır. Bu dönemde tarım, ticaret, sanayi ve madencilik başlıca ekonomik faaliyetler olmuştur.²⁵ Osmanlı Devleti özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra hem Asya hem de Avrupa kıtasından gelen Müslüman göçmenler ve onların iskân sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti karşı karşıya kaldığı bu sorunu, çeşitli kentlerde uygulamalı Ziraat Okulları açarak çözmek istemiştir.

1881 yılında Edirne'de Hamidiye Ziraat Mektebi ve Numune Çiftliği; 1891 yılında Bursa'da Ziraat Mektebi; 1889 yılında Selanik'te Yüksek Ziraat Mektebi; 1893 yılında İstanbul'da Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi; 1902 yılında İzmir Seydiköy Numune Çiftliği ve Bağcılık Aşı Ameliyatı okulları açılrsa da dikkate değer olan tek okul, Halkalı Ziraat Mektebi olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde görev alan tarım bakanlarının bir kısmı bu okulda eğitim almıştır. II. Abdülhamit döneminde Anadolu coğrafyasında JCA (Jewish Colonisation Association)'nın bazı Ziraat Okulları ve çiftlikleri devlet adına sahiplenilerek kullanılmıştır. Örneğin İzmir Valisi Rahmi Bey'in kararı ile başarılı sonuçlar alan Manisa-Akhisar'da bulunan Or Yehuda Tarım Kolonisinin 500 dönümlük arazisine el konulmuş ve Seydiköy'de verimsiz bir arazi üzerinde kurulmuş olan Ziraat Okulu buraya taşınmıştır.²⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet döneminde, II. Abdülhamid döneminden ve Yahudilerden kalan işlevini yitirmiş, bazı kurum kuruluşları canlandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler Türkiye Cumhuriyeti'nin zirai modernleşmesine de katkıda bulunmuştur.

2.3. XIX. Yüzyılda Çukurova Tarımı ve Çiftlik Modelleri

Çiftlik Kavramı* XVI. yüzyıl sonlarından itibaren anlam kaymasına uğramaya başlamış ve XIX. yüzyılda artık açık bir biçimde büyük toprak mülkiyetini ifade eder olmuştur.²⁷ XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Adana nüfusunun büyük bir kısmı Tarsus ve Yüreğir arasındaki bölgede yoğunlaşmıştır. 1891 senesinde V.Cuinet'in verdiği istatistiklere göre, Adana'da 93.955, Tarsus'ta 41.606, Mersin'de 29.175, Osmaniye'de 7.370 kişi olmak üzere Adana ovalarında toplam 172.106

²⁵ Quataert, a.g.e. , s.31-32.

²⁶ Bora; a.g.m. , s.10. Ayrıca, Or Yehuda Tarım Okulu için, Bkz. Asker, a.g.m. , s.49-68.

* Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde çiftlik en küçük tarımsal üniteyi ifade etmiştir. Ancak tımar sisteminin bozulması ve güçlü ayanların ortaya çıkması ile Balkanlar'da ve Anadolu'da plantasyona benzeyen daha büyük çiftlikler ortaya çıkmıştır. Bu çiftlikler yoğun olarak ortaklık yöntemi ile işletilmiştir. Bu çiftliklerden bazıları belli bir süre sonra çiftlik köy halini almıştır. Erhan Gökmen, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Tire Kazası Çiftliklerin Sosyal ve Ekonomik Durumu", Celal Bayar Üniversitesi, *SBD*, Cilt.13, S.3, (2015), s.199. Ayrıca, Bkz. Zafer Karademir, "Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18.yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt.4, S.4, Cilt.2, (2018), s.15-43.

²⁷ Oğuz Oyan, *Feodalizmden Kapitalizme, Osmanlı'dan Türkiye'ye*, İstanbul, Yordam Kitap, 1.Basım, 2016, s.53.

kişi ikamet etmiştir.²⁸ Misis, Kozan ve Osmaniye arasındaki Ceyhan Ovası ise yerleşim diğer yerlere göre daha seyrek ve akarsu taşkınlarından dolayı bataklıktır. Osmanlı Hükümeti uluslararası siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı bölgedeki zirai üretimi arttırmak amacıyla iskân politikasına başvurmuştur. Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı'ya sığınan muhacirlerin Ceyhan bölgesine yerleştirilmesiyle hem yeni gelenlere yurt sağlanmış hem de zirai üretimin arttırılması hedeflenmiştir.²⁹

Çukurova 1800'lere gelinceye kadar yörenin en büyük sorunu bataklıkları ve en büyük eksikliği ise yerleşik nüfustur. Adana bölgesinin iktisadi durumu, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Adana'yı işgal (1832-1840) döneminde önemli derecede gelişmiştir.* Babasının Mısır'da Nil Nehri etrafında gerçekleştirdiği tarımsal üretimin ne kadar önemli olduğunu önceden kavramıştır. İbrahim Paşa Çukurova'da tarım ve yeraltı kaynaklarını daha da geliştirmek için yabancı uzmanları Çukurova'ya çağırmış, araştırmalar yaptırmıştır.

Kısa süre içinde modern anlamda tarımsal planlama çalışmaları, Çukurova tarım geleneği içinde değişim yaratan bir etkiye sahiptir. Ancak, İbrahim Paşa'nın 1840'ta ayrılmasından sonra, bölgede güvenlik sağlanamamıştır. Sulama ve drenaj sistemleri korunamamış ve tarımsal üretim hızla gerilemiştir. 1862'de tüm ovanın nüfusu yaklaşık 100.000 kişidir. Geçmişten beri Adana ovalarında ekimi yapılan pamuk, 1820'lere kadar ancak bölge ihtiyacını karşılayacak durumdadır.³⁰ Sanayileşmenin bir sonucu olarak uluslararası sosyal ve ekonomik değişimler beraberinde Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de askeri, ticari ve ulaşımaya yönelik nakliyatın önemi artmıştır.

Avrupa'da gelişen kanal açma faaliyetleri kısa bir süre sonra nehirlerin, göllerin ıslahına ve bataklıkların kurutulmasına kadar uzanan yaygın bir sistem haline gelmiştir. Osmanlı Devleti de Avrupa ile eşzamanlı olarak bataklıkları ıslah etmeye ve bu sayede ticari hacmini büyütmeye yönelik zirai ürünleri arttırmaya çaba göstermiştir. Tarsus Rhegma Gölü ve Bataklığı yaklaşık 80-100 bin dönümlük bir araziye içinde barındırsa da ıslah çalışması sonucunda elde edilecek arazinin tamamı tarım arazisi olarak kullanılmıştır. Ayrıca Tekir Çiftliği bölgesinde yer alan Mersin Tekfur Gölü ve bataklık ıslah çalışmaları bölgenin kaderini değiştirecek bir başka etken

²⁸ Hilmi Dönmez, "19.Yüzyıl İkinci Yarısında Çukurova Bölgesi Zirai Üretim", Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi, 2005, s.4.

²⁹ Erhan Alpaslan ve Toroshan Özdamar, Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çukurova (Anavarza Çiftlikat-ı Hümayun-u Askerisi, İstanbul, Hiper Yayın, 1 Baskı, 2019, s.20.

* İbrahim Paşa, ovada tarımı geliştirmek amacıyla, önce işçi azlığı sorununu, Suriye'den sıcağa dayanıklı Arap (Fellah) çiftçiler getirerek çözmek istemiştir. Adana'yı selden korumak amacıyla sel sularının akması için şimdi Kuruköprü denen yere bir kanal açtırmıştır. Nazar Büyüm, Yurt Ansiklopedisi Türkiye, İl, İl Dünü, Bugünü, Yarını, İstanbul, Cilt.1, Anadolu Yayıncılık, 1981, s.37. Ayrıca, Bkz. Meltem Toksöz, "Bölgesel Ekonominin Oluşumu Göçebe Hayattan Ticari Tarıma Çukurova", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.191, Kasım, (2009), s.79.

³⁰ Özlem Yaktı, "Amerikan İç Savaşı ve Adana Pamuk Tarımının Adana'nın Modernleşme Sürecine Etkisi" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.54, Bahar, (2013), s.275.

olmuştur.³¹ Tekir Çiftliği ve Tarsus bataklıklarının olduğu yerler daha sonra Atatürk tarafından daha modern bir şekilde ihya edilmiştir. Çukurova, 1860'larda ovanın tekrar kurutulmasından sonra, yörenin verimli toprakları bölgede güçlü kesimlerin hâkimiyetine geçmiştir. Çukurova'da 1860'lar pamuğun altın çağı olarak bilinir. 1861'de ortaya çıkan Amerikan İç Savaşı o günün en önemli pamuk alıcı olan İngiltere'yi sıkıntıya düşürünce pamuk fiyatları aniden yükselmiştir.*

1867'de Halep'ten ayrılarak bağımsız bir vilayet haline gelerek, pamuk üretimiyle Doğu Akdeniz ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu süreç etkileyen pek çok değişken bulunmaktadır. Resmi, sivil pek çok aktörü olan birbirleriyle iç içe geçen karmaşık bir süreçtir. Pamuk üretiminin ihracat ürünü olmasına yönelik adımlar 1832-1840 arasında bölgeyi hâkimiyeti altına alan Mısırlılar dönemine rastlar. İbrahim Paşa'nın yöreden çekilmesinin ardından bir hareketsizlik yaşayan Çukurova, 1850 sonrasında üç ayrı dönüşümün etkileşimiyle bir bölge olarak yeniden ortaya çıktı. Bir taraftan bataklıkların kurutulması, toprakların tarıma kazandırılması, almaya başladığı göç ve aşiretlerin yerleşik hale geçmesi ile bir beşeri coğrafya dönüşümü süreci söz konusudur. Aynı zamanda Tanzimat sonrası reformlarla merkezi, bölgesel ve yerel idari ve hukuki yapıların dönüşümünü de buna eklemelerken, özellikle Amerikan İç Savaşı sonrası uluslararası ticaretin dönüşümü de bölgedeki dönüşümlerle kesşir.³²

Derebeyler 1866'ya kadar bölgede egemenliklerini sürdürmüştür. Bu koşullar nedeniyle, Amerikan İç Savaşı yıllarında dünyada ortaya çıkan pamuk krizi Adana Ovası üzerinde farklı unsurları harekete geçirmiştir. 1870'lere gelindiğinde ise çok farklı bir Çukurova ile karşılaşmıştır. Ovanın kurutulmasından sonra 1870 başlarında, büyük miktarlarda toprak yeniden ekime açılmıştır. Toprak mülkiyeti ve kiracılık biçimlerinin daha sonraki değişimi, ovada toprakların uzun süre boş bırakılmış olması, devletin iskân politikaları ve değişken olan emek kıtlığı ile sıkı sıkıya ilişkilidir.* Yerel olarak güçlü gruplar verimli büyük toprak parçaları üzerinde hak iddia etmeye başladıklarında, işçi bulmak ciddi bir sorun olarak karşısına çıkmıştır. Büyük toprak sahipleri ve bölgedeki mali tabanını genişletmek isteyen devlet, pamuk toplama mevsiminde, mevsimlik işçilerin bölgeye akışını teşvik etmiştir. Daha da önemlisi, bölgenin göçebe Türkmenlerini ovaya yerleştirme hususunda ciddi girişimlerde bulunulmuştur. Bu

³¹ Haydar Çoruh, Swamp Rehabilitation Works in the Ottoman Period (1840-1920), *Journal of Strategic Research in Social Science*, Volume:5 Issue:1, (2019), s.272-273.

* İngiltere, bu durumda yeni ekim bölgeleri aramıştır. Aranan bölgeler arasında Mısır'la Çukurova başta gelmiştir. İngiltere ihtiyaç duyduğu pamuğu karşılamak için kurduğu "Manchester Cotton Supply Association" adlı ortaklık şirketi Osmanlı topraklarında bu nedenle özel bir politika izlemiştir. Devlet pamuk ekimini desteklemek amacıyla vergi politikalarında düzenlemeler yapmıştır. Amerikan tohumları dağıtılmıştır. Fransızlar bu esnada Adana'da 1864'te ilk pamuk işletme çırçır fabrikasını kurmuştur. Büyüm, a.g.e., s.32.

³² Meltem Toksöz, "Bir Coğrafya, Bir Ürün, Bir Bölge: 19. Yüzyılda Çukurova", *Kekibec*, S.21, (2006), s.97-98.

* XX. yüzyılın başlarından itibaren ülkeye giren orak makinesinin çiftçi tarafından kullanılmaya başlanması orak amelesini kısmen gereksiz kılmıştır. Fakat buna karşılık pamuğun giderek yaygınlaşması çapa amelesine talebi yükseltmiştir. Adana için önem arz eden "amele meselesi" pamuk çapası için gerekli işgücüdür. Dağ yöreleriyle ova mahsulünün farklı dönemlerde olgunlaşması işgücünün her iki yörede de istihdamını mümkün kılmıştır. Zafer Toprak, "20.yüzyılın İlk Çeyreğinde Çukurova'da Emek ve Sermaye" *Adana ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi*, S.191, Kasım, (2009), s.74.

durumda hem büyük arazi sahipleri, hem de tarımsal üretimden sağladığı vergi gelirlerini artırmak isteyen merkezi hükümet, bölgedeki göçebe Türkmenlerin ovada ikamet etmelerini ve bölgeye mevsimlik işçi gelmesini kolaylaştırmıştır.³³

Ovada pamuk üretimi gelişmeye başlarken emek darlığı önemli bir sorun oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, 1878’de Osmanlı Rus Harbi sonrasında Anadolu’ya gelen göçler ile emek kıtlığı sorununu çözmeyi düşünmüştür. 1879 yılı başlarında arazi üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan devlet çelişkili bir adım atmıştır. Osmanlı Devleti, 1875-1881 yıllarındaki ekonomik kriz esnasında peşin paraya ihtiyaç duymuştur. Hazineye, devlet arazilerini özel mülke çevrilerek özel şahıslara satılması için izin verilmiştir. Küçük üreticiler yerel ayandan ve tefecilerden sıklıkla yüksek faizli kredi alması nedeniyle arazilerini büyük üreticilere satmasına neden olmuştur.

XIX. yüzyılda tarımsal üretimi gerçekleştiren sınıflar için erbab-ı ziraat, çiftçi, rençber, ırgat, hizmetkâr ve amele gibi adlandırmalar yapılmıştır.³⁴ Birçok yöredeki ücretli emekçi sınıfı, kendi arazilerini başkalarının tarlasında çalışmak için terk etmiş olan köylülerden oluşmuştur. Büyük toprak sahipliği daha çok ticari tarım bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Örneğin ticari tarımın başarılı olduğu bir bölge olan Adana’da çok büyük miktardaki pamuk, bölgeye gelen, ekini toplayan ve tekrar evlerine dönen 50-70 bin çiftçi tarafından toplanmıştır. Fakat Anadolu’nun diğer bölgelerinde nüfusun az olması, boş arazilerin bulunması topraksız ücretli emekle geçinen bir sınıfın doğmasını engellemiştir.³⁵

1885’teki şiddetli kuraklık ve pamuk ürününün tahribi, merkezi hükümeti Mısır’dan daha kaliteli tohum getirmek zorunda bırakmıştır. 1896-1913 yılları arasında tarımın ekonomik gücüyle birlikte, Anadolu Demiryolu’nun Mersin’e varması ve Mersin-Tarsus bağlantısının Alman sermayesi tarafından İngilizler’den satın alınmasıyla, bölge hızlı bir biçimde Alman nüfuz alanına girmiştir. Anadolu Demiryolu Şirketi, arazi sahiplerine yüksek kaliteli tohumluk kullanmaları, Almanya’dan araç ve makine ithal edebilmeleri ve büyük ölçekli işletmelerinde sulama yatırımlarına girişmeleri için kredi sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nde 1913’e gelindiğinde Çukurova, ihracat için pamuk üreten büyük işletmelerin egemenliğinde tarımsal ticaretin odak noktası olmuştur. Bu işletmeler, her hasat mevsiminde önemli bir kısmı Harput, Bitlis ve Musul gibi uzak yörelerden gelen 50-100 bin göçmen işçiyi bölgeye çekmiştir.³⁶ Türk Sözü gazetesinde yer alan bir haber XIX. yüzyıl Adana ziraatını şu cümlelerle özetlemiştir:

Adananın Ziraat Tarihi çok eskidir. Çiftçiliğin durgun evresinden 1856 dan itibaren tekrar hızlanmış bulunuyor. 1859 dan 1934 senesine kadar uzayan bu 75 yılın zaman Adana ziraat tarihinin bazen kötü dönemler yaşamış bugünkü vaziyetine gelmiştir. 50 sene öncesine kadar Yüreğir Ovasında birkaç köy müstesna olmak üzere Mihmandardan ve İncirlikten ilerisi

³³ Pamuk, a.g.e., 100 Soruda..., s.175.

³⁴ Ömer Yazan, “19.yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: “Çiftlik İdaresi” Örneği, *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, S.9, (2018), s.284.

³⁵ Quataert, a.g.e., s.55-59.

³⁶ Pamuk, a.g.e., 100 soruda..., s.178.

ekilemiyordu. Bağların yerinde ancak bugünkü yedide biri kadar bağ vardı. Kuzey hududu Savatlı Halil Ağa bağını geçemezdi. İlerisi hep çalılıktı. Yalnız Tarsus toprağı ziraat altında bulunuyordu. Arazi sahiplerinin genelini Türkler oluştururdu. 1869 tarihinde şehre yakın yerlerde bir dönüm tarlanın fiyatı 15-25 ve Yüreğir’de 5 kuruştı. Şehirde 1859 bir dükkânın bir kıyye(okka)kahveye satıldığı vakit bir kıyye kahvenin değeri 20 kuruşu geçmiyordu. Çiftlikler özellikle nüfus azlığı ve kazancın güç oluşu sebebiyle ortaklıkla idare edilirdi. Ortaklık şartları şunlardır; Tarla, tohumluk, hayvanlar ve yemleri o zaman ki çiftlik aletleri mal sahibi tarafından verilir. Bunun sonrasında üretimin yarısı alınır. Ortağın eşine ve çocuklarına ayrıca şeker ekilir ve kendisine mal sahibi tarafından ödünç para verilir. Köylerin ve çiftliklerin binaları bugünküne nazaran pek ilkeldi. Köylerde hatta fırın yoktu. Ekmekler şepit denilen büyük saçlar üzerinde pişirilirdi. Köy saçları, ağaları, ahur sekisi denilen, ahurlarda yüksekçe yapılmış yerlerde yatarlardı. Araba bulunmadığından çiftlik sahipleri ve köylüler hep hayvanlarla köylere giderlerdi. İlk araba Finto ismi altında ve o zaman 1859 sonradan mektupçu ünvanı alan İsmail Efendi tarafından Adanaya getirilmiştir. Bugünkü öküz manda arabaları ise ancak 1884 tarihinde Tarsusta yapılmaya başlanmış ve oradan Hacı Bey tarafından Adanaya getirilmiştir. Bu arabalardan evvel şehirde ve köylerde tek tük kağnılar vardı. Sokaklar çok dar olduğundan kağnılar geçemezlerdi. Nakil işleri hayvanların sırtında yapılırdı. Köylerde ziraat aleti olarak kara saban ve çapa vardı. Çapalar kösre taşı ile bilenirdi. Bugünkü üç demirinin basit şekli 1873 tarihinde Taşçı çiftçilerinden Salih Efendi tarafından icat edilmiş. Ve tarakçı ismindeki ustaya yaptırılmıştır masfaları ağaçtandı. Kara sabanın Çömelek köyünde yapılanları meşhurdu. Oksuz tek pulluk iplikçi ismindeki tüccar tarafından 1882 tarihinde Adanaya getirtilmiştir. İngiliz mamulatından olan bu pulluk ilk zamanlarda rağbet bulamamıştır. Buharlı çift makineleri 1880 tarihinde şimdiki Ziraat Bankasının esas olan menafi sandığı parasıyla İngiltereden getirtilmiştir. Bugünkü memleket hastanesi civarında yapılan ilk tecrübe iyi netice verdiği için bu makinelerin taammümü çabuk olmuştur. Harman makineleri ile altı öküzlü pullukların Adanaya gelişi yenidir. Bunlardan birincisi 38 ve ikincisi 30 senelik bir maziye maliktir. Altı öküzlünün esas tahammümü genel harpten sonra olmuştur. Şimdi ise çiftliklerdeki aletler pek yenidir.³⁷

Özetle 1870’li yıllarda modern tarım aletleri Çukurova’ya gelmiş ve sayısı giderek artmıştır. 1880-1890 yılları arasındaki biçerdöver sayısı 600, harman makineleri ise 100’e çoktan gelmiştir. 1913-1914 arasında 180 adet buharlı harman makinesi, 1800 adet orak makinesi, 50 adet buharlı pulluk, toprağı daha derin süren 200 adet pulluk, 91 adet harman makinesi ve 1 adet İngiliz traktörü Çukurova’daki tarım arazilerini işlemiştir.* Sanayi ürünlerinin tek hammaddesi demir değil, aynı zamanda tarım ürünlerinin işlenmesi de sanayi sektörünün önemli ham maddesi arasındaydı. Osmanlı Devleti’nin Sanayi İnkılabına geçememesi tarıma dayalı endüstrinin modernleşmesini de geciktirmiştir. Bu süreç içinde Çukurova’nın tarımsal potansiyeli yüksek olsa da Çukurova hem modern tarım yöntemlerinden hem de tarıma dayalı sanayiden çok uzak bir yapıda kalmıştır.

³⁷ “Adana Çiftçiliğinin 75 senelik Tarihçesi 1859 dan 1934 yılına kadar” *Türk Sözü*, (16 Ocak 1934) s.3.

* 1907’de Adana’da ekili arazinin yüzölçümüne oranı %11,7’ye çıkmış, 1909’da üretim içinde sınıai bitkilerin tarımsal ürünler içindeki yüzde payı 23,8 olmuştur. Adana’da bütün Osmanlı toprakları gibi yeniden yapılanmanın içinde yer almıştır. Necmi Özcanlı, Adana Sanayi Tarihi, Adana, Yeniden Grup Matbaacılık, Adana Sanayi Odası, 1. Baskı, 2008, s. 52-53.

2.3.1. Silifke Tekir Çiftliği

Silifke Tekir Çiftliği, Silifke Ovasının Kuzey Doğu kısmındadır. Doğusunda Akdeniz, batısında Silifke-Mersin yolu ve Tekir köyü vardır. Kuzeyde Avşar, güneyde Tozara ve Harkarası köyleriyle komşudur. Dağın tam eteğinden, kayanın altından çıkan su bu çiftliğin hayat damarıdır. XIX. yüzyılda padişah ve hükümetinin en çok önem verdiği meselelerden biri bataklıkların kurutulması ve tarıma elverişli olmayan toprakların ıslah edilmesi olmuştur. Bunun için kararlar alınmış, genelgeler yayımlanmış ve bu işe girişecekler verilecek maddi ve manevi destek ayrıntılarıyla açıklanarak her yerde 20 Aralık 1882 tarihinde duyurulmuştur. Bataklıkları ıslah edenler ıslah ettiği yerin tapusunu bedelsiz olarak çıkartabilmiştir.³⁸ Adana Valisi Abidin Paşa İçel sancağına bağlı olan bu bölgeden ıslah etmek amacıyla 10.600 dönüm yeri satın almıştır. Ayrıca Adana'da memur olan başka kişiler de arazi satın almıştır.³⁹

40

Resim 1. Abidin Paşa'nın Tekir Köyünden Satın Aldığı Çiftlik Arazisi (ekilecek halde değildi).

Abidin Paşa'nın satın aldığı çiftlik arazisinin 1914 yılındaki görünümünde bile hala buranın bataklık ve sazlık bir arazi olduğu görülmektedir. Abidin Paşa'nın Tekir köyünde satın aldığı çiftlik arazisi ekilip biçilecek halde değildir. Sulak, sazlık, kamışlık bir arazi ve leyleklerin uğrak yeri olan bir alandır. Bir Macar seyyahın 1914 yılında çektiği bu fotoğraflar, bu arazinin durumunu açıkça ortaya koymaktadır.⁴¹

³⁸ Ahmet Nadir İşısağ, Abidin Paşa Bir Adana Valisi, Ankara, Akademisyen Kitabevi, 1.Basım, 2019, s.110.

³⁹ İşısağ, a.g.e., s.166.

⁴⁰ İşısağ, a.g.e., s.155.

⁴¹ İşısağ, a.g.e., 155. (Bkz. Ek-1 ve Ek-2).

Abidin Paşa işleri yürütemeyince Mavromati denilen tüccardan çiftlik karşılığında borç almış ve çiftlik rehine olan bir mülk araziye dönüşmüştür. Abidin Paşa 1889 yılında Adana'dan tayin edilerek Ankara Valisi olmuştur. Bu arada Kıbrıs'a yakın, çok stratejik koca araziye ecnebilere satıyor diye dedikodulara muhatap olmuş, iftiralara uğramıştır. İçel Valisi ve Adana Valisi'nden destek istemişse de sorunu çözmemiştir. Tek çare İstanbul'a, padişaha hitaben bir mektup yazarak talepte bulunmuştur. Buranın alınarak padişahımızın mülkü olmasını istemiştir.⁴² Belgelerden edinilen bilgiler ışığında bu rehinlik ve borcun ödenememesi 30 yıl boyunca devam etmiştir. Abidin Paşa Çiftliğinin değer tespitinin yapılması ve varislerden borçlarına karşılık tapuyu üzerine geçirmesi için hükümetten bilirkşi istemiştir. Bu istek üzerine İstanbul hükümeti Defter-i Hakanı Emaneti Malulat Müdürü Mehmet Faik Efendiyi 300 lira ödenek verilerek Silifke'ye göndermiştir.⁴³

Tüm çabalarara rağmen Tekir Gazi Çiftliği Abidin Paşa'dan Bodasaki'ye geçmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası Bodasaki'den hazineye geçen arazi daha sonra ihaleyle Atatürk'e geçerek bölge halkı için modern uygulamaların yapıldığı bir araziye dönüşecektir.

2.3.2. Çukurova Harası/Çiftlikat-ı Hümayun(Anavarza/ Mercimek)

Çukurova Çiftliği yaklaşık 1 milyon 104 bin 661 dönüm⁴⁴ genişliğinde iki şube halinde kurulmuştur. Mercimek köyü merkez olmak üzere Anavarza bölümü, Yılan Kalesi'nden Yüreğir Ovası'na kadar uzanan çoğunluğu bataklıklarla kaplı, tarım yapılmayan arazilerden oluşmaktadır. Karataş sınırlarındaki Adalı bölümü ise Bebeli köyünü merkez alıp sahile kadar uzanmaktadır. Adalı bölümünde bataklık ve sazlık alanlar daha az olması nedeniyle makineli tarıma daha uygundur.⁴⁵

Çiftlikat-ı Hümayun* idaresi 1815 yılında at yetiştiriciliği ve at neslinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapması için kurulmuştur. Daha sonraki süreçte Yeniçeri Ocağının ve Tımar Sisteminin bozulmasıyla birlikte ordunun ihtiyacını karşılamak için işlevini kaybetmiş hayvan ocakları yerine haraların tesisine başlanmıştır. İlk olarak Eskişehir'de "Çifteler Harası" kurulmuştur. Şark vilayetleri için Malatya'da "Sultansuyu", Irak Bölgesi için Bağdat'ta "Veziriye", Adana ve çevresi için "Çukurova Çiftliği Haraları" kurulmuştur. Çiftlikler Osmanlı süvari birliklerinin ihtiyaç duyduğu remont hayvanlarının tedariğini sağlamak için "hara" ismiyle

⁴² BOA, Y.MTV 38/35. 01(H.28.07.1306), (Bkz.Ek-3).

⁴³ BOA, ŞD.3167/23.1-2 (H-09-10-1339), (Bkz. Ek-4).

⁴⁴ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM Arşivi, s.1.

⁴⁵ Alpaslan ve Özdamar, a.g.e. , s.22.

* Padişa ait çiftliklere denilmiştir. II. Abdülhamit devrinde ise bu terim Bab-ı Seraskeri, Hazine-i Hassa ve Maliye Nezaretine bağlı bütün devlet çiftliklerini ve haralarını tanımlamak için kullanılmıştır. Alpaslan ve Özdamar, a.g.e. , s.13.

açılmıştır. Bu kurumlar daha sonra 1881 yılında doğrudan Hazine-i Hassa'ya bağlanarak "Haray-ı Hümayunlar Nezareti" kurulmuştur.

1909 tarihinden sonra bu çiftlikler Maliye Nezareti hazinesine devredilmiştir.⁴⁶ Anavarza ve Adalı arazileri üzerinde olan Çiftlikat-ı Hümayun'un öşür miktarı hesaplandırılmıştır. Çünkü Çiftliğin ihtiyaçları için ayrı bir ödenek planı oluşturulmadan aşar vergisi üzerinden karşılanması amaçlanmıştır. 28 Mart 1899'da Çiftliğin 136.861 kuruş 30 para olan öşür gelirine sahiptir. Bu miktar sonraki yıllarda yetersiz bulunmuş arttırılmak istenmiştir.⁴⁷

1894'te Çiftlik idaresi o zamanlar Hamidiye denilen şimdiki Ceyhan ilçesindeki bir hana yerleştirilmiş ve 1902 yılına kadar burada kalmıştır. Çiftliğin memurlarının asker ve sivil olması tercih edilirken çiftlik müdürü daima askeri veterinerlerden seçilmiştir. Bu tarihten sonra şimdiki merkezine nakledilmiştir. Sonraki yıllarda Harbiye Nezareti Süvari Dairesine bağlı olarak çalışmış ve 1909 yılına kadar bütün faaliyeti at yetiştirmek olsa da Bedeli mevkisinde az miktarda ziraat faaliyeti de yapılmıştır.

Çiftliğin damızlıkları, Sultansuyu ve Çifteler Harasından getirilmiş ve Uzunyayla kısırakları satın alınmış ve toplam 200 başı bulmuştur. 1907 yılında Hama'daki Elhamra Harası lağvedilerek bütün Arap damızlıkları haraya nakledilmiştir. Damızlık aygırları, Arap, yerli ve Çifteler'den getirilen Macar aygırlarından meydana gelmiştir. Çiftlikte at yetiştirmesinden başka sığır, manda ve koyun yetiştirilmiş; bu yöntemle çiftliğin zarar etmesini önlemek, çiftliğin gelirini artırmak amaçlanmıştır.⁴⁸

Meşrutiyet'in ilanından sonra diğer askeri çiftlikler gibi lağvedilmiştir. Yerel halk ile çiftlik idaresi arasında arazi anlaşmazlıkları yaşanmıştır. Bu durumun sebebi bölgeye ilk etapta on iki köyün kurulduğu arazide yerleşimcilerin arazileri net olarak belirtilmemiş, tapu veya senet verilmemiştir. Bunu fırsat bilen yerleşimciler arazilerini genişletmeye başlamıştır. Zamanla arazi rastgelenin sahiplendiği ve kullandığı mülk durumuna dönüşmüştür. Çukurova Çiftlikat-ı Hümayunu bürokratik çekişmelerin ve yerel halka yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı görev tanımına uygun olarak işletilememiştir.⁴⁹ Mevcut damızlıklar satılmış, kıymetli topraklar maliyeye devredilerek bir ziraat çiftliği halinde idareye başlanmıştır. Çiftlik, bu evrede ne ordu ihtiyacı için kayda değer miktarda at yetiştirebilmiş ne de araziye ekonomik bir değer katabilmiştir. Zor durumda olan çiftliğin faaliyetleri II. Meşrutiyet'in ilanı ile durma noktasına gelmiştir.

⁴⁶ Alpaslan ve Özdamar, a.g.e. , s.7-8.

⁴⁷ Alpaslan ve Özdamar, a.g.e. , s.22.

⁴⁸ Salahattin Batu, Türkiye'de Yetiştirme Çalışmaları ve Yetiştirme Kurumları, Ankara, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları:74, 1955, s.25-26. (Bkz. Ek-5).

⁴⁹ Şerife Yorulmaz ve Mehtap Ergenoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Fransızların Çukurova'da Toprak Tasarrufu Girişimi: Çukurova Çiftliği-1", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, S.2, (2016), s.109-114.

Meşrutiyet'in ilanından sonra diğer bütün çiftlikler gibi "Çukurova Çiftliği" zarar ettiği gerekçesiyle Seraskerlik'ten alınarak Hazine'ye bağlanmıştır; Adalı'daki damızlık ahırlar kapatılmıştır. 1912 yılında Çiftliğin Fransızlar'a satışına kadar ilkel yöntemlerle zirai faaliyetlerde bulunularak pamuk ve tahıl üretilmiştir. Malesef bu çabalar sadece çiftliğin ayakta durma çabasının bir sonucuydu; çünkü her geçen gün çiftlik zarar etmiştir. Yapılan işlerden fazla zarar edilmesi nedeniyle çiftlik maliye tarafından 1912 yılında 15 seneliğine Fransız şirketine işletilmesi amacıyla verilmiştir.⁵⁰

Fransızlar için Domaine Imperial de Tchoucour-ova adıyla hazırlanan raporda Mercimek Harası'nın 1911'de durumu şöyledir:

Bölgedeki işletme merkezi, halkını Türklerin ve Çerkezlerin oluşturduğu oldukça temiz bir köy olan Mercimek'te yer alıyor. Köyün kuzey ucunda yedi tane iki katlı, modern bina bulunuyor. Bunların bir kısmında çiftlikte çalışanlar oturuyor, diğerleri okul, atölye vb. olarak kullanılıyor. Müdürlük binası, otuz inek ya da at barındırabilecek bir ahıra bitişiktir. Binanın arkasında eski hükümet döneminde atların ve askerlerin barındığı, şimdi ahır ve depo olarak kullanılan hangarların çevirdiği "U" şeklinde bir avlu vardır. Çiftlikte bulunan hayvanlar şöyledir: 28 aygır, 44 kısırak, 32 tay, 2 boğa, 43 inek, 48 sığır ve manda. Ayrıca kümes hayvanları ve birkaç eşek vardır. Araç ve gereçler ise 2 buhar makinesi 1 lokomobil, 1 Santrifüj pompası, 1 adet beş bıçaklı pulluk, 1 adet yedi bıçaklı pulluk, 1 herse, 2 merdane, 1 semoir. Ayrıca, birkaç karasaban ve her çiftlikte bulunan çeşitli araçlar. Yeni yönetim işbaşına geldiğinden beri çiftlik Osmlai hükümeti tarafından işletilmektedir. Ancak, parasal olanaksızlık nedeniyle toprağın çok küçük bir parçasında tarım yapılabilmektedir. Söylenişine göre, 5.000 hektar ekilecek, 4.000 hektarda ekime hazırlanacak Bundan başka, 15.000 hektar toprağın dönüm başına 2 ya da 3 kuruş gibi önemsiz paralar karşılığında köylülere kiralandığı belirtiliyor.⁵¹

XIX. yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik, askeri ve siyasi olarak zor durumda kaldığı hasta adam olarak nitelendirildiği dönemdir. Adana ve Çukurova tarımına karşı Batılı devletlerin ilgisi oldukça artmıştır.* Özellikle Fransızlar Çukurova için alt yapı projeleri ve tarımsal projeler hazırlatmıştır.⁵²

Amerikan İç Savaşı nedeniyle yeni pamuk üretim üslerinden biri olarak kabul edilen Çukurova'da zirai üretimin güvenliği, artık Batı kapitalizmi için de stratejik bir hedeftir.⁵³ Batılı devletler Çukurova üzerinde endüstrisi için duyduğu ham madde ihtiyacını plantasyonlar kurarak karşılamak istemiştir. Aynı zamanda böylelikle kendileri için nüfuz alanları da oluşturmayı düşünmüşlerdir. II. Abdülhamit devrinden itibaren Osmanlı'nın Anadolu ve Suriye

⁵⁰ Batu, a.g.e. , s.26.

⁵¹ Büyüm, a.g.e. , s.37 (Bkz.Ek-6).

*İngilizler 1865 yıllarında Çukurova'yla ilgilenirken Adana'nın ikinci pamuk işleme kuruluşlarını oluşturmuştur. İngiliz işadamı Gout, Adana'da, Mersin'de ve Tarsus'ta üç fabrika kurmuştur. Bu fabrikalarda 90 çırçır makinesi, iki su cenderesi ve iki su türbini bulunmuştur. Bunun yanında Tırpani kardeşler daha modern bir fabrikayı kurmuştur. Büyüm, a.g.e. , s.32.

⁵² Osman Doğan ve Ebul Faruk Önal, Çukurova'ya Bereket Getiren Projeler, İstanbul, Çamlıca Basım Yayın/88, 2011, s.11-14.

⁵³ Yılmaz Kurt ve M.Fatih Sansar, Tarihte Adana ve Çukurova II, Adana, Akademisyen Kitabevi, 2016, s.387-388.

toprakları üzerinde stratejik planları olan Fransız sermayesi yatırımlarını bu yerlere yoğunlaştırmıştır. Çukurova Çiftliğinin Fransızlara verilmesi öncelikle Almanların daha sonra ise diğer emperyalist devletlerin tepkisini çekmiştir.⁵⁴ Batılı devletler ve yabancılar bu bölgedeki binlerce dönümlük arazilere hâkim olmak istemiştir. Yabancı uyruklu zengin kesimler de bu topraklara sahip olmak istemiştir. Bu bölgenin demografik yapısı göz önünde bulundurulduğunda Batılı devletlerin de emperyalist girişimlerde bulunmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Bu nedenle II. Abdülhamit bu girişimleri engellemek maksadıyla Çukurova-Mercimek-Anavarza Devlet Çiftliği kurarak mülkiyeti koruma yoluna gitmiştir. ⁵⁵ Fransız şirketinin çiftlikte çalışmalara başlayacağı bir dönemde İttihat ve Terakki Hükümeti aldığı güçle çiftliğe komşu olan köyleri tahrik ederek Fransız şirketinin faaliyetlerini durdurmada başarılı olmuştur. Aradan çok zaman geçmeden 1.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Fransızlar buradan ayrılmıştır. Savaş sürecinde Adana ve çevresi Fransızların eline geçtiği zaman Fransız şirketi çiftliği yeniden işletmeye girişse de milli kuvvetlerin karşı koymasıyla bu şirketin çiftlikte işletme yapmasına izin verilmemiştir.⁵⁶ Özetle Çukurova Çiftliği örneği çiftliklerin uluslararası arenada ekonomik, siyasi ve sosyal meselelerde stratejik hedeflerin yer aldığı bir mecra alanı olabileceğini göstermektedir.

2.3.3. John Barker Süveydiye Çiftliği

Tarsus konsolosu John Barker* emeklilik yıllarını geçirmek için Antakya kenti yakınlarındaki Orontes Nehri kıyısındaki Antik Çağ'daki adı Süveydiye'ye (Seleucia Pieria*/Samandağ'a) gelip, Asi Nehrinin denize döküldüğü yer yakınında, eski El-Mina yerleşiminin olduğu yerde bir konak yaptırarak buraya yerleşmiştir. Batıayaz'da (Betias) yazlık ev ve Hıdırbey'de bahçeler de edinen John Barker bölgede İngiltere'nin ticari faaliyetlerini de organize etmiş, bizzat kendi de ticaret yapmıştır.

⁵⁴ Alpaslan ve Özdamar, a.g.e. , s.20-31.

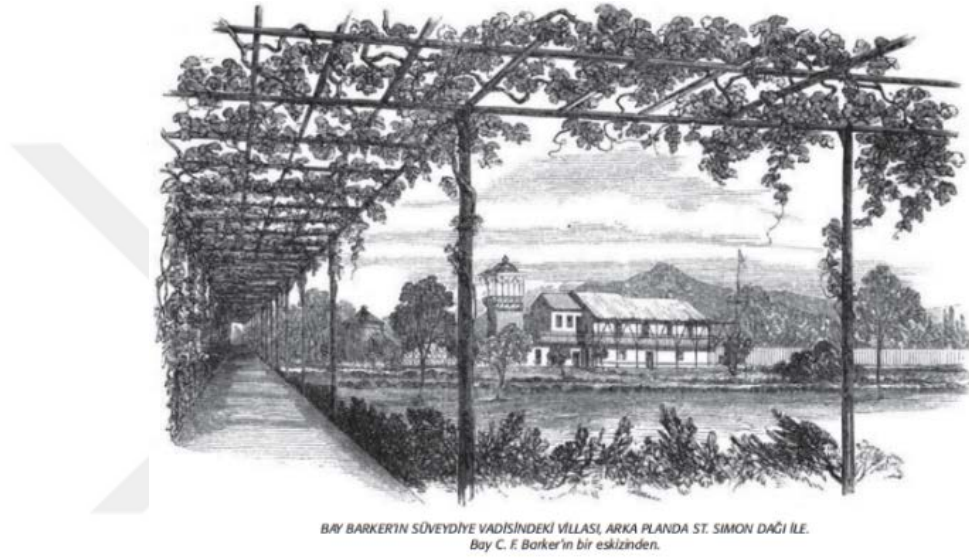
⁵⁵ M.Fatih Sansar ve Ahmet Karataş, 1924 Adana Beynelmilel Ziraat Sergisi, Adana, Çukurova Fuarçılık A.Ş., 2015, s.39.

⁵⁶ Batu, a.g.e. , s.26.

* Yüzılın ilk yarısında Kilikya olarak bilinen Tarsus, Adana ve Samandağ'a kadar uzanan bölgede yaşamış bir resmi görevlidir. 1799 yılından 1826 yılında Majesteleri'nin Mısır Başkonsolosu olarak atanana dek görev yapacağı ve yurttaşlarına cömert bir konukseverlik sunacağı Halep'te, konsolos ve East India Şirketi Acentesi olarak görev yaptı.1834 yılında emekli olana kadar burada kalmıştır. William Burckhardt Barker, Lares And Penates (Kilikya ve Yöneticileri), (Çev. Ayşe Ateşoğlu), Londra, Ingram and Cooke Publisher, 1853, s.370. Ayrıca, John Barker'ın Betias köyündeki Rhosus yazlığı için (Bkz.Ek-7).

* Seleukeia (Seleucia) adının Doğululaştırılmış adı olan Süveydiye ya da Suedia (bugünkü Samandağ) adını taşıyan ve daha çok "zeytinli yer" anlamına gelen Zeytinli olarak adlandırılan günümüzdeki köy, bereketli dut, zeytin, nar ve kayısı bahçelerinin ve üzüm asmalarının kuşattığı bir yerdir. Barker, a.g.e. , s.369.

Barker, Kilikya’da bulunup, kendi ülkesinde olmayan meyve ağaçlarını ülkesine taşımış; kendi deyimi ile “aşk meyvesi” dediği domatesi Kilikya’ya getirerek üretimini ve satışını gerçekleştirmiştir. Bölge ile ilgili tarihi, coğrafi, ticari ve sosyal bilgileri ülkesine aktarmıştır.⁵⁷ Çiftliğine Avrupa ve Asya’nın en seçkin çiçeklerini, fidanlarını ve meyve ağaçlarını dikmiştir. yılın büyük bölümünde oturduğu bu evden sonra, suyun bol, havanın her zaman ferahlatıcı ve serin, manzaranın muhteşem olduğu Rhosus Dağı zirvesindeki Betias köyünde bir yayla evi yaptırtmıştır.⁵⁸

BAY BARKERİN SÜVEYDİYE VADİSİNDEKİ VİLLASI ARKASINDA ST. SIMON DAĞI İLE.
Bay C. F. Barker’in bir eskizinden.

59

Resim 2. Barker’ın Süveydiyeki Villası, arkasında ST. Simon Dağı.

XIX. yüzyıla gelindiğinde İngilizlerin Antakya ve çevresiyle ilgilenmeye devam ettiklerini ve bölgede ipek böcekçiliğinin yapılmasını teşvik ettiklerini görüyoruz. Örneğin; Levant Company’nin Halep’te 25 yıl temsilciliğini yapan ve daha sonra İngiltere’nin İskenderiye Başkonsolosluğu görevinde bulunan Barker dışarıdan tohum getirterek burada farklı meyve ağaçları yetiştirmiş bağ ve bahçeler kurarak çevreye örnek olmuştur. Bahçelerinde yeni tarım teknikleri uygulayan Barker, İtalya’dan en iyi cins ipek böceği yumurtalarını getirterek bölge halkına da dağıtmıştır. Barker’ın evi bölgedeki yabancıların uğrak yeri olmuştur. Bu eve, Antakya’ya geldiğinde Mısırlı Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa da uğramıştır. Aynı

* Kilikia adı ilk olarak M.Ö. XVI. yüzyılda Hitit metinlerinde kullanılmıştır. Burada, Khalaka, Kilikia Trakheia’yı (Dağlık Kilikia) karşılarken; Adanija ise Kilikia Pedias’ı (Ovalık Kilikia) karşılamıştır. Serra Durugönül, “Kilikya Kulelerinin Tarihteki Yeri”, *Arkeoloji Dergisi*, S.3, s.197.

⁵⁷ Barker, a.g.e. s.370.

⁵⁸ Barker, a.g.e. , s.412. (Bkz.Ek-7).

⁵⁹ Barker, a.g.e. s.487.

dönemde Colonel (Albay) Chesney de bölgede nehir ulaşımı konusunda incelemeler yapmış, projeler hazırlatmıştır.⁶⁰

Yerli halk, hem Müslüman hem de Hristiyan, onu ve ailesini sevmiş ve saygı duymuştur. Barker özellikle şeftali, nektarin ve kayısı meyvelerini yetiştirmek için uzun yıllar boyunca Buhara, Semerkant ve Kandahar kadar uzaklara ajanlarını göndererek buralardan en iyi meyve veren ağaçların filizlerini getirtmiştir. Suriye ünlü Stanwick nektarin Barker tarafından Northumberland Dükü'nün yardımıyla Birleşik Krallık'a tanıtılmıştır. Barker, Suriye'de pamuk ve ipek kültürünün geliştirilmesine yardımcı olmuş; Batı'nın ve Doğu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında özellikle de tarımsal faaliyetlerde bir köprü görevi görmüştür. Ayrıca Orta Doğu'ya aşığı da tanıtmıştır. 1848 yılında Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan kolera salgını birçok kişiyi etkilemiştir. Barker, kişisel gözlem yoluyla çözümün etkinliğini doğrulamış ve sonuçtan memnun kaldıktan sonra, önemli bir keşif olarak gördüğü aşığı tüm dünyaya yaymak için büyük çaba sarf etmiştir.⁶¹

Sonuç olarak Çukurova bölgesi XIX. yüzyılda stratejik bir üretim sahası olduğunu ortaya koymuştur. Doğu medeniyeti topraklarının en büyük bölümünün Osmanlı Devleti'nin sınırlarında olması Batılı devletlerin için tarıma dayalı hammadde ihtiyacının da kaynağının giderilebileceği topraklar olarak görülmüştür. Süveydiye Çiftliği Batılı devletlerin XIX. yüzyılda endüstrilerinin ihtiyaç duyduğu ham maddeyi Doğu medeniyetlerinin topraklarında kurulacak olan plantasyonlar yoluyla karşılamasının somut bir örneğidir. Bu nedenle Süveydiye Çiftliği İngiltere'nin ticari çıkarlarına yönelik bir girişim olarak görülmektedir. Bu çiftliğin ortaya çıkardığı diğer bir sonuç ise Çukurova tarımının modernleşmesi ve örnek bir çiftlik olmasıdır.

⁶⁰ Doğan Gün, "XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)", Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2006, s.98.

⁶¹ "John Barker Diplomat", 28 Ocak, 2020, [https://en.wikipedia.org/wiki/John_Barker_\(diplomat\)](https://en.wikipedia.org/wiki/John_Barker_(diplomat)) Ayrıca, Bkz. Kolera illetine dair Mösyö Barker'in hak-i pay-ı şahaneye takdim eylediği arzuhal BOA, HR. TO. , 211/6. , (M.13.09.1847).

3. ATATÜRK DÖNEMİ ZİRAAT POLİTİKALARININ VE KOOPERATİFÇİLİĞİN ÇUKUROVAYA ETKİLERİ

3.1. İzmir İktisat Kongresi ve Kalkınma Planları

Kurtuluş Savaşı bittikten sonra Anadolu'nun birçok bölgesi gibi Çukurova ve çevresi de yeni tarımsal sorunlarla uğraşmaya başlamıştır. 1920'lerde Anadolu'da, köylü ailelerinin %20'sinin üretim araçları yoktur, tarım aletleri köylülerin %1'inde bulunmakta ve bu aletler modern tarımı yapabilecek potansiyele sahip değildir.⁶² Bu duruma karşı başta Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti tüm kurum ve kuruluşları yeni bir dönüşüme hazırlanmıştır.⁶³

XX. yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti'nin kaderini tayin eden bir yüzyıl olarak tarih sayfalarında yer almıştır. Bu yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti'nin hem istiklalinin gerçekleştiği, hem de istikbalinin planlandığı bir yüzyıldır. Bu planların en önemlisi ekonomik programın izleneceği İzmir İktisat Kongresi'dir. Bu kongrenin Milli Mücadele'nin bitiminde düzenlenen Lozan Konferansı'nın askıya alındığı dönemde gerçekleşmesi bu kongrenin önemini gözler önüne sermiştir. Lozan Konferansı'na ara verildiği esnada Türkiye siyasi bağımsızlık kadar ekonomik bağımsızlığa da ne kadar önem verdiğini göstermek amacıyla 17 Şubat/ 4 Mart 1923 tarihlerinde birçok vilayetten gelen 1.135 delege⁶⁴ ile İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Atatürk kongrede yaptığı konuşmada şöyle seslenir:

Efendiler, görülüyor ki, bu kadar kati ve yüksek bir askeri zaferden sonra dahi bizi barışa kavuşmaktan men eden sebepler, doğrudan doğruya iktisadi sebeplerdir, iktisadi düşüncelerdir. Çünkü bu devlet, bu millet iktisadi hâkimiyetini temin ederse o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olamayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın uygun bulmadıkları, bir türlü rıza göstermedikleri budur.⁶⁵

Kongre başkanlığını Kazım Karabekir Paşa yapmış, alınan kararlara "Misak-ı İktisadi Kararları" adı verilmiştir. Ticaret burjuvazisi yeterli güçte olmadığı için Milli Mücadele'ye katılan toprak ağaları savaştan güçlerini artırarak çıkmıştır. Toprak ağalarının Kongre'de talep ettiği konular şunlardı: Aşarın kaldırılması, tarımsal eğitimin sağlanması, yolların yapılması, Ziraat Bankası'nın kredileri arttırması, asayişin sağlanması ve tarımda makineleşmeye geçilmesidir.⁶⁶

Atatürk 1 Nisan 1923 günü seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır. I.TBMM(Kurucu Meclis) Türkiye'nin en demokratik meclisi olarak tarihe geçmiştir.⁶⁷ Ancak bu Meclis'in bir

⁶² Oya Silier, Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1981, s.18-19.

⁶³ Sansar ve Karataş, a.g.e., s. 40.

⁶⁴ Özkan Aydın, Milli Mücadele Döneminde Dış Ticaret 1920-1923, Ankara, Türk Dış Ticaret Vakfı Yayınları, 2005, s.143.

⁶⁵ Şule Perinçek, Atatürk'ün Bütün Eserleri, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1.Basım, Cilt. 15, 2005, s.146.

⁶⁶ Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, İstanbul, İmge Yayınevi, 5.Baskı, 2001, s.70.

⁶⁷ Ahmet Demirel, I.Meclis'te Muhalefet, İstanbul, İletişim Yayınları, II. Baskı, 1995, s.163.

reform meclisi olmayacağı beklenmiştir. Yeni kurulacak II. TBMM göreve başlarken Atatürk, Halk Fırkasının temellerini atmaya çalışmıştır. Buna yönelik olarak 9 Umdelik bir program hazırlamıştır. İşte bu program içinde İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar da vardır. Bunlar kısaca şunlardır: Aşar vergisi kaldırılacaktır, zirai krediler arttırılacak, devlet sanayileşme adımlarında öncülük edecek, zirai makineler ithal edilecek, mali kurumlar kredi hacmi artacak şekilde düzenlenecek ve eğitim seferberliği başlatılacaktır. Böylelikle İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar fırka programına alınmış oldu. Ekonomide Devletçilik prensibini ilke olarak saptayan Atatürk 10 Mayıs 1931'de CHP programına ve 5 Şubat 1937 tarihinde de Anayasa'nın 2. maddesine koydurmuştur. Tarifi şöyle yapılmıştır:

Bizim takib ettiğimiz Devletçilik, ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icab ettirdiği işlerde bilhassa iktisadi sahada Devleti fiilen alakadar etmektir.⁶⁸

Bu sürecin sonucu olarak 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu devlet tarafından uygulamaya konmuştur. Sanayileşme hamleleri kalkınma planlarıyla desteklenmiştir. 1933 yılı karma ekonomi için çok önemli bir aşamayı başlatmıştır. Bu yıl Sümerbank kurulmuş ve daha önce kurulan Devlet Sanayi Ofisinin bütün maddi olanakları devralınmıştır. Bazı yeni kurumlar kurulmuş bazıları yeniden teşkilatlandırılmıştır. 1936'da Etibank, Ziraat Bankası ve Denizbank 1937 yılında yeniden düzenlenmiştir. Sümerbank; mensucat, kâğıt, deri, ayakkabı, inşaat malzemesi üreten bir holding haline gelmiştir. 1933-1934 yıllarında birinci 5 yıllık plan hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Devlet eliyle fabrikalar kurularak, birinci 5 yıllık planın hedeflerinin erken gerçekleşmesinin ardından 1936-1937 yıllarında ikinci 5 yıllık plan hazırlanmıştır. Birinci kalkınma planında 20 fabrikaya ilave olarak 100 fabrika daha kurulması hedeflenmiştir. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle planda aksamalar olmuştur.⁶⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında 1923-1938 döneminde uygulanan ekonomik sistem karma ekonomidir. Özel sektörü devre dışı bırakmadan devletçiliğe ağırlık verilmesi planlanmıştır. 1923 yılında Gökalp "İktisadi İnkılaplar İçin Nasıl Çalışmalıyız?" başlıklı makalesinde devlet kapitalizmini kendi anlayışına göre ayrıntılandırmıştır.

Gökalp "Devlet veya onun bölümleri olan liva ve nahiye meclislerinin ekonomik bir girişimde bulunmaya kalkıştıklarında dört seçeneğe sahip olacağını söylemektedir:

1. Ekonomik girişimin doğrudan kamu mülkiyeti altında olması ve kamuca yönetilmesi, yani devlet tekeli ya da "reji";

⁶⁸ Afet İnan, İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat - 4 Mart 1923), Ankara, TTKY, 2.Baskı, 1989, s.15.

⁶⁹ Zeyyat Hattiboğlu, Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi, İstanbul, Yalkın Ofset Matbbası, 1974, s.58-63.

2. Bir tekelin devletçe özel girişime verilmesi, yani “imtiyaz”. Bu iki “saf” biçim arasında iki seçenek daha söz konusudur:

3. Karların devlet, özel girişimciler ve işverenler ile işçiler arasında dağıtıldığı ve yönetimin özel girişimcilerin elinde bulunduğu devlet-özel girişim ortaklığı(Gökalp bunu en iyi seçenek olarak görmüştür);

4. Vergi tahsilatının mültezimlere bırakılması(Gökalp, bu yolu Türkiye için zararlı bulmaktadır.)Gökalp bu ekonomik örgütlenme biçimlerinin ya da bunların bileşimlerinin, özellikle kamu hizmetlerinde Türkiye’de bir ekonomik mucize yaratabileceğini savunmakta ve şu soruyu yöneltmektedir:” Bu işler için de Avrupalı haris kapitalislerin gelmesini mi bekleyeceğiz”⁷⁰

Özetle Atatürk (1923-1938) yılları arasında ulusal sermaye ve girişimci gücü zayıflamış bir ekonomiye yeniden hayat vermek için çabalamıştır. 1933-1950 döneminde, Türkiye’de devlet öncülüğünde kalkınma modeli benimsenmiş; bu kalkınma modeli topyekûn ekonomik, sosyal ve kültürel alanları kapsamıştır. Bu kalkınma modeli Türkiye’nin en uç köşelerine kadar yansıtılmak istenmiştir.⁷¹ Bu programın en ağırlıklı tarafı tarımın modernizasyonu olmuştur. Özellikle tarım ürünlerinden gelecek ham madde ile sanayide işlenmiş ürünler elde edebilmek amaçlanmıştır.

3.2. Aşar Vergisinin Kaldırılması (17 Şubat 1925)

Aşar, Osmanlı Devleti’nin en önemli vergisidir ve arazinin cinsine ve verimliliğine göre de değişmiştir. Geçmişten beri tarımsal ürünün %10’una yaklaşan oranda alınan vergi, sosyo-ekonomik yapıyı da şekillendirmiş ve köylü üzerinde de ağır bir yük oluşturmuştur. Devlet, tarımsal artığa Aşar yolu ile el koymuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde Aşar’dan yılda 18 milyon lira vergi sağlanmıştır. Tüccar ve esnaftan ise ancak 1.5 milyon lira vergi alınmıştır.⁷² Köylü ve çiftçiler Aşar Vergisi’nin dışında Ağnam Vergisi, Yol Vergisi ve Maarif Vergisi gibi vergileri de ödemiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde Aşar’ın Kaldırılması, çiftçiye ürettiği ürün üzerinde pazarlama fırsatı tanımıştır.

1924’te mültezimlerin aşar karşılığı yaptığı ödemeler, toplam hükümet gelirlerinin %22’sini ve dolaysız vergilerin %63’ünü oluşturmuştur. 1925’te aşarın kaldırılmasıyla, 1924 ile 1926 arasında, dolaysız vergilerin toplam gelirler içindeki payı %30’dan %22’ye düşmüştür. Doğal olarak, aşar vergisi kaldırılınca devlet en önemli kaynağından yoksun kalmıştır. Bunun içinde

⁷⁰ Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemaliz ve Türkiye’de Korporatizm, İstanbul, Deniz Yayınları, 6. Basım, 2009, s.213.

⁷¹ O.Murat Koçtürk ve Meryem Gölalan, “1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi”, 3.Sektör Kooperatifçilik Sosyal Ekonomi Dergisi, Cilt.45, S.2, (2010), s.49.

⁷² Timur, a.g.e. , s.86.

1926 yılında birçok yeni vergi yürürlüğe konarak varolanın oranı veya kapsamı genişletilmiştir.⁷³

Tarım kesiminin üstündeki yük hafiflemiş; ancak 1929 Ekonomik Krizi çiftçiler üzerinde önemli bir sosyo-ekonomik açıdan değişiklik yaratmıştır. Bu buhran döneminde özellikle Ege ve Çukurova Ovaları'nda küçük çiftçiler zor duruma düşmüşler ve büyük çiftliklerin hemen yanlarına yerleşerek düşük ücretlerle çalıştırılmıştır.

Cumhuriyet yönetimi Aşarı kaldırarak büyük bir adım atsa da 1929 Ekonomik krizi nedeniyle bu hamlenin başarıya ulaşması güçleşmiştir. Krizin yarattığı etki nedeniyle kırsal ürünlerde fiyat düşüklüğü sorunu kendini göstermiştir.⁷⁴ Anadolu'daki tarım topraklarının kaderini belirleyen iki önemli durum daha vardır. Birincisi Milli Mücadeleye katılan Eşraf ve Toprak Ağaları Milli Mücadele sonrası malını, mülkünü bırakıp kaçan azınlıkların mallarına el koyması; bu ağaların TBMM'de verilen bir önerge ile azınlıklardan geriye kalan menkul ve gayrimenkullerin, şehitlerin dul ve yetimlerine dağıtılması yönündeki çabayı engellemesidir.⁷⁵ İkincisi nüfus mübadelesi sonrası Anadolu'ya göç eden nüfusun durumudur. Osmanlı Devleti döneminde ve Cumhuriyet döneminde gelen göçmenlerin zor şartlar altında ıslah ettiği bataklıklara dahi eşraf ve toprak ağaları el koymuştur.

Özetle 1923-1934 arası Türkiye'ye göç edenlere 6 milyon dönüm arazi dağıtılmıştır. Topraksız ya da az topraklı çiftçiye ise 731 bin dönüm arazi dağıtılmıştır. Ancak bunlara rağmen toprak ağaları özellikle de Doğu ve Güneydoğu'daki toprak ağaları derebeyi statülerini devam ettirmiştir.⁷⁶ Hatta yapılacak olan eğitim reformuna toprak ağaları ve değişik çıkar grupları engel olmaya çalışarak köylünün bilinçlenmesini engellemeye çalışmıştır.⁷⁷ Toprak ağaları, reformları kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışarak güçlerini bu yöntemlerle korumak istemiştir.

3.3. Atatürk Döneminde Ziraat Modelleri ve Çukurova

Osmanlı Devleti'nden devralınan nitelikli insan faktörüne bakıldığında Türk köylerinin gelişme hızını sermaye yetersizliğinden daha çok teknik cehalet sınırlamıştır. Buna karşın, Osmanlı hükümetleri; bu cahilliği azaltmakta, tarımsal üretimdeki bilgi seviyesini yükseltmekte, başarısız kalmıştır.⁷⁸ 1924 yılında Ziraat Vekâleti kurularak tarım ilk kez bağımsız bir bakanlık

⁷³ Koçtürk ve Gölalan, a.g.m. , s.51.

⁷⁴ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si, İstanbul, İletişim Yayınları, 1.Baskı, Cilt.3, 2014, s.141.

⁷⁵ Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye (3- I.Dünya Savaşından 1971'e), İstanbul, Gözlem Yayınları, I.Basım, 1976, s.1511-1512.

⁷⁶ Lewis, a.g.e. , s.315.

⁷⁷ Timur, a.g.e. , s.86-89.

⁷⁸ Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950, İstanbul, TİBKY, 1.Basım, 2015, s.498.

olarak örgütlenmiştir. 1926 yılında “Hayvan Islahı Kanunu”, 1928 yılında “Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu”, “Buğday ve Zirai Mücadele Kanunu” gibi yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1931 yılında “Ziraat Enstitüleri Teşkilat Kanunu”, 1934 yılında “Bitki ve Hayvanlar ile ürünlerinin Muayene ve Temizleme İşleri için kurulacak Fenni Kurumlara Dair Kanun”, 1936 yılında “ Bitkileri Hastalıklardan ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu” çıkartılmıştır.⁷⁹

Ziraat eğitiminin önemi dış ülkelerden örneklerle kendini göstermiştir. Örneğin Prusya’da yazın tarlasından ayrılmayan çiftçi çocuklarını yetiştirmek için iki dönemlik kış ziraat mektepleri kurulmuştur. 1924 ziraat eğitimi tüm dünyada iyi bir şekilde uygulansa da Anadolu ziraatı ilkel kalmış, kendini yenileyememiştir. Prusya’da 1890’dan 1900 yılına kadar bu mekteplerin sayısı 61 iken 110’a çıkmış ve talebesi de iki misli artarak bu sayı 1910’da 240’ı bulmuştur. Talebe sayısı dört misli artarak 1913’te 239 mektebin 9903 talebesi olmuştur. Osmanlı Devleti bu gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Bunun için İstanbul’da Halkalı Ziraat Mektebi açılmıştır. Buna benzer bir mektebin sonradan Adana’da da açılması gündeme gelmiştir.

Türkiye nezdinde Avrupa’ya 15 ziraat talebesi göndermekle bu işi başarmanın mümkün olmayacağı gerçeği ile karşılaşmıştır. Cumhuriyet hükümeti Osmanlı Devleti’nden kalan Ziraat Mekteplerimizi tekrardan ihya etme yolunu düşünmüştür.⁸⁰ Almanya’da 1925’te adedi 360 olan bu iki dönemlik kış ziraat mektepleri 20672 talebe tarafından ziyaret edilmiştir. Almanya coğrafi durumu itibariyle sanayiye daha müsait bir ülke olsa da 1922-1923 senelerinde 340.000 hektar ekili arazisiyle dünyada en yüksek düzeyde pancarı üretmiştir. Türk çiftçisine de aynı imkânlar sağlandığında benzer sonuçlar alınacağı kaçınılmazdır.⁸¹

1926’ya kadar tarımsal eğitim, II. Meşrutiyet’ten kalan eğitim sisteminin etkisi altında kalmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında atılan ilk adım II. Meşrutiyet döneminde kurulan sistemdeki üstteki iki kademenin yeniden düzenlenerek açılması sağlanmıştır. 1922 yılında çıkarılan 254 Sayılı Kanun’la 12 yerde Orta Ziraat Mektepleri açılmıştır. Okulların finansman ve idaresi Ziraat Bankasınca sağlanarak, eğitim birimleri ve programı İktisat Vekâleti tarafından denetlenmiştir. Bu okullar iki yıl içinde Ankara, Adana, Bursa, Kastamonu, Sivas, Konya, Erzurum, Çorum, Erzincan, Edirne, İzmir ve Kepsut’ta kurulmuştur.⁸² Ayrıca Adana ve Ankara’da ilkokul mezunlarına yönelik üç yıllık Ziraat Makinist Mektepleri açılmıştır. 1928 Ekonomik Buhran Dönemi’nde 01.07.1928 tarihinde Halkalı Ziraat Okulu ile orta ziraat okullarının geçici olarak kapatılması tarımda eğitimin örgütlenmesinin önünü kesmiştir. Halkalı Yüksek Ziraat Okulu ile birlikte Rum Ziraat Okulları da kapatılmıştır.

⁷⁹ İbrahim Ortaş, “Cumhuriyetten Döneminden Günümüze Çukurova Tarımı, Cumhuriyetin 80.yılında Adana”, Adana Ticaret Odası, (2013) s.14.

⁸⁰ Yücel, “Zirai Terbiye, *Türk Sözü*, (1 Ağustos 1929), s.2.

⁸¹ Cavit İhsan, “Ziraatımızın İnkişafı”, *Türk Sözü*, (4 Aralık 1929), s.1.

⁸² Müjgan Bahtiyar Karatosun, “Erken Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Modernleşme: Modern Mimarlık Mirası Olarak İzmir Ziraat Mektebi”, *TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayın Komitesi*, S.96, İzmir, (2017), s.27.

1930 yılında Ziraat Okulları yeniden kurulmaya başlanmıştır. Öğretmenler, eğitim için başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. 1930'lardan sonra bu öğretmenler ülkeye dönmeye başlamıştır. Bu okulun öğrencileri stajlarını başta Atatürk Orman Çiftliği olmak üzere diğer çiftlik ve işletmelerde yapmıştır. Ancak, 1930 yılında Ankara'da kurulmuş olan Ziraat Mektebi 16 Haziran 1933 tarihinde Yüksek Ziraat Enstitüsü⁸³ haline getirilmiş, aynı zamanda Türkiye'de üniversite reformunun yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu okul 16 Haziran 1933 tarih ve 2291 sayılı kanunla Yüksek Ziraat Enstitüsü haline getirilmiştir. Nazizmden kaçan bilim adamları diğer okullarda olduğu gibi bu enstitüye de "kürsü başkanı" ve "öğretim üyesi" olarak yerleştirilmiştir. Dersler önce Almanca işlenmiş daha sonra ise yardımcı elemanlar aracılığıyla Türkçe dersler verilmeye başlanmıştır. 1931 yılında Ziraat Bakanlığının İktisat Vekâletinden ayrılmasıyla tarım kesimi güçlü bir araştırma merkezine kavuşmuştur.⁸⁴

Atatürk Türk ziraatının ıslahı için memlekete dünyanın her tarafından büyük bir kısmı da Almanya'dan olmak üzere uzmanlar getirtmiştir. Uzmanlar Çukurova ziraatına yönelik sık sık incelemelerde bulunmuştur. Çukurova'da bulunan zirai kurumlarla istişare ederek zirai sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. 1929 yılında, birkaç gün, Nebatat Enstitüsü Şefi Prof. Dr. Her Müller Adana'da incelemeler yapmıştır. Bağlara giderek nebatat ve haşerat hakkında bilgi toplayıp Ziraat Müdürlüğüne numuneler verdikten sonra Ankara'ya dönmüştür.⁸⁵ 1930'ların sonlarına doğru, hükümetin tarım kesiminde çağdaş bilgi ve yöntemleri yayacak personelin eğitilmesine yaklaşım biçimi değişmeye başlamıştır.

1934 yılında Sovyet uzmanların geliş amacı sıcak bölgelerde yetişen ekonomik değeri olan tarım ürünlerini incelemektir. Bunlardan birisi Gospodin Lavrcicancava, Moskova Sıcak Memleketler Tarım İnceleme Komisyonunun Reis Muavini; diğeri de Leningratta Merkez Nebatat Enstitüsü Meyve Ağaçları Uzmanı Dr. Avram Jaresti'dir. Bu incelemeleri esnasında iki uzmana Vilayet Ziraat Müdürü Avni Bey eşlik etmiştir. Mersin, Tarsus ve Lamastaki bahçelere giderek narenciye, harnup, zeytin, badem, portakal, limon, mandalina bitkilerinden aşı kalemleri almışlardır. Uzmanlar Mersin'nin portakal bahçesini beğenmişler; fakat birçok bahçede ağaç aralıklarının dar olduğunu uygun şekilde dikilmediğini söylemişlerdir.⁸⁶

Son zamanlarda Türkiye de incelemelerde bulunan Sovyet Heyeti elde ettiği neticeler ve Türkiye ile zirai sahada iş birliği meseleleri hakkında Sovyet Ticaret Odasının raporunu vermiştir. Bu raporda iklim şartları göz önüne alındığında Türkiye'de nebat alanının genişleyeceği belirtilmiştir. Aralarında sıkı iş birliği olduğu görülmüştür.⁸⁷

⁸³ "Yüksek Ziraat Enstitüsü Dün Açıldı", *Hâkimiyeti Milliye*, (31 Ekim 1933), (Bkz. Ek-8).

⁸⁴ Şevket Pamuk ve Zafer Toprak, *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara, Yurt Yayınları 18, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1988, s.42-45.

⁸⁵ "Doktor Her Müller", *Yeni Adana*, (1 Mayıs 1929), s.2.

⁸⁶ "Ziraat Mutahassısları Geldi", *Yeni Mersin*, (18 Kasım 1934), s.1; Ayrıca, "Mersinde Zirai Tetkikler", *Türk Sözü*, (19 Kasım 1934), s.2.

⁸⁷ "Sovyet Türk Ziraat Birliği", *Yeni Adana*, (11 Nisan 1935), s.1

Ziraat Vekilliğinin onayıyla İsveçli uzman 19.09.1934 yılında göreve M. Tengvall(Teng Vall'a] göreve başlamıştır.⁸⁸ Akdeniz mintikasında incelemelerde bulunmuştur. Çukurova'da yetiştirilmesi mümkün olabilecek tarım ürünleri yetiştirilme koşullarını araştırmak üzere Antalya'da kurulacak olan araştırma merkezi için Antalya'ya gitmiştir. Böylelikle Çukurova ziraatında yetişen ürün sayısı ve zirai verimin artırılması amaçlanmıştır. Antalya'nın seçilme nedeni Çukurova Bölgesi'nin iklimiyle benzer özellikler göstermesidir. M.Tengvall ve bir arkadaşı bu kurumda memur olarak çalıştırılmıştır.⁸⁹

Ankara Yüksek Ziraat Mektebi Meyvecilik Uzmanı Profesör M.Gleisberg asistanlarıyla Mersin bahçelerinde tetkikat yapmak üzere gelmişler ve aynı ekip Adana'da da incelemeler yaparak Antalya'ya gitmiştir.⁹⁰

Seçilen hedeflere göre kurulacak eğitim kurumlarında 15 yıl içinde, kırsal kesimin ilkokul öğretmeni ihtiyacının köy çocuklarının eğitilmesiyle karşılanması planlanmıştır. Ancak enstitüleri bitirenler, sadece köy öğretmenliği yapmakla kalmayacak çiftçilerin modern yöntemlerle tanışması için örnek çiftçi veya köylü rolünü üstlenecektir. Enstitülerdeki öğrencilerin sayısı 1941'de 5400'den 1946'da 14. 500'e yükselmiştir. Maalesef, enstitüler, ülkedeki tutucu kesimlerin ve özellikle büyük arazi sahiplerinin ısrarlı muhalefetiyle karşılaşmıştır. Muhalifler, Cumhuriyet döneminin bu olağanüstü girişimine, bir Bolşevik uygulama damgası yapıştırmış, Hasan Ali Yücel ve Tonguç gibi, Köy Enstitülerinin kuruluşunda önemli rol oynamış kimselerin etrafında baskı oluşturmuştur.

Çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte, ülkedeki varlıklı sınıflar ve bu arada büyük arazi sahipleriyle ilişkilerini tamir etmek isteyen Halk Partisi, programın ana yönünü uygulamaktan vazgeçmiştir. Enstitüler, 1940'ların sonlarına doğru, dar anlamda ilkokul öğretmeni yetiştiren okullara dönüştürülmüştür.⁹¹ Yüksek Ziraat Enstitüsü 7 Temmuz 1948 ve 5234 Sayılı Kanun'la Ankara Üniversitesine bağlanılmıştır. Bu dönemde tarıma yönelik orta öğretim biraz ihmal edilmiştir. 1943 yılında 4486 Sayılı Kanun'la Teknik Ziraat Okulları açılarak 2 yıl eğitim 1 yıl staj öngörülen okulların kuruluş gayesi ilkokul mezunu çiftçi çocuklarının eğitim düzeyi oldukça dikkat çekmiştir.

3.3.1 1924 Adana Beynelmilel(Uluslararası)Ziraat Sergisi

İzmir İktisat Kongresi'nden kısa bir süre sonra 1923'te Adana'da bir ziraat sergisinin yapılması gündeme gelmiştir. Bu kararının ardından Nisan- Mayıs aylarında çalışmalar başlamış,

⁸⁸ BCA, 30.18.1.2./46.42.10. (14.06.1934).

⁸⁹ "Sıcak İklimler Nebatı Tecrübe Müessesesi Antalya'da Açılıyor", *Yeni Mersin*, (17 Ekim 1934), s.2.

⁹⁰ "Meyvecilik Müttehassıs Mersinde Tetkikat Yapıyor", *Yeni Adana*, 1 Mart 1935, s.2.

⁹¹ Tezel, a.g.e. ,s.498-499.

yabancı ülkelerdeki şirketlere kendi dillerinde davetler gönderilmiştir.⁹² Ayrıca Adana'yı ve Adana Ziraat Sergisi'ni yurt dışına tanıtmak ve yatırımcılara ön bilgi vermek amacıyla Öğretmen Remiz Oğuz Arık'a "Adana Ticaret Odası Rehberi" hazırlanmıştır. 19 Mayıs 1924 tarihli Tanin gazetesinde Adana ve Adana'ya bağlı olan Tarsus, Dört Yol, Kozan, Silifke kazaları ile Mersin çevresindeki yerlerin ekonomik ve sosyal durumu ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Adana'ya gelecekler için tren saatleri, ücretleri, kalınacak oteller gibi bilgilere yer verilmiştir.⁹³

94

Resim 3. Sergi Alanı ve Çift Sürme Müsabakası.

Adana Ticaret Sergisi'nin 1 Mayıs 1924'te yapılmasına karar verilse de Sergi'ye katılacak yabancı firmaların Adana'ya ulaşmadaki yaşadığı güçlükler⁹⁵ nedeniyle 10 gün ertelenerek 10 Mayıs 1924'te açılmıştır. Dolayısıyla Adana Ziraat Sergisi Cumhurbaşkanı Atatürk'ün himayesinde yapılmıştır. Bu süreç içinde üç farklı başbakan görev almıştır. Rauf Bey Sergi çalışmalarını başlatmış; Fethi Bey Sergi'yi hükümet programına almış, İsmet Paşa Sergi'yi gerçekleştiren başbakan olmuştur. 1924 yılında uluslararası bir organizasyon yapabilmek için İktisat ve Hariciye Vekilleri'nin yanında birçok kişi çalışmıştır. Bu Sergi'nin tabii ki asıl mimarı Adana ve Çukurova çiftçisine desteğini esirgemeyen ve Çukurova tarımına yeni bir vizyon ve misyon yüklemeyi hedefleyen Atatürk'tür.

Sergi Komisyonu Atatürk'e "*Sergi Fahri Reisi*" unvanını vermiştir. İsmet Paşa hükümetinde Ziraat Vekâletinin kurulması ve Zekai Bey'in ilk tarım Bakanı olmasının da olumlu etkileri görülmüştür. Zekai Bey, Sergi çalışmalarını bizaat kendi üstüne almış ve her türlü desteği

⁹² Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.55-56.

⁹³ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.58-59.

⁹⁴ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.152.

⁹⁵ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.164.

sağlamıştır. Bu nedenle “*Sergi Reisliği*”ne Zekai Bey uygun görülmüştür. Sergi için diğer büyük bir çabayı gösteren kişi Adana Valisi Hilmi Bey’dir. Bu nedenle kendisine “*Sergi Reis-i Sani Fahrîsi*” yani Atatürk’ten sonra Sergi’nin ikinci fahri başkanı görevi atfedilmiştir.⁹⁶ Bu Sergi aynı zamanda Cumhuriyet’in ilk uluslararası fuarı olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Resim 4. Mersin Heyetinin Stantı, Çiçek ve Meyve Ağacı Fideleri.

Adana Ziraat Sergisi Rehberi’nde Sergi’nin amacı anlatan şu cümleye yer verilmiştir:

“...köhne ve basit vesait ve usülleri terk ile en yeni, fenni, asri alat ve makineler kullanmak suretiyle istihsalat-ı azime ve vesaidde bulunmak başhca gayemizi teşkil ediyor...” denilmiştir.

Sergi’nin Adana’da yapılması hakkında rehberde, “*Bahusus Adana*,”...fevkalade münbit ve mahsuldar arazisi ile bu gayeye en mükemmel bir sahne olacaktır. Bunun içindir ki Adana’da beynelmilel ziraat sergisi vücuda getirilmesi düşünülmüştü...” denilmiştir. Çukurova ziraat faaliyetlerinin vatanı, Adana ise ziraatın başkentidir. Dolayısıyla Adana Çukurova’da modern tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılmasıyla Türkiye’nin ekonomik yapısında önemli bir rolü üstlenecektir.⁹⁸

Serginin amaçları şunlardır: Türkiye’de yetiştirilen her çeşit tarımsal ürünün tanıtılması, Türkiye’de mevcut bütün tarımsal sanayi mamullerinin tanıtılması, Türkiye’de imal olunan her çeşit tarımsal üretim araçlarının tanıtımı, Türkiye’de yetiştirilen her cins hayvanın sergilenmesi; bunlar hakkındaki bilgilerin gerek yurt içine, gerekse yurt dışına aktarılması amaçlanmıştır. Ayrıca sergi için Adana Ziraat Mektebi’nin yanında Seyhan Nehri kıyısında 50 dönümlük bir arazi

⁹⁶ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.63-64.

⁹⁷ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.143.

⁹⁸ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.62.

özel olarak hazırlanmıştır. Bu alanda makinelerin deneme gösterisi yapabileceği bir bölüm de oluşturulmuştur. Sergide çeltik fabrikası, vantilatörlü kalbur, harman makinesi, kültivatör, mibzer, orak makinesi, üç parçalı tırmık gibi aletler sergilenmiştir. Sergi'ye Almanya'dan 13, Çekoslovakya'dan 7, Fransa'dan 6, ABD'den 4, İngiltere'den 4, İtalya'dan 3, Macaristan'dan 3, Belçika, İsviçre, Hindistan ve İsveç'ten birer firma katılmıştır.⁹⁹ Sergi'yi Adana dâhil Ceyhan, Mersin, Kozan, Tarsus ve Osmaniye çevresinden gelen binlerce kişi ziyaret etmiştir.¹⁰⁰ Sergi'de makine ve aletlerin satışı yapıldığından ve yarışmalar devam ettiğinden sergi bir yıl boyunca açık kalmıştır. Atatürk; 1925 yılının Ocak ayında Osmaniye, Dört Yol, Mersin, Silifke illerini kapsayan, yaklaşık 20 gün süren seyahatinin 18 Ocak 1925 günü serginin fahri başkanı olarak gecikmeli de olsa faal olan sergiyi ziyaret etmiştir.¹⁰¹

Özetle bu Sergi, Atatürk Dönemi Çukurova ve Türkiye ziraatının dönüşümü için bir başlangıç sayılabilir. Sergi'nin uluslararası bir sergi olmasından dolayı iktisadi, sosyal ve kültürel manada birçok değişkeni içinde barındırmıştır. Özellikle yabancı ülkelerin kendi topraklarında modern araçlarla uyguladığı yöntemleri Çukurova çiftçisine ve halkına göstermesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu Sergi ile ilgili haberler ulusal ve yerel basında da yer almıştır. Böylece sadece Sergi'ye gelenler değil, aynı zamanda tüm Anadolu çiftçisi bu modern yöntemlerden ve araçlardan haberdar olmuştur.

3.3.2 Adana Ziraat Mektebi

İstanbul'da Halkalı Ziraat Mektebi açıldıktan sonra buna benzer bir mektebin Adana'da da açılması gündeme gelmiştir. 1908- 1909 yıllarında Cemal Paşa'nın valiliği esnasında bina yapılmıştır. İlk müdür ve muallim Nusret Bey binanın yapılışı işine bakmıştır. Halkalı Ziraat Mektebinin küçük bir modeli olan Bilgi Ocağı 1911'de 20, 1912 yılında 30 mezun vermiştir. 1.Dünya Savaşı nedeniyle mektep askerler tarafından işgal edilmiş, bazı yerleri harap olmuştur. Mütareke yıllarında Fransızlar burayı işgal etmiştir.¹⁰² Çukurova'nın en önemli merkezinde açılacak olan bu okul Atatürk döneminde tarımsal eğitim politikalarının nasıl uygulandığının temsidir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde birçok şehirde olan ziraat mektepleri lağvedilmiş Ankara, Adana gibi ziraat mekteplerinde yalnız makinist kısımları bırakılmıştır. Adana, İzmir ve Ankara'daki Ziraat Mekteplerinin tekrar faaliyete geçirilmesi gerekmiştir. Çünkü birçok çiftçi geri kalmış yöntemleri tarlalarında uygulamaktadır. Bu kurslar sayesinde yeni (modern) yöntemler öğretilmesi düşünülmüştür.

⁹⁹ Özcanlı, a.g.e. , s.115.

¹⁰⁰ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.85.

¹⁰¹ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s.90.

¹⁰² Ömer Kemal, "Ziraat Lisesi", *Türk Sözü*, (7 Kasım 1934), s.2.

Köylerdeki ziraat yöntemleri daha yetersiz ve çiftçilik olduğu gibi kalmıştır. Bu nedenle Adana Ziraat Mektebi* bir kurs açmıştır.¹⁰³ İki sene önce yurt dışına gönderilen ziraat muallimleri dönmüş ve bu muallimler Anadolu'nun bazı şehirlerinde açılan mekteplere tayin edilmiştir. Adana gibi bir ziraat memleketinde şimdiye kadar ziraat işlerinden anlayan gençleri yetiştirecek bir mektebin bulunmaması büyük bir eksiklik olarak görülmüştür.

104

Resim 5. Adana Ziraat Mektebi.

Bakanlığın bu mektebi canlandırma girişimi hem Çukurova'nın hem de Anadolu çiftçisinin asıl ihtiyacına cevap vermiştir.¹⁰⁵ Ayrıca Maarif Vekâleti köy mektepleride ziraat dersleri okutulmasını kararlaştırmıştır.¹⁰⁶ 1923 yılında mektep kısmen tamir edilmiş, 1924 yılında binaya eklemeler yapılmıştır. 1927'den 1930 yılına kadar mektebin ziraat kısmı kapalı kalmıştır. 1930'da yeni esaslarla açılan mektep birçok eksikliklerle karşılaşmıştır. Laboratuvarı yoktur ve Ziraat Vekâleti eksikliklerin giderilmesi için emir vermiştir. Yeni bir makinist mektebi binası, atölye binası, büyük bir ahır, tohum ıslah istasyonu binası yapılmış; mektebin su ihtyacı Seyhan Nehri'nden sağlanmıştır.¹⁰⁷ Cumhuriyet'in ilanından sonra Adana tekrar bu bilgi yuvasına kavuşmuştur.¹⁰⁸ Bu okullara önceki gibi ilk tahsilini bitirenlerden ziyade ortaokul düzeyinde

* Günümüzde bu okulun binası ve bulunduğu alan Adana İl Tarım Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır. (Bkz. Ek-16-17).

¹⁰³ "Çiftçi Kursu Açılıyor" *Yeni Adana*, (5 Mart 1933), s.1.

¹⁰⁴ H. Yüksel Hançerli, Adana'dan Eğitim Manzaraları, Ankara, 1.Baskı, Ümit Ofset Matbaacılık, 2008, s.83.

¹⁰⁵ "Adana Ziraat Mektebi", *Yeni Adana* (28 Temmuz 1929), s.1.

¹⁰⁶ "Köylerde", *Yeni Adana*, (23 Şubat 1933), s.1.

¹⁰⁷ Ömer Kemal, Ziraat Lisesi, *Türk Sözü*, (7 Kasım 1934), s.2.

¹⁰⁸ BCA, 30.10.0.0 /13.77.25 (17.05.1937), s.15.

eğitimini bitirenler alınmış ve okullarda özellikle çiftçi ve tarla sahiplerinin çocukları tercih edilmiştir.

İktisat Vekâleti böylece bir memur yetiştirmekten ziyade hakiki çiftçi yetiştirmeyi amaçlamıştır. Mektebin eğitim kadrosu Halkalı Ziraat Mektebi'nden eğitim almış Almanya'da staj görmüş öğretmenlerden oluşmuştur. Bu mektepler ülkenin birçok yerinde yaygınlaşmıştır.¹⁰⁹ Ziraat Mektebi köhnelikten kurtarılmış, modern bir mimariye dönüştürülmüştür.¹¹⁰ Adana ve Mersin çevresindeki köy mektepleri öğretmenlerinden oluşan 60 kişilik bir ziraat kursu Adana Ziraat Mektebi'nde açılmıştır. Bu kursa vilayetlerin ilk eğitim müfettişleri de eşlik etmiştir.¹¹¹ Dokuz yıllık aradan sonra dersler başlamıştır. Bu bilgi ocağında yürütülen dersler *Yeni Adana* gazetesinde paylaşılmıştır:

'Kurslarda öğretilecek dersler:

- 1.Ziraat Münavebe ve Faydaları
- 2.Ziraat aletleri fayda ve kullanım usulleri
- 3.Çiftçilikte hesap ve defter tutma usulleri
- 4.Pamuk Ziraatı
- 5.Bağcılık ve Şarapcılık
- 6.Böcekler ve bunlarla mücadele usulleri
- 7.Limon portakal mandarin ve saire ziraat ve ıslah ve istifade usulleri.
- 8.Sütçülük sanatı
- 9.Tavukçuluk sanatı

Herkes istediği şubeye gidebilir. Bir veya birden fazla şubeyi takip edebilir.13 Marta kadar hangi kuşlara gideceğinizi belirtecek ziraat müdürlüğüne başvuracak.¹¹²

21 Mart 1932'de Toprak Bayramı'nda bütün mektepler Ziraat Mektebi binasının önündeki meydana toplanarak saat 11.00'de Ziraat Mektebi Müdürü olan Fazıl Bey'in toprak hakkındaki bir nutku ile başlamıştır. Askeri bandonun eşliğinde mektebin talebeleri önde olmak üzere tarım aletleri ve hayvan cinsleri ile birlikte alkışlar arasında geçiş töreni yapılmıştır. Birçok çiftçi mektepteki tecrübe tarlalarını gezmiştir. Bu yaşananlar yöneticiler ve halk nezdinde çiftçilik işlerine ne derece önem verildiğini açıkça göstermiştir.¹¹³ Yeni Adana gazetesinde yer alan haber; *"Memleket çiftçiliğinin menfaati endişesiyle tertip edilen bu kurslarla bilhassa çiftçilerimiz alakadar olmalı ve bilgilerini arttıracak mektep idaresi gelip gitmeleri için kolaylık arz etmektedir."*¹¹⁴

¹⁰⁹ "Şehrimiz Ziraat Mektebi", *Türk Sözü*, (22 Ağustos 1930), s.1 (Bkz.Ek-9-10-11-12-13).

¹¹⁰ "Müfit Bir Yurt", *Türk Sözü*, (4 Kasım 1930), s.1.

¹¹¹ "Ziraat Kursu", *Türk Sözü*, (9 Temmuz 1931), s.2

¹¹² "Çiftçi Kursları", *Yeni Adana*, (9 Mart 1933), s.1.

¹¹³ "Adana, Dün Toprak Bayramını Büyük Bir Neşe ile Tes'it etti" *Türk Sözü*, (22 Mart 1932), s.1. (Bkz. Ek-12).

¹¹⁴ "Ziraat Kursları 15 Mart Tarihinde Açılacak", *Yeni Adana*, (3 Mart 1933), s.2.

Mektebin kümesinde iyi cins tavuklar yetiştirilmesi amaçlanmış, üç sene içinde 50 binden fazla fidan halka ücretsiz dağıtılmıştır.¹¹⁵

1931 yılında Ankara’da toplanan Ziraat Kongresi sonrası böcekçilik, ipekçilik, sütçülük yoğurtçuluk, peynircilik, tavukçuluk, tavşancılık, arıcılık, limon, portakalcılık ve zeytincilik alanında Bursa, Edirne, Ankara, Dörtöl ve Antalya’da birer ziraat kursu açılmış; konferanslar verilmiştir. Köy muallimleri, ziraat müdürleri ve memurlar için de Adana’da 4 adet kurs açılmıştır.¹¹⁶ Adana köylerinde köylüye ziraat kursu açılmış ve dört merkezde(Ankara, Bursa, İzmir ve Adana) açılacak olan kurslar için kitaplar hazırlanmıştır. Kurslarda her bölgenin şartlarına göre dersler verileceğinden yazılacak olan broşürler yirmi beş otuz kadar olacaktır. Kurslar ağustosta başlayıp ve eylünün sonuna kadar devam etmiştir.¹¹⁷ Adana Ziraat Mektebinde Dörtöl narenciye nebatatına zarar veren haşaratla mücadele ve narenciye yetiştirilmesi hakkında Ziraat Vekâleti Narenciye Uzmanı tarafından kurslar verilmiştir. Bu kurslara bütün Dörtöl portakalcıları katılmıştır.¹¹⁸

Atatürk’ün Adana’ya yaptığı gezilerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan en önemlisi 1931 yılında Şubat ayında gerçekleşmiştir. Bu gezinin hem kapsamı geniş hem de Atatürk bu gezisinde müfettiş niteliği ile incelemeler yapmıştır.¹¹⁹ Bu gezi esnasında Adana Ziraat Mektebini gezmiş, öğrencileri; sınamış, bilgili olduklarına tanıklık etmiştir. Mektebin Ziraat atölyesinde görevli olan Macaristan uyruklu Gyorgy Yanoş’un eşi Elizabeth ile karşılaştığında aralarında bir konuşma geçer. O sene Yanoş’un sözleşmesi bitmiş Macaristana dönmeyi düşünmüştür. Bu nedenle Atatürk Yanoş’un eşine “*Sen mi istiyorsun Macaristan’a dönmeyi?*” demiştir.”*Hayır Paşam, eşimin sözleşmesi bitti*” yanıtını almıştır. Bunun üzerine Atatürk Yanoş’a Ankara’daki çiftlikte bir tarım aletleri fabrikası olacağını ve kendisini bu fabrikaya müdür olarak atadığı bilgisini vermiştir. Yanoş ve ailesi 1941 yılına kadar Ankara’da yaşamıştır.¹²⁰

Mektebin yeni tesis edilen bağları, fidanlıkları Adana’nın bağcılığı ve bahçeciliği için büyük umut vermiştir: Mektebin eskiden 5-6 dönüm bağı varken diğer illerden alınan fidanlarla 8 dönümlük yeni bir bağ oluşturulmuştur. Ayrıca mektebin ihtiyacı giderildikten sonra dışarıya da satışlar yapılmıştır. Şeker kamışı tarlaları için ayrı bir motor tesisatı vardır. Bütün bu bağlar bahçeler tarlalar 1000 dönüm kadar işgal etmekte öğrenciler bu bahçe işlerinde çalışmıştır. Mektepte hayvan ıslahı da yapılmış süt üretimi gerçekleştirilmiştir. Makinist Mektebi Atölyesi için

¹¹⁵ M.N. , “Bilerek Çalışan Müessesemiz Az Zamanda Neler Yapmış?”, *Türk Sözü*,(1 Aralık 1932), s.1-2.

¹¹⁶ Ragıp Ziya,”Ziraat Mektebindeki Kurslar Hakkında”,*Türk Sözü*, (13 Mart 1933), s.2.

¹¹⁷ “Adana Köylerinde”,*Yeni Adana*, (5 Mayıs 1933), s.1.

¹¹⁸ BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933).

¹¹⁹ Taha Toros, Atatürk’ün Adana Seyahatleri, Adana, Adana Kent Konseyi Yerel Gündem 21 Yayınları -1, 1.Baskı, 2021, s.71.

¹²⁰ S.Haluk Uygur, “Adana Ziraat Mektebinden Ankara Atatürk Orman Çiftliğine Atatürklü Bir Yaşam Gyorgy’nin Öyküsü-1” *Gezi Kültür Sanat ve Fotoğraf Dergisi*, (2019), E.T.(19.06.2021). Yanoş ve eşi için (Bkz.Ek-15).

ayrı bir bina oluşturulmuştur. Mektebin yanı başında pamuk ıslah istasyonuna ait inşaat ve haşarat laboratuvarları vardır. Türk Sözü gazetesinde şöyle bir değerlendirme yapılır: “*Böyle bir mektebe 60-70 bin hatta 90 bin lira değil 900 bin lira bile azdır*”. *Böyle bir girişim Adana için çok takdire şayan olduğu görülmüştür.*”¹²¹

Tablo 3.1. Tarım Okullarındaki Öğrenci Sayısı (1923-1950).

Yıllar	Orta Dereceli Okullar	Yüksek Okullar	Mezun sayısı Yüksek Okullar
1923-1924	2.258	171	b.y
1925-1926	1.009	169	b.y
1929-1930	222	39	b.y
1937-1938	583	609	153
1941-1942	979	763	177
1945-1946	2.332	1042	186
1949-1950	2.378	954	158

Kaynak: Tezel, a.g.e. , s.499.

Kısaca 1911 senesinde kurulan mektep yıkık bir haldeyken Cumhuriyet Hükümeti sayesinde tanınmayacak şekilde değiştirilmiştir. Birçok alanda çiftçiye eğitimin neleri değiştirebileceğini göstermiştir. 1959 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.¹²² 1940'ta Köy Enstitülerinin kurulmasıyla yepyeni bir uygulamaya girilmiştir.

3.3.3. Adana Enstitüsü

Enstitü ilk olarak, entomolojik sorunları çözmek ve tür tespitleri yapmak amacıyla 1926 yılında Mersin’de “Zirai Mücadele Laboratuvar Şefliği” adı altında hizmete başlamıştır. Türkiye’de bitki sağlığı konularında yapılan araştırmalarla birlikte bölgedeki sorunların çokluğu ortaya çıkmış ve tespit edilen bitki koruma sorunlarına çözüm üretmek amacıyla da “T.C. Ziraat Vekâleti” tarafından 1931 yılında Adana’da Ziraat Okulu arazisinde bir bina yaptırılarak Mersin'deki laboratuvar buraya taşınmıştır. Kuruluşun ilk kurucu Müdürü Almanya’da Entomoloji (Böcek Bilimi) konusunda eğitim görmüş olan Haydar İrtel’dir. 1931 yılında "Seyhan Zirai Mücadele İstasyonu", 1954 yılında "Ziraat Mücadele Enstitüsü" ve 1969 yılında ise "Adana Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü" ismini* almıştır. 1931 yılından itibaren faaliyetlerine başlamış

¹²¹ “Adana Ziraat Mektebi”, *Türk Sözü*, (4 Ağustos1931), s.1-3.

¹²² BCA, 30.18.1.2/153.49.4 (31.08.1959).

* 1987’den 2011 yılına kadar ise "Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü" adı altında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na doğrudan bağlı bölgesel amaçlı bir kuruluş statüsü ile hizmetini sürdürmüştür. Daha sonra Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın 03.06.2011 tarih ve 639 sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile “Biyolojik Mücadele Araştırma İstasyonu Müdürlüğü” adını almıştır. Son

olup ilk yıllardaki çalışma konuları ağırlıklı olarak pamukta Pembekurt; hububatta Süne, Kımıl ve Sürme ile ilaç denemesi gibi konuları kapsamıştır.¹²³

1932 yılında Haydar İrtel Dört Yol'da portakalları kaplayan, milyonlarca ağaca zarar veren haşeratin 60 tane böcek nasıl yok edildiğini anlatmıştır.¹²⁴ Adana ve Dört Yol ve çevresinde dünyanın en iyi cins portakalı yetiştirilmiştir. Hastalıklara karşı Laboratuvar Müdürü Haydar İrtel nasıl başarılı olduklarını belirtmiştir. Zararlı böceklerle karşı onu yok edecek diğer böcek türleri çoğaltılarak hastalıklar yenilmiştir. Çifçiler Adana Ziraat Mektebi'nden parasız şekilde bu böcekten alabilmiştir.¹²⁵

Resim 6. Adana Enstitüsü, 1932 Yılına Ait Görünüm.

Adana'da pamuklarda olan hastalıklarla mücadele için Ziraat Haşarat ile Mücadele İstasyonunda kurs açılacağından bu kursa pamuk ekilen bölgelerden 36 ziraat memuru gelmesi planlanmıştır. 1926 yılında ilk olarak Çukurova'da Mersin bölgesinde, daha sonra 1931 yılında Seyhan vilayetinde göreve başlayan enstitünün merkezi Ankara (Kalaba)'da Prof. Dr. G. Gassner'in Müdürlüğünde Merkez Mücadele Enstitüsü adıyla Fitopatoloji Bölümü halinde kurulmuştur. 1938'de Prof. Dr. F.S. Bodenheimer ile Entomoloji Bölümü açılmıştır.

olarak da; Resmi gazetenin 23.06.2015 tarih ve 29395 sayısı ile Bakanlar kurulunun 06.05.2015 tarihli kararı gereğince, Kurumun ismi "Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitü Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir. TAGEM, T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tanıtım Kitapçığı, Adana, 2020, s.2-3. (Bkz. Ek-16)

¹²³ TAGEM, a.g.e., s.16.

¹²⁴ M.N, "Bilerek Çalışan Müessesemiz Az Zamanda Neler Yapmış?", *Türk Sözü*, (1 Aralık 1932), s.1-2.

¹²⁵ "Portakallarımızın Kurtarılması İçin Çalışıyoruz", *Türk Sözü*, (14 Ekim 1932), s.1-2. (Bkz. Ek-14).

¹²⁶ "Portakallarımızın Kurtarılması İçin Çalışıyoruz", *Türk Sözü*, (14 Ekim 1932), s.1-2.

Türk Sözü gazetesinin haberine göre;

Ziraat vekaleti şube müdürlerinden Tunçok ile Almanyanın Berlin hayvanat bahçesi çekirge haşarat şubesi müdürü profesör Raney ve asistanı olduğu halde dün şehrimize gelmişler ziraat müdürü bay Nuri ve ziraat mücadele müdürü bay saadettin Sarıkaya ile haşarat ensitüsü müdürü bay Haydarın yanına gtmışler ve laboratuvarında incelemeler yapmışlardır. Ardından Ziraat vekaleti şube müdürü bay Şevket Tunçok ile profesör Ramey ve asistan beraberinde ziraat müdürü olduğu halde Dörttyola gitmişlerdir.¹²⁷

Alman Fitopatolog Dr. Hans Bremer' in 1949 yılında Enstitü'de göreve başlamasıyla hastalıklar üzerindeki çalışmalar daha da hız kazanmıştır. Sonraki yıllarda, Türk araştırmacı ziraat mühendislerinden oluşan bir ekiple enstitü yapısı güçlendirilmiştir.¹²⁸ 1937 yılında Ankara Haşarat Mücadele İstasyonu Laboratuvar Şefi Bay Gassner'de Adana'ya gelmiştir.¹²⁹

Kurumun günümüzdeki vizyonu;

Ülkesel düzeyde biyolojik mücadele araştırmalarına yön vermek ve Bölgesel düzeyde de bitki sağlığı sorunlarını çözmek, Bünyemizde kurulmuş olan “Biyolojik Mücadele Araştırma Merkezi” ile Ulusal ve Uluslararası düzeyde Arge çalışmaları yürütmek, Kurumumuz laboratuvarlarının toplam kalite anlayışı ile akredite olmasını sağlayarak, Uluslararası standartlara uygun hale getirmektir.

Kurumun günümüzdeki misyonu;

Gıda güvenliği ve sürdürülebilir tarıma yönelik entegre zararlı yönetimi için gerekli olan bilgi ve teknolojileri ortaya koyarak yaygınlaştırılmasını sağlamak, Bitkisel üretimde ekonomik kayba yol açan her türlü zararlı organizma ile başta “Biyolojik Mücadele” olmak üzere tüm mücadele yöntemleri konusunda araştırmalar yürütmek, İç ve dış karantina, sertifikasyon hizmetleri ile biyolojik etki, yan etki deneme ve denetlemeleri yapmak, Biyolojik mücadele ve bitki sağlığı konularında Ulusal ve Uluslararası düzeyde eğitim-yayın faaliyetlerini yürütmek, Ar-ge çıktılarını Ulusal ve Uluslararası platformlarda bilim dünyasının hizmetine sunmaktır.¹³⁰

Günümüzde Doğu Akdeniz Bölgesi'ne bitki sağlığı konularında araştırma ve eğitim hizmetleri verilmektedir. Bitki sağlığı konularında Adana, Antalya, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kahramanmaraş, Kilis ve Osmaniye illeri ile Bakanlığımızın uygun göreceği illerdeki sorunları tespit ederek öncelikle “Biyolojik Mücadele Yöntemini” kullanmak üzere çözümlemekle görevlendirilmiştir. Enstitü bünyesinde her yıl 15 Haziran-15 Eylül döneminde farklı sayılarda görevlendirilen (25-30 kişi) yurtiçi ve yurtdışından değişik Üniversitelerin Ziraat Fakültesi 3. Sınıf öğrencilerine mesleğe hazırlık amacıyla teorik ve pratik eğitimler verilmektedir.¹³¹

¹²⁷ “Bir Hayvanat Profesörü Şehrimizde”, *Türk Sözü*, (20 Haziran 1937), s.2.

¹²⁸ “Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü” 20 Haziran, 2021, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/zmmae/Menu/6/Tarihce>

¹²⁹ “Şehrimizde Yarın Bir Mücadele Kursu Açılıyor”, *Yeni Adana* (9 Nisan 1937), s.2.

¹³⁰ TAGEM, a.g.e. , s.4.

¹³¹ TAGEM, a.g.e. , s.18.

Resim 7. Çukurova Bölgesi'nde Bir Meyve Bahçesi İlaçlanması (Adana Ziraat Enstitüsü, 1934).

Kısaca 1926 yılında Atatürk döneminde temelleri atılan bu kurum halat tarımsal verimi etkileyen böceklerin yok edilmesi için bitkilerdeki hastalıklarla mücadelesini sürdürmektedir. Çukurova bölgesi'nde göreve başlayan Kurum'un günümüzde faaliyet alanı genişlemiş Doğu Akdeniz'de bulunan birçok çiftçinin tarım alanındaki biyolojik mücadelesine destek vermektedir.

3.3.4. Adana Tohum Islah İstasyonu'nun* Uygulamaları

Cumhuriyet döneminde hayata geçirilen Tohum Islah İstasyonları tarım alanındaki dikkat çeken kurumların başında gelmiştir. Çukurova'da modern tarımın geliştirilmesi için 1926 yılında Tohum Islah İstasyonu (4 istasyondan biri) Hacı Ali Karataş bölgesinde 1060 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur.¹³³ 29.07.1933 yılında Pamuk Tohumu Üretme Çiftliği için pazarlıkla yaklaşık 9000 liraya 6000 dönüm tarla kiralanmıştır.¹³⁴

Aynı yıl, 07.08.1933'te çiftliğin memur ve hizmetlilerinin kadroları belirlenmiştir.¹³⁵ Bu istasyonun kurulmasına tarım uzmanı olan Dr.Marcos öncülük etmiştir.

Adana Tohum İstasyonu, bölgeye uygun olmayan(expres cinsi gibi) veya dejenere olmuş(iane ve Amerikan cinsleri gibi) pamukların yerine fabrikalarının talep ettiği kaliteli pamuk Adana için Cleveland 5 (Klavland 5), Ege için kaliteli pamuk cinsi olarak expres Amerikan çeşitleri

¹³² TAGEM, a.g.e. , s.27.

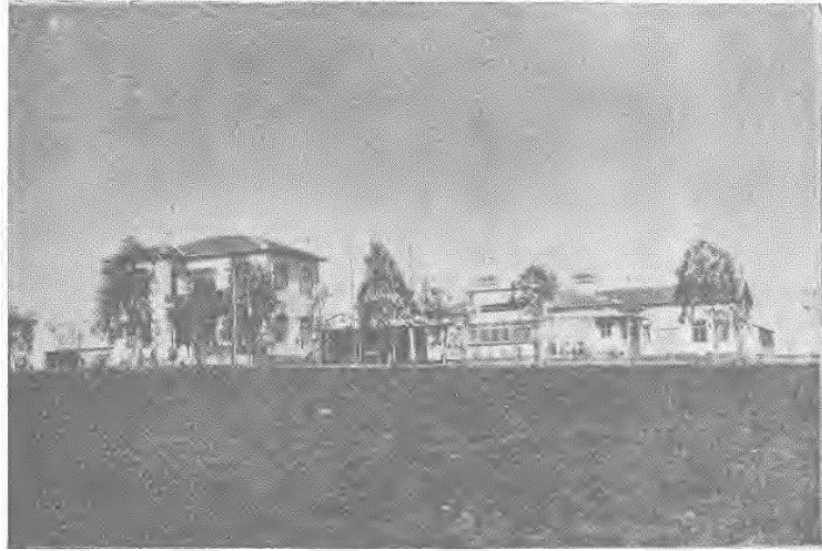
* Günümüzde T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü olarak çalışmalarını sürdürmektedir.(Bkz.Ek-19-20).

¹³³ "Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü", 3 Mayıs, 2021, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/cukurovataem/Menu/17/Hakkimizda>

¹³⁴ BCA,30.18.1.2./38.54.7. (29.07.1933), (Bkz.Ek-18).

¹³⁵ BCA, 30.18.1.2./38.56.3.(07.08.1933).(Bkz.Ek-22).

belirlenmiştir. Adana Yüreğir Ovası'nda bir de Nazilli'de Menderes kenarında çalışmalar yapılmıştır. Amerika'dan 5.330 kilo Cleveland 5 tohumu getirilerek iklime alıştırılmış, üretime başlanmıştır. Bu pamuğun elyaf uzunluğu 24-26 milimetredir. Böylece yeni kurulacak olan dokumacılık sanayimizin ihtiyacı karşılanacaktır. Adana ve çevresi için en uygun pamuk türü bu olmuştur. İstasyonda pamuktan başka hububat, bakliyatı jüt, şeker kamışı, soya nebatlarının ıslahı için araştırmalar yapılmıştır.¹³⁶

Resim 8. 1934 Yılında Adana Tohum Islah İstasyonunun Görünümü.

Türksözü gazetesinin haberinde istasyonla ilgili şu bilgiler yer almıştır;

Şehre 15 km mesafede güneydoğuya düşen pamuk ıslah istasyonu çiftlik tıpkı bir yarım ada vaziyetinde Seyhan çiftliği üç taraftan kuşatmış modern bir çiftlik manzarası gözün alabildiğine tarlalar var. Bizi Karataş yolundan ayrılıp çiftliğe götüren yol ana yol olmasına rağmen çok dar. Pamuk ıslah istasyonu müdürü Kemal Bey mesai odasına çıkardı. Odaya ilim kokusu yayılmış. Ziraat cilt cilt kitaplar ve raflar kitap dolu soğuk, yağlı temiz ayranları içiyoruz. Çiftliğin Tarihi: 25-30 senelik bir tarihi var. Çiftlik önceden Numune çiftliği olarak kullanılmış son zamanlarda harap olmuş idi.¹³⁸

1926 senesinde pamuk uzmanı Dr. Marcos ilk tecrübesini Ziraat Mektebi arazisinde yapmıştır. Dr. Marcos'a ayrıca mektep arazisinin Adana toprağının genel yapısını temsil etmeyeceğini düşünerek atıl bir vaziyette olan Numune Çiftliğinin Pamuk Islah İstasyonu adıyla tekrar kurulmasına öncülük etmiştir. Mektep arazisinde kırmızı kumlu, killi ve yarım metre derinliğinde konglemera tabakası mevcutken Numune çiftliğinde ise killi, kumlu ve alüvyonlu toprak olmasından dolayı elde edilen neticeler birbirinden farklı olmuştur. Yerli pamuğun kolay

¹³⁶ BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933) .

¹³⁷ Bir Ankaralı, Çukurova'da bir dolaşma, *Karınca Dergisi*, S.23, (1934), s.24.

¹³⁸ Bürhan Sadık, "Islah İstasyonu Tecrübe Çiftliği", *Türk Sözü*, (17 Ağustos 1931), s.1-3.

toplanması ve çırçır fabrikasına gönderilmeden satışının kolay olması nedeniyle hızlıca ekimden kaldırılmamıştır. İstasyonda yerli tohumlar üzerinde de çalışmalar yapılmıştır.

Dr. Marcos 1927 senesinde tecrübe tarlalarını Numune Çiftliğinde tesis ederek Afrika ve Amerika'dan getirttiği 40 cins pamukla çalışmıştır. Ovada pamuk kadar hububatın önemli olması nedeniyle 1927 senesinde ilk hububat tarlamız oluşturulmuştur. Dr.Marcos'un 1929 senesinde aldığı ücret 500 liradan 527 liraya çıkartılmıştır.¹³⁹ Dr. Marcosa aynı sene Türkiye'den ayrılmıştır.¹⁴⁰ Çiftlikte, fasulye ve mısır tecrübe edilmiştir.¹⁴¹ Daha sonraki yıllarda Amerikalı pamuk uzmanı Clark bu arazilerde denemeler yapmıştır.¹⁴² 1931 yılında yıkık halde olan çiftlik, Pamuk Islah İstasyonu idaresine geçmiş ve müdür Kemal Bey 6000 lira para harcayarak harabeyi canlandırmıştır. 750 dönüm toprak karış karış ilimle işlenmiştir. 1100 dönümden ibaret çiftlik arazisinin 60 dönümü çayır, 200 dönümü orman diğer kısımlar tecrübe tarlalarından oluşmaktadır. Çiftliğin yapısı şu şekildedir:

Çiftlik Daireleri: Ahır, ambar, işçi dairesi ve hamamı, Laboratuvar, memurlar hamamı, tecrübe yerleri vardı.

Çiftlik Kadrosu: Bir müdür 3 asistan bir mutemet, iki hademe bir makinist ve ihtiyaç halinde dışardan işçi alabilmiştir.

Ziraat Makineleri: Hububatı temizleyecek dezenfekte sandığı, Dirnik motoru, el batözü, selektör mısır kırma makineleri çeşit çeşit pulluklar vb. aletlere sahiptir.

Laboratuvarda: İş masaları sıralanmış mahsul sonuçları bu masalarda detaylı incelenmiş. Sıralar pamuk tarama sırası, muayene masası ve pamuk çalışma masası olarak sınıflandırılmıştır.

Tarama Masasında: Pamuk tarama masasında pamukların elyafını ölçmeye yarayan kadifeli tahtalar. Cam, pens, pergel vb araçlar. Pamuk numuneleri toplanmış Ravdın, Ekstra, Gılivlent, Vanameker gılivlent, Gılivlent4, Gılivlent 5, Batr, Ekspres vb. tohumları incelenmiştir.

Mauyene Masasında: Mikroskoplara yumuşaklık, çekirdek standardı gibi özellikler incelenmiştir.

Çalışma Masası: Uzun bir masa üzerinde küçük hassas terazileri dizilmiştir. Küçükler tohumları tarmıştır. Büyüklerde tecrübe pamuklarını tartmıştır.

Teferruat: Pamuk yetişen yerleri gösteren harita asılıdır.

Tecrübe Tarlaları: Ekspres iska tecrübe tarlasında tarla bir yolla ikiye ayrılmıştır. Bakım yapılan tarlanın yetiştirdiği ekspres boylu kuvvetli görünmüştür. Sulanmamış tarlanın ekspresi zayıf cılız ve çelimsizdir. Sola düşen geniş tarlaların içinde gübreli gübresiz tecrübe tarlaları susamla ay çiçeği yetiştirilmiştir.¹⁴³

Pamuktan başka hububat da tecrübe edilmiştir. Mentane ismi verilen buğday, böceklerle karşı daha iyi bir sonuç vermiştir. Bu buğday tohumundan İktisat Vekâleti bir ton satın almıştır. Bu buğday tohumunun İtalya'da da az olması nedeniyle üzerinde çalışılmıştır. Bu tohumlar ıslah istasyonlarına tecrübe için verilmiş, artan kısımların ise Adana çiftçilerine verilmesi düşünülmüştür. Buğdayların bir kısmının Edirne, Halkalı, Eskişehir, Adana ıslah istasyonlarına ve

¹³⁹ BCA,30.18.1.2./5.49.3. , (09.10.1929).

¹⁴⁰ "Adana Tohum Islah İstasyonunun Raporları", *Türk Sözü*, (8 Eylül 1931), s.2.

¹⁴¹ "Pamuk İstasyonu Nasıl Çalışmaktadır", *Türk Sözü*, (6 Haziran 1929), s.1-2.

¹⁴² BCA, 30.18.1.2./41 89.10. (18.12.1933).

¹⁴³ Bürhan Sadık, "Islah İstasyonu Tecrübe Çiftliği", *Türk Sözü*, (17 Ağustos 1931), s.1-3.

Silifke Gazi Çiftliği ile Bursa Ziraat Mektebine verildikten sonra yedi sekiz yüz kilo kadar artacak kısmının da Adana mintikasına verilmesi planlanmıştır.¹⁴⁴

Silifke'deki Gazi Çiftliğinde 1931 yılında en güzel Tohumluk Kıbrıs Buğdayı yetiştirilmeye başlanmıştır. Gazi Çiftliğine yapılan bir ziyarette şu anılara yer verilmiştir:

On beş gün evvel oraya kadar gitmiş idim. Çiftlik tam bir intizam dâhilinde ve memlekete müfit olmak için çalışıyor. Yakın zamanda bütün Çukurova'ya Tohum yetiştirebilecek bir merkez olacaktır. Bu çiftlik yalnız Tohum işi ile değil hayvan ıslahı meselesiyle de meşgul oluyor ve çok faydalı neticeler elde ediyor. Bu hususta çiftlik müdürü Nazım fen müdürü Sırrı beylerden Yılmaz çok iyi çalışmaktadırlar. Gazi çiftliğinden bu sene en temiz ve tam Tohumluk olarak 300 Ton Kıprıs cinsi buğday alabileceğiz. Hulasa bu çiftlik büyük Gazi'nin her sahada olduğu gibi bu işlerde de büyük dehasını gösteren canlı bir numunedir.¹⁴⁵

Islah edilen bitkilerin üretilmesi maksadıyla Çifteler Çiftliği hububat Adana ve Nazilli'de tesisine başlanılan çiftlikte pamuk tohumu çoğaltma çiftlikleri olarak kullanılmıştır. Adana'nın iklim şartlarına uygun olan tohumlar başka yerlerden getirilerek köylüye tohumluk olmak üzere dağıtılmıştır.¹⁴⁶ Hükümet ziraatın gelişmesine önem vermiştir. Pamuk istasyonlarından elde edilen iyi cins tohumlar çiftçiye dağıtılmaya devam edilmiştir. Maalesef çiftçi bu iyi cins tohumları korumak için gereken hassasiyeti göstermemiş, başka tohumlarla karıştırmış ve verim düşmüştür.¹⁴⁷

Adana Pamuk İstasyonu Müdür Muavini Kemal Bey istasyonun mesaisi hakkında şu bilgileri vermiştir:

Çiftlikte Pamuk ve Adana Ziraatını alakadar eden diğer bitkilerin uyum ve iklime alıştırmaya işleriyle uğraşmaktayız. 1926 senesinde muhtelif memleketlerden 48 cins pamuk getirilmiş. Elimizde mevcut olup terbiye edilmekte olan 38 cinsten 7 adedi bize ümit vermektedir. Bu sene Teksir tarlasına zeredildiler. Bu pamuklar 1927 senesinde aşağıdaki verimi göstermişler. Bunlar sıra itibarıyla; Rovden, xt. Cleveland, vv. Cluveland, Clevelan B. B. Cleveland 4, Cleveland 5 ve, Batr 508 cinslerdir. Bundan başka Şinasiler tarafından Amerikadan getirtilip çiftliğimizin teksir ve mukayese tarlalarında zeredilen Light Express 2 cinsi muvafık evsaf gösterdiğinden iki seneden beri çiftçilere tevzi edilmektedir. Bu pamuğun telleri 28-30 milimetre tulünde ve çırcır randımanı 28-29 miktarındadır. 1927 senesinde tecrübe maktalarında bir dönüme 20,2 kilogram saf pamuk vermiştir. Bu sene zarfında çiftçilere verdiğimiz tohum miktarı 6588 kilo miktarındadır. İlk sene 950 kilo pamuk tohumu tevzi etmiştik. Bu miktar tohumun 7727 kilo tohum vermiş olduğu farzedilir. Bu rakam 1928 gazetesinde tevzi ettiğimiz miktara ilave olunursa bu sene Adana'da ekilmiş olan bil'umum yeni tohumun miktarı 14315 kilo elde edilir. Ve Adanada üç yüz bin dönüm iane zer olduğu kabul edilirse üç sene zarfında bilumum ianelerin bu saf ve kıymetli pamukla tedbil edileceği tahmin olunabilir.

Tablo 3.2. Tecrübe Edilen Pamuk Türleri ve Verimleri.

Türler	Hasılat Dö	Elyaf mm	Pamuk oo
Rovden xt.	160	26,9	36,3
Cleveland vv.	214	29,9	35,5

¹⁴⁴ "Yeni Tohum", *Yeni Adana*, (10 Kasım 1929), s.1.

¹⁴⁵ "Tohum Meselesi", *Yeni Adana*, (24 Temmuz 1930), s.1.

¹⁴⁶ "Ziraat İşleri" *Yeni Adana*, (29 Ekim 1923), s.3.

¹⁴⁷ Tonguç; "Tohumları Islahı", *Türk Sözü*, (29 Kasım 1929), s.1.

Tablo 3.2. (devamı) Tecrübe Edilen Pamuk Türleri ve Verimleri.

Türler	Hasılat Dö	Elyaf mm	Pamuk oo
Cluveland	212	25	37
Celveland B.B	234	26,6	35,4
Clevand 4	246	24,5	36,3
Clevand 5	225	26,6	32,2
Batr.508	195	24,5	34,1

Kaynak: “Pamuk İstasyonu Nasıl Çalışmaktadır”, *Türk Sözü*, (5 Haziran 1929), s.1-2.

Çiftçiler dağıtılan tohumlardan çok memnun kalmışlar ve 1930 yılı için de başvuru yapmışlardır. Tohumlara gösterilen ilgi bu tesisin başarılı olduğunu kanıtlamıştır.¹⁴⁸ 1926 senesinden beri Adana mintikasında pamuk tohumlarının ıslah işleriyle uğraşmış ve 40 çeşit pamuk getirilmiştir. Bunlardan en iyisi Clevland (klevland) çeşidi üretilmeye başlanmıştır. Beş sene zarfında memleket fabrikalarında kullanılarak 1933 senesinde 1600 dönüm üzerinde üretim yapılmıştır.¹⁴⁹ 1935 yılında istasyonun elindeki kaliteli pamuk tohumlarının tamamen satın alınması nedeniyle çiftçinin yetiştirdiği kaliteli tohumlar Kurum tarafından 32.000 liraya kadar pazarlıkla satın alınmış ve gelecek yıl mahsulü ile çiftçilere dağıtılmıştır.¹⁵⁰ 1936 yılında pamuk üretme çiftliğinin tüm masraflarına ayrılan 89.438 liradan 50.000 lirası sermaye olarak verilmiştir.¹⁵¹

Çukurova pamukçuluğunu ıslah için ve Çukurova pamuklarının hastalıklarına karşı Bakanlık büyük bir ilgi göstermektedir.¹⁵² Bakanlık bölgeye traktör ve pülverizatörler göndermiştir. Pülverizatörlerin pamuk tarlalarını dezenfeksiyonu için gerekli olan Merital zehrinden de 100 tonu şehre gönderilmiştir. Zehirler gelir gelmez Vali başta olmak üzere Ziraat Mücadele Müdürü, Ziraat Müdürü, Mücadele İstasyon Müdürü Pamuk Uzmanı Clark* ve birçok çiftçi tarlalarında bu makinelerle tanışmış ve verim artmıştır.¹⁵³

Özellikle Çukurova'nın sosyal ve ekonomik yapısını değiştiren ürünlerin başında “beyaz altın” denilen pamuk gelmiştir. Bu Kurumun faaliyetleri sayesinde pamuğun verimi artırılmış ve bölgede tekstil sanayi gelişmiştir. Kurum hem bölge ekonomisinin kalkınmasında hem de Türkiye'nin kalkınmasında büyük bir rolü üstlenmiştir.

¹⁴⁸ “Pamuk İstasyonu Nasıl Çalışmaktadır”, *Türk Sözü*, (5 Haziran 1929), s.1-2.

¹⁴⁹ “Pamuk Tohumlarının Islahı”, *Türk Sözü*, (6 Mart 1934), s.3.

¹⁵⁰ BCA,30.18.1.2./58.80.3.(23.10.1935).

¹⁵¹ BCA,30.18.1.2./64.39.2. (13.05.1936) (Bkz.Ek-23).

¹⁵² BCA, 30.10.0.0 /13.77.25.(17.05.1937).

*Bay Clark Pamuk tarlalarında (Bkz. Ek-21).

¹⁵³ “Pamuklarımız üzerinde yapılan tecrübeler” *Türk Sözü*, (20 Haziran 1937), s.1-3.

3.3.5. Ceyhan Mercimek Çiftliği (Çukurova Çiftliği/Anavarza Çiftliği)

Hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesi amacıyla kurulan haralar ülkenin hemen hemen her bölgesinde yer almıştır. Cumhuriyet döneminde Hazine-i Hassadan devralınan Karacabey Harası Cumhuriyetin ilk kurulan resmi harasıdır. Çukurova Mercimek Harası 1927 yılına kadar atıl kalmış, işletme yine bu tarihte Ziraat Vekâletine devredilmiştir. 1928 senesinde Sultansuyu Çiftliğinde bir hara ve Mercimek Çiftliğinde bir aygır deposu şubesininin tesisi için bu çiftlikler İktisat Vekâletine devredilmiştir.¹⁵⁴ 1929 senesinde aygır deposunun inşası için ihale aşaması başlamıştır.¹⁵⁵

156

Resim 9. 1930'lu Yıllar Çukurova Harası /Ceyhan Mercimek Çiftliğinden Bir Görünüm.

1 Eylül 1929'da Mercimek Aygır Deposu, Mustafa Kemal Atatürk'ün hediye ettiği iki safkan Arap atı ile işletmeye açılmıştır. Daha sonra bu atlar 1 Ağustos 1931'de kurulan Çukurova Harası'na katılarak Güney ve Orta Anadolu hayvanlarının ıslah ve kalkınması için Çukurova Harası*kurulmuştur.¹⁵⁷ Haracılığa uygun görülen bu topraklar üzerinde planlı ve programlı çalışmalara başlanarak hayvan yetiştirme işlerine ağırlık verilmiş; atçılık şubesi, sığırcılık şubesi, eşek yetiştirme şubesi, ziraat şubesi kurulmuştur. Türkiye'nin hayvancılık ve ziraat alanında kalkınmasını sağlamak için güney ve Orta Anadolu hayvanlarının ıslah ve iyileştirilmesinde

¹⁵⁴ BCA, 30.18.1.1./29.47.17.(29.07.1928), (Bkz.Ek-25).

¹⁵⁵ "Ceyhan Mercimek Çiftliği Tamirat ve İnşaat Komisyonundan", *Yeni Adana*, (14 Ağustos 1929), s.2.

¹⁵⁶ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM Arşivi

* Günümüzde bu kurum Adana'nın Ceyhan ilçesinde TİGEM'e bağlı olarak Çukurova Tarım İşletme Müdürlüğü adıyla hizmet vermeye devam etmektedir. Bkz.(Ek-33-34-35).

¹⁵⁷ Büyüm, a.g.e. , s.37. (Bkz.Ek-24).

büyük rolü Çukurova Harası üstlenmiştir.¹⁵⁸ Sığırcılık şubesi 1936 senesinde Tarsus, Adana ve Ceyhan bölgelerinden alınan 40 baş inek ve 2 baş boğa ile işe başlamıştır. Uzmanlar tarafından yetiştirilen verimi yüksek damızlık hayvanların çoğalmaları sağlanmış, uygun fiyattan civar köylere her sene dağıtılmıştır.¹⁵⁹ Mercimek Çiftliğinde aygır deposu tamir ve inşa edileceği zaman 800 lira bedel biçilmiştir.¹⁶⁰ Mercimek köyünde kurulmuş olan Çukurova Harası ve Mercimek Aygır Deposu Seyhan vilayeti ve çevresindeki hayvanların ıslah ve çoğalması için her gün çalışmıştır. Eski Çiftlikat-ı Hümayun'un yerine açılan bu kuruluşlarda iki kıymetli uzmanın (hara müdürü Kenan* ve aygır deposu müdürü Baytar Rifat Bey'ler) çok iyi çalışmalar yaptığı görülmüştür. Cumhuriyet hükümeti buraya önem vermiş, ayrıca Macaristan'dan satın alınan Nonyüs aygırlarından 15 tanesinin Mercimek Aygır Deposuna gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

1933 yılında depoda 15 Nonyüs, 2 safkan İngiliz, 11 safkan Arap, 7 yarım kan Arap ve 2 damızlık Kıbrıs aygırları vardır. 1931 doğumlu 42 tay vardır. Bunlardan 8 tanesi Ankara Atlı Spor Kulübüne satılmıştır.¹⁶¹ Kral Faysal Türkiye Reisi Cumhuru Atatürk'e az bulunur temiz cinslerden üç at hediye etmiştir. Atatürk bu iyi cins hayvanları yurdun en uygun yerlerine göndertip onları hayvan neslinin ıslahına tahsis buyurmuş, fayda gördükleri için bu 3 attan 1 tanesinin de Adana'ya gönderilmesi istenmiştir. Çukurova'da Mercimek'te bir aygır deposunun bulunmuş olması hayvan ıslahının bu çiftlik için önem arz ettiğini göstermiştir.¹⁶² Adana'ya gelmiş olan Ziraat Vekâleti Baytarı ve Zeotekni Umum Müdürü Sabri Bey seyahat ve teftişleri sonunda Çukurova ile Sultan Suyu(Malatya) haralarına daha fazla önem verileceğini ve faaliyetlerinin artırılacağını belirtmiştir.¹⁶³

Önceliği hayvan ıslahı olan çiftliğin faaliyet alanına zamanla ziraat şubesi de eklenmiş ve kurum modern yöntemlerle ekim faaliyetleri yaparak çiftçiye örnek ve destek olmuştur.¹⁶⁴ Bu çiftlik Atatürk'ün kendi şahsi mülki olmamasına rağmen Çukurova'daki kendi çiftliklerinde yaptığı benzer harcamaları bu çiftlik için de yapmaktan kaçınmamıştır. Atatürk, bu çiftliğe şahsi mülkiyeti kendinde olan çiftliklerinden ayrı bir muamelede bulunmamış, şahsi zenginleşme amacı gütmemiş, bu çiftliğin de Çukurova ziraatına ve hayvancılığına katkı sunması için gereken önemi göstermiştir. Kısaca Atatürk döneminde Çukurova'da yapılan her zirai kurumsal hamlenin birbirinin tamamlayıcısı olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Tüm Anadolu'da olduğu gibi Çukurova

¹⁵⁸ Batu, a.g.e. ,s.27. (Bkz. Ek-26-27).

¹⁵⁹ Batu, a.g.e. , s.94-95.

¹⁶⁰ "Ceyhan Mercimek Aygır Deposu Tamirat ve İnşaat Komisyonundan", *Yeni Adana*, (2 Ağustos 1929), s.3. (Bkz.Ek-28-29-30).

* Hara Memurları ve daireleri için (Bkz.31-32)

¹⁶¹ "Çukurova Harası ve Aygır Deposu", *Türk Sözü*, (10 Ağustos 1933), s.1.

¹⁶² "Ziraat Vekâletine Bir Dilek", *Türk Sözü*, (14 Şubat 1934), s.1.

¹⁶³ "Hayvan Yetiştirmek İşi", *Türk Sözü*, (9 Mayıs 1934), s.2.

¹⁶⁴ Ortaş, a.g.e. , s.14.

bölgesinde de kırsal kalkınmada yaratılacak güçle ulusal kalkınma hamleleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

3.4. Atatürk Döneminde İskân ve Toprak

1.Dünya ve Kurtuluş Savaşlarından sonra Anadolu tarımı iç ve dış pazarlara yönelirken, Avrupa ticaret merkezleriyle alışverişte bulunan çiftçilerin, zanaatkarların, tüccarların ve sermayedarların büyük bir bölümü artık yok olmuştur. Ayrıca, araç ve gereçlerde, yük hayvanlarında ve ormanlık alanlarda oluşan tahribat; tarım, sanayi ve madencilikte olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Tüm bu yaşananlar sonrasında Türkiye’de özel sektörün hâkimiyeti ülkeyi terk eden Rumlar ile Ermenilerin topraklarına el koyan Müslüman Türk burjuvazisinin eline geçmiştir.¹⁶⁵ Cumhuriyet yönetiminin tarım politikalarını yönlendirecek olan iki soru bulunmaktaydı:

Kapitalist üretim ağlarıyla desteklenen büyük işletmeler mi?

Köylüleri örgütleyerek kırsal kesimin desteklenmesi mi?

Atatürk döneminde başlangıçta büyük arazi sahiplerinden yana bir tavır alınmıştır. Bazı bürokratların ise köylünün desteklenmesinin kendi çıkarlarına daha uygun olduğu konusunda düşünceleri vardır. Birbirine zıt olan bu iki arazi politikasının yarattığı gergin ortam ve bu iki politika arasındaki gelgitler 1923-1938 arazi politikasını şekillendirmiştir. 19. yüzyılda Çukurova bataklıklarıyla kaplı, sıtma hastalığının yaygın olarak görüldüğü ve kalıcı yerleşmenin olmadığı bir bölgedir. İbrahim Paşa döneminde Osmanlı Devleti’nin de desteğiyle geniş yeni tarım sahaları ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle Çukurova’daki toprakların yasal statüsü de farklılaşmıştır. Bataklıkların kurutulması ile kazanılan bu topraklar miri arazi değil; boş, kullanılmayan, mevat arazi kategorisindedir. Mevat araziler de devletin malı olsa da, miri arazilerdeki gibi köylülerin tasarrufunda değildi. Bunun nedeni Mevat arazilerin tarımsal üretime uygun olmamalarıdır. Osmanlı döneminde Mevat topraklar, işlenmesi koşuluyla şahıslara bırakılmıştır. Böylece Anadolu’nun diğer bölgelerinden farklı olarak büyük arazisi olan şahıslar ortaya çıkmıştır. Genel olarak Çukurova ve Doğu vilayetleri dışında Anadolu’da küçük mülk arazileri bulunmaktadır.¹⁶⁶

Çukurova’da Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesiyle, uluslararası antlaşmalar gereği Ermeniler ile diğer yabancı ülke vatandaşları bu bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sosyal değişim Anadolu’nun birçok bölgesini etkilediği gibi Rum ve Ermeni azınlıkların çoğunlukta olduğu Çukurova bölgesi’ni de etkilemiştir. Türklerle Ermeniler arasında, 14 Nisan 1909’da

¹⁶⁵ Şevket Pamuk, Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme(Seçme Eserler II), İstanbul, 1.Basım, TİKY, 2007, s.165.

¹⁶⁶ S.Yelda Kaya, “İskân ve Toprak Dağıtım Politikaları Işığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, *Journal Of Life Economics*, Cilt.2, S.3, (2015), s.80-81.

gerçekleşen ve tarihe “ıktışaşı” (karışıklık) olarak geçen iç savaşı sonrası Ermeniler uluslararası antlaşmalar gereği Çukurova’yı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu, hem tarım arazilerinin hem de tarım aletlerinin el değiştirmesi anlamına gelmiştir.¹⁶⁷

Cumhuriyet yönetimi öncelikle başarılı bir tarım reformu yapmak için yeni bir toprak reformuna ihtiyaç duymuştur. Toprak reformu 1930’lardan 1970’lere kadar Türkiye siyasetinin gündeminde olmuştur. Osmanlı döneminde tarımsal üretim iç ve dış pazarda küçük köylü tarafından icra edilse de genel olarak dışa açılma potansiyeli çok zayıftır.¹⁶⁸ 1924’teki Kadastro Kanunun’da arazi kullanımında özel mülkiyet uygulamaları desteklenmiştir.

1926 yılında İsviçre’den uyarlanan Medeni Kanun’un kabul edilmesi, sosyal ve ekonomik anlamda yeni (modern) bir düzeni hazırlarken aynı zamanda geniş tarım alanları üstünde hâkimiyet kurmuş olan güçlü ailelerin bu alanları kendi adlarına tapuya kaydettirmelerini sağlamıştır.1929 ‘da, büyük arazi sahiplerini ilgilendiren çok önemli bir kanun daha çıkarılmıştır. Buna göre; tımar, iltizam gibi kurumlarla ilgili olarak Osmanlı hükümeti tarafından önceden çeşitli ailelere verilmiş olan geniş tarımsal alanları kullanma hakkı sağlayan belgeler, 1926 Medeni Kanun’da yapılan düzenlemeyle bu alanların özel mülk olarak tapuya kaydettirilmesinin önünü açmıştır.¹⁶⁹

1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin nüfusu 13.648.000 kişidir. Toplam nüfusun %47.71’ini çiftçiler (4.368.061), % 3.7’sini sanatkârlar (299.000) ve %2.8’ini de tüccarlar (257.000) oluşturmaktadır. Sayım sonuçları nüfusun büyük bir bölümünün çiftçi kesiminden meydana geldiğini göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti’ne Osmanlı Devleti’nden zengin bir ekonomik miras kalmamıştır.¹⁷⁰ Türkiye tarımı genel olarak küçük köylü işletmelerinin faaliyetleriyle sınırlıdır. İç bölgelerde kapalı köy ekonomisi görülürken, 1927 yılına doğru köylülerin %76’sının işe yarar toprakların ancak %7.3’üne sahip olduğu ve yine tüm köylülerin %20’sinin tarım araçlarından yoksun olduğu tespit edilmiştir. Büyük toprak sahipleri tarımsal gelişmelerde önemli bir rol oynayarak topraklarını ortakçılık ve kiracılık ilişkileriyle ekmiştir.¹⁷¹

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk 1928-1929 yıllarındaki TBMM’yi açış konuşmalarında toprak dağıtım politikasının önemini belirtmiştir. 1928 yılındaki konuşmasında toprak dağıtımının Doğu Bölgesi’nin yanı sıra tüm Anadolu için uygulanmasının gerekli olduğunu söylemiştir: “Yeni faaliyet devremizde gerek bu havalide, gerek memleketin diğer kısımlarında

¹⁶⁷ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s 40.

¹⁶⁸ Serkan Tuna, Tek Parti İktidarında Toprak Bayramı Kutlamaları ve Toprak Reformu (1939-195), Ankara, 1.Baskı, ATAM, 2017, s.14.

¹⁶⁹ Gül den amurcuoęlu, Türkiye Cumhuriyeti’nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma abası, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13, S.1 (2009), s.172.

¹⁷⁰ Kasım Kaya, Gönül Sevinç, Veysel Asoğlu ve M.Reşit Sevinç, “Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) Tarım Sektöründeki Gelişmelerin Günümüz Kırsal Kalkınma Anlayışı ile Karşılaştırılması” *Kamu İş*, Cilt:14, S 1, (2015), s.69.

¹⁷¹ Durmuş Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 6.Basım, 2010, s.322.

toğrağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesi ile ehemmiyetli olarak iştigal buyuracaksınız. Hükümetin şimdiye kadar bu yolda devam eden gayretine yeni tedbirlerinizle daha ziyade vüsat vermeye muvaffakiyetinizi temin ederim.”

1929 yılındaki konuşmasında ise, toprak dağıtım politikasını ülke ekonomisini geliştirecek başlıca tedbir olarak değerlendirmiştir:“...çiftçiye, arazi vermek de, Hükümetin mütemadiyen takip etmesi lazım gelen keyfiyettir. Çalışan Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak temin etmek, memleketin istihsalatını zenginleştirecek başlıca çarelerdendir.”¹⁷²

1929 yılında, “Şark menatıkı dâhilinde muhtaç zürraa” arazi dağıtılması için yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla doğu illerinde toprağı olmayan çiftçilere toprak sağlanmaya çalışılmıştır. 1934 yılında hazırlanan İskân Kanunu Kürt büyük arazi sahiplerinin Doğu’daki feodalite benzeri ilişkileri bulunan toprak ağalarının iktisadi ve toplumsal hâkimiyetini kırmak için yapılmıştır. Kırsal kesimde feodalite benzeri üretim ve toplum ilişkilerini tasfiye etmeyi amaçlayan bu reformun, sadece belli bazı illerle sınırlanması bu güçlü yapıyı tamamen yok edememiştir.¹⁷³

1934-1938 arasında 41.00 göçmen ve 48.000 yerli topraksız aileye toplam 2.900.000 dönüm kadar arazi dağıtılsa da bunun tamamına yakını boş hazine arazisidir.¹⁷⁴ 1935 yılında dönemin İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya arazi dağıtımının sadece göçmenlere yönelik olmaması gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

...Toprak, yalnızca muhacirler için verilecek bir şey değildir. Toprak aynı zamanda bizim yerli halkımızın muhtaç olduğu bir maddedir. Bugün köylülerimizin birçoğu topraksızdır. Şarkta ve Garpta bazı vilayetlerde, birçok yerlerde köyler başkalarının toprağı içindedir ve köylünün kendi evi ve toğrağı yoktur. Köylüyü, toprak sahibi kılmak ve köylüyü, Türk vatandaşlık ve haysiyetine yakışacak şekilde toprak sahibi etmek ve beslemek, bizim ilk vazifemizdir. Partimiz, bir madde olarak bunu kabul etti. Buna teferru edecek kanunları da, yakımda Kamutaya getireceğiz...¹⁷⁵

1930’lu yıllarda “Çiftçi Ocağı” kavramı ortaya atılmış ve bu Ocaklar 30-500 dönüm arazide çiftçi ailelerin geçimini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Tek bir kişi adına tapuya kayıt yapılan bu araziler hiçbir şekilde bölünemeyecek, veraset yolu dışında ortak işletilemeyecek ve ancak kanunun izin verdiği hallere bağlı olarak toplu olarak satılabilecektir. Ocak sahibinin ölümü halinde ise mirasçılar arasından tek bir kişi Ocak reisi olarak seçilecektir. Çiftçi Ocaklarının fazla büyümeleri ve aşırı küçülmeleri önlenmek istenmiştir. Çiftçi Ocakları 1945 yılında tekrardan gündeme gelmiştir. Bu düşünceler Anadolu’da bağımsız çiftçi ailelerinin sürekliliğinin önemine işaret etmektedir.¹⁷⁶

¹⁷² Tuna, a.g.e. , s.14-15.

¹⁷³ Çamurcuoğlu, a.g.m, s.170-171.

¹⁷⁴ Tezel, a.g.e. , s.446-455.

¹⁷⁵ Tuna, a.g.e. , s.17-18.

¹⁷⁶ Tuna, a.g.e. , s.32-33.

1930'lu yıllarda hükümet dağıtılan bu arazilerin yeni sahiplerinin elinde kalmasında sıkıntılar çekmiştir. Bu nedenle sadece Doğu Anadolu'da sürdürülecek bir toprak reformu değil de tüm Türkiye'de uygulanacak bir toprak reformuna gidilmesi planlanmıştır.¹⁷⁷

Yeni Mersin gazetesinde yer alan haber 1935 yılındaki sosyo-ekonomik yapıyı özetler niteliktedir:

Anadolu yerlerindeki davaların yarısından çoğu toprak kavgalarından doğuyor. Çiftçi doğan ve köylü toprak kıtlığı yüzünden öküzünü satmış demir yollarında fabrikalarda iş arıyor. Bugün değilse bile gelecekte memleketin tarım durumunu sarsabilir. Nüfusumuz arttıkça köylerimizde büyüyor. Eskiden elli eve yetişen bir köy toprağı bugün altmış evi besleyemiyor. Çiftçi toprağından ayrılıyor hiç anlamadığı işlere sarılıyor. İstatistikler büyük harpten önce Anadolu'da on milyon nüfus olduğunu yazıyorlar. Şimdi 18 milyon olduk fakat 10 milyonun işlediği toprağı ekebiliyoruz.¹⁷⁸

Türk sözü gazetesinde yer alan haber Çukurova çiftçisinin içindeki durumunu şöyle özetlemiştir;

Geçen devirlerin hatası yüzünden bütün memleket; harap içinde kalmış ve bugünkü neslin eline hemen hiçten ibaret ve iskelet halinde yaralı bir vatan bırakılmıştır. Geçen devirlerde en çok sarsılan sınıfın köylü olduğunu görüyoruz. 1928 deki nüfus sayımı gösterdi ki Türkiye herşeyden evvel bir çiftçi memleketidir. Cumhuriyet Devrine Kadar iyi bir ziraat politikası izlenmemiştir. Saltanat hükümetlerinin derdi köylünün kesesinden alıp saltanat hazinesini zenginleştirmek olmuştur. Çiftçi yetiştirme teşkilatları kurulmamıştır. Çiftçi kredi teşkilatları ihmal edilmiştir. Böylelikle zirai alanda da geri kalmış olduk...¹⁷⁹

Tarsus Ovası'nda kurutulan Karabucak ve Aynaz bataklıkları epeyce para harcanarak kurutulmuş ve böylelikle yüz bin dönüm arazi meydana gelmiştir. Bu arazi göçebe yaşayan aşiretlere verilmiştir. Her biri üçer yüz haneden aşağı olmamak üzere numune köyler yapılacaktır. Atatürk'ün uygulamaya geçiremediği İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi bu düzenlemenin köy hayatı için ne kadar önemli olduğunu ortaya kaymaktadır.¹⁸⁰ Bütün köylere numune olarak kurulacak olan bu modern köylerin çiftçilik hayatında önemli başarılar elde etmesi düşünülmüştür.¹⁸¹ 90 bin dönümlük bataklık kurutularak gezici aşiretlere dağıtılmıştır. Bir zamanlar sineklerin yuvası olan arazi yerleşmeye uygun bir hal almıştır. Aynı zamanda bataklık alanların kurumasıyla sıtma hastalığına neden olan sineklerin azaldığı görülmüştür.¹⁸² Bölgenin dört mevkisindeki dört büyük bataklık son yıllar içinde tamamen kurutulmuş ve sulama kanalları

¹⁷⁷ Tezel, a.g.e. , s.446-455.

¹⁷⁸ Rıza Atilla, "Anadolu'nun Profili Nüfus ve Toprak", *Yeni Mersin*, (31 Temmuz 1935), s.1.

¹⁷⁹ "Zirai Siyaset", *Türk Sözü*, (15 Ekim 1929), s.1.

¹⁸⁰ BCA,30.1.0.0./111.705.8. (00.00.00).

¹⁸¹ "Tarsus Ovasında", *Yeni Adana*, (7 Kasım 1933), s.1.

¹⁸² "Bataklıklar Kurutulacak", *Yeni Mersin*, (3 Aralık 1934), s.1.

açılmak suretiyle de büyük istifadeler temin edilmiştir. Bu arazi yeni cumhuriyetin başarılarını ortaya koymuştur.¹⁸³

İçişleri Bakanlığı bir iskân ve toprak layihası hazırlamıştır. Bu rapora göre bakanlık kararı ile yeni köy kasaba ve şehirler kurulurken bunlar bir plana göre yapılmıştır. Müsadesiz yapılan binalar yıkılarak herkesin elindeki tapusuna göre toprak bulundurması zorunluluğu getirilmiştir. Fazla toprağı olanların toprağı devlete geçerken ve su altında olup kurutulmayan topraklar da devlete ait olmuştur. Valiler dere ve çay taşmalarına karşı tedbir almış ve bu işlerde 15 ila 65 yaşındaki erkeler çalışmıştır. İki bin dönümden yukarı çiftlikler veya binden az olsa da işletilmeyen topraklar yapıları ile hizmete alınarak beraberinde % 6 faizli toprak tahvili verilmiştir. İstimlak parası en çok 20 senede ödenecek ve sonra bu işler için hükümet göç bankası kurmayı düşünmüştür.¹⁸⁴

Atatürk Dönemi'nde köylüler Köy Kanunu'na bağlı olarak yapılmış olan sağlıkla ilgili ve sosyal işleri başarmış ve köylülere layık olduğu değeri vermiştir. Önceden köylüyle devlet arasında olan uçurum Halkçılık ilkesiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Köylüyü ezen tefeciler, köylüden haraç gibi alınan Aşar ortadan kaldırılmıştır. Köycülük işleri sistemli bir duruma getirilmiştir. Nüfusu 150'den fazla olan köylerde Köy Kanunu'na bağlı olarak köy kültürü, köy sağlığı, köy bayındırlığı yüz güldürücü bir duruma gelmiştir. Yine bu kanunla köy sınırı kavgaları önlenmiş ve 15 bin köyün sınırı çizilmiştir. Köy Kanunu'nun çıkmasından önce köy yollarının uzunluğu 11 bin kilometre iken şimdi 40 bini bulmuş ve sekiz bine yakın da köprü ve geçitler yapılmıştır.¹⁸⁵ Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan bu tür gelişmeler, örneğin Adana nüfusunun 8 yıl içinde 155.910 kişi daha artmasını sağlamıştır.¹⁸⁶

Özetle Toprak reformu, İskân Kanunu ve bunlara bağlı olan tarım reformu genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ana meselesi olmuştur. Çünkü nüfus ve milli ekonominin temeli olarak görülen tarımsal üretim, bu iç dinamiklerdeki değişimlere bağlıdır. Bu nedenle iktisadi gelişme çabalarının öncelikle kırsal kesimin geliştirilmesi çabalarına dayandırılması, bu dönemden başlayarak ileriye dönük sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması öncelik verilen önemli bir konu olmuştur. 1945 yılında yapılan Toprak Reformu Halkçılık ilkesinden hareketle Atatürk'le başlayıp İsmet İnönü'yle sonlanmış ve Anadolu köylüsü için yeni bir dönemi başlatmıştır.

3.5. Ziraat Bankası'nın Yeniden Düzenlenmesi ve Çukurova'ya Yardımları

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan yerli bankaların en büyüğü olan Ziraat Bankası, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında iflas edecek duruma gelmiştir. Hükümet bankanın

¹⁸³ "Tarsus Bataklıkları", *Yeni Adana*, (21 Haziran 1934), s.2.

¹⁸⁴ "İskân ve Toprak Kanunu", *Yeni Adana*, (18 Şubat 1935), s.1.

¹⁸⁵ "Ulusun kuvvet kaynağı köylü" *Yeni Mersin*, (9 Mayıs 1935), s.5.

¹⁸⁶ D.Türkmenoğlu, "15 Yıl İçinde Sayımız Çok Arttı", *Türk Sözü*, (29 Ekim 1938), s.3.

kurtarılmasını önemli bir konu olarak ele almıştır. Bankanın sermayesine bütçeden aktarma yapılarak Osmanlı Bankasının Ziraat Bankasına kredi açması sağlanmıştır. 1925'in sonunda, bankaya sağlanan yeni fonlar 7 milyon TL'yi bulmuştur. Ziraat Bankasının nominal sermayesi 1924 yılında 30 milyon TL'ye yükseltilmiştir. 1925 yılında arazi vergisi tahsilatının % 6'sının bankanın sermaye hesabına aktarılması kararlaştırılınca bankanın ödenmiş sermayesi 1924'te 18 milyon iken 1930'da 26 milyona çıkmıştır.

Ankara'da toplanmış Ziraat Kongresi esnasında Ziraat Bankasının çiftçilere azami yardım etmesinden bahsedilmiştir. Ziraat Bankası pamuk mıntıkası olan Adana çiftçilerine yardım etmiştir. Ziraat Bankası tarafından 1931 yılında Adana çiftçilerine yardım edilen miktar birinci ve ikinci taksitte 480.000 liradır. Banka Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da birer pamuk satış kooperatifi kurmuştur. Pamuk üreticilerinden kooperatiflere üye olanların bankaya ipotekli borcu varsa banka borcun yüzde ellilik bölümüne destekte bulunmuştur. Bu paranın gününde verilmesini kooperatifler temin etmiştir. Ziraat Bankası Müdürü Fazlı Bey¹⁸⁷ on gün boyunca bu hususla ilgili Ankara'da temasta bulunmuştur. 1931 yılında Tarsus ve Mersin Ziraat Bankası şube müdürleri Ankara'ya çağrılmış para desteği verilmiştir.¹⁸⁸ Ziraat Bankasının himayesinde Adana'da bir çiftçi kooperatifi kurulmuştur. 1931 yılında kooperatif tamamiyle faaliyet aşamasına girmiş ve kooperatife üye kaydı başlamıştır.

Yeni üyelerin beyannameleri alınmış Ankara Ziraat Bankası Müdürlüğüne bilgi verilip bu beyannameler kontrol edildikten sonra paraları gönderilmiştir.¹⁸⁹ Adana çiftçileri tarafından Ziraat Bankasının himayesi altında kurulan pamuk kooperatifne birçok çiftçi dahil olmuştur. Ziraat Bankası binasında toplantı yapılmış ve kooperatife ait birçok mesele gündeme gelmiştir. Yeni Adana gazetesinin haberine göre; satış ve kredi heyetleriyle murakıp(denetçi) intihabatı(seçimi) yapılmıştır. Yapılan toplantının sonucu şudur:

Satış Kooperatifi: Sefa Bey, Cavit Bey, Hilmi Bey, Ekrem Bey, Kibar Zade Muhmut Bey, Savatlı Zade Halil ağa.

Murakipler: Hafız Abdullah Efendi, İzzet Efendi, Rasih Zade Feyzi Bey,

Kredi Kooperatifi: Cavit Bey Hilmi Bey Fabrikator Hasan Bey, Karadayı İsmail Efendi

Murakipler: Hafız Abdullah Efendi, İzzet Efendi¹⁹⁰

Türk Sözü gazetesinin haberine göre;

Çarşamba günü saat üçte şehir zirai kooperatifi Adana kulübünde senelik kongresini yaptı. Şehir zirai kooperatifi 6 Mayıs 1931 de ilk idare heyetini kurarak faaliyete başlamıştır. İlk başta aza sayısı 60 olan bu kooperatifin bugün aza sayısı 80 bulmuştur. Geçen sene ortaklarına 14 bin 250 lira yardımda bulunmuştur. Bu sene sıkıntılı vaziyette olan ortaklarına

¹⁸⁷ "Çiftçiye Verilecek Para İçin İzahat Verdi.", *Yeni Adana*, (27 Ocak 1931), s.1.

¹⁸⁸ "Ziraat Bankası Adana Çiftçisine Kooperatif Teşkili Suretiyle Yardım edecek!", *Yeni Adana*, (25 Ocak 1931), s.1.

¹⁸⁹ "Çiftçi Kooperatifi", *Yeni Adana*, (27 Mayıs 1931), s.1.

¹⁹⁰ "Kooperatifçilik", *Yeni Adana*, (8 Mayıs 1931), s.1.

kredi miktarını artırmıştır. Kullanmayanlar hariç 21 bin 900 lira dağıtmıştır. Hilmi, Cavit İhsan, Hasan, İsmail ve Halil beylerden oluşan idare heyeti görevde kalmıştır. ¹⁹¹

1930 yılında Ziraat Bankasının nominal sermayesi 100 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Banka, 1937 yılına kadar bir özel tarım kredi kuruluşu olmaktan öte ticaret bankası gibi çalışmıştır. 1924 yılında kanunla yeniden düzenlenmiş, sermayesi devlete ait olduğu halde bir özel şirket statüsü getirilmiştir. Bankanın yönetimi ise 1920'ler ve 1930'larda, daha çok kar elde edebilmek için, faiz oranlarının düşük tutulduğu tarım kredilerine ayrılan fonları sınırlamış, daha çok ticari krediler vermiştir.

Tarım kesimine ayrılan yeni kredilerin hacmi 1923 öncesine göre büyük oranda artmıştır. Fakat 1923-1940 arasında, bankanın sağladığı toplam kredilerin % 60 ile % 80 arasında değişen bir bölümünü ticari krediler oluşturmuştur. Banka hesaplarında tarımsal kredi diye gösterilenlerin önemli bir bölümü de aslında ticaretle de uğraşan büyük çiftçilere mal karşılığında sağlanan ve bunların ticari işlerini finanse eden kredilerdir. Bankanın aracılara büyük krediler tahsis etmesi, aracılardan da bunları Ziraat Bankasından, doğrudan kredi olanağı bulunmayan muhtaç küçük üreticilere tefeci faiz oranları ile yeniden borç vererek haksız kazançlar sağlaması neticesinde, siyasal kadronun bazı çevrelerinde duyulan rahatsızlık giderek artmaya başlamıştır.

Hükümet, Anayasa'da bir toprak reformuna yasal olanak sağlayan değişikliğin yapıldığı 1937 yılında, Ziraat Bankası için de yeni bir kuruluş kanunu çıkartmıştır. Bankanın statüsü bir iktisadi devlet girişimine dönüştürülerek bundan sonra tarımsal üretimde bir yeri olmayanlara kredi verilmemiş krediler küçük köylü üreticilerine verilmiştir. Bu durumdan büyük toprak sahibi olan milletvekilleri rahatsız olmuştur. 1937 Kanunu, merkezi hükümet bütçesinden Ziraat Bankasının sermaye hesabına yapılacak aktarmaları yükseltmiştir. Ziraat Bankasının tarım satış ve kredi kooperatiflerinin bir üst bankası olarak çalışmasıyla ilgili görevleri genişletilmiştir.

Bankanın sağladığı tarımsal kredilerin hacmindeki değişimler, kredi kooperatifleriyle birlikte ele alınmıştır. Burada banka hükümet tarafından tarımsal kredi dışında bazı başka konularda da görevlendirilmiştir. Daha önce sözü edildiği gibi banka 1930'larda, buğday fiyatının desteklenmesi ayrıca fakir köylülere ve doğal afetlerden zarar gören çiftçilere tohumluk, iş hayvanı, üretim araçları sağlanması gibi işleri de üstlenmiştir.¹⁹²

Adana'da yer yer kurulan zirai kredi kooperatiflerin sayısı yalnız merkez kazada sekizi bulmuştur. Bunların taahhüt ettikleri sermaye 87.135 lira ve ortak sayısı 414 kişidir. Kooperatif 1933 yılına kadar ortaklarına 122.306 lira yardım yapmıştır. Yine bankanın girişimiyle Adana'da bir pamuk üreticileri satış kooperatifi kurulmuş ve bu kooperatif kendi kefaletiyle bankadan

¹⁹¹ "Şehir Kredi Kooperatifi", *Türk Sözü*, (1 Nisan 1932), s.1.

¹⁹² Tezel, a.g.e. , s.492-494.

ortaklarına 190.000 lira yardım sağlamıştır.¹⁹³ Ziraat Bankası yaptığı yardımlarla çiftçiye korumuştur.

Tablo 3.3. Adana Ziraat Bankasının Çiftçiye 1922 1932 Yılları Arasında Yaptığı Yardım.

Sene	Yardım	Sene	Yardım
1922	195.896	1929	1,980,331
1923	356,238	1930	1,732,321
1924	775,838	1931	1,747,817
1925	1,226,198	1932	2,183,211
1926	1,013,166		
1927	971.184		

Kaynak: “Adana Ziraat Bankası”, Türk Sözü, (29 Ekim 1933), s.3

Ziraat Bankası ayrıca köylü çocuklarına zirai terbiye vermek amacıyla pansiyonlar açmış ve köy çocuklarına yeni ziraat usulleri anlatılmıştır.¹⁹⁴ Türk Sözü gazetesinin muhabiri Ziraat Bankası Müdürü Fazlı Bey’i ziyaret ederek bankanın yeni faaliyeti hakkında bir mülakat yapmıştır:

-Efendim Bankanın İzmir ve havalisindeki faaliyetini memleketimize de etki edeceğini düşündük. Bu konuda bizimle görüşlerinizi paylaşır mısınız?

-Evet bankamız zirai kredi kooperatiflerinin kurulmasına ait hazırlıkları vilayetimizde de faaliyete geçmek üzeredir. Kredi kooperatifleri bilhassa köylerdeki ve kasabalardaki çiftçilerin muhtaç olduğu parayı daha kolaylıkla tedarik etmelerine ve her köyde bir bankanın kurulmasına hizmet edecektir.

-Kooperatiflerin kurulması için şartlar nasıl olacak dikkate alınacak meseleler ne olacak kooperatifler beklenen faydayı sağlayabilecek mi?

-Kredi Kooperatifi kurulacak köylerin yüz haneli olması köylerin nüfusu da beş yüzden aşağı olmaması gerekir. Köylerin birleşmesi de gündeme gelebilecektir.

-Kredi kooperatifleri memleketimiz hayatı ziraatında yeni bir çığır açacak bilhassa köylüleri araçların elinden kurtaracaktır. Hükümetimiz bu konuya çok önem vermektedir.¹⁹⁵

Pamuk ziraatı Çukurova için en önemli tarım ürünlerinden bir tanesidir. Ziraat Bakanlığı pamuk ekim sahasını genişletmek için kredi sağlamayı düşünmüştür.¹⁹⁶ Ziraat Bankasının Müdürü Fazlı Bey Adana, Ceyhan, Kozan ve Karaisalı yapılan yardım 1.250.000 lira olduğunu belirtmiştir. Adana’ya 900 bin, Ceyhan 200 bin, Kozan’a 100 bin, Karaisalı’ya 40 bin lira yardım

¹⁹³ “Adana Ziraat Bankası”, *Türk Sözü*, (29 Ekim 1933), s.3.

¹⁹⁴ “Teknik Ziraat *Türk Sözü*, (6 Şubat 1934)”, s.2.

¹⁹⁵ “Ziraat Kooperatifleri Köylüler bu teşekkülle murabakacılıktan kurtulacak”, *Türk Sözü*, (8 Ekim 1929), s.1.

¹⁹⁶ “Pamuk Ekim Sahası Genişliyor”, *Yeni Mersin*, (13 Ocak 1935), s.1.

yapılmıştır.¹⁹⁷ Ziraat Vekâleti ziraat mahsullerinden pamuğa daha fazla önem vermiştir. Dünyadaki ekonomik buhran göz önünde tutularak, Adana pamuğu piyasada fazla alıcı bulmamıştır. Modern fabrikaların tezgâhlarındaki mekiklere uymaması buna sebep olmuştur. Bu gibi nedenlerle çiftçi emeğinin karşılığını alamamıştır. Cumhuriyet yönetiminin en çok üzerine düştüğü konulardan biri pamuk siyaseti olmuştur. Ziraat Bankası tarafından dağ köylerine çiftçilere tohum da verilmiştir.¹⁹⁸

3.6. Cumhuriyetin Pamuk Politikası

Atatürk dönemi iktisat politikasının başat ürünü olan pamuk, memlekette vatan meselesi olarak görülmüştür. Çukurova'nın işgal edildiği senelerde Fransızlar bu verimli topraklara göz koymuştur. Hatta 1919'da Marsilya Ticaret Odası Çukurova'nın ziraat ve bilhassa pamuk ziraati vaziyetini araştırmak için heyet göndermiş, Fransa'nın pamuğa olan ihtiyacını bu bölgenin ne derece karşılayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu heyete dâhil olan Ziraat Mühendisi Bay A.Aşav yazdığı raporun başlangıcında şunları belirtmiştir: *"Pamuk ekim kabiliyeti noktasından Kilikya ve ikinci derecede Suriye'nin şimal kısmı Fransa ve Marsilya için çok mühimdir."*¹⁹⁹ Bu rapor pamuğun ekonomik gücünü ve kapitalist ülkeler için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Pamuk yetiştirme kadar o dönemde en önemli sorunlardan biri de kaliteli pamuk üretmekti, Cumhuriyet yönetimi bu konuya duyarsız kalmamıştır. Bakanlık uzun telli pamuk yetiştirmek için proje hazırlatmıştır. Bu projede Çukurova tecrübelerinden iyi bir netice alınmıştır. Dokuma fabrikalarımızın muhtaç olduğu uzun telli pamuğu yurdumuzda yetiştirerek dış pazarlara ulusal servetimizin akıp gitmesini önlemek için Ziraat Bakanlığı beş senelik bir pamuk yetiştirme planı hazırlamıştır. Bu pamuklar üretme çiftlikleri tarafından üretilmiştir. Bu kapsamda Ziraat bakanlığı bir kanun projesi hazırlamıştır. Ulusal dokuma fabrikalarımızın istediği pamuk ziraatına elverişli yerler Çukurova, Ege Sakarya planla çalışmaya başlanmıştır. Bu kanun projesi yurdun ekonomisi ve pamuk ıslahı konusunda önem taşımıştır. Ziraat bakanlığı ekilecek pamuk tohumunu tayin etmiştir. Ayrıca bu kanuna aykırı hareket edenlerden 300 ila 500 lira ceza kesileceği bildirilmiştir. Bakanlığın izin vermediği pamuklara çırcır işleminin yapılamayacağı belirtilmiştir.²⁰⁰

Pamuk üretimindeki nitelikli verim sadece iklime ve suya olan ihtiyaçtan kaynaklı değildir. Aynı zamanda bilimsel yöntemler kullanarak tohum iyileştirmeleri yapmak ve yeni

¹⁹⁷ "Ziraat Bankası İkrazatı", *Yeni Adana*, (1 Mayıs 1929), s.1.

¹⁹⁸ "Mersinde" *Yeni Adana*, (18 Ekim 1932), s.1.

¹⁹⁹ Sabri Gül, "Cumhuriyetin Pamuk Siyaseti", *Türk Sözü*, (29 Ekim 1936), s.3.

²⁰⁰ "Pamuk Planı", *Yeni Mersin*, (14 Mart 1935), s.1-2

türler bulmak oldukça önem arz etmiştir. Dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü'nün Adana'yı ziyaretinde 16 saat boyunca yalnız pamuk işleriyle meşgul olması pamuk meselesinin hükümet nezdindeki ciddiyetini kavratmıştır.²⁰¹ Adana'da pamuk tohumlarını üretmek ve çiftçiye dağıtmak maksadıyla çiftlik açılmıştır.²⁰² Pamuk tohumunu arttırma faaliyeti 1926 yılında Adana Tohum Islah İstasyonu tarafından başlatılmıştır. Amerikan Cleveland (klevland) 5 pamuk soyu bu bölgeye uygun bulunarak verimsiz tohumların kullanımı bırakılmıştır.²⁰³ 1929 yılında başlayan buhran yıllarında piyasalar durgun olduğu için çiftçi ürettiği pamuğu kazanca çevirememiştir.²⁰⁴

Şehrin en büyük fabrikalarından biri olan Ziraat Bankası, Mensucat Fabrikasında, köylülere dağıtmak üzere renkli mendiller ve mağaza vitrinlerine asılacak kırmızı ve beyaz renkli tenteler dokutmuştur.²⁰⁵

Resim 10. İsmet İnönü ve Anadolu Köylüsü.

1930 iktisadi programında da pamuk meselesine layık olduğu kıymet verilmiş ve planın ana hatları çizilmiştir.

Atatürk Dönemi'nde Çukurova'da pamuk istasyonları genişletilmiş klevland akala tohumları getirilmiştir. Dokuma fabrikaları kurularak pamuklar satın alınmıştır. Pamuk tarlalarını sulamak için Seyhan kanalları açılmıştır. İhracaat sağlamlaştırılmış, tedbirler alınmış ve himaye siyaseti izlenmiştir. Zirai tedbirler, traktörlerin çoğaltılması, Ziraat Bankasının kredi

²⁰¹ Sabri Gül, "Cumhuriyetin Pamuk Siyaseti", *Türk Sözü*, (29 Ekim 1936), s.3.

²⁰² "Ziraat Vekâleti", *Yeni Mersin*, (31 Temmuz 1934), s.1.

²⁰³ "Pamuğumuz Dünyanın En iyi Pamuğu Olacak", *Yeni Mersin*, (13 Ağustos 1935), s.1-2.

²⁰⁴ Ahmet Kemal, "Pamuk Buhranı Daha Çok Devam Edemiyecektir.", *Türk Sözü*, (2 Aralık 1929), s.1.

²⁰⁵ "İzmir Bağcılarına Tente", *Türk Sözü*, (25 Mart 1930), s.1.

²⁰⁶ Sabri Gül, "Cumhuriyetin Pamuk Siyaseti" *Türk Sözü*, (29 Ekim 1936), s.3.

yardımları ayrıca Adana çiftçisinin makineleşmeye hevesli olması sayesinde ilerleme adımları atılmıştır.²⁰⁷

Tablo 3. 4. 1927-1932 Türkiye Cumhuriyeti'nin Pamuk Üretimi.

Sene	Kilo
1927	37.120.628
1928	82.563.293
1929	69.453.507
1930	52.925.698
1931	65.556.475
1932	20.207.990

Kaynak: BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933).

1930 yılında çiftçinin borcunun iki misli pamuk satılmıştır. Ancak bu paranın %50 den az bir miktarı çiftçinin cebine girebilmiş,²⁰⁸ halkın tasarruf yapabileceği tek yol da kooperatifleşmedir. Hisse ödemek suretiyle, tasarruf tüketim kooperatiflerinin ve bütün kooperatiflerin ortaklık hisseleri küçük ve değerlidir. Bir hissedarın en az yazabileceği hisse miktarı 5, en fazla yazabileceği hisse miktarı ise 500 liradır. Kooperatif hisseleri küçük paraçalar halinde taksitle yavaş yavaş ödenmiştir. Yoksul olan üretici bir kişinin bir kooperatife hissedar olmasıyla hisseleri gittikçe büyümüş ve geri kullanabileceği servet halini almıştır.²⁰⁹

1930 planında henüz sulama meselesi konu olarak gündemde olmasa da artık sulama meselesi gündeme gelmiştir. Ayrıca bu durum gübreleme meselesi ile nöbetleşe ekim meselesini de ortadan kaldırmıştır. Adana'ya yapılan yardım milyonlarca lira tutmuştur. Harplerden işgallerden krizlerden sonra Adana çiftçisini bu yardımlar kurtarmıştır. Rusya, Amerika ve Mısır'dan gelen zirai konuda uzman kişiler raporlar yazmışlar. Ayrıca bu konularla ilgili kitap da yazılmıştır:

Adana işçi vaziyeti Hilmi Bey, Pamuk Ziraatı Bay Kemal, Pamuk istihsalatı Bay Nazım tarafından yapılması gerekenleri kaleme almıştır. Bu yazılar çiftçilerin bilgilendirilmesi ve modern tarım yöntemlerini kullanmaya teşvik etmek için birer meşale gibiydi. La Turque Agricole intemasyonel coton statistier Jindian Cotton, Pears Hre Norld Cotton Crops gibi istifade edilecek birçok Fransıca ve İngilizce kitaplar vardır. Çiftçilerimizin ara sıra bunları karıştırması tavsiye edilmiştir. Gençlerimizden beklentimiz diğer memleketlerde yapılanları bizim çiftçilerde öğretmeleri hedeflenmiştir.²¹⁰

Atatürk Dönemi'nde dış ülkelerin ürettikleri pamuk ile rekabet etmek ve pazar oluşturmak en önemli tarım politikalarından biridir. Bu nedenle buna en iyi çözümlerden biri olarak ortaya çıkan ekonomik güç kooperatifleşme olarak görülmüştür. Kooperatifleşme

²⁰⁷ M. Bakşı, "Pamuk Ziraatı Planlaştırılırken", *Yeni Adana*, (5 Mayıs 1939), s.2.

²⁰⁸ "Çiftçinin Dertleri", *Türk Sözü*, (24 Ekim 1930), s.2-3.

²⁰⁹ "Kooperatif ve Tasarruf", *Türk Sözü*, (11 Aralık 1930), s.1.

²¹⁰ M.Bakşı, "Pamuk Ziraatı Planlaştırılırken", *Yeni Adana*, (6 Mayıs 1939), s.1.

hamleleriyle kaliteli bir satış usulü yapılmaya çalışılmıştır. Kooperatifin sevk edeceği mallar standart pamuklar olup kendine mahsus marka ile damgalanarak balyalarla dış ülkelere gönderilmesi hedeflenmiştir.²¹¹

Tablo 3.5. 1927-1932 Pamuk İhracatımız.

Sene	Kilo
1928	14.654.098
1929	16.674.732
1930	32.496.468
1931	22.778.227
1932	7.865.927

Kaynak: BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933).

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü Yenice'ye gelmiş ve bir heyet tarafından karşılanmıştır. Başbakan General İsmet İnönü Yenice'de İçel Valisi, Mersin ve Tarsus Belediye Başkanlarıyla Seyhan Valisi Adana Belediye Başkanı tarafından karşılanmıştır. Başbakan İsmet İnönü Yenice'de halka müjdelere vermiştir. Tarım Bankasının çiftçi borçlarını bölerek almasıyla ilgili kanun için girişimlere başlanıldığını belirtmiştir. Çukurova'daki yeni fabrikalar için 5000 balya pamuk alınacağını söylemiştir.²¹²

Ardından beraberindeki heyetle Başbakan saat 14'te Adana'ya gelmiş, durakta yüzlerce halkın alkışları arasında trenden inmiş, doğrudan şehre gitmiş, bazı ziyaretlerde bulunmuş ve Milli Mensucat Fabrikasını gezmiştir.²¹³ 1935-1938 yılları arasında Tarsus Ovası'nda çok sert bir kuraklık yaşanmış, bu durum nedeniyle pamuk üretiminde ciddi manada bir azalma meydana gelmiştir. Bu durum çiftçinin kişilere ve bankalara olan borçlarını ödeyememesine neden olmuştur. Zor durumda kalan çiftçi banka ve kişilere olan borçlarını ödemek için tefecilerden kısa bir vade için % 30 oranında faizle para almış, bu durum çiftçilerin daha da zor duruma düşmesine neden olmuştur. 1938 yılındaki Büyük Ziraat Kongresi'nde çiftçinin mağduriyetinin Ziraat Bankası tarafından giderilmesi istenmiştir.²¹⁴ 1935 yılında çiftçi borç yükü altındaydı; bunun için kanunsal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.²¹⁵

Mersinde pamuk temizleme istasyonu Cumhuriyet Bayramı'nda açılmıştır. İstasyonun Mersin'den ihraç edilecek pamukları temizlemesi amaçlanmıştır.²¹⁶ Saf pamuk tohumu dağıtılarak pamuk cinsi ıslah edilmesi amacıyla çiftlikler açılacak tesisat ve işletme masrafları için Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde Ziraat Bakanlığı tarafından 110 bin liralık kredi açılmıştır.

²¹¹ "Mersin Hinterlandında Satış Koopeatifleri Kurulacak", *Yeni Mersin*, (10 Eylül 1935), s.1.

²¹² "Çukurova'ya Elli Bin Balya Pamuk Alınacak", *Yeni Mersin*, (5 Temmuz 1935), s.1.

²¹³ "Başbakanımız İsmet İnönü Dün Adana'yı Şerefliendirdiler", *Yeni Mersin*, (2 Temmuz 1935), s.1.

²¹⁴ BCA, 30.10.0.0. / 229.539.8. (09.05.1938).

²¹⁵ "Çiftçinin Tarımsal Borçları", *Yeni Mersin*, (24 Temmuz 1935) s.1. Ayrıca, "Çiftçinin Tarımsal Borçları" *Yeni Mersin*, (25 Temmuz 1935), s.2.

²¹⁶ "Mersinde", *Yeni Adana*, (12 Ekim 1933), s.1.

1934 yılının sonbaharında Ziraat Vekili Muhlis Erkmen Çukurova mıntıkasını incelemek üzere seyahate çıkmıştır.²¹⁷

1923 senesinde pamuklu dokuma ithalatımız yuvarlak rakam olarak 54000000 lira idi.1930 da 32 milyona indi. Bu iyi kaliteli pamukların açığıdır. Adana'da 1900 senesinde 45 bin balya pamuk 1915 de 150 bin balya pamuk rekoltesi yapılmıştır. O sıralarda ekim sahası 1 milyon dönümü bulmuş ondan sonra yıldan yıla genişlemiştir.1932 senesinde bütün Türkiye Pamuk ziraatı sahası 158116 hektar ve mahsul 202209 ton;1937 de saha 230581 hektar ve mahsul 64735 ton olmuştur. Bu fazlalıkda yeni getirilen klevlant ve akalanın tesiri vardır. Yeni çeşitler çifçiye iki üç milyon fazla bir gelir temin etmiştir. Pamukların yarısını artık fabrikalar almaktadır. Bu fabrikalar alışverişte çifciyi himaye etmektedir. Pamukçuluğun yüzde 75 Çukurovada yapılmaktadır. Diğer ülkelere göre kıyaslandığında verim bakımından geride olduğumuzu söyleyebiliriz.²¹⁸

Tablo 3.6. Pamuk Ürünleri İthalatımız.

Sene	Kilo	Kıymet(Lira)
1928	23.036.054	52.449.271
1929	27.312.579	59.865.055
1930	14.584.255	32.291.156
1931	20.932.859	32.361.916
1932	16.539.585	19.932.546

Kaynak: BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933).

Özetle bu verilere bakıldığında pamuk ekim alanının genişlemesiye birlikte pamuk üretimi artmış, “beyaz altın” olarak adlandırılan pamuğun ekonomik potansiyeli artmış ve Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığında İsmet İnönü hükümetinden hak ettiği ilgiyi görmüştür.

3.7. Ekonomik Buhran Döneminde Çukurova Çiftçisi

Amerika Birleşik Devletleri'nde New York borsasının çökmesiyle oluşan ekonomik buhran tüm dünyayı etkilediği gibi Çukurova çiftçisini de olumsuz olarak etkilemiştir. 1929 Ekonomik Buhranı'nda köylülerin kredi alma imkânları zorlaşmış ve kredilerin büyük bir bölümünü büyük arazi sahipleri almıştır. Makina kullananlar, gümrük muafiyetlerinden ve 6,6 milyon liralık akaryakıt ödeneğinden ve tarım kredilerinden yararlananlar büyük çiftçilerdi. Yabancı sermayeye ihtiyacımız olsa da sıkıntı günlerde çiftçiye bir kaşık suda boğacak bankaların Türkiye'deki faaliyetlerine karşı bir tepki oluşmuştur.²¹⁹

Adana çiftçisi, borçlarını Ziraat Bankasına ödeyememiştir. Ali İktisat Meclisi Zirai sigortanın tesisine karar vermiştir. Zirat Vekâleti bu mesele hakkında İstanbul, İzmir, Adana

²¹⁷ “Pamuklarımızı Islah Edilecek”, *Yeni Mersin*, (20 Eylül 1934), s.1.

²¹⁸ M.Bakşı, “Pamuk Ziraatı Planlaştırılırken”, *Yeni Adana*, (11 Mayıs 1939), s.1.

²¹⁹ Tonguç, “Osmanlı Bankası”, *Türk Sözü*, (30 Mart 1930), s.1

ticaret odalarının fikrini sormuştur.²²⁰ Adana çiftçisi, hükümetten Ziraat Bankasının çiftçiye buhran döneminde destek vermesinin yanında Çiftçi Bankasının kurulması için de gerekli desteğin verilmesini istemiştir.²²¹ Ziraat Bankası bir çiftçi bankası olduğu için borçları en az 2 yıl ertelemesi uygun olacağı öngörülmüştür. Bu sebeple Cumhuriyet yönetimi Adana çiftçisinin vaziyeti için tedbirler düşünmüş, dönemin Ziraat Bankası Genel Müdürü İktisat Vekili Şakir Bey Adana'ya gelmiştir.²²² Türk Sözü gazetesinde yer alan habere göre Trabzon'la Adana'nın vaziyeti birbirine benzetilmiştir;

Mahsul fena olur para etmezse bankalar krediyi kesiyor yahut kısıyor. Bu nedenle çiftçi vefasız sermayelerin pençesine düşüyor. Yerli daha doğrusu mahalli sermayelerle tesis edilecek mahalli bankalar kredi meselesinde üreticiyi yabancı sermayelerin baskısından kurtaracak en iyi çarelerden biridir. Çiftçi ve tüccarın koyacağı sermaye ile meydana gelecek bu kurumların ilk hedefi üreticiyi ve yerli tüccarı korumak ikinci derecede kazanç düşüncesi olacaktır. Mahalli bankaların başarısını gösteren canlı örnekler vardır. Adapazarında, Akhisarda ve daha birçok yerlerde kurulmuştur. Adapazarı bankasının ilk sermayesi takriben elli bin lira olsa da bugün yarım milyon liraya yaklaşmıştır. Derhal ilk sermayenin ne kadar olduğuna bakılmaksızın Adana bankasını kurma yolu aramalıyız.²²³

Ziraat Odası toplanmış ve İktisat Vekili Şakir Bey Ekonomik Buhranı da göz önüne alarak büyük bir ihracat kooperatifinin kurulmasını istemiştir. İktisadi anlamda uçuruma giden Adana'nın el birliğiyle kurtarılması gerekmiştir.²²⁴

Türk Sözü gazetesinde yer alan habere göre;

Adananın 20 sene evvelki durumu çiftçilerin toprağı sürmesi ve işlemesi açısından bugünden çok farklı değildi. Çiftçi daha az toprak sürmüyordu veya daha az çalışmıyordu. Kol ve makine kuvvetleri arasında da büyük farklar yoktu. Lakin bugünün en büyük sorunu 20 sene evvelkine göre faizciliktir. Buhran şiddetlendikçe faziler arttı. Sermayemiz az olmasına rağmen bin yerine on bin dönüm ekmeyi düşündük bir yerine bin kazanmayı düşünerek hareket ettik. İşimizi ağır kredilere faizlere bağladık. Yabancı sermaye güçlendi.²²⁵

Atatürk'ün tüm ülkeye yaymak istediği kooperatifçilik olgusu Çukurova çiftçisinin de tutanacağı tek dal haline gelmiştir. Bu Atatürk'ün iktisadi durumu okuma ve şekillendirme gücünü göstermiştir. Ziraat Bankası her sene bu mevsimde yardımda bulunmaktaydı; ama o sene yardımların gecikmesi üzerine Ziraat Odası girişimde bulunmuş ve bu konuda emir vermiştir.²²⁶ Ziraat Bankası ekonomik buhrana rağmen önemli kalkınma projelerini gerçekleştirmiş ve zirai kredilerin oluşturulmasında büyük katkıları olmuştur. Adana çiftçisinin daha iyi bir kazanç elde

²²⁰ "Çiftçiye Yardım", *Türk Sözü*, (26 Eylül 1930) s.2.

²²¹ Tonguç, "Adana Çiftçisinin Vaziyeti", *Türk Sözü*, (5 Ağustos 1930), s.1.

²²² "Çiftçinin Vaziyeti", *Türk Sözü*, (5 Aralık 1929) s.1.

²²³ Tonguç, "Mahalli Bankalar", *Türk Sözü*, (19 Kasım 1929), s.1.

²²⁴ Çiftçi Hüseyin Hulusi; "Bir Çiftçinin Temennisi", *Türk Sözü*, (8 Eylül 1930), s.1-2.

²²⁵ "Mühim Noksanımız", *Türk Sözü*, (25 Mart 1930), s.1.

²²⁶ "Çiftçilerimize Ziraat Bankası Hipotekli İkrasata Başlıyacaktır" *Türk Sözü*, (19 Şubat 1930), s.1.

etmesi için mutlaka öküz yerine makineli tarıma geçmesi gerekmiştir. Çünkü öküzün fiyatı yüksekti ve son senelerde Adana ziraatında traktörler büyük bir rol oynamıştır.

Bu nedenle traktör sayısının artması hedeflenmiştir.²²⁷ Dünya Buhranı'na kadar süren bu dönemde Türkiye'ye 2500-3000 traktörün girdiği ve bunların 400 kadarının Adana civarında kullanıldığı tahmin edilmektedir.²²⁸ Buhran döneminde Çukurova çiftçilerinin vaziyeti iyi değildi; örneğin ürününü tamamiyle bankaya vermiş olan Tarsus çiftçileri satacak bir şey olmadığı için tohum da alamamıştır. Tarsus çiftçisi Adana çiftçisine göre daha kötü durumdaydı;²²⁹ Ceyhan'da çiftçiler parasız²³⁰ ve kredi sıkıntısı yüzünden çiftçi zor durumdadır.²³¹ Tohumusuzluk yüzünden tarlalar ekilememiş ve çığır parası bulunamamıştır. Çiftçi havyanlarını satarak para elde etmeye çalışsa da yok pahasına hayvanlarını satmıştır. Sanayi memleketi olmayan Çukurova'yı besleyen çiftçilik malesef tohumusuz kalmıştır.²³² Çiftçi kooperatifine dâhil olanların aldıkları az bir paraya çığır alarak harcasa da bu tek başına koza verimi için yeterli olmamıştır. Tarlanın çapalanmasına ve bunun için işçiye ihtiyaç vardı; fakat işçi ücretleri pahalı olduğu için çiftçinin parası yetmemiştir.²³³

Malesef bu durumu fırsata çevirerek merkez gelen maddi destekleri kendi kişisel çıkarları için kullanacak kişilerin olması Çukurova çiftçisini içinde bulunduğu durumdan daha zor bir duruma düşürmüştür.²³⁴ Memlekete hayat veren; servet kazandıran köylü bir türlü üretim yapacak rahat bir pozisyona kavuşamamıştır. İktisadi anlamda güçsüz bir vaziyette olan köylü ne yaparsa yapsın murabahacıların(bir şeyi aşırı karla satan kimse) çemberinden kurtulamamıştır. Murabahacılar Çukurova çiftçisi üzerinde sürekli ekonomik çıkarını güdecek şekilde tutum ortaya koymuştur. Köylünün kendi oluşturduğu bankalar da köylüye zorluk çıkarmıştır. Banka köylüyü onda bir kıymet üzerinden bin bir şart altında rehin almıştır. Tarla üretimini düşünmeden köylünün hayvanını, arabasını, bütün araç gereçlerini elinden almıştır. Köylü ancak kendisinden doğacak girişimlerle kurtulabilirdi.²³⁵

Köylüler zaman zaman parasız kalmış, bu nedenle faizle para almış ve köylü bu durumdan bunalmıştır. Köylüyü iktisadi buhranın içinden kurtarmak için Köy Bankası kurulursa köylünün sıkıntılarının çözülebileceği düşünülmüştür.²³⁶ Köylüler ve çiftçiler memleketin yöneticilerinin bu duruma çare bulacağını beklemiştir. Beş yüz lira masraf edilen tarladan alınan mahsul 200

²²⁷ K.Zeki, "Müşteile ve Adana Çiftçisi", *Türk Sözü*, (2 Ağustos 1929), s.1-2.

²²⁸ Avcıoğlu, a.g.e. , s.480.

²²⁹ "Tarsus Çiftçileri", *Yeni Adana*, (19 Şubat 1932), s.1.

²³⁰ "Ceyhanda Çiftçiler Para Bulamadılar", *Yeni Adana*, (4 Nisan 1932), s.1.

²³¹ "Ceyhan Mektubu", *Yeni Adana*, (5 Nisan 1932), s.1.

²³² "Çifci Buhranı" *Yeni Adana*, (17 Mart 1932), s.1.

²³³ "Kredi Emniyetsizliği", *Yeni Adana*, (27 Mart 1932), s.1.

²³⁴ "Ziraat Odası", *Türk Sözü*, (6 Aralık 1929), s.2.

²³⁵ A.R., "Köylünün Derdi", *Yeni Adana*, (20 Ağustos 1929), s.1.

²³⁶ Vasfi Bolat, "Köy Bankası", *Yeni Adana*, (25 Eylül 1929), s.2.

liraya satılmıştır.²³⁷ En büyük geliri çiftçilik olan Tarsus kenti 1931 yılında hububat mahsulünden iyi gelir elde etmemiştir. Tarsus çiftçileri kendileriyle aynı durumda olan Adana çiftçisiyle temas ederek bu sorunu çözmek istemiştir.²³⁸

Yeni Mersin gazetesinde 1935 yılında yer alan bir haberde dönemin Tarım Bakanı Muhlis Erkmen tarım politikasının amacını şu sözlerle tanımlamıştır:

Çiftçiye korumak, hayvan cinslerini ıslah etmek için yurdun her bölümünde birçok zirai kredi kooperatifleri işe koyulmuştur. Topraksız köylüyü topraklandırma en ehemmiyet verilmesi gereken konulardan biridir. Zirai kredinin en önemli kurumu olan ziraat bankamızı çiftçiye daha faydalı bir banka haline getirmek için bugün yapılacak parti kurultayında gündeme geleceğini ve karara bağlanacağını söylemiştir.²³⁹

Özetle bazı çıkar gruplarının yanlış uygulamaları; kendi çıkarlarına göre hareket etmesi ekonomik kriz nedeniyle çiftçilerin rahatça üretim yapabilecekleri ortam oluşturulamadığı gibi, tersine etkiler de yaratmıştır. Ekonomik buhran döneminde kooperatifçilik uygulamalarının bu krizden çıkış için anahtar bir rol oynadığı görülmektedir. Çukurova çiftçisi tefecilerle mücadele etmek için kooperatifleşme yoluna gitmiştir. Cumhuriyet Döneminde izlenen tarım politikaları iç ve dış etkenlerin etkisiyle bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Atatürk Dönemi'nde bu sorunlara çare bulmak için tarım politikalarında yeni arayışlara ve değişikliklere gidilmiş bu da bize tarım politikalarının dinamik bir yapıda olduğunu göstermiştir.

3.7.1 Çukurova Çiftçisi ve Tefecilikle Mücadele

Atatürk'ün desteklediği ve örnek olduğu kooperatifçilik girişiminde de aksamalar meydana gelmiştir. Ziraat Bankasının kurduğu kredi kooperatifleri küçük çiftçiye fayda sağlayamamıştır. Bu sorunun sebebi ise kişisel kazançlarını ön planda tutan ekonomik manada güçlü kişilerdir. Çünkü kooperatiflerin meclis idarelerine murabahacılar ve mutavassıt(aracı) tüccarlar girerek kooperatifleri kendi menfaatlerine alet etmiştir. Küçük işletme sahibi köylüler ise aldıkları kredileri tarım dışında kullanmıştır. Köylü, kooperatiftan aldığı krediyi kooperatif kapısından çıktıktan sonra Meclisi İdare Azası olan murabahacıya borcunun karşılığında teslim etmiştir. Kooperatiflerin mühim bir kısmı, âdeta murabahacıların teşkilatı haline gelmiştir.

İşte bu durumu önlemek için TBMM "Meni Müskirat Kanunu" ile "Düğünlerde İsrafın Meni" kanunlarını çıkarmıştır.²⁴⁰ Bunun nedeni çiftçilerin düğünlerde çok harcama yaparak sıkıntıya düşmesidir. Anadolu çiftçisi iktisadi ve zor vaziyetlerde ne zaman sıkıntılı olsa Osmanlı

²³⁷"Çifci Muztariptir", *Yeni Adana*, (21 Haziran 1931), s.1.

²³⁸"Tarsus Çifcisi", *Yeni Adana*, (23 Haziran 1931), s.1.

²³⁹"Tarım İşleri", *Yeni Mersin*, (9 Mayıs 1935), s.6.

²⁴⁰ Timur, a.g.e., s.85.

Bankası çiftçiyi, tüccarı desteklemek yerine derhal krediyi keserek ve eski borçları ödetmek zorunda bırakarak ekonomik açıdan sıkıntıya sokmuştur. Bu bankanın Adana’da yaptıkları kötü bir şekilde devam etmiştir. Geçmişe ait banka defterlerindeki mevcut kayıtlar, Ohannes ve Yorgi isimleri bu iddianın kanıtıydı ve bankada yabancı memurlar çalışmıştır.

Osmanlı Bankasının Adana şubesi Metozadeler’e bir milyon seksen küsur bin lira dağıtım yapmıştır. Fakat banka bu paranın 900.000 liradan fazlası Metozadelere çeşitli şekillerde aktarılmıştır. Doğrudan Adana çiftçisine verilmesi gereken para, ikinci bir vasıta ile kısmen verilerek hem Adana’ya yardım edilmiş gösterilmek istenmiş; hem de çiftçinin bu kanaldan aldığı paraya iki katı faiz verilmesi uygun bulunmuştur.

Bu yapılanlar Türk ticaretine, ziraatine darbe vurmuştur. Çünkü çiftçiye pek az miktarı verilen paranın mühim bir kısmını Metozadeler borsaya yatırarak kendileri lehine kullanmıştır.²⁴¹

Bütün çiftçiler bundan bir iki ay önce tarlaya ettikleri pamuk mahsulünü gerek hali hazır piyasadan ve gerekse pamuk mahsulünün idraki zamanındaki piyasadan beher kilosunu iki üç kuruş aşağısına tüccarlara satarak para almaktadırlar. Bu şekilde iki üç kuruş aşağısına para alarak borçlanan çiftçinin pamuk üretimi ileride iyi olmaz ve borcunu ödeyemezde o vakit aldığı elli lira para gelecek seneye bırakılması için yüz lira olarak çoğalacaktır.²⁴²

Metozadeler olayı Adana’da Cumhuriyet döneminde Çukurova çiftçisini korumak için yapılan uygulamalarda sıkıntılar yaşandığına dair kanıtlardan sadece biridir. O dönemde bu olaya benzer durumların Çukurova ve diğer tarım şehirlerinde de yaşandığını söylemek pek de güç olmaz. Bu tür olaylara karşı Cumhuriyet yönetimi tedbir alarak çiftçiyi korumak istemiştir. Ayrıca çiftçiyi tefeciden kurtaracak olan kooperatifçilik düşüncesi çiftçiler için bir umut olmuştur. Bu anlayış bölge özelinde birçok kooperatifin kurulmasını da sağlamıştır.

3.8. Kooperatif Kavramı ve Öncüleri

MÖ 3000 senesinde Mısır devletinde esnaf ve sanatkârlar gelişmiş, ticaret esasına göre çalışan kooperatiflere benzeyen birlikler kurmuştur. Babil Krallığı’nda çiftçiler, birleşerek kooperatiflere benzeyen bir teşkilat kurmaları şartıyla geniş araziler, kendilerine kiralanmıştır. Çin İmparatorluğu’nda Hristiyanlığın doğuşundan 200 sene önce İmparator Hon Aynasty zamanında Pong Kong isimli zengin ve nüfuzlu bir kimse kooperatif özelliklerine sahip bir borç verme teşkilatı kurmuştur. Roma İmparatorluğu’nda sanatkârların kurmuş oldukları ‘collegia’ isimli kuruluşlar bulunmuştur. “12 kitabe Kanununda” (MÖ 451-449) Collegia'lara ait maddeler

²⁴¹ Tonguç, “Osmanlı Bankası”, Türk Sözü, (30 Mart 1930), s.1.

²⁴² “Küçük Çiftçiyi Tefecilerden Mutlak Kurtarmak Lazımdır”, Türk Sözü, (22 Mayıs, 1937), s.3.

vardır. İmparator Numa Pompilius; demirci, balurci, marangoz, boyacı ve flüt çalanlar için esnaf kooperatiflerinin özelliklerini taşıyan collegialar açtırmıştır. 1040 senesinde kurulan Selçuklu İmparatorluğu zamanında Moğol baskısı ile Anadolu'ya göç eden Oğuz Türkleri arasında Ahi Evran Kırşehir'de Ahi Birliklerini (Esnaf Kooperatifleri) kurmaya başlamıştır. Bu Birlikler, İslam dininin ahlak esaslarına göre çalışan iktisadi ve sosyal bir kuruluştur.²⁴³

Dr.Fauquet kooperatifçiliğin* ilk olarak ortaya çıktığı İngiltere'de, bu ortaya çıkışın nedensiz olmadığını anlatmak için şu veriyi kullanmıştır: 1761'de İskoçya'da ev dokumacılığını yapan esnafın dokumacılık aleti almak için kooperatif kurduklarını, 1769'da yine dokumacılıkta çalışan işçilerin bir tüketim kooperatifi kurdukları aynı tarihlerde İngiltere'de gemi yapımında çalışan işçilerin un ve ekmek kooperatifleri kurarak buğday alıp değirmende öğütterek ekmek ürettiklerini söylemiştir. Aslında kooperatif yoktan var olan bir teşkilat değildir. Avrupa'nın birçok ülkesinde ortaya çıkan bu girişimlerin sayısı XVIII. yüzyılda oldukça fazladır. Lakin kültürel unsurlar ve her dilin kendine has özellikleri düşünüldüğünde sadece isimlerin farklı olduğu amacın ise aynı olduğu görülmüştür.

Kooperatifçilik aslında toplumlar için ani bir şey değil; esasen toplumun kendi iç dinamizminde geçmişten beri sürdürülen gelenekler, örf ve adetlerin içinde barındırdığı birliktelik ruhudur. Bu düşüncüyü destekleyen en güçlü unsur ise kooperatiflerin hızlı bir şekilde yayılması ve halk tarafından kolayca benimsenmesidir. Türk kültüründe de kooperatif kavramı henüz yokken farklı isimler altında kendini göstermiştir. Köylerimizde imece tarzında yapılan işler vardı: Birçok köyümüzde ortak fırınlar, erkeksiz ve yoksul kalanlara yardımlar, tarlaları ortak sulamak, ortak çoban tutmalar gibi çalışmalar kooperatife benzeyen girişimlerdir.

Dr. Fauquet örfi olarak belirttiği kooperatif düşüncesini hem Türk kültüründe hem de yabancı kültürlerde görmek mümkündür. Ekim veya hasat ayında bütün köy halkı bir kardeş gibi birlikte kalkar ve tek bir işin peşindedir. Bundan dolayı şu atasözü söylenmiştir: "*orak ayı kardeş ayı*"dır. Dr. Fauquet bu konudaki görüşleri analiz edildiğinde ve Türk kültürüne bakıldığında yanılmadığı görülmektedir.²⁴⁴

İngiltere'de ortaya çıkan kooperatifçilik, Sanayi İnkılabı'yla birlikte iki unsur emek sermaye bölüşümünde alt sınıfların endişelerini de temsil etmiştir. Robert Owen İngiltere'de

²⁴³ Şimşek Arman, "Kooperatifçiliğin Geçmişine Bakış", *Karınca Dergisi*, S.845, (2007), s.40.

* Kooperatif sözcüğü Latince bir kelimeden çıkarılmıştır. Anlamı "Birlikte Çalışma" veya "İşbirliği" demektir. İlk defa Latin ve Anglasakson ülkeleri dillerinde kullanılmıştır. Latince "co" ve "operative" kelimelerinin birleşmesiyle türetilmiştir. Co birlikte, ile anlamına gelmektedir. Operative ise iş, çalışmak veya bir eylemi gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. İngilizce Co-operation birlikte hareket etme, bir işi birlikte yapma veya irtliği anlamına gelmektedir. Latin ve Anglasakson dil gruplarında isim olarak, "Cooperation" sıfat olarak "Cooperative" kullanılmaktadır. Co-operative kelimesini ilk kullananlar Robert Owen ve Doktor (Dr.) William King olmuştur. Orhan Özcan, "Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.5.

²⁴⁴ Fındıkoğlu Z.Fahri, Türkiye'de Kooperatifçilik Tatbiki Sosyoloji Denemesi, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, 1953, s.6-7.

kooperatifler kurmuştur. Ayrıca işçi haklarını koruma yönünde girişimleri kapitalist çevrelerin hoşuna gitmemiş ve İngiltere hükümeti de aynı şekilde ilgisiz kalmıştır.

Aradığını bulamayan Robert Owen 1825'te İngiltereyi terk ederek Amerika'ya gitmiştir. India bölgesinde "Yeni Ahenk New Harmonie" adında kooperatifler kurmuştur. 1827 yılında İngiltere'ye dönmüş, konferanslar vermiş, yazılar yazmış ve yeniden kooperatif kurma girişimlerinde bulunmuştur.²⁴⁵

Diğer bir öncü ise Dr.William King 1828 yılında İngiltere'de işçilerden alınan taksitlerle owenist fikirleri geliştirmeye devam etmiş, üretim kooperatiflerin kurulmasını sağlamış, arazi satın almış, sanayi kurmuş ve 250 adet tüketim kooperatifi mağazası açmıştır. XIX. yüzyılda gelişmeye çalışan bu düşünceler owenist olan bir işçi grubunun girişimiyle mensucat sanayisiyle meşhur olan Rochdale adlı bir kasabada tüketim kooperatifinin temellerini atmıştır. Owen ve King tecrübelerinden ders alarak kooperatifçilik tarihine geçen bu grubun adı Equitable Pionnier of Rochdale olmuştur.

Manchester yakınında sessiz küçük bir kasaba olan Rochdale'de 28 dokumacılık ameleşi kendi aralarında tüketim kooperatifi kurmuştur. Rehberleri Charle Howarth yeni tecrübenin başka esaslara dayanacağını belirtmekten bıkmamıştır. 28 işçi 28 İngiliz lirasıyla işe başlamış ve bir yıl sonra 28 ortak sayısı 74.28 liralık sermaye, 180 lira olmuştur.1844-1849 yılları arasında İngiltere'de yüze yakın tüketim kooperatifi kurulmuştur. İlk defa İngiltere'de kooperatifler kanunu hazırlanırken elde edilen tecrübelerden ve geleneklerden meydana getirilmiştir. Böylelikle başka yerlerdeki kanunlara da modellik yapmıştır. Rochdale'liler Robert Owen'den kendilerine liderlik etmelerini istemişse de R.Owen kabul etmemiştir. Rochdale kapitalizmi kuşkulandırmayacak, onunla varolabilecek bir sistemi öngörmüştür.²⁴⁶

Fransa'da Charles Fournier "Yeni İşçi Dünyası ve Kooperasyon" eserini 1826 yılında çıkarmıştır. Hayatının son senelerini, sefalet içinde son eserindeki teşkilatı hayata geçirmek için çabalamıştır. Fournier titizlikle çalıştığı falanj adını verdiği toplulukları 400 hektarlık 1600-1800 ve 400 aileyle birlikte düşünmüştür. Burada bütün iktisadi faaliyetler seri gruplar halinde planlamış ve zirai meşguliyetlere daha fazla önem vermiştir. Fournier; kooperatifi içinde tiyatrosu, kütüphanesi bulunan bir yapı olarak görmüştür. Buradaki planlama tam bir kooperatif yapısını oluşturmakta ve üretim ve tüketim ihtiyaçları birlikte karşılanmıştır. Üzerinde durulması gereken konu Fournier'nin kooperatifçiliği değil, onun yarattığı etki olmuştur.

Philippe Buchez 1831'de Paris'te dağınık halde duran, marongozları kooperatifleştirerek 1835'te Lyon'da yine Fourier'nin öğretilerine bağlı olarak tüketim kooperatifini kurmuştur. Fransız Sosyalistlerinden Louis Blanc da 1848'de Fransa'da elde ettiği siyasi imkânlardan faydalanarak yaklaşık 300 tane üretim kooperatifi kurmuştur. Fourier'in öğrencilerinden Godin

²⁴⁵ Fahri, a.g.e, s.11.

²⁴⁶ Fahri, a.g.e, s.12-13.

1885'te Guise soba üreticilerini kooperatifleştirmiş ve bu hareket soba fabrikasını ortaya çıkarmıştır. Fouirer işçilerin çalışma şeklini düzenlemek için giriştiği düşünme biçimi ve ortaya koyduğu yapı karşımıza kooperatifçiliğin tarihine daima rehberlik edecek niteliktedir. Bu nedenle dünya kooperatifçiliği bu insana minnet borçludur.²⁴⁷

XIX. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de ve Fransa'da sosyalizmin bir sonucu olarak beliren kooperatizmin Almanya'da bir izine rastlanmamıştır. Fakat Almanya'da sosyalizm mevcuttu, bu durum sosyalizm ve kooperatizm arasındaki bağlılığa aksi olan bir durum yaratmıştır. Almanya'da ilk olarak esnafa kredi bulma ve köylünün zirai kredi ihtiyaçlarını karşılamak için kooperatif* hareketi doğmuştur.

Hermann Schulze 1851'de siyasi hayattan ayrılarak kasabasına dönmüş, burada esnafın kredi ve korunma ihtiyacıyla karşılaşmış ve ilk esnaf grubu olarak ayakkabıcıları ve marangozları kooperatifleştirmiştir. 1849-1850 senelerinin Saksonya'sı bu suretle geniş ölçüde ideolojisi yapılmamış kooperatifçilik denemelerine sahne olmuştur.

Victor Aime Huber kooperatifler hakkında yapılan olumsuz tutumları kurduğu yapı kooperatifiyle ve yazılarıyla bertaraf etmiştir. 1864'te Berlin'de bir Alman Kooperatif Bankası kurularak esnafa yardım edilmiştir. Raiffeisen kooperatif bankaları kurmuş sonra "Kooperatif Yaprak-Genossenschaftsblatt" adlı gazeteyle kooperatifçiliğin propagandasını yapmıştır. Önce Almanya'da sonra bütün dünyada yapılan zirai kredi kooperatifleri" Raiffeisenvereine " adıyla bilinmiştir. Raiffeisen'in daha çok köylülerin kooperatifleşmesi noktasında katkıları olmuştur.²⁴⁸ H. Schulze' ise şehir kooperatifleşmesinde ön plana çıkmıştır.²⁴⁹

Rusya'da 1917 Ekim İhtilaliyle birlikte sosyalist düzenin uygulanmaya başlaması sonucu toprak, mülkiyet ve işletme düzeninde de zaman zaman değişikliklerle sosyalizmin tarıma uygulanmasına çalışılmıştır. Bu hareket sonucu kooperatifçilik örneği olan Sovkhoz ve Kolkhoz gibi ve iki büyük tarımsal işletme tipi ortaya çıkmıştır. Devlet çiftlikleri anlamına gelen sovkhozlarda tarım faaliyetleri oldukça kollektifleşmiştir. Bu büyük devlet çiftlikleriyle yüksek verimliliğe sahip, endüstriyel ruhla çalışan, geleceğin bir nevi tarımsal fabrikası denilebilecek işletmeler oluşturulmak istenmiştir. Kolkhoz'lardan daha önce kurulan ve komünizmin kırsal alanda yerleşmesi için en önemli kurum olarak görülen sovkhozlar, kolkhozlar aleyhine devamlı artmıştır.²⁵⁰

İsrail'de kibbutz, Moşav Ovdim ve Moşav Şitufi(Aile Kibbutzu) gibi yapılar kooperatifçilik anlayışının yansımalarıdır. İsrail, sosyalist sistemi benimsememiş olmasına karşın, büyük ölçüde

²⁴⁷ Fahri, a.g.e. , s.18-22.

* Latince'den gelen kooperatif kelimesinin yerine Almanca'da arkadaş, yoldaş, meslekdaş anlamına gelen "Genossenschaft" kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime, arkadaşlık, yoldaşlık, işbirliği, ortak iş yapma ve amaç birliği veya eylem birliği anlamına da gelmektedir. Fahri, a.g.e. , s.2.

²⁴⁸ Cavit İhsan, "İlk Kooperatiflerin Teşekkül Tarihleri", *Türk Sözü*, (10 Ekim 1929), s.1-2.

²⁴⁹ Fahri, a.g.e. , s.23-24.

²⁵⁰ Özcan, a.g.t. , s.45-46.

sosyalist ilkelere dayalı tarımsal kooperatif işletme örneğini başarıyla uygulayan tek ülkedir. İsrail kooperatifçiliğinin ve kalkınmasının temel unsuru örgütlenmiş bir işbirliğinin mevcut olmasıdır. İsrail’de özellikle ideolojik akımlar ve köklü reformlara duyulan ihtiyaç Histadruth* denilen örgütün kurulmasına neden olmuştur.²⁵¹ XIX. Yüzyılın ortalarına kadar Adam Smith öngördüğü iktisadi politika(Laisser Fair, Laisser Passer) bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler sözü etkisini kaybetmiş ve artık devletler iktisadi girişimlerde bulunmuştur.²⁵²XX. yüzyılında Türkiye’de kooperatifçilik* 1863’te Mithat Paşa’nın Yardım Sandıkları aracılığı ile başlamıştır.

Ziraat Bankasının kuruluşundan sonra bazı denemelere de tanık olunmuştur. 1913 yılında Ahmet Cevat Emre, özellikle tüketim kooperatifleri konusunda çaba gösterenlerin başında gelmiştir; ama kooperatifçilik, hızını Cumhuriyet döneminde, özellikle Atatürk’ün yakın ilgisiyle kazanmıştır. Atatürk’ün Silifke’de çiftlik kurarak ve köylülerle bir kooperatif oluşturması üstün bir örnek niteliğiyle bu alandaki girişimlere hız, kazandırmıştır. Bundan önceki yıllarda da önemli çalışmalar yapılmıştır.

1924 yılında 498 Sayılı Ziraat Birlikleri Kanunu, 1929’da 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu, 1935’te 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır. Daha sonra 1957’de 6762 Sayılı Ticaret Kanunu’nda kooperatifçiliğe yer verilmiştir. En önemlisi, 1961 Anayasası’nda yer almıştır. Ayrıca 1969’da 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu çıkarılmıştır. Türkiye Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı Sayın Münir Raif Güney’in katkıları sayesinde Kooperatifçiliğin artık devletçe benimsendiği bir dönemi yaşamıştır.²⁵³

3.9. Atatürk ve Çukurova’da Kooperatifleşme

Çukurova’ya ve tüm Anadolu’ya kooperatifçilik anlayışı Türkiye Cumhuriyeti’nde Atatürk döneminde yerleşmiştir.²⁵⁴ Ekonomik buhran döneminde tarımsal üretim kaynağı olan çiftçi kendini kredi yokluğu içinde bulmuştur. Kooperatifçilik teşkilatının olmamasından dolayı küçük çiftçi araçlara çalışmıştır. Bu nedenle Çukurova’nın tek çıkış yolu kooperatifleşmedir.

* Histadrut,İsrail devletinin en güçlü kurumlarından biri,İşçi Siyonist hareketinin dayanak noktası haline geldi ve bir sendika olmanın yanı sıra, devlet kurma rolü onu bir dizi işyeri ve fabrikanın sahibi yaparak bir zaman, ülkedeki en büyük işveren haline getirmiştir. İsrail sosyalist bir ekonomiden uzaklaşmaya başlayana kadar, Histadrut, hükümetle birlikte ekonominin çoğuna sahipti. “Histadrut” 14 Mayıs, 2021, <https://en.wikipedia.org/wiki/Histadrut>

²⁵¹ Özcan, a.g.t. , s.40.

²⁵² “Zirai Siyaset”, *Türk Sözü*, (15 Ekim 1929), s.1.

* Türkiye’de kooperatifçilik ve benzer faaliyetlerin geçmişi çok eskilere dayandığından, kooperatifçilik anlamına gelen değişik kelimeler veya kavramlar kullanılmıştır. İlk zamanlarda, “Yardımlaşma” anlamına gelen “Teavün”, “Dayanışma” anlamına gelen “Tesanüt” kelimeleri kullanılmıştır. Her ikisi de Arapça olan bu kelimelerin yerini daha sonraki yıllarda ortaklık, birlik, dayanışma, dernek ve imece gibi kelimeler almıştır. Cumhuriyetle birlikte Kooperatif kelimeside bizim dilimize yerleşmiştir. Fahri, a.g.e. , s.2.

²⁵³ Fethi Ülkü, “Kooperatifçilik Üzerine”, *Karınca Dergisi*, S. 533, (1982), s.36.

²⁵⁴ Zihni Bayo, “Kooperatif Şirketleri”, *Görüşler Dergisi Adana Halkevi*, S.10, (1938), s.40.

Bunun için bölgede yeni kurulacak olan kooperatif teşkilatlarının yer tutmasına ve kalıcı olmasına önem verilmesi gerekmiştir.

XX. Yüzyıl küresel manada kooperatifçilik teşkilatlarının güçlendiği birasırdır. Bilimin harikalar yarattığı bu asırda kazanç, ancak kooperatif türü oluşumlarla sağlanabilmiştir. Kişilerin tek başına başarıya ulaşmasına imkân yoktu ve o tarihlerde bu durum sadece bizim için değil; tüm dünya için böyle olmuştur. Türk Sözü gazetesinde yer alan habere göre;

Adana Türk elinin en müterekki bir ziraat memleketidir. Toprağı bereketli halkı çalışkandır. Adana çiftçisi Koza mahsulünün bolluğu içindedir. Bugün parasızlık, kredisizlik nedeniyle sıkıntılar yaşamaktadır. Koza ucuz olmasına rağmen bankalar para vermiyor alıcı yok satmak çok zor. Bu gibi nedenler çiftçiyi zora sokmuştur. Çiftçi kozasını en ucuz fiyatla satmak mecburiyetinde kalıyor. Çiftçi borçlarını ödemek için hayvanlarını ve tarlasını satıyor. Netice çiftçinin emeği yok olup gidiyor. Kabahat kimde yine bizde birleşemiyoruz vaziyeti kendi haline bırakıyoruz. Eğer Adana'da kuvvetli bir çiftçi birliği, çiftçi cemiyeti olsaydı bu sorunlar kuvvetle muhtemel ortaya çıkmazdı.²⁵⁵

Kooperatif* teşkilatı Anadolu çiftçisine yalnız kredi sağlamakla kalmamış, küçük çiftçiyi aracılardan fahiş faizlerinden ve bazı bankaların çiftçinin aleyhinde olan yardımlarından da kurtarmıştır. Kooperatif büyükle küçüğü birleştirerek zenginle fakiri aynı menfaat etrafında toplamıştır.²⁵⁶

Atatürk 1 Şubat 1931'de İzmir Ticaret Odası'nda yapılan toplantıda kooperatifin önemine atfen şunları söylemiştir: *"Kanaatim odur ki, muhakkak suretle birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir."*²⁵⁷

Ülkeler sosyal, iktisadi ve siyaset yaşamında kooperatiflerin faydalı olduğu gerçeği ile karşılaşmıştır. Bu gerçeği bilen liderlerden olan Atatürk bu gerçeği yeni kurulmuş olan Cumhuriyet yönetiminin ana politikası haline getirmiştir. 1931'de Türk Kooperatifçilik

²⁵⁵ Cavit İhsan, "Cemiyet Hayatı", *Türk Sözü*, (27 Ekim 1929), s.1-2.

* Yunus Nadi, "Türk Kooperatifçilik Cemiyeti", *Cumhuriyet*, (28 Ekim 1931), s.1-5. Ayrıca, *Cumhuriyet* gazetesinin sayılarına Bkz. "Çoban yıldızı Kooperatifçilik" (23 Aralık 1930), "Ödemiş Urgancılar Kooperatifi" (24 Aralık 1930), "Kooperatif Kürsüsü Kurulmalıdır!" (27 Aralık 1930), "Mühim bir beyanname" (28 Ekim 1931), "Kooperatifçilik gayesi ile kurulan bir müessese!" (14 Kasım 1931), "Hala çaresi Kooperatif teşkilatı" (29 Mart 1931), "Yeni Seferberlik Kooperatifçilik" (8 Nisan 1931), "Büyük bir fikir hareketi Kooperatifçilik cemiyeti" (12 Mayıs 1931), "Kooperatifçilik Cemiyet her tarafta alaka uyandırdı" (4 Haziran 1931) "Adi Kooperatif Şirketleri" (9 Temmuz 1931) "Bizde Kooperatifin Ehemmiyeti" (10 Haziran 1931), "İzmir'de kooperatfler..." (2 Temmuz 1931), "İlk Mekteplerde Kooperatif" (21 Ağustos 1931), "Dünya buhranı ve Kooperatif Hareketi" (16 Ocak 1932), "Yeni Kooperatif Teşebbüsleri" (22 Temmuz 1932), "İzmir Kooperatifleri" (23 Temmuz 1932), "Kooperatif lazım mı?" (17 Temmuz 1932), "Fırka programında Kooperatifler" (12 Nisan 1933) "İhracat Kooperatifleri" (26 Ocak 1934), "Kooperatifler için bir iki söz" (14 Haziran 1935), "Bizde Kooperatifçilik" (23 Şubat 1935), "Ankara bahçeli evler kooperatifi" (28 Şubat 1935), "Kredi kooperatfleri layihası dün konuşuldu" (5 Ekin 1935).

²⁵⁶ Cavit İhsan, "İlk Kooperatiflerin Teşekkül Tarihleri", *Türk Sözü*, (10 Ekim 1929), s.1-2.

²⁵⁷ Ortaş, a.g.e. , s.15.

Kurumunun, daha sonra da Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinin kurulmasını emretmiştir.²⁵⁸

Atatürk tarım politikasını akıldan ve ilimden güç alan bir dinamizm içerisinde uygulamıştır.²⁵⁹ Cumhuriyet hükümetinin yenilikleri hız kesmeden devam etmiş ve bu yeniliklerin her biri diğerinin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde Mithat Paşa tarafından başlatılan kooperatifçilik hareketi, II. Meşrutiyet döneminde bir ivme kazansa da I.Dünya Savaşı'nın çıkması bu girişimi olumsuz etkilemiştir. Mithat Paşa'dan sonra kooperatifçiliğin ikinci büyük kurucusu Atatürk'tür. Atatürk modern Cumhuriyet'in kurucusu olduğu kadar modern kooperatifçiliğin²⁶⁰ de kurucusudur.²⁶¹

Atatürk'ün kooperatifçilik yönü çağdaş bir modeldi, bu model tarımın ekonomisinin gelişmesinde çok büyük katkıları olmuştur. 1923'te İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu Cumhuriyet'in ilk Kooperatifçilik mevzuatıdır.1924'te İtibari Zirai Birlikler Kanunu çıkarılmıştır. 1925'te Ankara Memurlar Kooperatifi kurulmuştur. 1929'da Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkartılmıştır.²⁶² 1924'te Ticaret-i Berriye Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu iki yasal dayanağa göre 40 kadar kooperatifin kurulduğu bilinmektedir.²⁶³ Yine 21 Nisan 1924 yılında 498 Sayılı İtibar-ı Zirai Birlikleri Nizamnamesi ile köylünün kredi sorununu çözmek için çaba gösterilmiştir.

1925 yılında Atatürk tüketim kooperatifçiliği çalışmalarıyla özel olarak ilgilenmiştir.1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile de toprak tasarrufu sisteminden modernizasyona geçilmek istenmiştir. 1926'da kabul edilen Türk Ticaret Kanunu'nda kooperatifçilikle ilgili bölümler vardır. Yine bu cümleden olmak üzere Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır.

Ekim 1931'de İstanbul Üniversitesi bünyesinde Türk Kooperatifçilik Cemiyeti kurulmuş ve günümüzde Türk Kooperatifçilik Kurumu olarak faaliyet göstermektedir.1935 yılı Kooperatifçilik açısından en verimli yıl olmuştur. Hem 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, ayrıca 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu 1935 yılında Atatürk'ün direktifleriyle çıkartılmıştır.²⁶⁴ 1936'da Silifke'de Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatiflerinin

²⁵⁸ Münir Güney, "Kooperatifçiliğimiz", *Karınca Dergisi*, S. 533, (1981), s.20.

²⁵⁹ Hanri Benazus, , Atatürk ve Tarım, İstanbul, İleri Yayınları, 1.Basım. , 2019, s.7.

²⁶⁰ "Gazi Hz. bir kooperatif teşkil ediyor: Bu kooperatif diğer kooperatiflere nümune teşkil edecektir", *Cumhuriyet*, (19 Ocak 1931).

²⁶¹ Nurettin Hazar, Atatürk ve Kooperatifçilik, Ankara, Fon Matbaası, 1981, s.7.

²⁶² T.C. Resmi Gazete, "Zirai Kooperatifler Kanunu" Kanun No:1470, (5.06.1929), S.1208, s.7460-7462.

²⁶³ Cemal Taluğ, Atatürk ve Kooperatifçilik, Ankara, Yol Koop Yayınları, No:6, 1981, s.50-51.

²⁶⁴ Mülayim Ziya Gökalp, Atatürk'ten Bugüne Kooperatifçilik, Ankara, Yetkin Yayınları, 1998 s.17. Ayrıca, Bkz T.C. Resmi Gazete, "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" Kanun No:1581, Cilt:11, Tertip: 5, S.14172, s.2196.

ortaklık defterine imza atan ve pay bedeli olarak 375 lira ödeyen ortaklardan biri de Atatürk'tür.²⁶⁵

Bu arada tarım alet ve makinelerinin ithaline gümrük muafiyeti getirilmiştir. 1934-1938 döneminde de dağıtılan 3 milyon dönüm devlet arazisinden, 1,5 milyon dönümü muhtaç çiftçilere verilmiştir. Ayrıca modern tarımın teşviki için çeşitli tedbirler alınmıştır. Prof. Reşat Aktan, buna "Birinci Zirai Makinalaşma Hareketi" adını vermiştir. Bir yandan devlet, numune çiftlikleri tarım okul ve istasyonlarında yeni alet ve makinalar kullanarak çiftçilere örnek olmaya çalışırken, öte yandan bu makinaları satın almak ve kullanmak isteyen çiftçilere kolaylıklar sağlamıştır.²⁶⁶

Anadolu coğrafyasında imece* usulü olarak adlandırılan yapı aslında resmi olmayan bir kooperatifleşme örneği olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde kooperatifleşme hareketinin öncüsü Mithat Paşa 1860'ta Tuna Valisi iken ilk tarım kredi kooperatiflerini kurmuştur. Fakat süreklilik arz edecek bir boyuta malesef ulaşamamıştır. 1908 devrimi sonrasında kadar Türkiye'de ciddi bir kooperatifçilik hareketi de görülmemiştir. Üretici kooperatifleri hareketi hiçbir zaman kanun yapma ve plan hazırlama evresini aşamamıştır. Fakat 1909'dan sonra savaş yıllarının kıtlık ve sıkıntıları nedeniyle İstanbul'da birçok bölgede tüketici kooperatifleri ortaya çıkmıştır. Savaş bitince, belki de maruz kaldıkları siyasal yönelim ve istismar nedeniyle ortadan kalkmıştır.²⁶⁷

Özellikle Atatürk tarımsal kooperatifçiliğimizin oluşumunda büyük çaba göstermiştir. Atatürk döneminde Ziraat Bankası ilgili yeni kanun tasarısı oluşturularak zirai saha görevini geliştirmek amaçlanmıştır. Bankaya dış ticaretimizin teşkilatlandırılmasının yanı sıra satış ve ziraat kredi kooperatiflerinin tam ve hâkim bir surette sermayeleştirilmesi vazifesi de verilmiştir.²⁶⁸ Ziraat Bakanlığınca hazırlanan 5 senelik ziraat planında ilk senede elde edilen tecrübeler göz önüne alınarak yeni değişiklik yapılacağı bilhassa köylünün zirai kalkınmasını temin etmek için geniş tedbirler alınacağı belirtilmiştir.²⁶⁹ Türkiye'de kooperatiflerin sadece Çukurova bölgesi'nde değil tüm ülke genelinde büyük faydaları görülmüştür. Köyde bir kişinin tek başına yapamayacağı işi bir veya birkaç köy birleşerek aralarında yardımlaşarak iktisadi sorunların üstesinden gelmek için çabalamıştır.²⁷⁰ Memleketin her tarafında zirai kooperatifler çoğalmıştır. Ziraat Bankası bunları himaye etmiş ve kooperatifler korunmuştur. 1932 senesinde kredi kooperatiflerinin tahsil edilmiş sermayesi iki milyon 970 bini bulmuş, ortakları da elli iki

²⁶⁵ Nusret, N. Uzgören, Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları no 51, Ankara, 1983, s.13.

²⁶⁶ Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın, Cilt.1, İstanbul, Tekin Yayınevi, , 1996, s.479.

* Birçok köyde görülen ortaklaşa süthaneler, çamaşırhaneler, fırınlar buna örnektir. Keza ortak çoban ve bekçi tutmak, yol yapmak, ortaklaşa koruluk ve mera tesis etmek bu türlü davranışlardandır. Kısaca ortaklaşa çalışmanın ve işbirliği olarak tanımlanır. Özcan, a.g.t. , s.51.

²⁶⁷ Lewis, a.g.e. , s.453.

²⁶⁸ "Ziraat Bankası", *Yeni Mersin*, (12 Nisan 1935), s.1.

²⁶⁹ "Köylünün" *Yeni Mersin*, (17 Nisan 1935), s.1.

²⁷⁰ "Kooperatifçilik" *Yeni Adana*, (4 Mayıs 1931), s.1.

bin yedi yüz otuz üçe ulaşmıştır.²⁷¹ Şehir Zirai Kredi Kooperatifinin ödenmiş sermayesi 24 bin lirayı bulmuş ve 1933 yılı içinde Kooperatif bütün ortaklarına 109 bin lira yardımda bulunmuştur. 1934 yılında 113 ortağı bulunmakta ve ortak adedi günden güne artmıştır.²⁷²

Bu durumlar göz önüne alındığında Atatürk'ün örnek çiftlikler kuracağı yerin Çukurova Bölgesi olması ve Cumhuriyet yönetiminin bölgeye olan ilgisi bölgenin kaderini değiştiren en önemli etken olmuştur.²⁷³ Çukurova Bölgesi'nde kurulan kooperatiflerin sayısı her geçen gün artmış ve 1940 yılında Çukobirlik kurulmuştur. Çukobirliği'nin görev alanı diğer bölgeleri kapsayacak şekilde büyümüş bölgesel kalkınma hamlesinden ulusal kalkınma hamlesine dönüşmüştür. Günümüzde Çukobirlik halen varlığını sürdürmektedir.²⁷⁴ Atatürk'ün 1931 yılında direktifleriyle, önce İstanbul'da Üniversite bünyesinde kurulan, sonra Ankara'ya nakledilen Türk Kooperatifçilik Kurumunun özellikle uzun süre başkanlığını yapmış olan ve Türkiye'de Kooperatifçiliğin büyük öncüsü olarak tanınan Sayın Nusret Uzgören ve arkadaşları bu kuruma hayat vermiştir. Kurum bugün de çalışmalarıyla onların meşalesini taşıma görevini onurlu bir şekilde sürdürmektedir.²⁷⁵

3.9.1. Silifke Tekir Tarım Kredi Kooperatifi ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Geliştirilmesi

1929 yılında küçük üreticilerin banka kredisi alma konusunda karşılaştıkları en önemli engel, sermayelerinin az olması ve ülkedeki tarımsal arazilerin kadastrolarının bulunmayışındır. Milyonlarca köylü ailesinin elinde işledikleri arazilere ait tapu senetleri yoktur. Köylülerin zincirleme kefalet yoluyla banka kredisi alabilmelerine olanak sağlamak için hükümet, 1924 yılında, tarım kredi kooperatiflerinin kuruluşunu teşvik edici hükümler getiren bir kanunu TBMM'den geçirmiştir.

Fakat 1929 yılına kadar kurulan kredi kooperatiflerinin sayısı çok sınırlı kalmıştır. Atatürk TBMM'de 1 Kasım 1929 yılında yaptığı bir konuşmasında kooperatifçiliğin önemine

²⁷¹ "Ziraat Bankası", *Yeni Adana*, (1 Kasım 1933), s.2.

²⁷² "Mersin Şehir Kooperatifinin Vaziyeti", *Yeni Adana*, (4 Nisan 1934) s.2.

²⁷³ Arslan Eyce, Atatürk Taşucu'nda Gazi Çiftliği ve Atatürk Evi, SilifkeTaşucu Eğitim ve Koruma Vakfı Yayınları, 1.Baskı. 2017, s.116.

²⁷⁴ Çukurova bölgesinde pamuk üreticilerinin ürünlerini değerlendirmek ve üreticiye destek sağlamak amacı ile 15.10.1940 yılında 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Yasası'na göre; Adana, Ceyhan ve Tarsus Tarım Satış Kooperatifleri'nin bir araya gelerek, 275 ortakla oluşturdukları bir Kooperatifler Birliği'dir. Kuruluşundan sonra büyümesini sürdüren Çukobirlik 30.04.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3186 sayılı yasaya göre yeniden yapılandı. Merkezi Mersin'de bulunan ve kısa adı "Yerfiskobirlik" olan Yerfistığı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, 3186 sayılı yasanın verdiği yetkiye dayanılarak bakanlık talimatları çerçevesinde 01.07.1989 tarihinde Çukobirlik ile birleştirilmiştir. Kurum, faaliyet alanına kütlü pamuğun yanı sıra yerfistığı ve soya fasulyesinin de dâhil edilmesiyle "Çukurova Pamuk, Yerfistığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği" ünvanını almıştır. "Çukobirlik" 19 Haziran, 2021, <http://www.cukobirlik.com.tr/?tekd=2&syf=Tarihce> (Bkz.Ek-55-56).

²⁷⁵ Ülkü, a.g.e. , s.35.

dikkat çekmiştir. Bu yıl tarımsal kooperatif örgütlenmeye başlanmış olması bizi özellikle mutlu ediyor. “Bu kooperatifleri ülkenin her tarafına yaymayı çok istiyoruz.” diyerek kooperatifçiliğin gelişmesinde yasal düzenlemelerin yeterli olmadığını, bunun uygulamaya geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁶ 1929 yılında Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu ve işleyişini düzenlemek için çıkartılan yeni bir kanunla, kooperatiflerin yaygınlaştırılmasının sorumluluğu, bu sefer Ziraat Bankasına verilmiştir.²⁷⁷

Tarımsal kredi sorunlarının giderilerek çiftçi için gerekli üretim sermayesinin oluşturulması maksadıyla 1929 yılında 1470 Sayılı Kanunla kurulan Zirai Kredi Kooperatiflerinin istenen verimi sağlayamaması üzerine 1935 yılında 2836 Sayılı Kanun’la Tarım Kredi Kooperatiflerinin* kurulmasına yönelik gerekli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.²⁷⁸ 1935 yılında, satış kooperatifleriyle ilgili olarak çıkartılan kanuna paralel bir kanunla, kredi kooperatifleri için bir düzenlemeye daha gidilmiştir. Tarım kredi kooperatiflerinin sayısı 1929’da 65’ten 1938’de 589’a ve 1950’de 900’e; kooperatiflere üye olanların sayısı ise 1929’da 4.000’e 1938’de 114.000 ve 1950’de de 438.000’e yükselmiştir. Kredi kooperatiflerinin yaygınlaşması, daha çok, ihraç ürünleri üreten kıyı bölgelerinde meydana gelmiştir.²⁷⁹

Atatürk Silifke’ye dördüncü gelişinde -20 Şubat 1935 -tarihinde köylünün; ağanın, tefecinin ve aracının baskısı altında olduğuna tanık olmuştur. Atatürk’ün 1 numaralı üyesi olduğu kooperatifin 38 sayılı üyesi Mehmet Ali Bilgen köylülerin “Doktor” dediği Bilgen şunları söylemiştir: Kooperatif kurulmadan önce bütün ürünümüzü tefeciler, yok pahasına almıştır Bilgen, 36 yıl önceki anılarını şöyle anlatmıştır:

Atatürk 1935 yılında Silifke’ye geldi. Hepimizi toplayıp dertlerimizi dinledi. Ürünümüzü toplamadan, bir yıl önce tarlada kapatan tefecinin, aracımın istismarı karşısında duygulandı, öfkeleni ve söz verdi bize (Kurtulacaksınız bu durumdan, bankadan kredi alacak, ürününüzü kendiniz satacaksınız) dedi, Nitekim bir yıl sonra kooperatif kurulacak diye haber yayıldı. Tefeciye, aracıya borçlu köylü sevindi bu haber karşısında. Fakat aracımın tefecinin baskısı bu haberin yayılması üzerine gittikçe arttı. ²⁸⁰

Köylü yoksul ve çaresizdi; Atatürk köylünün tek kurtuluşunun bir araya gelmekle olacağını anlamıştır. Tarım ve Kredi Kooperatiflerinin kurulmasına dair 2836 Sayılı Kanunu

²⁷⁶ Muharrem Çetin, “Türk Kooperatifçilik Hareketinde Önemli Bir Adım: Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi”, *Karınca Dergisi*, S.845, (2007), s.6.

²⁷⁷ Tezel, a.g.e. , s.494.

* Günümüzde bu kurum başkentimiz Ankara’da Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ismiyle varlığını devam ettirmektedir. (Bkz.Ek-37).

²⁷⁸ Hasan Mutlu, “Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sermaye Birikimine Etkileri(Atatürk Dönemi 1935-1938)”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, Özel S.52, (2017), s.348-349.

²⁷⁹ Tezel, a.g.e. ,s.494

²⁸⁰ Bülent Dikmener, “Tefecinin Baskısı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, (4 Ağustos 1972), s.1-2.

1936 yılında Meclisten çıkartılmıştır. 3 Temmuz 1936 yılında İktisat Bakanlığı tarafından ve 20 Temmuz 1936'da Silifke Noterliğince tescili yapılmıştır.²⁸¹

282

Resim 11. Kooperatif Üyeleri

Atatürk aynı yılın 30 Haziran'ında Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin 1 No.lu ortağı olmuştur. Ortakların listesi bölümünde Kemal ATATÜRK, doğduğu yıl bölümünde 1881, yüklendiği ortaklık payı bölümünde 75 TL, tutarı bölümünde 1.500 TL, ödenen miktar bölümünde 375 TL yazmakta ve imza bölümünde de Atatürk'ün hepimizce çok iyi bilinen imzası bulunmaktadır. ²⁸³ Ana mukavelenin birinci maddesi, aynen şöyle:

Madde1: İş bu anamukavele, namı altında ad ve sanları ve ikametgâhları yazılı 36 çiftçi ile sonradan bu anamukavelename hükümlerini kabul ederek ortaklığa girecek olan çiftçiler arasında yönetim merkezi Tekir Çiftliğinde olmak ve Tekir, Tekir, Kuyumcu, Arkarası, Tozar, Persenti, Türkmenli, Türkmenaşağı, Karadedeli bölge sınırları içinde iş görmek ve 2836 sayılı kanun hükümlerine bağımlı bulunmak üzere 683 numaralı Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi adı altında borçsuz ve zincirleme olarak bir kooperatif kurulmuştur. 21.10.1935 tarihli ve 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanuna uyarak Tekir Çiftliğinde kurduğumuz Tarım Kredi Kooperatifinin yukarı da yazılı ana mukavelenamesini okuyup içindekilerini ve gerekli hallerde sözü geçen kanunun, üçüncü maddesine dayanılarak yapılacak değişiklikleri kayıtsız ve şartsız tamamen kabul ve bu arada ortaklık için, aşağıda yazılı ortaklık payını vermeyi yükleniriz. Daha sonra ortakların listesi yer alıyor. ²⁸⁴

²⁸¹ Bülent Akbaş, Silifke Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin Hayattaki İlk Ortakları ve Atatürk'le İlgili Anısı Olan Kişilerle Konuşmalar, *Karınca Dergisi*, Sayı.533, 1981, s.81

²⁸² Bülent Dikmener, Tefecinin Baskısı, *Cumhuriyet* gazetesi, (4 Ağustos 1972), s.1-2 (Bkz.Ek-52)

²⁸³ Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi, (Bkz.Ek-36-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49)

²⁸⁴ Akbaş, a.g.e., s.81, (Bkz.Ek-78).

Çiftçinin malı kendisi tarafından idare edilememiş ve çiftçiler alıcılarla ürününü satmak için rekabete girince fiyat düşmüştür. Kooperatif yoluyla satışlar bu zararı asgariye indirmiştir.²⁸⁵ Kemalizmin ekonomik amacı olan kooperatifçilik sosyoloji dili ile solidarizm ve ekonomik manada ise kooperatizmdir.²⁸⁶ Tarım alanında Türk köyünün kalkınma, yardımlaşma ve dayanışma ile daha hızlı ve başarılı olacağı, Atatürk'ün düşüncelerinde şöyle açıklanır: “*Muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri zekâ maharetleri ile birleşmektir.*”

1929 yılında dünya açlık buhranı ile can çekişirken kooperatif hareketinin elzem olduğu Atatürk tarafından ortaya konulmuştur. Atatürk'ün kooperatifçilik anlayışı taklitçi değildir. Her devrimde olduğu gibi Türkiye gerçeğinden kaynaklanan bir usulden ortaya çıkmıştır. Bu amaçla ilk Tarım Kredi Kooperatifinin Çukurova'nın bir kenti olan Silifke Tekir Çiftliğinde kurmuş olması sadece Silifke'de yaşayanlar için değil hem Çukurova bölgesi'nde hem de Türkiye genelinde kooperatifçilik oluşumlarının hız kazanmasında etkili olmuştur.²⁸⁷

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda filizlendirdiği milli birlik beraberlik ruhunu savaş alanından çıkartıp bu duyguyu ekonomi alanına da taşıyarak yaşatmak istemiştir. Atatürk'ün kurduğu kooperatifin üyesi olan Mehmet Ali Bilgen; 36 yıl önceki sefaletten, yoksulluktan kurtulduklarını ve ürünün hak ettiği fiyattan satma gücünü elde ettiğini belirtmiştir. Anılarını şu cümlelerle anlatmıştır:

Tefeciler, kooperatif kurulacağını duyunca bunun(Moskof icadı) olduğunu(komünistlik) olduğunu yaymağa başladılar. Kedinlerine borcu olup bunun karşılığında açık senet alan köylüyü tehdit ettiler.(evinizi tarlanızı satarız) diye. İlk zamanlar bazı köylüler korktular tefecinin hışmına uğramaktan. Kooperatife girmek istemediler. Köylünün yoksulluktan kurtarılmasını isteyen Atatürk'ün emri üzerine köylüler kooperatife girmeye mecbur tutuldular. Şimdi kooperatif üyesi tüm köylüler, ürünü değer fiyattan satıyor.36 yıl önce 15 lira vererek üye olmuş köylüler, Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifine birkaç yıl sonra 35'er lira daha vermişler. Ziraat Bankasından tohumluk, gübre ve kredi alıp tefecinin baskısından kurtulmuşlardır. ²⁸⁸

Bu oluşum sayesinde kurtulanlar yalnız kooperatife üye olan köylüler olmamış aynı zamanda aracının ve tefecinin baskısı altında olan başka köylüler için de yeni bir seçenek ve güven ortamı oluşmaya başlamıştır. Mersinli çiftçi Ahmet Sarı kooperatifin kurulduğu yıllarda karşılaşılan güçlükleri şu sözlerle anlatmıştır:

36 yıl önce kooperatife girmiş kredi ve diğer olanaklardan yararlanmak üzere. Ancak borçlu olduğu aracının, tefecinin baskısı ile ayrılmak zorunda kalmış kooperatiften. Atatürk, bu ve buna benzer olayları duymuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emri kesindir. Hangi şerait altında olursa olsun köylüler kooperatife girecek. Bu bölgede tefecinin hâkimiyetine son verilecektir.

²⁸⁵ Yaşar Faruk İnal, “Kooperatifçi Atatürk 100 Yaşında”, *Karınca Dergisi*, S 529, (1981), s.13.

²⁸⁶ Necip Ali Küçükağa, “Tarım Kooperatifleri”, *Karınca Dergisi*, S. 27, (1936), s.6.

²⁸⁷ Sami Ateş, Atatürk ve Türk Köyü, Ateş Yayınları, No:3 Ankara, (1994). s.24-27.

²⁸⁸ Bülent Dikmener, “Kooperatife Girince Yoksulluktan Kurtuldular”, *Cumhuriyet*, (4 Ağustos 1972), s.7.

Nitekim diğer kooperatif ortaklarının baskısı ve büyük kurtarıcının direktifi ile Ahmet Sarı, tekrar kooperatife girmek zorunda kalmıştır.

Kooperatifin 38 sayılı üyesi Mehmet İnce, çiftçinin tefecinin elinden kurtulması için kooperatifin büyük bir rol üstlendiğini ve köylüler için kooperatife girmenin bir gurur kaynağı olduğunu belirtmiştir.²⁸⁹ 35 numaralı ortak Veli oğlu Kıbrıslı Hüseyin Beyler ile röportaj yapılmıştır. Hüseyin Bey'in Atatürk ile ilgili anılarında şunları söyler:

Daha önce de burada olan bu çiftlik örnek çiftlik olarak ele alındı ve böylelikle ilerledi. Paşa hazretleri buraya geldi. Boğa, aygır, sığır ve koyun getirtti. Millet bundan çok yararlandı. Son gelişinde tuttu millete önderlik yaparak kooperatif kurdu. Bu kooperatifin millete çok faydası oldu. O günden bu güne kadar millet yattı kalktı Atatürk'e dua etti. Paşa sonunda da çiftliğini 'millete, hazineye bıraktı.²⁹⁰

Türkiye'de ekonomik, sosyal ve hatta kültürel kalkınmayı temin edebilmek için kooperatifçiliğe önem vermek gerekmektedir. Çünkü kooperatifçilik sadece bir iktisadi faaliyet olmayıp aynı zamanda halkçılıktır, dayanışmadır, yardımlaşmadır, hatta bir yerde halkın kültür değerlerinin ortaya çıkarılması, geniş kitlelere yayılmasıdır. Bu sebeble okullarda ve yaygın eğitimde kooperatifçilik konularına ağırlık verilmesi gerekmektedir..²⁹¹

Atatürk, kooperatifçiliğin gelişimi çiftçinin üretim için ihtiyaç duyduğu temel girdilerin karşılanması bakımından elzem olarak görmüştür. Eğer kooperatif kuruluşları devreye sokulmaz ise çiftçi gerekli girdileri karşılamak için tefecinin eline düşecek, yüksek faizle kredi alacağı için de üretim maliyeti artacaktır.

Bu döngü, hem üretici hem de tüketici için kabul edilemez bir durumdur. Böylece çiftçinin üretim için gerekli girdileri düşük maliyetle karşılayabilmesi kooperatif kurmak suretiyle mümkün olacaktır. Tarım Kredi Kooperatifleri özellikle küçük işletme sahibi üreticilerin ihtiyaç duydukları girdileri sağlamak üzere devreye sokulmuştur. Böylece üretici tefeci eline düşmekten, aynı zamanda da henüz piyasa fiyatları oluşmadan ürününün bir kısmını ve tamamını tüccara vermekten kurtulmuştur.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin olmaması durumunda üretici, ekim ve dikim için gereksinim duyduğu parayı tüccardan mal karşılığı temin etmek durumunda kalacaktır. Atatürk; üreticinin bu durumdan kurtulması için kooperatifleşme çalışmalarına ağırlık vermiş, bizzat kendisi kooperatif kurulmasına şahsen iştirak etmiştir. Türkiye'de yeni olsa da kooperatiflerin bölgede büyük faydaları görülmüştür. Köyde bir kişinin tek başına yapamayacağı işi, bir veya birkaç köy birleşip aralarında yardımlaşarak iktisadi sorunların üstesinden gelmek için

²⁸⁹ Bülent Dikmener; "Kooperatife Girince Güçlükler", *Cumhuriyet*, (4 Ağustos 1972), s.7.

²⁹⁰ Akbaş, a.g.e., s.83-84.

²⁹¹ Celal Er, "Silifke Tekir Çiftliği ve Kooperatifçilik", *Karınca Dergisi*, Sayı.629, (1989), s.9.

çabalamıştır.²⁹² Adana ve bölge genelinde çiftçinin korunması aynı zamanda üretimin sağlanması adına fiyat istikrarı için çok büyük bir önem arz etmiştir. Çukurova çiftçisi güçlendikçe ülke ekonomisinin kalkınması da sağlanmıştır.

Özetle Atatürk; Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin kurucusu ve ilk üyesi olarak kooperatifçiliğe verdiği önemin yalnızca sözde olmadığını göstermiştir. Bu bakımdan Türk kooperatifçiliğinin esas kurucusu Atatürk'tür. Özetle Atatürk'ün kamu kurumları aracılığıyla kooperatifçilik düşüncesinin Çukurova bölgesinde yayılmasında güçlü bir duruşu, ve örnek olduğu görülmüş Çukobirliğin kurulmasına gidecek süreç başlatılmıştır.

3.9.2. Adana Çiftçi Birliği Kooperatifi

Ekonomik Buhran döneminin etkisiyle bazı bankalar çiftçileri zarara uğratmış ve kendilerine bağlamak için gayret göstermiştir. Çiftçiler haciz nedeniyle kooperatife girememiştir. Çiftçi kooperatifleri hayata geçtiği takdirde Çiftçi Bankaları kurulacak ve çiftçilerin, bankaların baskısından kurtulabileceği ön görülmüştür. Kooperatifçiliğin ilk adımlarını atan Atatürk gibi bir lider olmasına rağmen maalesef buna engel olmaya çalışan, kooperatifin yararını ve karlı taraflarını anlayamayanlar olmuştur.²⁹³ Sebze yetiştiren bir mıntıka olan Adana'daki sebzelerin yoğunluğunun nedeni sebzeçiliğin ticaret haline gelememesi ve sebze sevkiyatına önem verilmemesidir. Sebzeçiliğin çok karlı bir iş olmasına rağmen sebze çiftçinin elinde kaldığı takdirde çürüyecektir. Öncelikle kooperatif kurarak sebzeçilikten memlekete para girmesini temin edecek düzenlemeler yapmak gerekmiştir. ²⁹⁴

Birçok mesleğin birlikleri varken Adana gibi çiftçi memleketinde hala çiftçi birliği kurulamamıştır.²⁹⁵ 1930 yılında Adana çiftçileri Adana Çiftçi Birliği* namı altında bir cemiyet kurulmuştur. Birlik Heyeti şu isimlerdi; Reis İsmail Sefa, Umumi Kâtip Kasım Zeki, Muhasip Tevfik Kadri, Aza Ekrem Avni ve Debağ zade Ragıp Beyler'dir.²⁹⁶ Murabahacılık ve kolera salgını Çukurova çiftçisini zor bir duruma sürüklemiştir.²⁹⁷ Çiftçi Birliği 1930 yılında 1 yıl içinde kurulmuş ve birliğin yapması gereken çok iş vardır:

²⁹² "Kooperatifçilik" ,*Yeni Adana*, (4 Mayıs 1931), s.1.

²⁹³ Tevfik, "Kooperatiflere Karşı Bankalar", *Yeni Adana*, (20 Mayıs 1931), s.1.

²⁹⁴ "Sebzeçilik" *Yeni Adana*, (26 Mayıs 1932), s.1.

²⁹⁵ Yıldız, "Bir Çiftçi Birliği", *Türk Sözü*, (16 Ağustos 1931), s.1-3.

* Bu kurum hala Adana'da Taşköprü karşısındaki binada varlığını sürdürmektedir. Adana Çiftçiler Birliği sadece bir fikir platformu, bir arayış grubu değil; görüş, öneri ve çözümler üreterek, tavır koyarak, görev yüklenerek, karar alma durumunda olan siyasete yardımcı olmaya çalışan üretici grubunu temsil eder. Sorunların çatışmalar ve dayatma yerine, görüşme ve işbirliği anlayışı ile aşılabileceğine inanır.

"Adana Çiftçiler Birliği" 20 Haziran, 2021, <http://www.adanaciftcilerbirligi.com/Kurumsal.aspx?Id=43> (Bkz.Ek-53-54).

²⁹⁶ "Çiftçilerimiz Adana Çiftçi Birliği", *Türk Sözü*, (5 Ekim 1930), s.1.

²⁹⁷ Yücel, "Murabahacılık", *Türk Sözü*, (8 Ekim 1930), s.1.

Ziraat sistemlerinin fayda ve zararları hakkında konferanslar vermek, bu topraklarda yetiyecek tohumlar üzerine yapılan çalışmaları desteklemek, amele işlerini hal etmek, her sene Adana ziraatinin geldiği noktayı gösteren broşür dağıtmak, çiftçiler arası anlaşmazlıklarda hakem rolü üstlenmek, Kredi ve Satış kooperatiflerine rağbet uyandırmak.²⁹⁸ Bu Kurumun ortaya çıkmasında Atatürk'ün şahsında bütünleşen çiftçi rolü, birlik beraberlik duygusu Cumhuriyet Dönemi politikalarıyla birlikte ele alındığında Adana çiftçisinin bir araya gelmesinde itici bir güç olmuştur.

3.9.3. Çukurova Sanayisi ve Kooperatifçilik

Buhran döneminde yaşanan ekonomik bunalım sebebiyle yurt içinde ve dışında birçok sektör zor durumda kalmıştır. Yeni Kurulan Cumhuriyet için CHF müfettişi Hilmi Bf. Adana'da bir Sanayi Birliğinin kurulması için sanayi işleriyle uğraşanlara davetiye göndermiştir.

Mersin, Tarsus fabrika ve sanayi kuruluşlarının sahipleri ve müdürleriyle Fırka binasında toplanmıştır. Toplantıda ferdi hareketlerin bir araya geldiği takdirde işlerin daha hızlı ve güçlü bir şekilde ilerleyeceğini ön gördüğünü açıklamıştır. Bu nedenle sanayi bölgesi olan Adana için Sanayi Birliğinin Kurulmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu birlik için itirazı olanların söz hakkı alabileceğini söylenmiş; ancak ve itiraz eden olmamış ve Adana Mıntıkası Sanayi Müfettişi Salih Bey sanayi birliklerinin şimdiye kadar yapmış oldukları faydaları anlatmıştır. Toplantıya Ziraat Bankası Mensucat Fabrikası Müdürü Sükûti, Rasih Zade Feyzi Ticaret Odası Reisi, Ziya Nebati Yağlar Fabrikasından Celal, Fabrikatör Salih, Milli Mensucat Fabrikası Sahibi Mustafa, Fabrikatör Namık ve Şemsi İzzet Bey katılmıştır.²⁹⁹ Tarsus'ta faaliyeti durmuş olan Rasim Bey Fabrikasının işletilerek faydalı bir hale getirilmesi düşünülmüştür. İktisadi programda en önce Adana'ya yardım edilmesi amaçlamıştır.³⁰⁰ Türk Sözü gazetesinde yer alan habere göre;

İktisat vekili Şakir Bey dün gece saat 8.45'te trenle Adana'ya gelmiş ve C.H.F binasında misafir edilmiştir. İktisat vekili Şakir Bf. ile Adana mebusu ve C.H.F müfettişi Hilmi Bf. beraber hareket etti. Ziraat Bankası umum müdürü Şükrü, Meclisi idare reisi Cevat, Muamelat müdürü Suphi Beylerle beraber Mersin mebusları da hareket ettiler. Heyet Adana'nın iktisadi vaziyetini yakında inceleyecek ve İzmir Bağcılarına verilmesi gereken tentelerin mensucat fabrikalarımızdan temin edilmesi yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştı. Heyet Tarsusta Rasim Bey fabrikasının işleme için çalışılacaktı. Bu fikirler memleketin 15 senelik iktisadi programını hazırlamış bir fikrin ürünüydü. Dönemin ekonomi bakanı Şakir Bf. iktisadi programda Adana içi özel bir önem verilmiştir. Mersin, Silifke, Dört Yol ve Osmaniye taraflarına da gideceklerini belirterek 45 dk boyunca vekil bilgilendirmede bulunmuştur.³⁰¹

²⁹⁸ Sabri Ç, "Çiftçi Birlikleri", *Türk Sözü*, (25 Aralık 1931), s.1.

²⁹⁹ "Sanayi Birliği İçin", *Türk Sözü*, (28 Mart 1930), s.1.

³⁰⁰ "İktisat Vekili Şakir BF. nin Gazetemize Beyanâtı", *Türk Sözü*, (28 Mart 1930), s.1.

³⁰¹ "Vekil Bey Şehrimizde", *Türk Sözü*, (4 Nisan 1930), s.1.

Daha sonra İktisat Vekili Mersin’de kalıp Adana’ya dönecek sanayi girişimleri hakkında fabrikaları gezerek incelemelerde bulunmuştur.³⁰² Bu girişimlere bakıldığında Çukurova’nın kalkınmasında bütüncül bir yaklaşımın uygulandığı görülmüştür. Her kentin birbiriyle olan ekonomik bağı bir zincir gibi birbirine bağlanarak güçlendirilmek istenmiştir. İktisat vekili incelemelerinin ilerde çok işe yarayacağını belirtmiştir. Geç saatlere kadar çiftçilerle temas ederek dertlerini dinlemiş ve tedbirlerden bahsetmiştir. Meclise gereken raporları sunacağını ama zamanını öngörememiştir. Bazı ticaret odaları birleştirilerek bazılarının görevlerine son verileceğini belirtmiştir.³⁰³

İktisadi faaliyetler gibi eğitim faaliyetleri de bölgede sürdürülmüştür. Mensucuat fabrikası bir süre kendi erkek ve kadın işçilerini fabrikaya bağlı olarak açtığı bir gece dersanesinde okutma girişiminde bulunmuştur. Fabrika Müdürü Sukuti Bey’in teklifini öğretmen İslam Bey kabul etmiş ve eğitim vermiştir.³⁰⁴ Yerli malın desteklenmesi ve sanayi gidişatının değerlendirilmesi açısından önemli sergiler düzenlenmiştir. Ankara’da 20 Nisan 1930 tarihinde düzenlenen milli ürünler sergisinde Adana sanayi ürünleri (perdeler, elbiselik, vb.) birçok çeşitle katılmıştır.³⁰⁵ Türk Sözü gazetesinde yer alan habere göre;

1923 te Çukurova Mıntıkasındaki mensucat sanayinin vaziyeti 8000 iğ* ve seksen dokuma tezgahı Tarsusta 3000 iğ vardı On sene sonra bugünkü vaziyet şudur: Adanada hali faaliyette 17000 iğ ve 270 dokuma tezgahı Tarsusta faaliyette 21000 iğ ve 250 dokuma tezgahı; Mersinde 3000 iğ ki ceman 41,000 iğ ve 520 dokuma tezgahı. Bunlara birkaç ay içinde yeniden kurulacak olan 11,000iğ ve 100 tezgâhı da ilave edecek olursak 1934 senesi zarfında Çukurova mıntıkasında sanayii nesciyenin vaziyeti şu olacaktır;52,000 iğ ve 620 dokuma tezgahı...

Çukurova mensucat sanayi on sene gibi kısa bir müddet zarfında dört misli ilerleme göstermiştir. Bundan üç sene önce Türkiye geneli iğ miktarı 71.000’den ibaretti.³⁰⁶ Ekonomik olarak kurtuluşun sanayi olduğu düşünülmüştür.³⁰⁷ Sadık Paşa Türkiye’de emsali yapılmamış boyalı ve beyaz mensucat işleri imal edecek bir fabrikanın inşasının son aşamasına gelmiştir. Son derece modern makinaları olan fabrikada 300 amele çalışarak her gün 1200 kilo pamuk işlenmiş, 300 top boyalı ve boyasız üretim gerçekleştirilmiştir. Çukurova fabrikasının yanında kurulan bu

³⁰² “Şakir Bf.”, *Türk Sözü*, (6 Nisan 1930), s.1.

³⁰³ Ş.İ., “İktisat Vekilimizin Dünkü Tetkikatı”, *Türk Sözü*, (10 Nisan 1930), s.1.

³⁰⁴ “Ziraat Bankası Mensucat Fabrikası Amelesini Okutuyor”, *Türk Sözü*, (10 Ocak 1933), s.1.

³⁰⁵ “20 Nisan Sergisi Ziraat Mensucat Fabrikamız Zengin Çeşitlerle iştirak ediyor”, *Türk Sözü*, (15 Nisan 1930), s.1.

* Ağaçtan yapılmış, pamuk, yün ve benzeri şeyleri eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri bir araç.

³⁰⁶ “Milli Sanayimiz Cumhuriyetin Sayısız Büyük Eserlerinden Biridir.”, *Türk Sözü*, (29 Ekim 1933), s.1-10.

³⁰⁷ “Yerli Malı ve Faydalı Teşebbüsler”, *Türk Sözü*, (12 Mart 1929), s.1.

fabrikayla birlikte 1000 ameleye yakın işçi bu fabrikalarda çalışmış bu fabrikanın yapılmasını haber alan Atatürk çok memnun olmuş dönemin İktisat Vekili Celal Bey'den bilgi almıştır.³⁰⁸

Tablo 3.7. Cumhuriyet Dönemi'nde Çukurova Sanayisindeki Değişim.

Sene	İplik Kilo	Kaput bezi Yarda*
1923	1.215.000	1.900.0000
1933	4.530.000	10.500.000
1934	5.700.000	14.200.000

Kaynak: "Milli Sanayimiz Cumhuriyet'in Sayısız Büyük Eserlerinden Biridir." *Türk Sözü*, (29 Ekim 1933), s.3.

İstanbul'da açılmış iki gün önce kapanmış olan beşinci yerli mallar sergisinde alınan habere göre Sümerbank tarafından idare edilen Mensucat fabrikası mamulleri yüksek takdir ve ilgi görmüş ve her kesim tarafından alkışlanmıştır.³⁰⁹ Sümerbank'ın Çukurova'da üç bez fabrikası kuracağı haberi alınmıştır. Bunlardan birisi Çukurova kenti olan Adana'da diğeri Kayseri'de üçüncü fabrikanın nerede kurulacağı ise belirlenmemiştir.³¹⁰ Ayrıca artık Almanya'dan hamur makinesi getirmeye gerek kalmamıştır. Adana'da üretilmeye başlanmış ve yerli ekonomi için önem arz etmiştir.³¹¹

Resim 12. Fabrikada Çalışan Memur ve İşçiler.

³⁰⁸ "Tarsusta Kurulan Yeni Fabrika", *Yeni Adana*, (24 Şubat 1933), s.1.

* İngiliz birimleri, Emperyal birimler ve Birleşik Devletler geleneksel birimleri sistemleri içinde yer alan bir uzunluk ölçüsü birimidir. Uzunluk değeri sistemden sisteme değişebilir. 1 yarda 3 fit ya da 36 inçtir. Genelde mesafeleri ifade etmek için kullanılır. Alan hesaplarında yarda kare, hacim hesaplamalarında ise yarda küp adını alır." Wikipedia, 10 Mayıs, 2021, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yarda>

³⁰⁹ "Yerli Malları", *Yeni Adana*, (18 Ağustos 1933), s.1.

³¹⁰ "Sümerbank", *Yeni Adana*, (18 Ağustos 1933), s.1.

³¹¹ "Adanamızda Yapılan Hamur Makinaları", *Türk sözü* (12 Temmuz 1934), s.1.

³¹² "Şehrimizde Faydalı ve Hayırlı Teşebbüsü", *Türk Sözü*, (30 Ocak 1934), s.1.

Adana Milli Mensucat Fabrikası sahiplerinin desteğiyle fabrika memur ve işçileri arasında bir üretim kooperatifi açılmıştır. Toplantıda 50 kişilik müessisler heyeti on ayda taksitle vermek üzere dört bin liraya sermaye ilasını kabul etmiştir. İşçiler bu işten çok memnun olmakta ve büyük bir alaka ile kooperatife hissedar olarak yazılmıştır. Fabrikanın Kadir ismindeki hamalı şimdiye kadar biriktirmiş olduğu paralarla her biri beşer liralık elli hisse senedi almayı taahhüt etmiştir. Şirketin amacı memur ve işçilerin her türlü ihtiyaçlarını karşılamaktır.³¹³ Ayrıca Adana'da Milli Mensucat Fabrikası memur ve işçileri istihlak kooperatif şirketi kurmuştur. Halk bir şirkete ortak olmakta ve böylece kazancından bir kısmını yatırım olarak ayırmıştır.³¹⁴ Böylece geliri düşük olan fabrika işçisinin bile kişisel sermaye birikimi yapabilmesinin önü açılmıştır. Kısaca kooperatifleşme düşüncesi sadece çiftçiler nezdinde değil; aynı zamanda sanayi işçilerinin sosyo-ekonomik yapısını etkilemesi açısından da önemlidir.

3.9.4. Çukurova Satış Kooperatifleri

İstihlak Kooperatifleri(Tüketim Kooperatifleri) halk için ekonomik bir güçtür. Büyük sermaye sahipleri bu gibi oluşumların artmasından rahatsızlık duymuştur. Ayrıca bu kooperatifler yerli malını korumuştur.³¹⁵ İktisat Vekili Celal Bey malların gelişigüzel fiyatlarla elden çıkarılmasını önlemek için satış kooperatiflerini kurarak bu kooperatiflerin alıcılarla doğrudan doğruya temas etmesini sağlamayı düşünmüştür. Satış kooperatifleri teşkilatı Ziraat Bankasına bırakılmış olan kredi kooperatifleriyle birlikte hareket etmesinin sağlandığı takdirde üretim ve satış işlerinin çok iyi olacağını vurgulamıştır. Küçük arazisi olanlar korunacak ve üretim standardizasyonu oluşturulacağını belirtmiştir.³¹⁶ Satış kooperatifleri emekle kazancı dengelemiş ve daha düzenli bir ihracat sağlamayı amaçlamıştır.³¹⁷

Mersin bölgesi büyük miktarda portakal üretmesine rağmen bu ürünler dış pazara ulaşamamıştır. 1935 yılında Türkofisi'nin Mersin Şubesi öncülüğünde, hem Silifke'de hem de Mersin'de Satış Kooperatiflerinin kuruluş hazırlıklarına başlanmıştır.³¹⁸ Şehirde kurulan satış kooperatifleri üreticilere yardımlarda bulunmuştur. Kendi ortaklarının çuval vb. ihtiyaçlarını karşılamıştır.³¹⁹ Mersin Satış Kooperatifi ortaklarına yeni mahsul için para yardımında bulunarak çiftçi ihtiyaçlarını da temin etmiştir.³²⁰ Dört Yol'da da portakal üreticilerinin sıkıntı çektiği konu

³¹³ "Şehrimizde Faydalı ve Hayırlı Teşebbüsü", *Türk Sözü*, (30 Ocak 1934), s.1.

³¹⁴ "Milli Mensucat Fabrikası", *Türk Sözü*, (10 Temmuz 1934), s.2.

³¹⁵ "İstihlak Kooperatifleri", *Türk Sözü*, (9 Aralık 1929), s.2.

³¹⁶ "Dış Ticaretimiz Teşkilatlandırılıyor", *Yeni Mersin*, (18 Eylül 1934), s.1.

³¹⁷ Rıza Atilla, "Kooperatifleşme Zarureti-1", *Yeni Mersin*, (7 Kasım 1934), s.1.

³¹⁸ "Mersin Hinterlandında Satış Kooperatifleri Kurulacak", *Yeni Mersin*, (10 Eylül 1935), s.1.

³¹⁹ "Satış Kooperatifleri Üretmenlere Yardım Ediyor", *Yeni Mersin*, (11 Eylül 1935), s.1.

³²⁰ "Çiftçiye Yardım", *Yeni Mersin* (13 Mayıs 1935), s.2.

ürün standardizasyonu olmuştur. Sonraki yıllarda Dört Yol portakal üreticileri kooperatif kurarak ihracatı bir teşkilata bağlamış ve ürün standardını sağlamıştır.³²¹

Silifke Satış Kooperatifi kendi hinterlandında bulunan Gülnar, Mut ve çevresindeki üreticilerle doğrudan doğruya ilişki içinde olmuş ve bu çevrenin üretimini dış piyasalara değerli bir surette satmaya çalışmıştır. Bu çevrenin başlıca ürünü palamut, çam sakızı, üzüm, hububat ve zahiredir. Tarsus Satış Kooperatifi, Tarsus Ticaret Odası Baş Kâtibi Ziya Toroğlunun girişimiyle Kaymakam Mehmet Ali Oran'ın himayesinde ve Fabrikatör Şadi Eliyeşil'in de katılımıyla Tarsus Bağcılar ve Bahçecileri Satış Kooperatifi İcra Vekili Heyetinin 16.09.1938 kararıyla kurulmuştur.³²² Adana satış kooperatifi ve Adana'da pamuk üreticileri satış kooperatifi teşkilatları güçlenmiştir.³²³ Ziraat Bankası'nın girişimiyle Adana'da bir pamuk üreticileri satış kooperatifi kurulmuş ve bu kooperatif kendi kefaletiyle bankadan ortaklarına 190.000 lira yardım sağlamıştır.³²⁴

Çukurova havzasında kurulmuş olan beş zirai satış kooperatifi Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'ne bağlanmıştır. 1940'Ta ortak sayısı 484, sermayesi 45.879 lira, aza kooperatif sayısı 3 olan birlik üç sene öncesine göre ortak sayısı 4.397 sermayesi 1.502.142 lira aza kooperatif sayısı 5 olan bir teşkilat haline gelmiştir.³²⁵ 1935 yılında Türkiye genelinde 65 bin adet zirai satış kooperatifi kurulmuştur. Yeni yapılacak fiyat belirleme yöntemiyle bu sayının yüz binleri aşacağı belirtilmiştir.³²⁶

3.9.5. Çukurova Türkofis Teşkilatı (Dış Ticaret Reisliği) ve Kooperatif

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devleti döneminde dış ticaret politikası ağırlıklı gümrük politikası aracılığı ile yürütülmüştür. Bir dış ticaret politikasına ve örgütüne gerek duyulmamışken 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2 Mayıs 1920'de kabul ettiği 3 Sayılı Kanun'la 11 kişilik ilk Bakanlar Kurulu'nda Ticaret, Sanayi, Maden, Ziraat ve Orman işlerini yürütmek üzere bir İktisat Bakanlığı'na yer vermiştir.³²⁷ Tüm Anadolu'da olduğu gibi Çukurova'nın da sıkıntısı ürettiğini marka haline getirebilmek ve pazarlamaktır. Bu sorun

³²¹ Rıza Atilla, "Kooperatifleşme Zarureti-3", *Yeni Mersin*, (12 Kasım 1934), s.1.

³²² "Tarsus Bağcılar ve Bahçecileri Satış Kooperatifi", *Yeni Mersin*, (22 Ekim 1938), s.1.

³²³ "Mersin Hinterlandında Satış Kooperatifleri Kurulacak", *Yeni Mersin*, (10 Eylül 1935), s.1.

³²⁴ "Adana Ziraat Bankası", *Türk Sözü*, (29 Ekim 1933), s.3.

³²⁵ Fahri, a.g.e. , s.119-120.

³²⁶ "Zirai satış kooperatifleri" *Cumhuriyet*, (9 Ekim 1935).

³²⁷ 10.8.1925 tarihinde alınan karar ile yurt dışında önemli ülkelerde ticari temsilcilikler kurulması sağlanmış, ilk kez yabancı ülkelere gönderilecek Ticaret Temsilcilerinin nitelikleri ve görevleri belirlenmiştir. 27 Mayıs 1934 tarihinde kabul edilen 2450 sayılı Kanun ile görevleri kara ticareti, deniz ticareti, sanayi ve maden işlerini kapsayacak şekilde genişletilmiş ve İktisat Bakanlığı kurulmuştur. Dış ticaret konuları ile ilgili birimler ilk kez Dış Ticaret Reisliği (Türk Ofis) ismi altında toplanmıştır. "Türkofis", 19 Haziran, 2021, <https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkofis>

günümüzde de devam etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkofis Teşkilatı bu sorunu çözmek adına girişimlerde bulunmuştur. 1934 yılında İktisat Vekili Celal Bey dış ticaretinin iyi olduğunu beş senelik sanayi programının fayda sağlayacağını söylemiştir.

1934 yılında Mersin'nin ticaret vaziyetinin ihtiyacı olan ofis teşkilatının açılması gündeme alınmıştır.³²⁸ Türkofis Mersin'de bir şube açmıştır.³²⁹ Türkofisi'nin dış ülkelerde 9 şubesi bulunmaktadır ve onuncu şubesi New York'ta açılmıştır. Faik Bey'in bu ofisin başına geçmesi uygun görülmüştür.³³⁰ Türkofis Mersin'de ve Adana'da meyve sebzelerin ambalajlanması konusuna önem vermiştir. Bu sistemle daha fazla kalite ve kazanç hedeflenmiştir. Ofis daha kaliteli ürünler yetiştirmek için Amerika'ya ve başlıca domates yetiştiren dış ülkelere mektup yazarak numuneler istemiştir.

Bu kurum sebzeçilere gerekli olan bilgilendirmeleri de yapmıştır.³³¹ Tarsus, Adana, Ceyhan, Misis, Toprakkale, Osmaniye'e 1935 senesine kadar tefeci sorunu devam etmiş ve köylünün ürünün bir kısmı bu adamların eline geçmiştir. Arpaya yüzde 15-20 oranında buğday karıştıranlar olmuştur. İhracat işinde büyük hassasiyet gösteren Türkofisi derhal incelemelerde bulunmuştur.³³² Türkofisi kooperatifleşme konusunda uluslararası manada bir kuvvet olma yolunda adımlar atmıştır.³³³ Türkofisi Pamuk balyalarını kontrol etmeye Adana'da başlamıştır. Bundan başka balyaların içine tüccarın adı ve adresini bildiren bir kart konulmakta ve karta cümle yazılmaktadır: *"Bu pamukta herhangi bir hile veya bozukluk görürseniz bu kartı hemen bize iade ediniz denilmektedir."*³³⁴

Türkofisi dışarıya gönderilen ürünlerden numune alarak "çürük mal gönderilmiş", suçlamalarına karşı önlem almıştır.³³⁵ Özetle Türkofisinin Çukurova tarımının geliştirilmesi için gösterdiği çabanın hem bölge çiftçisine hem de ülke ekonomisine yadsınamaz katkıları olmuştur. Atatürk Dönemi'nde tarımın üretimden dağıtımına ve tüketimine kadar olan süreci kontrol altına alınmıştır.

3.9.6. Mersin Liman Kooperatifi

Atatürk'ün örnek olduğu kooperatifçilik düşüncesi sadece tarım alanında değil aynı zamanda diğer alanlara da yansıdığını belirtmiştik. Bunun en güzel örneklerinden biri de Mersin'de Liman Kooperatifinin kurulmasıdır. Çukurova'nın en canlı ticaret limanlarından olan

³²⁸ "İktisat Vekilimiz Dün Geldiler", *Yeni Mersin*, (1 Ekim 1934), s.1.

³²⁹ "Türkofis Mersin Şubesi Açılıyor", *Yeni Mersin*, (11 Kasım 1934), s.1.

³³⁰ "Türkofis Newyork'ta Bir Şube Açıyor", *Yeni Mersin*, (16 Kasım 1934), s.1.

³³¹ "Ofis Önemli İşlere Girişti", *Yeni Mersin*, (4 Ağustos 1935), s.1.

³³² Reşid, "Türk Ofisi Tahkikat Yapıyor", *Yeni Mersin*, (5 Haziran 1935), s.1.

³³³ Rıza, "Aksak Satış İşlemlerini Önlemek Gerek", *Yeni Mersin*, (5 Ağustos 1935), s.1.

³³⁴ "Malımızın Kalitesi Bozulamaz", *Yeni Mersin*, (12 Haziran 1935), s.1

³³⁵ "Türkofis Dışarıysa Gönderilecek Ürünlerden Numune Alacak", *Yeni Mersin*, (16 Haziran 1935), s.1.

Mersin Limanı'nın geliştirilmesi gerekmiştir. Çukurova'nın pamuğu, portakalı vb. tarım ürünleri bu liman vasıtasıyla yurt içine ve yurt dışına pazarlanmıştır.

1929 senesinde Mersin gümrüğünün antirepolarının olmaması birçok zarara neden olmuştur. Bu ihtiyacı göz önüne alan liman kooperatifi büyük bir depo meydana getirmiş ve şirket 20 bin lira sermayeli bir kooperatif kurmuştur. Kooperatifin nizamnamesi önce İktisat Vekâletine tetkik ve tasdik için gönderilmiştir. Tastikine takiben hemen kurulup faaliyete başlamış ve kooperatif bilhassa yerli ve değerli malların pazarlanması hedefini gerçekleştirmiştir. Kooperatiften yalnız liman şirketi işçileri istifade etmiş ve daha sonra Türk Ocağı ve Halk Fırkası azalarını da dâhil etmiştir.³³⁶

3.9.7. Adana Köy Kooperatifleri

Dünya konjonktüründe yaşanan ekonomik kriz Adana köylüsünü de etkilemiştir. Köylü kesimin en büyük gelir kaynağı çiftçilikti; fakat çiftçilerin ayakta durabilmesi için desteğe ihtiyacı vardı. Yeni Adana gazetesi sahibi Ahmet Remzi Bey ve dönemin Adana Valisi Vehbi, 1929 yılında iki mıntıkada kanuna uygun olarak 500 nüfuslu köylerde kooperatif kurulacağını belirtmiştir. Yeterli gelmezse mıntıklar yakın birkaç köy birleştirilmesi düşünülmüştür.

Birinci mıntika Büyük Dikili, Küçük Dikili, Şambayadı Çakal Kuyusu ve buraya merkez Büyük Dikili köyü olmuştur. Dönemin Adana Valisi Vehbi Ziraat Bankası Müdürü Fazlı Bey'le Büyük Dikili'ye giderek kooperatif hakkında bilgi vermiş daha sonra kooperatifi kuracaklarını açıklamıştır. Bu kooperatife üye olma koşullarıyla Silifke Tarım Kredi Koperatifindeki üyelik koşulları benzerlik taşımıştır. Farklı bir uygulama yoktu, üye olmak için her iki kooperatifte de en az beş lira gibi düşük bir para verilmesi gerekmiştir.

Gerdan, Zeytin, Çıldırım Yolgeçen köyleri de ikinci mıntika olarak tespit edilmiştir. Buranın merkezi de Kerdan köyü yapılmıştır. Bu küçük şirketlere çiftçi dostu Ziraat Bankası destek olmuştur. Böylece köylü bunun faydasını görerek kooperatifleşmeye önem vermiştir.³³⁷ İlk defa Büyük Dikili ve Küçük Dikili köylerine ait olan evraklar Vekâletçe imzalanıp Ziraat Bankasına gönderilmiştir. Ertesi gün Ziraat Bankası Müdürü Fazlı, Jandarma Kumandanı Hüsnü Beyler'le Küçük Dikili köyünde bir kooperatif açmıştır.³³⁸ Küçük Dikili'de kooperatif kurmak için giden Vali beş köyden oluşan 8 bin liralık bir kooperatif kurmuştur.³³⁹ Kooperatiflerin azalıklarına Hacı Bekir oğlu Mustafa, İbrahim oğlu Ahmet, Halil oğlu Hacı Mehmet, Osman oğlu

³³⁶ "Mersin Mektubu" *Türk Sözü*, (7 Temmuz 1929), s.2.

³³⁷ "Vali Beyefendi, Köy Kooperatifleri, Pozantının Mersine ve Karsin Cebeli Bereketeye ilhakı yapılacak yollar. Mezbaha ve su işleri, elektrik tesisatı hakkında gazetemize beyanatta bulundu.", *Yeni Adana*, (10 Ekim 1929), s.1.

³³⁸ "Kooperatif Küçük Dikilide Açılacaktır", *Türk Sözü*, (1 Kasım 1929), s.2.

³³⁹ "Küçük Dikilide Kooperatif Teşkil Edildi", *Türk Sözü*, (3 Kasım 1929), s.1.

Ali, Ali oğlu Mustafa ve denetçiliğe de Hacı Bekir Oğlu Mehmet efendiler katılmıştır.³⁴⁰ Kooperatif ekonomik sıkıntı çeken köylü için büyük bir destek unsurunu oluşturmuştur.³⁴¹

Vali Vehbi ile Ziraat Bankası Müdürü Fazlı Bey, Büyük Dikili'de kurulan kooperatiften sonra Yunusoğlu ve civarı köylerinde teşkilat yapmak üzere köylere gitmiştir.³⁴² Halk Fırkası'nda ortaya çıkan son toplantıdan sonra vilayet kredi kooperatifleri, Köy Bankaları'nın kurulması için büyük bir çaba göstermiştir. Türk Sözü gazetesinde yer alan haberde Vali, Köy Bankaları hakkında beyanaatta bulunmuştur:

Adana mebusu Zamir ve Ziraat müdürü Fazlı beylerle Yunus oğlu köyüne gittik. Merkezi Yunusoğlu olmak üzere Hacı Ali ve Kilise Köyleri için kredi kooperatifi kurduk. Bu köyler 2100 yakın bir sermaye kooperatifi kurdular. Bundan sonra Mihmendar olmak üzere civar köylerle beraber bir kooperatif daha kurmak istiyoruz. Fakat vaktimiz yetmediğinden bugün oraya gidemedik demıştır.³⁴³

Vali Vehbi; Küçük Dikili, Kabasakal, Sarı Hamzalı, Karakoyun, Çakal Kuyusu köyleri ile beraber merkezi Dikili olmak üzere sekiz bin lira sermayeli bir kooperatif kurulmasını sağlamıştır.³⁴⁴ Adana'da kurulan köy kooperatifleri yaptığı işler dolayısıyla merkezde birinciliği kazanmıştır. Başka taraflarda miktar itibariyle çok ve iş itibariyle geri kalan kooperatiflerin durumu iyi görülmemiştir.³⁴⁵ Vali Kozan ve Kadirli kazalarında kooperatif kurmak için ziraat bankası müdürü Fazıl ve Nafiye Mühendisi Necmettin Beyler'le Kozan'a oradan Kadirli'ye gitmiştir.³⁴⁶

Bölge genelinde kooperatif çalışmalarına hız verilmiştir. Bir hafta içinde iki kooperatif açılmıştır. Kozanda 44 kişinin taahhüdatı toplamı 12.000 liradır. Bu kooperatif sermayesinin 15.000 lira olacağı öngörülmüştür. Kadirli kasabasında 40 kadar aza kayıt edilmiştir. Bu kooperatifin de 6.000 liralık bir sermayesi olacağı düşünülmüştür.³⁴⁷ Kozan kredi kooperatiflerinin faydalarını öngören çiftçi ilgi göstermiş ve Ziraat Bankası kasasına kazançlarını yatırmıştır. Çukurova genelinde tam anlamıyla kurulmuş kooperatif Kozan'da olmuş ve Kadirli'de işler biraz yavaş olsa da kooperatif kurulmuştur. İktisadi ve sosyal manada buhran döneminde kooperatifler çiftçiler için en büyük çıkış noktası olarak görülmüştür.

Daha sonra büyük bir şehir kooperatifi kurulması gündeme gelmiştir. Böyle bir girişim çiftçiye yalnız kredi değil, başka faydaları da olabileceği planlanmıştır. Eğer büyük bir şehir kooperatifi kurulursa ürünlere çok kolay alıcı bulunabilecektir. Zeytin ile Tuzla'da çiftçinin

³⁴⁰ "Küçük Dikili Kredi Kooperatifi Teşkil Edildi", *Türk Sözü*, (9 Mart 1930), s.1.

³⁴¹ "Kredi Kooperatifleri İşe Başlıyor", *Türk Sözü*, (7 Şubat 1930), s.1.

³⁴² "Kooperatif", *Türk Sözü*, (14 Ekim 1929), s.2.

³⁴³ "Vali Bf.nin Beyanâtı İlk Köy Bankası", *Türk Sözü*, (15 Ekim 1929) s.1.

³⁴⁴ "Dikilide Banka", *Yeni Adana*, (3 Kasım 1929), s.2.

³⁴⁵ "Kooperatifler" *Yeni Adana*, (24 Temmuz 1930), s.1.

³⁴⁶ "Vali Bf. Bugün Kozan ve Kadirliye Gidecek", *Türk Sözü*, (21 Ekim 1929), s.1.

³⁴⁷ "Kozan ve Kadirli", *Türk Sözü*, (25 Ekim 1929), s.1.

kooperatif konusunda hevesli olduğu tespit edilmiştir.³⁴⁸ Vali CHF mutemedi ve Fahri Ziraat Bankası Şubesi Müdürü Fazlı, Jandarma Kumandanı Hüsnü Beyler Tuzla nahiyesine giderek kredi kooperatifleri için yardımda bulunmuştur.³⁴⁹ Fazlı ve Jandarma Kumandanı Hüsnü Beyler Kooperatif kurulmasına öncülük etmek için Misis'e gitmiştir.³⁵⁰ Karaisalı kaza merkezinde kazaya tabi köylerden bir kaçıyla bir kooperatif şirketi tesis edilmiştir. Fakat bu işleri yapacak eğitimli kişilerin bulunmayışından dolayı Vali çok iyi bir fikir bulmuştur. Bu vazifeyi maaş karşılığında kısa bir süreliğine köy muallimlerine emanet etmiştir.³⁵¹

Özetle kooperatifçilik tepeden inme bir model olarak halkın karşısına çıkarılmış gibi görünse de Çukurova halkı bu anlayışa uyum göstermede pek de zorlanmamıştır. Çünkü bu anlayış adaleti, birlik ve beraberliği beraberinde getirirken haksız kazancı da önlemiştir. Bu sistem köylünün elini kolunu bağlayan faktörleri ortadan kaldırarak köylünün hak ettiği kazancı akılcı bir şekilde kullanarak, yine köylünün yararına kullanılmasını hedeflemiştir. Kısaca kooperatif teşkilatının Anadolu köylüsünün geçmişten beri kendi içinde var olan imece kültüründen farklı yanları olsa da temel amaç aslında imece gibi ortaklaşa yapılan bir işin planlı bir şekilde başarıya ulaştırılmasıdır.

3.9.8. Çukurova Sulama Kooperatifi

Çukurova'nın tarımsal kalkınması için en önemli unsurların başında sulama projeleri gelmiştir. Zaman zaman kurak geçen Çukurova'ya doğanın sunmuş olduğu büyük lütuflar vardır. Seyhan, Ceyhan, Berdan, Göksu, Mersin, Savrun ve daha birçok akarsuyu mevcuttur. Bu sulardan geçmişte atalarımız faydalanmıştır. Atalarımız şif ve kili olarak tabir edilen yükseklikler yaparak sulama tesisatına ait eserler yapmıştır. Hatta Ramazanoğulları döneminde Yüreğir Ovası'nda pirinç ekildiğinden bahsedilmiştir. Eğer sulama olmasaydı; pirinç yetiştirilemezdi. Tarsus civarında eski su kanallarındaN yararlanılmaya başlanılarak binlerce dönüm tarla sulanarak ilk adım atılmıştır. Ali Münif'in Nafia Nazırlığı zamanında mühendisler gönderilmiş proje meydana getirilmiştir. Hatta Almanlar bile Bağdat hattını yaparken sulama işine dair ovaların basit şekilde haritasını yapmıştır.³⁵²

Çukurova ekonomik kalkınma mücadelemizin en önemli bölgelerinden biridir. Sanayileşme siyasamızın ve ekonomik rejimimizin bütün anlamıyla amacına ulaşmasında Çukurova'da ürün çeşitliliği başlı başına bir yer tutmuştur. Özellikle tekstil fabrikalarının

³⁴⁸ "Kozan Kredi Kooperatifleri Bilfiil Teşkil Etti", *Türk Sözü*, (27 Ekim 1929), s.1.

³⁴⁹ "Vali Bf.Dün Kooperatif İçi Tuzlaya Gittiler", *Türk Sözü*, (6 Kasım 1929), s.2.

³⁵⁰ "Vali Bf. Dün Misise Kooperatif Teşkili İçin Gitmişlerdi.", *Türk Sözü*, (13 Aralık 1929), s.2.

³⁵¹ "Kooperatifler Vali Bf. Karaisalı'da Bir Tane Kurdular", *Türk Sözü*, (9 Aralık 1929), s.1.

³⁵² "Sulama İşimiz Çukurova Çiftçisinin Hayatı Demektir..." *Yeni Adana*, (1 Nisan 1934), s.1.

işleyecekleri 65 bin bnlya* pamuğu Çukurova yetiştirmiştir. Ovanın değeri bu bakımdan ölçülecek olursa ürün arttırma işinin de bir hükümet sorunu olduğu kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Hükümet 1935 yılında Çukurova'nın sulanmasına yetecek parayı henüz ayıramamıştır.

Fakat bu işin Çukurova'da çıkarılacak sulama tahvillerinin bedeliyle çok kolaylıkla başarılabilceği öngörölmüştür. Çukurova'nın sulanması ekonomi kalkınmamız açısından çok büyük bir önem arz etmiştir.³⁵³ Berdan suyunun Tarsus Ovası'nı sulama faaliyetine devam edilmesi için bayındırık bakanlığınca 100 bin lira verilmiştir. Seyhan ve Ceyhan ovasının sulanması içinde 60 milyon liraya ihtiyaç duyulmuştur. Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının tüm ovayı sulama projesi için gerekli olan 60 milyon liralık ihtiyacın tek temin yolu kooperatif olarak belirmiştir.³⁵⁴ Bu paranın temini sulama kooperatifleri kurulmasını ortaya çıkarmıştır. 1934 yılında Çiftçiler Birliği'nde mebus olan Ali Münif ve Damar Bey katılımıyla büyük bir toplantı yapılarak sulama işini konuşulmuştur. Her çiftçi senelik mahsulünden yüzde beşini bu birliğe hisse olarak terk etmiştir. Tarsus, Ceyhan ve diğer kazalarda bu kooperatife destek vermiştir. Mebuslar Ankara'ya giderek bu işle ilgilenmiştir.³⁵⁵

Bu kooperatiflerin nasıl kurulacağı tam belirgin olmasa da ova bölgelere ayrılarak kooperatifler buralarda kurulmuştur. İşin teknik yönü bayındırık bakanlığı tarafından hazırlanacak bundan sonra İktisat Vekâletince bakanlığınca proje hazırlanıp hayata geçirilmesi sağlanacaktır.³⁵⁶ Çukurova'nın çektiği kuraklık sorunu Cumhuriyetin yapıcı gücüyle aşılmaya çalışılmıştır. Çiftçi diyarı olan Çukurova Seyhan, Ceyhan, Tarsus, Zamanti, Karasu, Bahraz ve Dörtöyol Çayları'nın sularının akıp gidişinden tarımda kullanılmamasından büyük zararlar karşılaşılmıştır. Adana, Mersin, Tarsus yanında Sillifke, Ceyhan, Osmaniye ve Dörtöyol belediyeleri su sorunun çözölmesini istemiştir. Bu sorunun çözölmesi için belediyeler bir buçuk milyon lira kadar bir masrafı üstlenmiş ve bankaya borçlu kalmıştır.³⁵⁷

3.9.9. Çukurova Havacılığında Kooperatifleşme

Türk Tayyare Cemiyeti, hava sahası güvenliğinin önem kazandığı bir dönemde kurulmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde cemiyete en çok yardım yapan şehir, kasaba, köy, aile, kişi ya da kurumlara ait isimler, merkez idare heyetinin kararıyla bir uçağa verilmiştir. Cemiyet, 10 bin lira tutarında bağış yapan her şehir, kasaba, köy ya da kişinin, kendi ismini taşıyan bir uçağı görebileceğini duyurmuştur. Bu duyuruya ilk yanıt Adana'nın Ceyhan kasabasından

* Gazete haberinde geçen bnlya kelimesinin muhtemelen banliyö olduğu düşünülmektedir.

³⁵³ Rıza Atilla, "Ova Nasıl Sulanabilir", *Yeni Mersin*, (21 Şubat 1935), s.1.

³⁵⁴ Rıza Atilla, "Çukurova'yı Sulama Kooperatifleri", *Yeni Mersin*, (11 Ağustos 1935), s.1.

³⁵⁵ "Bir Toplantı", *Yeni Adana*, (1 Nisan 1934), s.1.

³⁵⁶ "Çukurova'yı Sulama Kooperatifleri Kurulacak", *Yeni Mersin*, (10 Ağustos 1935), s.1-2.

³⁵⁷ Rıza Atilla, "Çukurova şehirlerinin Su derdi" *Yeni Mersin*, (30 Temmuz 1935), s.1.

gelmiştir. Ceyhan halkı 10 bin lira yardımda bulunarak cemiyetin satın alacağı ilk uçağa “Ceyhan” isminin verilmesini istemiştir. İlk bağış uçağı olan “Ceyhan Teyyaresi” İtalyan “Ansaldo” fabrikasının ürettiği, “Ceyhan” isimli uçağın ilk deneme uçuşu, 17 Haziran 1925’te Ankara’nın At Koşusu mahallinde kalabalık bir davetli kitlesi önünde yapılmıştır. 20 Haziran’da uçak, Cemiyet’in Fen Şubesi’ni organize etmekle sorumlu, dönemin ünlü havacılarından Vecihi Hürkuş tarafından Ceyhan halkına teşekkür etmek ve kasabanın isminin yazdığı uçağı göstermek amacıyla Ceyhan’a doğru yolculuğa çıkarılmıştır.

Vecihi Bey, seyahat boyunca yerleşim birimlerine, cemiyetin propaganda kâğıtlarını dağıtmıştır. Ceyhan dönüşü ise Adana semalarında sarmal hareketler çizerek bir “gösteri uçuşu” yapar ve burada halkın büyük ilgisiyle karşılaşır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin Bölge Müfettişi Dr. Fazıl Berki Bey, cemiyet adına bir konuşma yapmıştır. Bu konuşması ile ülke savunmasında millî havacılığın ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu, uçağın etrafını saran kalabalığa anlatmaya çalıştı. Bu gösteri ve konuşmanın ardından cemiyetin Adana şubesi, para bağışı için kuyruğa giren vatandaşlarla doldu.

Yarım günde Adana şubesine yapılan toplam bağış, 220 bin lirayı geçmiştir.³⁵⁸ 1925 yılının Mayıs ayında cemiyetin bir şubesi de Adana’da açılmıştır. Kurumun değeri 1.500.000 liraya yaklaşmıştır. Bu rakamın ortaya çıkmasında kahraman çiftçilerinin büyük bir payı vardır. 1935 senesinde kurulan ve Adana şubesine bağlı ayrı bir kurum olarak kurulmuş ve iftihar kaynağı olmuştur. Birçok genç burada havacılık eğitimi almıştır.³⁵⁹ Çukurova’nın esnafı ve çiftçisi ülkeye gelebilecek hava saldırılarına karşı kendi aralarında ekonomik bir güç oluşturmuş, yapılması gerekenler için maddi imkânlar yaratmış ve Türk havacılığına destekte bulunmuşlardır.³⁶⁰ Türk Teyyare Cemiyeti halka havadan saldırı tehlikesini anlatmak için köylere de ziyaretlerde bulunmuştur.³⁶¹

Birlik beraberlik duygusuyla Kurtuluş Savaşı’nda üstüne düşen görevi fazlasıyla yapan Çukurova halkı Cumhuriyet kurulduktan sonra da üstüne düşen görevi yapmaktan çekinmemiştir. 1930’lu yıllarda Almanya’nın ve İtalya’nın emperyalist politikaları ile yeni bir savaşın çıkması an meselesi olmuştur. Fakat bu savaşın kazananı olabilmek için modern sistemlerle döşenmiş bir askeri güç gerekmektedir. Yeni kurulmuş olan Cumhuriyet hükümetinin ekonomik sıkıntılar çektiği dönemde halk askeri gücümüzün artması için destek olmuştur. Adana çiftçileri ürünlerinin yüzde yarım ya da birini hava kurumuna vermiştir.³⁶² Dört yol çiftçi ve

³⁵⁸ Yücel Öztürk, “Tayyare Cemiyeti’nin Havacılığı Geliştirme Faaliyetleri: Tayyarelere İsim Verme Törenleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt, S.61, Erzurum, (2018), s.115-116. Bkz. “İlk Bağış Uçak Ceyhan Tayyaresi ve Vecihi Hürkuş’un Ceyhan’da İlk Uçuşu” 19 Temmuz, 2021, <https://tayyarevecihi.com/ilk-bagis-ucak-ceyhan-tayyaresi-ve-vecihi-hurkusun-ceyhanda-ilk-ucusu/>

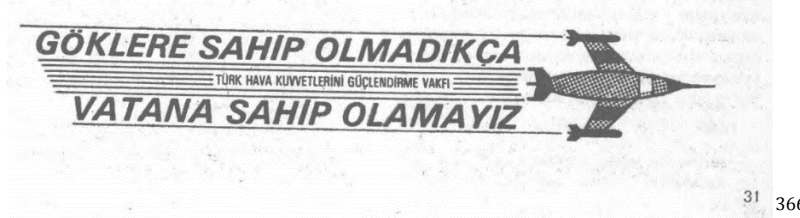
³⁵⁹ Sabri Gül, “Türk Havaclarını Bekleyen Çelik Kanatlar”, *Türk Sözü*, (29 Ekim 1938), s.3

³⁶⁰ “Tarsusta Hava Tehlikesini Bilenler”, *Yeni Mersin*, (9 Haziran 1935), s.1.

³⁶¹ “Türk Hava Kurumu Toplantılarına Devam Ediyor”, *Yeni Mersin*, (9 Haziran 1935), s.1.

³⁶² “Adana Çiftçileri”, *Yeni Mersin*, (6 Temmuz 1935), s.2.

bahçecileri de ürünlerinin yüzde üçünü vermeyi kabul etmiştir.³⁶³ Pamuk, buğday, arpa, yulaf ve susam ürünlerinin satış değerleri üzerinden yüzde üçünü uçak kurumuna bağışlayan çiftçilerin yılda verecekleri para 300.000 lirayı bulmuştur.³⁶⁴ Yeni Mersin gazetesinin manşeti;”TOPRAKLARIMIZA ATEŞ VE ZEHİR SAÇACAK UÇAKLARI KISKIVRAK BAĞLAYA BİLMEK İÇİN EN AZ 500 UÇAGIMIZ OLMALIDIR.”³⁶⁵

Resim 13. İstikbal Göklerdedir.

Ülkemizde ilk motor fabrikası 1945'te THK tarafından Gazi Orman Çiftliği'nde kurulmuştur. Fabrikanın çalışmaları 1951 yılına kadar sürmüş olup dönemin getirdiği koşullar nedeniyle 18 Haziran 1952'de Makina ve Kimya Endüstrisi'ne devredilmiştir. Bu fabrika halen Türk Traktör Fabrikası olarak işletilmekte ve traktör üretimiyle ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.³⁶⁷

Atatürk, 8 Haziran 1926'da Bursa'da, Öğretmenler Birliği'nin toplantısındaki konuşmalarında da havacılık konusuna değinir: “Türk ulusunun, hava kuvvetlerimizin güçlendirilmesi gereğini anlayıp değerli yardımlarda bulunması, siyasî uygarlığa erişmesinin en büyük kanıtıdır. Bu alanda ulusa yol gösteren Türk Tayyare Cemiyeti'nin çalışmalarını takdir ederim. Cemiyet'in sabit ve muayyen gelir bulması için yurdumuzun çeşitli yerlerinde yapmış olduğu toplantıların yararlı bir şekilde sonuçlanması için, yurttaşların gayret göstereceklerinden eminim”. Atatürk konuşmasını noktalamadan önce Kuruluş'a, en önemli görevini de şu sözleriyle verir: “ Havacılığın toplum içinde tanıtılıp sevdirelmesinde, aynı zamanda gençliği heveslendirip istekli hale gelmesinde Cemiyet'in çalışması önemlidir.”³⁶⁸

Özetle Atatürk'ün “istikbal göklerdedir” sözünün Çukurova halkının düşüncelerinde güçlü etkiler yarattığı görülmektedir. Bu yardımlar Çukurova halkının sosyo-ekonomik düzeyinde yaşanan artışın Türkiye'nin iç ve dış politikasını nasıl etkilediğini göstermesi açısından önemlidir. Özellikle Çukurova bölgesi'nde yaşanan tarımsal gücün bu tür oluşumlarda büyük bir etkisi olduğu kanatine varılmıştır.

³⁶³ “Dörtüyl'da Uçak İçin Yüzde Üç veriyor, *Yeni Mersin*, (25 Temmuz 1935), s.1.

³⁶⁴ “Çiftçilerimiz Yurtseverliğin En Yüksekini Gösterdiler”, *Türk Sözü*, (5 Temmuz 1935), s.1.

³⁶⁵ “Köylülerimiz ve Yurtseverlikleri”, *Yeni Mersin*, (31 Temmuz 1935), s.1.

³⁶⁶ İnal, a.g.e. , s.31.

³⁶⁷ “Türk Teyyare Cemiyeti”, 19 Haziran, 2021, https://www.thk.org.tr/turk_tayyare_cemiyeti

³⁶⁸ “Atatürk ve Havacılık” 19 Haziran, 2021, https://www.thk.org.tr/ataturk_ve_havacilik

4. ÇUKUROVA ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİKLERİ (1925-1937)

4.1. Devletçilik İlkesinin Tarım Politikalarına Yansıması

Devletçilik politikası köylü ve çiftçilerin yoksulluğu, Osmanlı'dan devralınan küçük ölçekli işletmelerin çokluğu, toprağın parçalanmış olması, mülkiyet düzenindeki sorunlar nedeniyle devreye konmuştur. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda milli gelirin büyük bir bölümünü tarım oluşturmuş ve nüfusun büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşamıştır. Bu sebeple tarımsal politikalar bu dönemde ağırlıklı bir yer tutmuştur. 1933 yılından itibaren uygulanmaya çalışılan devletçilik özel kesim ile kamu kesiminin birlikte büyümesi amacı ile daha çok karma iktisat anlayışla hareket eden bir devletçilik yaklaşımıdır. Devletçilik politikasının dünya ekonomik buhranı ile başlayıp, 1950 yılında Marshall yardımları ile sona erdiği söylenebilir.

Bu dönemde izlenen tarım politikalarının amaç ve ilkelerini belirleyen etkenler; Cumhuriyet döneminde eğitimsizlik, geri yöntemlerle icra edilen tarım, sanayi üretim eksikliği, ekonomik buhran ve sonrasında ortaya çıkan tefecilik kırsal kesimin sorunlarıdır. Atatürk döneminde ziraatın eski yöntemlerle yapılması en çok üzerinde durulan konulardan biridir. Türkiye'nin iklim ve toprak yapısının çeşitli tarımsal üretime olanak vermesine karşın Türkiye tarımı gelişmemiştir.

Bu nedenle 1924'te Tarım Kredi Birlikleri Kanunu çıkarılmış, 1925'te Aşar vergisi kaldırılmıştır. Halka örnek olmak amacıyla hem de zirai kalkınma hamlelerini hayata geçirmek için Anadolu'nun farklı bölgelerinde 1925'ten itibaren Atatürk Orman Çiftliklikleri kurulmuştur. Eskişehir'de 13 Aralık 1925'te ilk Tohum Islah İstasyonu ve 1929'da Kuru Tarım (Dry Farming),³⁶⁹ açılmıştır. 1926'da Mersin'de Zirai Mücadele Laboratuvar Şefliği, 1929'da Tarım-Kredi Kooperatifleri, 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüleri ve bu enstitüye bağlı Ziraat Mektepleri, 1937'de Zirai Kombinalar, 1938'de Devlet Ziraat İşletmeleri ve Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. 1943 yılında 10 milyon sermaye ile Türkiye Zirai Donatım Kurumu kurulmuştur. Bu kurumun temel görevi tarım alanında çiftçiye gerekli olan makine, alet, ilaç ve gübrenin teminini sağlamaktır. 1949 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri kurulmuştur.³⁷⁰

Devletçilik ilkesini güçlendiren bir başka unsur ise ekonomik buhran döneminde sermaye eksikliğinin kooperatifler yoluyla karşılanmak istenmesidir. Özellikle Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatiflerine yaptığı destekler ile çiftçinin sorunlarına çare olmaya çalışmıştır. Tarımsal ham maddelerin üretilerek hem iç tüketim karşılanmak istenmiş hem de sanayide işlenerek dış

³⁶⁹ Geçit Kuşai Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü", 20 Haziran, 2021 , <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/gktaem/Menu/4/Tarihce>

³⁷⁰ Mehmet Nuri Şanda, "20.Yüzyılda Ceylanpınar Çiftliği", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt.7, S.1, (2021), s.364.

ülkelere pazarlanması planlanmıştır. Dış ülkelerde pazar yaratma konusunda Türkofis teşkilatı büyük bir rol üstlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan kıtlık Atatürk'ün düşünce mirası doğrultusunda kurulan Zirai Kombinalar ve Devlet Çiftlikleri ihtiyaçların karşılanmasında büyük rol üstlenmiştir. Milli Korunma Kanunu'nun sağladığı yetkiler doğrultusunda, kırsal nüfus, yol yapımı, kömür madenlerinde çalışma, devlet çiftliklerine yakın yörelerde oturan köylülerin devlet çiftliklerinde ücret karşılığında çalışma yükümlülükleri getirilmiştir.

Devletçilik dönemi tarımında uygulamaya geçilen kurumsallaşma şu başlıklar altında örgütlenmiştir: Tarım kesiminde eğitim ve araştırma faaliyetleri, tarımsal teknoloji ve donanım, tarımsal kredinin örgütlenmesi, tarla tarımında ıslah ve mücadele faaliyetlerindeki gelişmeler, bağ ve bahçe tarımı, hayvancılık ıslah araştırmaları ve hastalıklarla mücadele faaliyetlerindeki gelişmelerdir.³⁷¹

1927 Ziraat sayımına göre ise Türkiye'de bulunan bütün tarım makinalar 15.711 olarak tespit edilmiştir. Bu dönem aynı zamanda tarım ürünleri fiyatlarının nispeten elverişli olduğu yıllara rastlamaktadır. Özellikle 1923-1925 yılları arasında, tarım ihraç fiyatlarında önemli yükselişler görülmüştür. Tütün, fındık, yapağı gibi ürünlerin ihraç fiyatlarında % 100'ün üstünde; pamukta % 50 civarında bir artış olmuştur. Gerçi 1925 yılından sonra ihraç fiyatlarında bir düşüş başlamışsa da bu düşüş asıl 1928 yılından başlayarak kendini fena halde hissettirmiştir. Bu nedenle 1923-1929 dönemi, Türk tarımının nispeten canlı yılları olmuştur.³⁷²

4.2 Çukurova ve Atatürk Orman Çiftliklerinin Kuruluş Amaçları

Osmanlı Devleti, 1912-1922 yılları arasındaki son dönemlerini, kesintisiz olarak 10 yıl boyunca devam eden savaşlar içerisinde geçirmiştir. Bu savaşların, başta ekonomik yapı olmak üzere her alandaki yıkıcı etkileri çok büyük olmuştur. Milli Mücadele yıllarında Hindistan'dan Türk milletine yaklaşık 600.000 lira yardım parası gönderilmiştir. Bu paranın bir kısmı Büyük Taarruz mücadelesi için kullanılmıştır.

30 Ağustos 1922 tarihindeki zaferden sonra paranın kullanılmayan 380.000 liralık kısmı Atatürk'e teslim edilmiştir. Atatürk ülkenin yabancı bankaların baskısından kurtarılması için milli bankaların kurulmasını istemiştir. Bu doğrultuda verdiği emirle 26 Ağustos 1924 tarihinde 250.000 lira bütçe ile İş Bankası kurulmuştur. Atatürk, paranın artan kısmı ile ziraat alanında

³⁷¹ Pamuk ve Toprak, a.g.e. , s.41.

³⁷² Kaya, G.Sevinç, Asoğlu ve M.R.Sevinç, a.g.m. , s.65.

yatırımlar gerçekleştirmiştir. Bu yatırımlardan birisi de 1925 yılından itibaren kurulmaya başlanan Atatürk Orman Çiftlikleri'dir.³⁷³

Anadolu insanı, özellikle çiftçisi uzun süren savaş giderlerinin faturasının çıkarıldığı kesim olmuştur. Diğer yandan ülkede tarımsal üretimde kullanılan teknikler de gelişmemiştir. DevletİN köye; sosyal yapısıyla, üretim tarzıyla ve eğitimiyle yeni bir bakış açısı getirmesi gerekmiştir.³⁷⁴ Kurtuluş Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Osmanlıdan kalan miras Cumhuriyet tarafından devralınmıştır. Türkiye'de baştanbaşa sosyal ve ekonomik reformlar yapılması gerekmiştir. Atatürk yabancı sermayeyi kullanarak ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlayabilirdi; fakat ülkenin bağımsızlığı için risk olarak gördüğü kapitalist sermayeye sıcak bakmamıştır. Atatürk Anadolu halkının sermaye gücünü yükselterek ülke ekonomisini canlandırmayı hedeflemiştir.

Atatürk, 15 Ocak 1923'te başlayan ve mart sonuna kadar süren uzun bir yurt gezisine çıkmıştır. Atatürk'ün gittiği yerler Eskişehir, İzmit, Bursa, Manisa, İzmir, Balıkesir, Adana, Mersin, Tarsus, Konya, Afyonkarahisar gibi piyasa ilişkilerinin en gelişmiş olduğu bölgelerdir. Kapitalist şehirlerle olan ilişkilerden en çok etkilenmiş olan bu alanlardaki Türk tüccarlar, büyük topraklılar ülkenin diğer bölgelerinde göre daha zengindi; toplumsal ve siyasal işlevleri de daha fazladır.³⁷⁵ Bu şehirlerde ziyaretleri sırasında halka her fırsatta ekonomik bağımsızlığın öneminden, kalkınma planlarından ve tarımsal politikalardan bahsetmiştir. Atatürk, bunun ilk izlerini Çukurova'nın önemli bir tarım ve ticaret kenti olan Adana'da 16.03.1923'te çiftçilerle yaptığı konuşmada vermiştir.³⁷⁶

Efendiler, kılıç kullanan el yorulur ve sonunda kılıcı kınına koyar belki kılıç o kında küflenir ve paslanır. Ama saban kullanan kol, gün geçtikçe daha güçlenir ve güçlendikçe daha çok toprak ele geçirir. Çünkü milletleri vatanlarında karar kılmanın en önemli aracı sabandır. Onun için, gerçek fetihler yalnız kılıçla değil sabanla yapılandır. Kılıç ve saban, beki fetihten birincisi ikincisine her zaman yenildi. Milletlerimiz çok büyük acılar, yenilgiler, çok acıklı olaylar görmüştür. Bütün olaylardan sonra yine bu topraklarda bulunuyorsak bunun asıl gizli nedeni şundandır: Türk çiftçisi bir eliyle kılıcını kullanırken diğer elindeki sabanla topraktan ayrılmadı. Eğer milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi olmasaydı, biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktı.³⁷⁷

Bu nedenle, öncelikle tarımın reform edilerek sanayi ile entegrasyonun gerçekleşmesiyle Türkiye Cumhuriyet'nin kalkınması gerçekleşebilirdi. Çukurova'da Osmanlı döneminden kalan tarım kuruluşları daha modern hale getirilecek ve bölgede yeni organizasyonlar kurulmasına ortam hazırlanacaktır. Çukurova Türkiye'nin en verimli 1.403.000 hektarlık arazinin yüzde

³⁷³ Mehmet Nuri Şanda, "Tarsus ve Silifke'deki Atatürk Çiftliklerinin Denetlenmesi", *Person Journal Of Social Science & Humanities*, Cilt.11, S.6, (2021), s.207.

³⁷⁴ Sami Ateş, "Köy İnsanımız", *Karınca Dergisi*, S.529, (1981), s.32.

³⁷⁵ Tezel, a.g.e. , s.164.

³⁷⁶ Sansar ve Karataş, a.g.e. , s 40.

³⁷⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt.2, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1989, s.120-121.

38.5'ini tarım toprakları oluşturmakta ve bu oran Türkiye tarım topraklarının yüzde 2.5'ine karşılık gelmektedir.³⁷⁸ Günümüz Çukurovası'nın tarımsal veriminin, tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının sayısının artmasında ve sosyal ve ekonomik kalkınmasının ivme kazanmasında Atatürk'ün bölge özelinde izlediği politikalar çok etkili olmuştur.

Özellikle bölge çiftçisine bizzat örnek olması açısından bölgede kurduğu Atatürk Orman Çiftlikleri en önemli unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Anadolu'nun birçok bölgesi gibi Çukurova'nın sosyal ve iktisadi problemleri vardır. Atatürk, Selanik'te çocukluk yıllarından beri toprak sevgisiyle büyümüş ve çiftlik hayatıyla küçük yaşlardan itibaren tanışmıştır. Atatürk, yakın çevresindeki çiftçilere, çağdaş tarım tekniklerini ve gelişmiş tarım teknolojisi araçlarının kullanılmasını öğretmek ve örnek olmak üzere bu iş için elverişli elverişsiz demeden Anadolu'nun farklı bölgelerinde Atatürk Orman Çiftlikleri kurmaya karar vermiş ilkini, Ankara'nın çorak ve bozkır topraklarında kurmuştur.

Daha sonra Atatürk; Türkiye tarımını geliştirmek, Türk çiftçisine modern tarımı öğretmek ve aynı zamanda kooperatifçilik sisteminin oluşumunu sağlamak amacıyla 15 adet çiftlik kurmuştur. Ziraatin her şubelerini içinde bulunduran ve bu işleri en modern bir şekilde en geniş bir tarzda yapan çiftlik yalnız Ankara halkı için değil, bütün Türkiye için hem örnek hem de yararlı bilgiler merkezi olmuştur. Her vatandaşın bu çiftliği gezerek faydalanması ülkemizin modernleşmesine katkı sunmuştur.³⁷⁹ 1929 senesinde bu çiftliğin durumunu halka göstermek için film hazırlanmıştır.³⁸⁰ Atatürk, 17 Ağustos 1929'da akşam Dolmabahçe Sarayı'nda yaklaşık 1000 metrelik filmi izlemiş ve bu filmin Türkiye'nin her tarafında gösterilmesini emretmiştir.³⁸¹

Atatürk'ün büyük bir özveriyle kurmuş olduğu bu çiftlikler; Ankara'da Atatürk Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar Çiftliği; Hatay Dörtöy'deki Portakal Bahçesi ve Karabasamak Çiftliği; Yalova'da Millet ve Baltacı Çiftliği; Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftliği; Tarsus'da Piloğlu Çiftliği'dir. O dönemde arazi çok ucuz ve Türk parası da değerli olduğu için Ankara'daki çiftlik arazileri hariç bütün çiftliklerin arazisi 100 ile 120.000 lira para karşılığında satın alınmıştır.³⁸²

Atatürk ilk olarak Ankara Atatürk Orman Çiftliğini kurmuştu, amacı Anadolu halkını tarımsal kalkınma hamleleri için harekete geçirmektir. Ankara civarında verimsiz bir araziye sahiplerinden veya metruk mallar idaresinden satın almıştır. Daha sonra arazi alıp ve çiftlik kurmak istediği yer Çukurova bölgesi'nde Silifke yakınlarındaki Tekir ve Şövalye Çiftliği;

³⁷⁸ Ortaş, a.g.e. , s.16.

³⁷⁹ "Ankara'da eski ve Yeni Hayat" *Yeni Adana*, (8 Kasım 1934), s.1.

³⁸⁰ BCA, 490.1.0.0./1.3.9. (06.10.1929). Ayrıca, Bkz. "TRT Arşivi Tarihî Ruhu 50.Bölüm" 27 Temmuz, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=V0vjETZDik0>

³⁸¹ "Gazi Hz." *Akşam*, (18 Ağustos 1929).

³⁸² Şanda, a.g.m. , s.208.

Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği; Dört Yol'da Karabasamak Çiftliği ve yakınındaki büyük bir portakal bahçesi olmuştur.

Ayrıca Atatürk döneminde Çukurova'da II. Abdülhamit'ten kalan Çiftlikat-ı Hümayun olarak bilinen Ceyhan Mercimek Harası'nda, Adana Ziraat Mektebi'nde, Adana Enstitüsünde ve Adana Tohum Islah İstasyonu'nda yoğun bir şekilde düzenlemelerde bulunulmuştur.³⁸³

1934 yılında Atatürk Orman Çiftliğinin ikisi Yalova'da; biri Silifke'de; biri Tarsus'ta ikisi Dört Yol'da olmak üzere 6 şubesi vardı. Bu şubelerden Yalova Çiftliklerinde(Baltacı ve Millet) ziraat sanatları ve meyvecilik; Silifke Tekir Çiftliğinde çeltik ve peynir; Tarsus Piloğlu Çiftliğinde pamuk ve çeltik; Dört Yol'daki çiftliklerden birinde, pamuk, çeltik ve hububat; diğer çiftlikte portakal, mandalina muz gibi ürünler yetiştirilmiştir. Merkezdeki çiftlikle beraber mevsimlik işçi hariç ve 1400 tane kalıcı işçi bu çiftliklerde çalışmıştır.

Atatürk Orman Çiftliğinin öne çıkan özelliği öğreticiliğidir. Bu çiftlikte yakın köy çocuklarının yetiştirme, ekme usullerini öğrendiği beş sınıflı bir yatılı mektep, Ziraat Enstitülerine girecek kızlara, 50 yaşına gelmemiş lise mezunu erkek gençlere yönelik Türkiye'de modern çiftçilik usullerini öğreten ve onları Yüksek Öğrenime hazırlayan bir hazırlık sınıfı vardır. Çiftlik fabrikalarında ve çiftlik işlerinde yakın köylerden kendi istekleriyle veya başka vilayetlerden gelen çiftlik işlerini öğrenmesi için gönderilen işçiler çalışmıştır. Bu işçiler her sene her mevsim değişmiştir. Öğrenenler giderken yeni bilgileri öğrenecekler gelmiştir.

Bu hususlara göre çiftlik, satış elemanlarını da kendi yetiştirmiştir. Eğitimine önem verdiği gençleri ticaret mekteplerinde okutmuş veya Ziraat ve Ticaret Mekteplerinden çıkan gençleri çiftlikte bir iki sene her türlü işte çalıştırmıştır. Sonra bu gençleri kendi kurduğu satış işletmelerinin başında görevlendirmiştir. Çiftlikte yetişen gençler çiftlik ürünlerinin satıldığı Ankara'da 3; İstanbul'da 2 mağazayı işletmiştir.

Çiftlikler ilerleyen süreçte mağazalarını Adana, İzmir ve İskenderiye ve Beyrut'a kadar genişletmeyi amaçlamıştır. Çiftlikler birer ticari kurum gibi hareket etmiş ve alıcıyla ürünü direk olarak karşı karşıya getirerek aracıları ortadan kaldırmıştır. Çiftlikler her yıl 10 Aralıkta toplanan uzman memurlarda oluşan bir kongrenin kararlarına göre idare edilmiştir. Bu memurlar önceki yıl çiftlikte yapılan denemelerin verimlerin sonuçlarına göre yeni yılın programını hazırlamıştır. Ayrıca bütçe bilançolarını incelenmiş ve ekim ayında başlayan yeni yılın bütçesi yapılmıştır.³⁸⁴

Atatürk Cumhuriyet'in ilanından itibaren Çukurova'yla yakından ilgilenmiştir. Atatürk, Osmanlı'dan devraldığı Adana, Silifke, Dört Yol, Tarsus, Ceyhan gibi Çukurova'nın önemli vilayetlerini sosyal ve ekonomik olarak kalkındırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle Çukurova'da çiftlik kurma girişimlerinde bulunmuştur. Atatürk, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ivme sağlayacak gücü tarıma dayalı sanayi olarak belirlemiştir. Bazı bölgelerde Atatürk'e yerel

³⁸³ Ortaş, a.g.e. , s.14.

³⁸⁴ Sergide Orman Çiftliği" *Hâkimiyet-i Milliye*," (7 Kasım 1934), s.6.

yöneticiler veya halk girişimiyle köşk ve bağ evleri de bağışlanmıştır.³⁸⁵ Atatürk Orman Çiftliklerinin birden fazla olarak kurulduğu bölge Çukurova olmuştur. Atatürk'ün bölgeye olan ilgisinin nedeni Çukurova'da çiftçiliğin modern yöntemlerden uzak metotlarla yapılması, bölgenin kritik bir üretim sahası ve altyapı sorunları olan bir bölge olmasıdır. Çukurova çiftçisinin yaşadığı en büyük iki sorundan biri bataklıklar, diğeri de yaz kuraklığıyla birlikte yaşanan sulama sorunudur.

Tablo 4.8. Atatürk Orman Çiftlikleri ve Dönümleri.

Çiftlik İsmi	Dekar
Atatürk Orman Çiftliği	102.000
Baltacı Çiftliği	12.000
Dört Yol Çiftliği	17.500
Şövalye ve Tekir Çiftliği	12.000
Tarsus Piloğlu	8.000
Toplam	151.000

Kaynak: Fahri Harmanşah, TİGEM Hatıraları, Ankara, 1.Baskı, Koza Yayıncılık, 2015, s.16.

Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulduğu bölgenin en büyük sorunu kuraklık ve verimsizliktir. Çukurova'da Atatürk Orman Çiftliğine bağlı olan çiftliklerin en büyük sorunu ise bataklık alanı olmaları ve sık sık su baskınları yaşamalarıdır. Çukurova'da çiftliklerin yeri belirlenirken hem stratejik hem de ticaret ağı olan bölgeler seçilmiştir. Çukurova'daki çiftliklerin Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği ile benzer yanları varken farklı yanları da bulunmaktadır. Özellikle bu farklılık yetiştirilen tarım ürünlerinde kendini göstermektedir.

İç Anadolu bölgesindeki Ankara Atatürk Orman Çiftliğinde daha çok ürün seçimi tahlil olmuştur. Çukurova'daki Atatürk Çiftlikleri'nin ise Akdeniz Bölgesi'nde olması, güneşli gün sayısının fazla olması, bataklıkların bulunması ve kışların ılık geçmesi nedeniyle ürün çeşidi farklılaşmıştır. Örneğin portakal, pamuk ve pirinç gibi farklı ürünler yetiştirilmiştir.

Atatürk Dönemi'nde tarım reformuyla birlikte önemli tarım kentlerinde birçok kurum ortaya çıkarılmış ya da Osmanlı Devleti'nden kalan kuruluşlar ihya edilmiştir. Bu kurumların Atatürk Çiftlikleri ile sıkı bir ilişki ağı olduğu tespit edilmiştir. Çukurova bölgesi'nde yer alan Adana Enstitüsü, Adana Tohum Islah İstasyonu ve Adana Ziraat Mektebi, Çukurova Çiftliği(Çukurova Harası) bu ilişki ağlarının en somut örnekleridir.

Bu kurumlar Çukurova'da tarımsal üretimin ve tarım endüstrisinin de gelişmesini sağlamıştır. Çukurova'da tarıma dayalı sanayi kolları ilerleyen süreçte yaygınlaşmıştır. Çiftliklerin kuruluş amaçları şunlardır: Öncelikle toprağı işler hale getirecek makineli tarımın özendirilmesini sağlamak. Temiz ve sağlıklı gıda üretimi sağlamak. Bataklıkların kurutulmasıyla

³⁸⁵ Zafet Çakmak, "Atatürk'ün Çiftlik ve Arazilerini Devlet Hazinesine Bağışlaması" *Atatürk Dergisi*, Erzurum Üniversitesi, Cilt: 5, S.3, (2007), s.165-166.

insanlar için sağlık bir yaşam alanı ortaya çıkarmak; çünkü bataklık bölgelerde sıtma hastalığı sıklıkla görülmüştür. İnsanların sosyalleşebileceği, eğlenebileceği ve dinlenebileceği alanları ortaya çıkarmak. Kurulan çiftliklerde yeni tohum türlerini ve damızlık hayvan ırklarını denemek ve verimi bol olan tohumları ve hayvanları çiftçilere uygun fiyatlarla sunmak. Çiftçiye tarım tekniklerini öğretmek ve bu doğrultuda kurslar açarak halkın bilinçlenmesini sağlamak. Çiftliklerde üretilen ürünleri yine çiftliklerde işlemek. İşlenen ürünleri uygun fiyatlarla halka sunmak. Böylelikle halkta kooperatifçilik duygusunu geliştirmek. İklim şartlarına uygun meyve türleri yetiştirmek. Yerli ve yabancı meyve türlerinin üretimini yapmak ve bu meyvelerin bölge halkı tarafından yetiştirilmesini sağlamak. Yurt genelinde ağaçlandırmaya özendirmek ve bilimsel yöntemler doğrultusunda ağaçlandırma yaparak ormanlar oluşturmak.³⁸⁶

Özetle Çukurova bölgesi'nde yer alan çiftliklerin genellikle tercih edildiği yerler deniz kenarına yakınlıkları ile dikkat çekmiştir. Aynı zamanda bu çiftlikler dekar olarak Ankara Atatürk Orman Çiftliğinden az olsa da Çukurova'nın her noktasında parçalı bir şekilde bulunmaları dönemin iletişim koşulları düşünüldüğünde, bölge özelinde ayrı bir öneme sahiptir. Yani burada üstünde durulması gereken en önemli nokta arazilerin genişliği değildir; üstlendiği vizyon ve misyondur. Kısaca Atatürk, Çukurova çevresindeki stratejik tarım sahalarının nasıl kullanılabileceğinin örneğini çiftçiye bizzat göstermek istemiştir. Özellikle çiftliklerini limanlarla ve demiryollarıyla bağlantısı olan Çukurova'nın önemli tarımsal potansiyeli olan kaza veya vilayetlerin çevresine kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin lideri Atatürk tarafından Çukurova adeta mercek altına alınmıştır. Çukurova çiftçiliği ilerleme yolunda ilk hızını 1923'te almıştır. 1923-1933 yılları arasında Çukurova çiftçiliği modern makineleri, tohum ıslahı ziraat tekniklerini öğrenmiştir.³⁸⁷ Aşar kaldırılmış kooperatifler kurulmuştur.³⁸⁸ 1935 yılında 14 milyon nüfuslu Türk milletinin %80'inden fazlası ziraatla geçimini sağlamıştır.³⁸⁹

4.2.1. Tarsus (Piloğlu) Çiftliğinin Kurulması

Atatürk, çiftçilik ve kooperatif örgütlenmesinin ilk pilot uygulamasını yapmak üzere 1925 yılında Ankara'da Atatürk Orman Çiftliğini kurmuştur. Atatürk Orman Çiftliği uygulamasının çok başarılı olmasının ardından tarımın geliştirilmesine elverişli bölgelerde uygun çiftlik yerleri aramaya başlamıştır. Atatürk o günlerde, Ankara Orman Çiftliğinden ayrı olarak güneyde de bir örnek çiftlik kurmak istemiştir. Bunun için su kaynakları bakımından çok zengin olan Tarsus'u düşünmüştür.

³⁸⁶ H. Çağatay Keskinok, "Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri İçin Öneriler", *Mimarlık Dergisi*, S.292, (2000), s.43.

³⁸⁷ "Saltanatın Bir Esir Gibi Çalıştırdığı", *Türk Sözü*, (29 Ekim 1933), s.6-8.

³⁸⁸ Ali Süreyya, "Cumhuriyetten Önce Köy Cumhuriyetten Sonra Köy", *Türk Sözü*, (12 Temmuz 1934), s.2.

³⁸⁹ "Türkiyede Merkantilizm", *Türk Sözü*, (17 Kasım 1935), s.3.

Atatürk, Tarsus'ta çiftlik kurmaya Ocak 1925'te başlayan Adana ve Mersin gezisi sırasında karar vermiştir. Bu gezi sırasında Atatürk eşi Latife Hanımla birlikte portakal dallarından yapılan zafer taklarının altından geçmiştir.³⁹⁰ Yer bulma konusunda kendisine yardımcı olması için sevdiği ve güvendiği, gelecek vaat eden genç bir yetenek olarak gördüğü, II. TBMM'ye Mersin Milletvekili olarak girmesini sağladığı Tarsuslu M. Niyazi Ramazanoğlu'ndan ricada bulunmuştur. Ramazanoğlu tarafından kendisine önerilen çiftlik yerini incelemek üzere 20 Ocak 1925'te Tarsus'a gelmiştir.

Bu inceleme sırasında Atatürk'e 2.Ordu Müfettişi Fahrettin Altay, Bayındırlık Bakanı Fevzi Pirinçzade, Mersin Milletvekili Niyazi Ramazanoğlu, bazı milletvekilleri ve yaverler de eşlik etmiştir. Arazide yapılan gezinti sırasında verilen molanın ardından Niyazi Ramazanoğlu, Atatürk'e Berdan Irmağı kenarında yer alan bir araziyi göstermiştir. Atatürk, Ramazanoğlu'nun gösterdiği Tarsus Çayı'nın taşkın alanı içerisindeki hazine arazisini şaşkınlıkla izlemiştir.³⁹¹ O günlerde sürekli sel felaketleriyle karşılaşan bölgede, tehditte uzak bir başka araziye görünce, neden burası değil de taşkın alanı diye sormuştur?

Heyette yer alan eski Tarım Bakanlarından Ziya Apaydın Bey kulağına sorunun cevabını fısıldamıştır. Düşünülen arazi kısa zaman önce Niyazi Ramazanoğlu tarafından satın alınmıştır. Zaten daha önce kendisine, servet düşkünlüğü, çeşitli kurnazlıklarla hazine arazilerini mülkiyetine geçirmesi, çiftliğindeki işçilerine ve yöredeki köylülere eziyet etmesi gibi nedenlerle sürekli olarak şikâyet edilen Niyazi Ramazanoğlu için Atatürk:*"Artık, bu kadarı da çok fazla oluyor"* diyerek kızgınlığını belirtmiş ve bu geziyi yarıda keserek buradan Silifke'ye geçmiştir.

Bataklık olan³⁹² araziye Atatürk; 1926 yılında, Osmanlı Devleti döneminde Piloğlu Rupil adına kayıtlı iken 1915 Ermeni Tehciri olayları nedeniyle Maliye Hazinesine intikal etmiş olan, Tarsus'un Yaramış Köyünden başlayarak Seyhan Nehri'nin Tarsus'a bakan kıyısı boyunca uzanan 8 bin dönümlük Piloğlu Çiftliğini Tarsus Mal Müdürlüğünden satın almıştır. Bu satın almanın bedeli olarak ödenmek üzere Tarsus'taki Piloğlu Çiftliğinde Müdür olarak görevlendirdiği Muhtar isimli şahsa, Atatürk'ün İş Bankasındaki 2 no.lu hesabından ilki 31 Mayıs 1925'te 2.000 TL olmak üzere, 24 Mart 1926 tarihine kadar on bir seferde toplam 20.565.88 TL gönderilmiştir.³⁹³

Tarsus Piloğlu Çiftliğindeki arazilerin bir kısmı kış aylarında Seyhan Nehri'nde meydana gelen taşkınlardan olumsuz etkilenmekteydi. Bu durumun engellenmesi ve mahsulün korunması amacıyla 1925 yılında Giresun (Karahisar-ı Şarki) Mebusu başkanlığında meclise bir önerge

³⁹⁰ Yaşar Semiz, "Atatürk Çiftlikleri ve Bunların Hazineye Devri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.9, (2009), s.166.

³⁹¹ Esra Tümay, "Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün Akdeniz Bölgesi Gezileri", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.46.

³⁹² Milli Ekonominin Temeli Ziraattır, Ankara, DZİK Neşriyatından, 1939, s.30

³⁹³ Celal Tezel, "Tarsus Piloğlu Çiftliği" 11 Mayıs, 2021, <https://www.tarsusakdeniz.com/haber-celal-tezel-yazdi-ataturkun-tarsustaki-piloglu-ciftligi/46135> (Bkz.Ek-57-58).

verilmiştir.³⁹⁴ Bu önergede Tarsus kazasının güneyinde bulunan bataklığın kurutulması istenmiştir. Ayrıca Tarsus'taki tarlaları Seyhan Nehri'nde yaşanan taşkınlardan korumak amacıyla bir de set yapılması talep edilmiştir. Bu önerge doğrultusunda 1927 yılında seddin inşa edilmesi için bir sözleşme imzalanmıştır.³⁹⁵ Bu tedbirlerle çiftlik arazisi ve bölge halkı taşkınlardan korunmaya çalışılmıştır. ³⁹⁶

Çiftlikte yetiştirilen pamuğun Tarsus'ta işlenmesi amacıyla yatırımcılara arazi verilmesi gibi bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Sağlanan bu kolaylıklar neticesinde Tarsus'ta bazı sanayi tesisleri inşa edilmiştir. Örneğin 1931 yılında Tarsus'ta, Teşvik-i Sanayi Kanunu çerçevesinde Dudu ve Meyal hanımlar 4,5 dönüm arazi üzerine pamuk ve çırçır fabrikası tesis etmek istemiştir. Bu doğrultuda arazi talebinde bulunmuşlar, bu talepleri 18 Mart 1931 tarihinde Atatürk'ün onayı ile kabul edilmiştir.³⁹⁷

Özellikle bataklık alanların neden olduğu sıtma hastalığı ve diğer sağlıksız çevre koşulları nedeniyle insan ömrü bu bölgede 40'ı bile bulamamıştır. Atatürk; diğer çiftliklerinde de uyguladığı modern tarım tekniklerini burada da uygulayarak bataklık alanları kurutulmasını sağlamış, köylüye örnek olmuştur. Aynı zamanda sağlıklı çevre koşulları yaratarak insanların daha iyi bir şekilde yaşayabileceğini ve geçimini sağlayabileceğini göstermiştir.

4.2.2. Silifke Tekir Gazi Çiftliği

Tekir Çiftliği* Susanoğlu Plajı ile Taşucu sahil bandı üzerinde ve iki liman bölgesi arasındadır. Deniz tarafı kum ile çevrilidir. Kuzeyde Olukbaşı bulunmakta ve arazi, Toros'lara doğru yükselmektedir. Çiftliğin deniz yönü kum tepeleriyle örtülmüştür.³⁹⁸ Atatürk Tarsus'ta bulunan Piloğlu Çiftliğinden sonra çiftlik kurmak için yer olarak yine Çukurova'nın kenti olan Silifke'yi seçmiştir. Mersin Ziraat Odası yöneticileri tarafından 25 Ocak 1925 Pazar günü bir portakal bahçesine davet edilen Atatürk, Mersin'deki narenciye bahçeleri hakkında, yanındaki kişilerden bilgi almıştır. Bahçeden ayrılırken narenciye tarımına önem vermek gerektiğini belirtmiştir. Ertesi gün, yani 26 Ocak 1925'te, çiftçilerin traktör ve diğer tarım aletleriyle yaptığı geçit törenini izlemiştir.³⁹⁹ Atatürk bir Mersin seyahatinde çevresindekilere bir süre tarıma ilgili konuşurken çevresindekilerle aralarında şu konuşma geçer:

³⁹⁴ BCA, 30.10.0.0./7.41.5.(01.02.1925).

³⁹⁵ BCA,30.18.1.1./25.50.17.(01.09.1927).

³⁹⁶ Şanda, a.g.m. , s.208.

³⁹⁷ BCA, 30.18.1.2./18.19.5.(18.03.1931).

*Tekir çiftliği kurulduğu bölge ve kroki dönüm bilgisi için (Bkz.Ek-59-60).

³⁹⁸ İzzet Aslan, Atatürk Silifke'de, Ankara, Töyko Matbaası, 1.Baskı, , 1969, s.97-99.

³⁹⁹ Tümay, a.g.t, s.48.

Ben bir çiftlik almak istiyorum ve bu çiftlikte Türk milletine örnek çiftçiliğin ne olduğunu göstermek istiyorum, var mı böyle bir yer? Yaşlı insanlardan bu işten anlayan bazı kişiler hep birden “Var paşam, Silifke civarında bir çiftlik var, toprağı çok verimli, orada çiftçiliğin her branşı yapılabilir. Vergi borcu dolayısı ile Hazine tarafından satılmaktadır. Burayı alırsanız bizde çok memnun oluruz” dediler.⁴⁰⁰

Zekai Bey*, Silifke’de Rum Bodasaki’ye ait olan 16.000 dönümlük çiftliğin 1923 mübadelesinden sonra hazineye katıldığı bilgisini Atatürk’e vermiştir. Bu bilgi üzerine çiftliği görmek için Atatürk önce Mersin’e, sonra da Silifke’ye gelmeye karar vermiştir.⁴⁰¹ 1880 senesine kadar geniş bataklık olan çiftlik arazisi önceden Abidin Paşa tarafından bataklığı kurutmak suretiyle alınmıştır. Daha sonra çiftlik Rum asıllı Bodasaki’ye geçmiş ve hazineye kalmıştır. Bu çiftliği Atatürk’e Tarım Bakanı Zekai Bey (Apaydın) tavsiye etmiştir. 1923 öncesi Silifke Valisi olan Zekai Bey, görevi gereği çiftliğin durumunu iyi bilmektedir.⁴⁰² Davet üzerine Atatürk Silifke’ye 27 Ocak 1925 günü yola çıkmıştır.

Yolda birçok yerde mola veren Mustafa Kemal otomobilinden inerek köylülerle görüşmüş ve onların dertlerini dinlemiştir. Lamas (Limonlu)’da öğle yemeği yenmiş, akşama doğru dörtte Silifke’ye ulaşmıştır. İkinci Ordu Müfettişi Fahrettin Altay Paşa ile devrin Bayındırlık Bakanı Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey ve ayrıca Rize Mebusu Ahmet Kutsi Beylerle birlikte gelmiştir. Bu gelişinde en büyük çabayı Sadık Taşucu göstermiştir. Atatürk Silifke’ye ilk olarak 1925 yılında 27 Ocak Salı günü gelmiş ve Silifke’de halkın sevgisi ile karşılanmıştır. Atatürk o akşam Hacı Hulusi’nin evinde kalmıştır. Şimdi bu ev “Atatürk Kültür Evi” olarak hizmettedir. 29 Ocak 1925’te satın alınmak istenen çiftliği görmek üzere Tekir köyüne gidilmiştir.

Atatürk’ün önem verdiği bir nokta vardır. Çiftlik hazine malı yani milletin malı olduğu için usulsüz elde etti denmemelidir. Satış günü yeniden ilan edilmiş, alıcıların ihaleye ciddiyetle katılmaları istenmiştir. Sadık Bey, Atatürk adına ihaleyi kazanmıştır. Çiftlik arazisi açık arttırma sonucunda satın alınarak geçici olarak Sadık Bey’e emanet edilmiştir. Atatürk çiftliği beğenince, 12.607 dönüm olan bu arazi 36 bin liraya alınmıştır. Silifke Tapu Muhafızlığının, 8 Temmuz 1925 günü ve 4-5-6 nolarına Türkiye Reisi Cumhuriyet Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri adı altında kayıtlıdır. Tapu defterinde Atatürk’ün pek az yerde rastlanan kalpaklı bir fotoğrafı yapışiktir. Çiftlikte o tarihte herhangi bir bina veya tesisat yoktur ve çiftlik bakımsız bir vaziyettedir.

⁴⁰⁰ Nazmi Kal, “Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri, 100.Ekonomik Forum”, TOBB Yayınları, Ankara, (2016), s.103.

* Zekai Bey yurdumuzu vilayetlere, kaza ve nahiyelere ayıran kanunun 1923 yılında kabulüne kadar Silifke Mutasarrıflığı yapmıştır.1924 yılının Bakanlar Kurulunda Ziraat Vekili olmuştur. Aslan, a.g.e. s.63.

⁴⁰¹ Eyce, a.g.e. , s.52.

⁴⁰² Aslan İ. , a.g.e. , s.80.

*Atatürk tarafından Sadık Bey’e verilen vekâlet (Bkz.Ek-61).

Çiftliğin Atatürk tarafından satın alınacağı duyulunca bazı kesimler mademki çiftlik hazine malı topraksız köylüye dağıtılması gerektiği şeklinde eleştirmiştir.⁴⁰³ Bazı kesimler ise Atatürk'ün çiftliği alması, hem bölge hem de Silifke için büyük menfaatler sağlayacağı fikrindedir. Atatürk'ün esas amacı Akdeniz'in sapa kısmında tıpkı Ankara'daki gibi imkânsızlıkları imkân yapmanın yolunu çiftçilere göstererek örnek olmaktır.⁴⁰⁴ Arazi alındıktan sonra bayındır ve modern hale getirilmesi için çalışmalar başlamıştır. Daha önce örnek olsun diye kurulan Atatürk Orman Çiftliği'nin bir benzeri olacaktır.⁴⁰⁵ Ankara Ziraat Okulu öğrencileri ve Tarım Bakanlığı personeli Atatürk'ün bu girişimiyle yakından ilgilenmiştir.⁴⁰⁶ Hızlı bir şekilde o bölgede bulunmayan, damı kiremit örtülü binalar yapılmıştır.

Fahri Kutluay* bir dönem çiftliğin muhasebe müdürlüğünü yapmıştır. Sırrı Türkmen* 1925 Mayıs ayında tarım ürünleri araçları uzmanlığı görevine getirilmiştir. Kendisi Ankara Ziraat Okulu'nda öğretmen iken, aynı okulun sonradan Tarım Bakanı olan müdürü Tahsin Çoşkun tarafından Atatürk'e tavsiye edilmesi üzerine göreve başlamıştır. O günlerde, çiftliğin idari işlerine bakması üzerine Nazım Bey adında ikinci yetkili atanmıştır. Nazım Bey, Atatürk'ün Genel Sekreteri Sayın Tefik Bıyıklıoğlu'nun sütkardeşidir. Nazım Bey* çiftliğin ilk müdürü olmuştur. Böylece çiftlik işleri ile ilgili genel sekreter aracılığıyla Sadık Beyle yürütülen bağlantı zayıflamış resmi makamlarca işler yürütülmüştür.⁴⁰⁷

Tablo 4.9. Çiftlik Arazisinin Kullanım Alanlarını Göstermektedir.

Bölümler	Dekar	M.m.2
Ziraate uygun	7150	037
Sahil Kumluğu	1145	417
Bataklık ve Sığır Merası	1272	815
Kumluk Arazi	193	750
Kayalık	130	750
Göl ve Kanallar	229	750
Toplam	1022	762

Kaynak: Nebat Göksel, Silifke Monografyası, s.25.

⁴⁰³ Aslan İ. , a.g.e. , s.80-81.

⁴⁰⁴ Aslan İ. , a.g.e. , 103-104.

⁴⁰⁵ "Gazi Çiftliği'nin Hikâyesi" 9 Ağustos, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=nCA7ADyOvMk>

⁴⁰⁶ Aslan İ. , a.g.e. , s.63.

* Fahri Kutluay için Bkz.(Ek-65).

* Sırrı Türkmen Rusya'da getirilen cins koyun (Bkz.Ek 64).

* Nazım Kale için (Bkz.Ek-66).

⁴⁰⁷ Aslan İ. , a.g.e. , s.86-87.

İkinci gelişinde Atatürk, 12 Mayıs 1926 tarihinde Ertuğrul Yatı ile saat 20.30'da Taşucu iskelesine gelmiştir. Geceyi Sadık Taşucu'nun evinde geçirdikten sonra Silifke civarında gezintiler yapmıştır. 13 Mayıs 1926'da Nunume çiftliklerinde yeni ziraat makineleriyle hasat yapılışını takip eden Atatürk, akşama kadar tarla işleriyle ilgilenmiştir. İncelemelerini tamamlamak için birkaç gün çiftlikte kalmıştır. Çiftlik işlerinde çalışan yabancı uzmanlar aracılığıyla halk, Avrupa giyiniş tarzını da görmüştür. Atatürk de bu ziyaretinde kalpaklı değil şapka takmış, son derece modern bir görünümdeydi.⁴⁰⁸ Bu gelişinde üçüncü ve dördüncü gecelerini çiftliğinde geçirmiştir. İki günü Taşucu'nda, iki gece üç günü de çiftlikte olmak üzere dört gece 5 gün geçirmiştir.⁴⁰⁹

Çiftlikte kaldığı ikinci günün ikindi üzeri herkes dağılmış Atatürk çiftliğiyle başbaşa kalmıştır. Aylardan mayıs hasat zamanıdır. Arpalar derilmiş, buğdaylarda derilmek üzeredir. Bir yanda harman makinelerinin gürültüsü öte yanda traktör, atlar, arabalar, ördekle, tavuklar... Çiftlik bir âlemdir. Atatürk'ün keyfi sonsuzdu ve halkla toprakla kaynamış bir Mustafa Kemal vardı. Elinde bastonuyla kendine özgü hareketleriyle emirler vermiştir.⁴¹⁰

Atatürk, Anadolu halkının şikâyetlerinden haberdar olmak için yanındaki heyetle 1931 yılında üç aydan fazla süren ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan çok kapsamlı bir bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezinin sonunda Silifke'ye uğrayan Atatürk, yanındaki heyetle* birlikte üçüncü kez Silifke'yi ziyaret etmiştir.⁴¹¹ Bu heyetteki müfettişler, bu gezi esnasında herhangi bir işte suçlu buldukları kişiler için anında soruşturma başlatmıştır. Silifke'deki resmi ziyaretlerden sonra heyetle çiftliğe gitmek için yola çıkmıştır. Çiftlik yolu tamir edilmekte olduğundan bataklıklar içinde otomobillerle ilerlemek imkân olmamıştır.

Çiftlikte herkesin konaklayabileceği yer olmadığından heyettekiler bir an önce dönmeyi düşünmüştür. Atatürk heyete güven ve neşe havası vererek "İncelemelerimiz bitmeden dönmeyiz, sizler de buraları tanıyın," demiştir.⁴¹² Atatürk Ankara'ya döndükten sonra çiftlik için Almanya'dan getirilen paletli traktörlerden birini elektirik temin etmesi için Silifke Belediyesine hediye etmiştir. Dönemin Valisi Tevfik Sırrı Bey'in desteğiyle 1932 yılının Cumhuriyet Bayramı'nda Silifke vilayetinin sokakları ışıklandırılmıştır.⁴¹³

⁴⁰⁸ Aslan İ. , a.g.e. , s.92-94. (Bkz.Ek-62).

⁴⁰⁹ Aslan İ. , a.g.e. , s.97.

⁴¹⁰ Aslan İ. , a.g.e. , s.102.

* Afet İnan, Ordu Müfettişi Fahrettin Altay Paşa, Başyaver Rüsuhi Bey, Özel Kalem Müdürleri Tevfik Bıyıklıoğlu ve Hasan Rıza Soyak, Muhafız Alay Kumandanı İsmail Hakkı Tekce Paşa, C.H.P Genel Sekreteri Recep Peker, Milli Eğitim Bakanlarından Vasıf Çınar ve Dr.Reşit Galip, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden Hasan Ali Yücel, Adalet Bakanlığında Ferit Bey, İç İşleri Bakanlığında Necati Bey, İktisattan Şefik Bey, Maliyeden Nedim Bey, Sağlık Bakanlığında Dr. Hüsamettin Bey.

Aslan İ. , a.g.e. s.117.

⁴¹¹ Aslan İ. , a.g.e. , s.117.

⁴¹² Aslan İ. , a.g.e. , s.138.

⁴¹³ Aslan İ. , a.g.e. , s.168.

Atatürk, Ege Vapuru ile Taşucu'na geldikten sonra 20 Şubat 1935 tarihinde dördünce kez Silifke'ye gelmiştir. Silifke'de bulunan Tekir Çiftliğini ziyaret etmiş ve burada bir müddet kalmıştır.⁴¹⁴1935 yılının Mart ayında yağın yağmur sularından dolayı Göksu çayı taşmış, Silifke'deki Tekir Çiftliği ve çevre köylerde ciddi zararlara sebep olmuştur. Taşkından dolayı Tekir Çiftliğinde 10 hektar arpa, 30 hektar buğday, 5 hektar bakla ve 10 hektar yulaf su altında kalmıştır.⁴¹⁵

Ekim Faaliyetleri: 1925-1926 yılları arasında ziraate uygun olan topraklar traktörlerle sürülmüştür. Buğday, Arpa, Bakla, Nohut, Susam, Pamuk gibi ürünler ekilmiştir. Ayrıca daha önceden çiftlikte kurulan 2.sınıf bir rasat (meteoroloji) istasyonu için memurlar görevlendirilmiştir. Çünkü ekim faaliyetleri için bölge ikliminin ve hava durumunun tespit edilmesi kritik bir öneme sahiptir.⁴¹⁶

Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin kuruluşunda Atatürk'ün yanında çalışan ve Kurtuluş Balıkçılık Kooperatifini kuran, şoförlüğünü yapan Sadık Kutlu anılarını paylaşmıştır:

Atatürk neden Silifke Tekir Çiftliğini tercih etti, bir bilginiz var mı?

Atatürk buraya ilk geldiği zaman Tekir Çiftliği denilen yer bataklıktı, yol taa dağın dibinden geçiyordu. Hatta çiftliğe giderken at arabası ile geçti, karşıya, biz geçemedik. Buraya o zaman Hanomaglar, aletler v.s. getirildi. Atatürk ilk çeltikçiliği burada yaptırdı. Bataklıkları kurutturdu, büyük bir ambar inşa ettirdi. Nazım Bey ile Sırrı Bey vardı o zaman. Atatürk'ün Ziraat Müdürü ve Çiftlik Müdürü olan kimseler. Burada elde edilen pirinci, bundan yarım asır evvel ihraç ettiriyordu. Atatürk çiftliğe kaç defa geldi? Üç defa geldi. Bir takım toprak, ağaları varmış, bu çiftliği kendi aralarında paylaşacaklarmış. Atatürk bir Milletvekilini araya sokmuş, o araziyi kendi adına satın almış.⁴¹⁷

1930 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. 1931-1937 yılları arasında devam eden iktisadi buhran esnasında piyasaya göre bütçe ayrılarak tarla ziraatı azaltılmış, bazıları ise tamamen kaldırılmış, yerlerine başak ürünler ekilmiştir. 1931'den beri çiftliğin en önemli ürünü çeltiktir. Silifke Çiftliği, Ankara'daki Gazi Çiftliğinden sonra en geniş araziye sahip olup buradaki üretimde pirinç ve pamuk tarımı öne çıkmıştır. Yurtdışından kaliteli tohumlar getirilmiş, uzun elyafli pamuk elde edilmiştir. Ayrıca çiftlikte jüt, rami ve keten gibi lifli ürünlerin tarımı da denenmiştir.⁴¹⁸

Hayvancılık Faaliyetleri: Köylülere düşük fiyattan hayvanlar satarak köylünün elindeki hayvanların ıslahını gerçekleştirmek. Ayrıca çiftliğin gelirini artırmak amacı ile 1930 senesinde sığırcılık, 1931 senesinde de koyunculuk şubesi açılmıştır.

⁴¹⁴ BCA, 30.10.0.0. / 2.11.29. (20.02.1935).

⁴¹⁵ BCA, 30.10.0.0. / 118.822.2. (12.03.1935).

⁴¹⁶ BCA, 30.18.1.2. /25.8.20. (31.01.1932). (Bkz- 63).

⁴¹⁷ Akbaş, a.g.e. , s.81-86. (Bkz. Ek-50) Ayrıca, Bkz.“Atatürk'ün Şoförü Sadık Kutlu Atatürk'ü Öyle Güzel Anlattı ki” 27 Haziran, 2021, https://www.youtube.com/watch?v=2_QMICPDDkw

⁴¹⁸ İbrahim Bozkurt, “Atatürk'ün Mersin Ziyaretleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt.16, S.61, (2017), s.96.

Sığırcılık Şubesi: Silifke çiftliğine sığırcılık şubesi 1929'da Suriye'nin Halep şehrinden satın alınan inek ve boğalarla ve 1930 senesinde Gaziantep ve Kilis şehirlerinden 35 baş Halep kırmızısı inekle*, Halep'ten 3 baş saf kan boğa alınarak kurulmuştur. Meraların mükemmelliği ve bakım sayesinde sığırcılık büyük bir başarı göstermiştir. Bundaki ana amaç bu sığırların köylüye düşük fiyatla verilerek köy sığırlarını ıslah etmektir. 10 sene içinde Silifke ve Mersin köylerine 250 başa yakın sığır verilmiş ve Silifke sığırcılığında büyük bir başarı görülmüştür.

419

Resim 14. Silifke Gazi Çiftliği.

Koyunculuk Şubesi: 1930 yılında Rus hükümetinin Atatürk'e hediye ettiği Karagül ırkı koç ve kuzularla kurulmuştur. Rusların yolladıkları Karagül koyunları(Astragan) denilen kürklerin yapıldığı cinstendir. Atatürk'ün pek memnun kaldıkları bu hediye koyunlar, Silifke çiftliğinde büyük bir dikkatle üretilmiştir. Elde edilen deriler; Astragan kürk yapılmak üzere Ankara çiftliğine monte edilmiş olan Alman makine ve ustaları yetenekleriyle terbiye edilerek piyasaya verilmiş, büyük kazanç sağlamıştır.⁴²⁰ Daha sonra Silifke ve Mersin'nin koyuncu aşiretlerinden 500 baş siyah karaman koyunu temin edilmiştir. Gerek çiftlik ve gerekse yayla meralarının mükemmeliyeti ve bilgili bakım sayesinde iyileşmiştir.1930 senesinde 500 mevcutlu bir sürü Tarsus Devlet Çiftliğine, 1941 senesinde 500 adet bir sürü de Dört Yol çiftliğine verilerek o çiftliklerde bir koyunculuk şubesi kurulmasına destek verilmiştir. 500 adet bir sürüde Hatay Devlet çiftliğine verilmiştir 1938 senesine kadar koyun ve kuzu mevcudu 3000 başa

* Halep kırmızı inek için (Bkz. Ek-66).

⁴¹⁹ "Silifke Gazi Çiftliği" 19 Haziran, 2021,

<https://www.facebook.com/photo?fbid=3233142643373707&set=a.3232953276725977> (Bkz.Ek-51).

⁴²⁰ Aslan İ. , a.g.e. s.144.

yükselmiştir.⁴²¹ Bu veriler bize çiftliklerin birbirleriyle bilgi paylaşımında olduklarını ve birbirlerine hayvan transferleri yaptıklarını göstermektedir.

Ağaçlandırma Faaliyetleri: Çiftliği güzelleştirmek ve meyve yetiştirmek amacıyla fidanlar dikilmiş; ancak şiddetli rüzgâr bu fidanları tahrip etmiştir. Bölge iklimine uygun Okaliptus, Kazarino dut ve tesbih ağaçları yetiştirilmiştir.⁴²²

Çiftlikte damızlık atlar, inekler, koyunlar ve kümes hayvanları için gereken tesislerin yapılmıştır. Üç beş aylık hummalı çalışmalar sonucundan hangarlar, ahırlar, depolar, ovanın yüzünde göz kamaştıran bir manzara teşkil etmiştir.* Kanallar açılmış, çeşitli ağaçların nizamlı duruşları ise burada bizzat ders alınacak şeylerin yapıldığını kanıtlamıştır. Diğer yandan bu kadar geniş bu kadar çeşitli faaliyetlere gereken iş gücü çoğunlukla Silifke, Gülnar, Anamur ve Mut gibi civar şehirlerden temin edilmiştir. Günlerini boş geçiren köylüler iş sahibi olmuş ve bölge genelinde sosyal hayatta bir değişim yaşanmıştır. Ayrıca damızlık hayvanlar, kaliteli tohumlar ve fenni bilgiler öğrenmek isteyenlere bilgiler verilmeye başlanması, Atatürk buranın halkı gözünde gittikçe büyümüştür. Almanya'dan çiftliğin ihtiyacı olan bir takım büyük makineler getirilmiştir*. Traktör, biçerdöver ve tesviye makineleri gibi araçların vapurdan sahile çıkarılması amacıyla Taşucu'na yeterli bir iskele yapılmış kuvvetli vinçler konmuştur.1950 senesine kadar bu iskele hizmet vermiştir.⁴²³

İzzet Aslan çiftlikle ilgili bilgiler alabilmek için kitabında Nazım Bey'e ulaşamadığını belirtmiştir. Bunun üzerine Sırrı Bey'den bilgi alma yoluna gitmiştir. Sırrı Bey mektupla verdikleri bilgide 1925'ten 1938 senesine kadar çiftlikte görevine devam ettiğini ve Silifke'de yaşadığını belirtmiştir. Mektupta şunları yazmıştır:

Silifke çiftliği alındığı zaman, bina ve tesisat namına hiçbir şey mevcut değildi. Yalnız basit bir toprak dam ile birkaç tane yıkılmış kerpiç çiftçi evleri harabesi ve bu enkazlar civarında iki çınar, üç beş dut ağacı vardı. 12607 dönümlük bu geniz arazinin ancak yarısı ekime müsait diğer yarısı, Göksu ırmağının sel baskınları altında idi. Atatürk 1926 da çiftliğe geldiğinde, önce bu durumla ilgilendi. Göksu tarafına büyük bir kanal açılmasını emretti. Pek çok masrafa sebep olan inşaat hemen yapılarak arazilerin tümü ekilir hale getirildi. Reisicumhur Hazretleri kurmuş oldukları çiftliklerden maddi kazançtan ziyade muhitine fayda sağlayarak elde edeceği manevi zevke önem verir, bizlere de daima aynı yolda yürümemizi tenbih ederdi. Mesela Kıbrıs adasında erken yetişen o yüzden de(Süne-Kınacık) denen hastalığa tutulmıyan bir cins buğday getirmiş, çiftlikte üreterek tüm Silifke rençberlerine dağıtmıştır. Gene, Kıbrıs ve Sakız adasından, turfanda yetişen türde çok miktarda Bakla tohumu satın almış, büyük bir dikkatle üretilen bu bakla çeşidi memleketin dört yanına sevk edilmiştir. Hele Çeltik üzerinde elde edilen başarı son derece önemli idi. İtalya'dan, Irak'tan, İran'dan getirilen tohumlar arasında en uygunu İtalya'dan gelen çeltikler idi. Şu anda Çukurova'nın hemen her yanında ekilen çeltik tohumları, Silifke çiftliğinden türemedir. Ayrıca, çiftliğin ana kanalları üzerinde 6 adet beton köprü, 1 Karakol binası, büyük bir İlkokul, çiftlik müdürlük binası, lojman, iki memur evi, makine hangarları, tamirhane, bir akaryakıt deposu, fırın, mutfak, yemekhane, ve iki anbar ile Susunoğlu koyunda büyük bir ihracat anbarı yapılmıştır. Avşar köyü yakınında geniş bir okaliptüs numune orman meydana getirilmiş, Toros dağları üzerinde bulunan

⁴²¹ Nebat Göksel, "Silifke Monografyası", Edebiyat Fakültesi Coğrafya Zümresi, 1942-1943, s.25-26.

⁴²² Göksel, a.g.e. , s.26.

* Silifke Tekir Çiftliği hangarları, ahırları, depoları, karakol binası ve tarım okulunun görünümü için (Bkz.Ek-67-68-69-70-71-72-73-74).

* Almanların Silifke Çiftliğine hediye ettiği traktörle Atatürk (Bkz.Ek-77).

⁴²³ Aslan İ. , a.g.e. , s.82-83.

Düden yaylasında, ise dağ köylerinin yararına modern bir mandıra kurulmuştu. Bunların hepsi sonradan, halka dağıtılmış, milletin malı olmuştur.⁴²⁴

1933 senesinde Ziraat mektebinde kursa devam eden Adana, İçel, Gaziantep ilk ortaöğretim müfettişleriyle köy muallimleri Atatürk çiftliklerinde incelemede bulunmak için Silifke'ye gelmiştir.⁴²⁵ Vilayet Ziraat Müdürü Avni Bey 1932'de Silifke'ye gelmiş ve Silifke Gazi çiftliğinde, Lamas ve Alata*'da ziraat vaziyeti ile narenciye ve muz bahçelerinde inceleme yapmıştır.⁴²⁶

Özetle Atatürk; Ankara'dan yolladığı bilirkişilerin raporlarına istinaden derhal çiftlikteki işlerin aksamadan yerine getirilmesi, çiftliğin biran önce düzene kavuşturulması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Çiftliğin modern araçlara, personele, hayvanlara ve tohumlara olan ihtiyacı intizamı bir şekilde yerine getirilmiştir. İki katlı, düzgünce çiftlik evi yapılmıştır.

O gün için taştan yapılmış, damı kiremit örtülü, tek odalı bir binaya rastlamak mümkün değildi. Uzun süredir insan eli değmeden çoraklaşan araziler artık sürülmekte, kına gibi bir hal almaktaydı. En teknolojik araçları bu çiftlikte görebilmek mümkündü. Çiftliğin ana kanalları üzerinde 6 adet beton köprü, 1 karakol binası, büyük bir ilkokul, çiftlik müdürlük lojmanı, iki memur evi, makine hangarları, tamirhane, akaryakıt deposu, fırın, mutfak, yemekhane, iki ambar ve Susanoğlu Koyu'nda büyük bir ihracat ambarı yapılmıştı..

4.2.3. Şövalye Çiftliği

Şövalye Çiftliğine ait ayrıntılı bilgilere T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı taramalarında ulaşılamamıştır. Fakat yapılan okumalar, saha araştırmaları, görüşmeler ve değerlendirmeler sayesinde birçok bilgiye ulaşılmıştır. Öncelikle bu çiftliğin keşfine ışık tutan Veli oğlu Kıbrıslı Hüseyin Bey'in (35 numaralı ortağın) anlattıkları:

Atatürk, aşağı yukarı 3-4 sene önce gelmişti. O zamanlar yol yoktu, bir ufak çığıraktan gitti. Karasu derler oraya yakın ağaç altında bir su vardı. Buradan yanındaki arkadaşlarıyla karşıya geçtiler. Şimdiki binanın önüne varınca, içeri girip gezdiler. Oradan geriye döndüler, yine aynı yoldan geldiler. Yolda geçtikleri yerde ufak bir dut ağacı vardı. Biz onun ismine "Çakal Kızı" derdik. Rahmetlik, Atatürk dut ağacını eğdi, bir tanesini ağzına attı. Bu şifadır dedi, bindi gitti. Sonra bu çiftlik kuruldu, imar edilmeye başlandı. Koyun, camız ve damızlık sığırlar beslendi, ahırlar yapıldı. Denize yakındı. Öbür çiftlikte baylar, işçiler ve makinistler otururdu.

⁴²⁴ Aslan İ. , a.g.e. , s.86-87.

⁴²⁵ "Köy Muallimleri", *Türk Sözü*, (23 Ağustos 1933), s.2.

* Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, 1944 yılında kurulmuştur. Bu kurumun ortaya çıkmasında Atatürk'ün bölge tarımına verdiği bir önemin sonucu olarak görülmektedir. Günümüzde 23.6.2015 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile İstasyon ismi Enstitü olarak değiştirilmiş ve kurum Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü -Mersin olarak isimlendirilmiştir. 27 Haziran, 2021, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/alata/Menu/22/Tarihce>

⁴²⁶ "Mersin'in Zirai Faaliyeti...", *Türk Sözü*, (2 Ekim 1933), s.2.

Traktörleri, kamyonları da oraya koyarlardı. Kooperatifi de o çiftlikte kurduk. Ondan sonra bizim pirinç ektik, bir başkası arpa ekti, buğday ekti. Trabzon 'dan örnekler geldi. Köyün kadını hep çalışırdı. Çocuklar 5 kuruş, kadınlar 10 kuruş, baba yiğitler 25 kuruş yevmiye alırdı.⁴²⁷

Bu anlatılanlardan çıkarılan sonuçlar şunlardır: Silifke'de iki çiftliğin bulunması, birisinin denize daha yakın olduğu ve kooperatifin diğer çiftlikte yani Tekir Çiftliğinde kurulduğunun belirtilmiş olmasıdır.* Tespit edilen yere gidildiğinde mimari yapılarında bozulmalar olsa da Atatürk Dönemi'nden kalma, karşımızda 4 adet taştan yapılmış bina çıkmıştır. Binalardan birinin üzerinde hala kiremitlerri durmaktadır. Binalar kompleks bir şekilde yan yana ve karşı karşıya bakacak şekilde hala ayakta durmaktadır. 1950'den beri bu yapıda Bulgaristan göçmeni Uslu ailesi üyeleri ikamet etmiştir.

Çiftçilik yapan Osman Uslu; Ailesiyle birlikte 1950 yılında Bulgaristan'dan buraya göç ederek getirildiklerini, çiftlikteki arazilerin parsellere ayrılarak yerleştirildiklerini anlatmıştır. Osman Bey, kendileri gelmeden önce bu çiftlikte daha çok hayvancılık yapıldığını ve Silifke Tekir Çiftliğinin ayrı bir Çiftlik olduğunu vurgulamıştır. Kendisi günümüzde halen çiftliğin bir kısmında ikamet ederken diğer kısmında da hayvancılık yaparak geçimini sürdürmektedir.

428

Resim 15. Şövalye Çiftliğinden Kalma Büyük Bir Ahır (Halen ahır olarak kullanılmaktadır). Bulgaristan Göçmeni 102 Yaşındaki Osman Uslu (soldaki) Çiftliği Bulmamıza Yardımcı Olan Mehmet Torun(sağdaki)

⁴²⁷ Akbaş, a.g.e. , s.83.

* Google Earth üzerinden Şövalye Çiftliği ve Gazi Çiftliği'nin tahmini konumu verilmiştir. İki çiftliğin arasındaki uzaklık ölçülmüştür. Bu resim Şövalye Çiftliği'nin denize daha yakın olduğunu Gazi Çiftliği'nin denizden daha uzak olduğunu göstermektedir.(Bkz. Ek-79-80).

⁴²⁸ Necip Çağdaş Erdoğan, Silifke Şövalye Çiftliği R.T.(06.07.2020).

Kısaca, yöre halkından alınan bilgilerle anlatılanlar karşılaştırıldığında Şövalye Çiftliğinde daha çok hayvancılık çalışmalarının ağırlıklı olarak yürütüldüğü tespit edilmiştir. Yöre halkı 1950 yılında çiftliğin arazileri halka dağıtılana kadar bu çiftlikteki faaliyetlerde bulunmuştur. Bölgedeki halk bu hayvanların süt veriminin yüksek olduğunu belirtmiştir. Çiftlikte tereyağı, peynir, yoğurt ve süt üretimi yapılmıştır.

4.2.4. Dört Yol Karabasamak Çiftliği

Atatürk'ün Hatay Dört Yol'a ilk olarak* 14.01.1925 tarihinde trenle gelmiştir.⁴²⁹ Atatürk'ün geleceğini haber alan kasaba ve çevre ahalisi daha gecedan istasyon ve civarını doldurmuştur. Atatürk'ün Dört Yol'a ilk gelişini Dört Yol halkı ve çeteler, büyük bir bayram coşkusu ile karşılamıştır. Atatürk'ün yanında eşi Latife Hanım da bulunmuştur. Yolun bir tarafında daire reisleri, mülkiye ve askeriye; diğer tarafta Dört Yollu çeteler ve halk bulunmuştur.⁴³⁰ İlk gelişinde üç gün boyunca kaldığı bilinmektedir. Atatürk, Dört Yol ziyaretlerinde halkla kucaklaşmış, mülki ve askeri erkânı ziyaret etmiş, mücahitlerle tanışmış ve portakal bahçelerini gezmiştir.

Atatürk'ün Dört Yol'u ve halkını sevdiğini belirten sözleri vardır: “ Benim en sadık dostlarım Dört Yol'dadır. ”*Milli mücadeleyi başlatan ve düşmana ilk kurşunu sıkan Kahraman Dört Yollular.*” gibi sözlerle hitap etmiştir. Atatürk Dört Yol'da çiftlik kurmaya Ocak 1925'te Adana-Mersin gezisi sırasında karar vermiştir.⁴³¹ İlk gelişinde Dört Yollular Hatay'ın Anavatana katılması için çaba gösteren Atatürk'e destek olabilmek için Kışlalar Mahallesi Atatürk Caddesinde bulunan bir portakal bahçesi içinde iki katlı bir ev bağışlanmıştır. Kız kardeşi Makbule Hanım için “ölene kadar burada yaşarsın” demiş ve kendisine bağışlanan evi kız kardeşine vermiştir. Makbule hanım ölümüne kadar yazları Dört Yol'da, kışı ise İstanbul'da geçirmiştir.⁴³²

Ayrıca Atatürk'e deniz kenarında daha geniş araziler de bağışlanır. Atatürk ikinci gelişinde* -17 Mayıs 1926'da- kendisine bağışlanan evde (Hatay'ın Anavatana katma planlarını yaptığı mekân olan deniz kenarındaki Atatürk Çiftliğinde) geçirmiş ve 18 Mayıs 1926'da buradan

* Atatürk'ün Dört Yol'a 1.gelişini haber yapan gazeteler: “Gazi Paşa “, *Vatan*, (16 Ocak 1925), “Reis-i Cumhur Hazretleri Dört Yol'da “, *Cumhuriyet*, (15 Ocak 1925), “Gazi Paşa'yı İstikbal İçin Hazırlıklar “, *Cumhuriyet*, (16 Ocak 1925), “*Hâkimiyeti Milliye*” (18 Ocak 1925).

⁴²⁹ “Atatürk'ün Dört Yola Gelişi”, *Hâkimiyet-i Milliye* (18 Ocak 1925), s.2.

⁴³⁰ “Kadir Aslan, Atatürk'ün Dört Yol Ziyaretleri” 2 Ocak, 2021, <https://www.hatayvatan.com/kadir-aslan-ataturkun-dortyol-ziyaretlerini-anlatti.html>

⁴³¹ Semiz, a.g.e. , s.166.

⁴³² Kadir Aslan, Atatürk Dört Yol'da, 2021, s.110-111 (Bkz.Ek-89-90-91).

* Atatürk'ün Dört Yol'a 2. gelişini haber yapan gazeteler: “Gazi Hazretleri'nin Seyahati”, *Cumhuriyet* , (17 Mayıs 1926), “Reisicumhur Hazretleri'nin Seyahatleri”, *Vakit*, (17 Mayıs 1926), “Gazi'nin Seyahati” *Akşam*, (18 Mayıs 1926), “Büyük Gazimiz”, *Milliyet*, (19 Mayıs 1926), “Gazi Paşa'nın Seyahatleri”, *Cumhuriyet*, (19 Mayıs 1926).

ayrılmıştır. Dört yol bölgesi portakal ve turuncgiller açısından çok önemlidir ve tüm bu ürünlerin dünyaya yollandığı yer Mersin Limanı'dır. Bu limandan en çok Rusya'ya portakal ihraç edilmiştir. Tarsus'ta portakal, mandalina ve limon yetiştirilmesi ve çevre vilayetlere dağıtılması için 1925 yılında 50 dönümlük arazide Tarsus narenciye fidanlığı kurulmuştur.

Adana'da portakalcılığın modern bir suretle yapılması için İktisat Vekâletince portakal hastalıklarını ve esababını halka anlatmak için kurs açılmıştır. Kurs muallimi Tarsus Fidanlık Müdürü Ragıp Ziya Bey'di. Kursun açılmasında Kaza Kaymakamı İbrahim, sorumlu Hadi, Belediye Reisi Tahsin Beyler'le daha bazı insanlar bulunmuştur. Kurs açılırken Ragıp Ziya Bey narenciye ziraatının dünyada çok önem kazandığını belirtmiştir. 1914 senesindeki İtalya, İspanya ve Amerika üretim toplamlarından ve aralarındaki farklardan sonra Türkiye'deki ağaç miktarına değinerek Dört yol'da 2500 dönüm portakallık olduğunu ve 150 bin ağaç bulunduğunu ve bu ağaçların her sene için 40-50 bin portakal verdiğini söylemiştir.

Kursun her gün muntazam bir şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴³³ Portakal yetiştiren milletlerin mühim bir servet temin ettiği vurgulanmıştır. İspanyol, Kaliforniya gibi portakal tarımını iyi bir şekilde yerine getiren memleketlerin zenginleşmesinden söz edilmiştir.

1933 yılında Dört yol'da portakala zarar veren böceklerle karşı Dört yol'da bir mücadele teşkilatı kurulmuştur. Bu mücadelelerde 280.260 ağaç tedavi edilmiştir. Tedavisi yapılamayacak derecede hasta olan 5210 ağaç kökleştirilmiştir. Köklendirilen ağaçlar yerine dikilmek üzere Tarsus fidanlığından fidan getirilmiş, bu mücadele için 20.000 lira harcanmıştır.⁴³⁴

⁴³³ Halis, "Dört yol'da Bir Narenciye Kursu Açıldı", Yeni Adana, 16 Mart 1931, s.1

⁴³⁴ BCA, 30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933).

Resim 16. Dörttyol Atatürk Çiftliği.

Türkiye'ye ziyarete gelen Rus Ticaret Temsilcisi Yoryef Yoldaş, Mersin Limanı ve Dörttyol iskelesinden şikâyet etmiştir. Bu limanda antrepoların olmadığını, nakliyatın sorunlu olduğunu bildirmiştir. Pamuklar, portakallar açıkta duruyor; harnuplar taş yığınları gibi deniz kenarlarına yığılmış, hem sağlıksız koşullarda tutuluyor hem de en ufak bir fırtına ve yağmurda ürünler çürümüştür. Atatürk bu sebeple limanı millileştirmek istemiştir. Aksi takdirde limana müdahale edememiştir. Onun bu isteği üzerine limanı elinde tutan şirket, Mersin Belediyesi ve Mersin Muhasebe Kalemi ile Ticaret Odası tarafından satın alınmak istenmiş; diğer kısımları da milli müessese ve Türk tüccarlara satılmaya karar verilmiştir.⁴³⁵

Atatürk'ün Dörttyol'a üçüncü gelişi* gece 14 Şubat 1931 'dir. 15 Şubat 1931 tarihinde askeri görevliler ihtiyat zabitleri ve halk mümesillerini kabul buyurarak konuşmuştur. Portakal mahsülü ve ihracat hakkında rapor almıştır. Bahçelere giderek ağaçlardaki hastalıklara karşı yapılan mücadele tedbirleriyle ilgilenmiştir. 1931 yılında üç uzman ve bir mücadele heyeti hastalıklı ağaçlara karşı tedbirler almış ve portakal cinsinin ıslahı ve fenni usullerin eğitimi için kursların açılması planlanmıştır.⁴³⁶

Resim 17. Payas İskelesine Gelen Rus Gemisi 1931 Senesindeki Görünümü

Atatürk hem Hatay meselesiyle meşgul olurken hem de Dörttyol çiftçilerinin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Özellikle çiftçi sorunlarının çözüme kavuşması için kooperatif teşkil edilmesi ön

⁴³⁵ Aslan K. ,a.g.e. , s.13.

* Atatürk'ün Dörttyol'a 3. gelişini haber yapan gazeteler: "Gazi Hz.nin Beyanâtı", *Milliyet*, (15 Şubat 1931), "Reisicumhur Hz.", *Vakit*, (15 Şubat 1931), "Dün Akşam Adana'ya Hareket Ettiler", *Milliyet*, (16 Şubat 1931), "Reisicumhur Hazretleri Dörttyol'a Muvasalat Buyurdular", *Anadolu*, (16 Şubat 1931), "Gazi Hz. Dörttyol'dan Adana'ya Hareket Buyurdular", *Vakit*, (16 Şubat 1931), "Dörttyol'da Ağaç Hastalıklarıyla Alakadar Oldular", *Cumhuriyet*, (16 Şubat 1931), "Gazi Hazretleri", *Yeni Adana*, (16 Şubat 1931).

⁴³⁶ Aynı Tarih, (1931) Aylık Siyasi Mecmua, Ankara, Hariciye Vekâleti Matbaası, Cilt. 25, S.85, s.7289.

⁴³⁷ Aslan K. , a.g.e. , s.29.

planda olmuştur. Bu sayede memleketin büyük bir serveti kurtarılmış olacaktır.⁴³⁸ Atatürk Dörtöl ziyaretinden sonra 16 Şubat 1931 tarihinde Adana'dan Başvekil İsmet İnönü'ye çektiği telgrafta şu sözleri telkin etmiştir: *"Dörtöl'da mühim bir portakal meselesi vardır. Bu sene fiyat düşük ve ağaçların mühim bir kısmı hasta olduğu halde portakal satışından 700 bin lira girmiştir? Portakalcılar arasında zirai kredi kooperatifleri ve istihsal kooperatiflerinin tatbikine başlanması çok hayırlı neticeler verir?"*⁴³⁹

Resim 18. Atatürk, Afet İnan ve Fahrettin Altay Paşa ile Dörtöl Portakal Bahçesinde Portakal Soyup Yerken (15 Şubat 1931)

Türk Sözü gazetesinin haberine göre;

Birkaç senedenberi portakal mahsulunun harice sevk edilmeyişi ve iç pazarda kalışı piyasanın düşmesine sebep olmuştur. Bundan dört sene evvel dış pazara bilhassa Rusyaya sevk edilen portakalların bin adedi 20 25 lira fiyatla giderken bu son iki üç sene zarfına aynı miktar iç pazarda ancak 2 4 lira gibi düşük bir fiyatla satılabildi. Ve piyasanın düşük olması 60 70 milyon üretilen ürünlerin 6 7 milyona yakın ürün çürüdü. Bu derde çare arayan Kaymakam Abdurrahman, Belediye reisi Tahsin Belediye muhasibi Mahmut Nedim ve Ziraat Bankası memuru Kamil beyler yegâne kurtuluşu Dörtöldä bir ziraat kredi kooperatifin açılmasında buldular. Mahmut Nedim Bey Dörtöldä Kooperatif faydaları üzerine belediyede güzel bir konferans verdi. Bundan sonra iki günde sermayenin tamalanması gerçekleşmiş.3 gün 60 kişiden oluşan kooperatif kurulmuştur. İlerde Dörtöldä satış kooperatifi kurulmasında ümit edilmektedir. Devlet demir yolları Dörtöl Haydarpaşa arasında portakal sandıklarının nakliyesinde indirim yapmıştır.⁴⁴¹

Yeni Mersin gazetesinin haberine göre;

⁴³⁸ "Dörtölün Derdi", *Yeni Adana*, (19 Ocak 1933), s.1.

⁴³⁹ Ahmet Erdoğan, "Atatürk'ün İzinde 3", 2 Ocak, 2021, <https://yeniadana.net/mobilYazarlarDetay.aspx?id=1181>

⁴⁴⁰ Aslan, K. ,a.g.e. , s.30.

⁴⁴¹ "Dörtöl'dä Faydalı Bir Kurultu" *Türk Sözü*, (6 Kasım 1934), s.1. (Bkz.Ek-83).

Dörtyol ve havalisi ile Osmaniye' de dikilen portakallıklar bu yıl 70 milyonu bulacak 4 (Özel) şehrimizdeki Ulu Önderimiz Atatürk'ün bahçesi hepimize bir numune ve öğretmen yeri oldu. Portakal fidanlarını çoğaltmak için verilen ehemmiyet pek fazladır. Payas, Erzin ve Osmaniye'nin bu yıl Tarsus fidanlığından ve diğer yerlerden temin ettiği fidanların sayısı on beş bini geçmiştir. Bu merak üç beş yıl devam ettiği takdirde portakallarımız gittikçe çoğalacaktır. Bu yıl portakallarımız görünüşüne göre geçen yılın veriminden bir misli fazla olacaktır. Bu günkü tahmine göre 70 milyon portakal alınabilecektir. Mevsimler çok müsait gittiğinden bahçe sahipleri seviniyorlar. Şimdiden hazırlıklı bulunmak için kerestecilerden sandık işini yapmak için çalışmaktadırlar. Bu sene birde hariçten mahreç bulursak şehrimizdeki portakalcıların yüzü gülecek ve fidan dikmek şevki artacaktır.⁴⁴²

Aşar kaldırmış, kooperatifler kurulmuş ve haraç veren çiftçiler toprak sahibi olmuştur.⁴⁴³ 1930 yılında Dörtyol ve Payas Cinkule iskelelerine uğrayan Alman ve Rus vapurları ile portakal mağazalarından limana çekilen büyük miktarda portakal ihraç edilmiştir. 1940 yılına kadar Dörtyol'da deniz kenarında Pama Limited Şirketi faaliyet gösterirken Seyit Fahri Akkoyunlu bu şirkete ortaktır. Limanda kamyonların içine girebilecekleri büyüklükte portakal mağazaları vardı. Bu şirket Rusya'ya, Almanya'ya portakal ihraç etmiştir.

Resim 19. Ocaklı'da Kasım Akkoyunlu'nun Portakal Mağazası-1930.

Resim 20. Kuzuculu'da Hanifi Çardak'ın Portakal Mağazası-1950.

⁴⁴² "Ulu Önderimizin Bahçesi Bize Numune Oldu", *Yeni Mersin*, (6 Temmuz 1935), (Bkz.Ek-81).

⁴⁴³ Ali Süreyya; "Cumhuriyetten Önce Köy Cumhuriyetten Sonra Köy", *Türk Sözü*, (12 Temmuz 1934),s.2

⁴⁴⁴ Aslan K. ,a.g.e. , s.20.

⁴⁴⁵ Aslan K. ,a.g.e. , s.21.

Cumhuriyet yönetimi çiftçinin tek sorununun ürün yetiştirmek olmadığını etüt etmiştir. Bir taraftan uygun bir şekilde ürününü sevk etmesi gerektiğini öngörmüştür. Bu sebeple Devlet Demir Yolları, Dört Yol-Haydarpaşa arasında portakal sandıklarının nakliyesinde indirim yaparak çiftçiye destek olmuştur.⁴⁴⁶ Ayrıca bölgeye sık sık heyetler ve uzmanlar gönderilmiştir.⁴⁴⁷ Dört Yol mıntikasının portakallarını inceleyen uzmanlardan biri Dr. Bade'dir. Bu incelemelerden sonra memnun olan Dr.Bade rapor hazırlamıştır. Portakalların ihracı, ambalaj şekilleri iyi bir şekilde yetiştirilebileceği hakkında bilgi vermiştir.

Atatürk bahçesinin vermekte olduğu örnekler, Dört Yol'un mühim bir portakal ihraç merkezi olacağını göstermiştir. Dr. Bade, Dört Yol mıntikasının ilk defa yurt dışına sebze ihraç edilebilecek bir yer olacağını belirtmiştir.⁴⁴⁸ Dört Yol'da satış kooperatifi faaliyete geçmiştir.⁴⁴⁹ Artık halk kimden para alayım, diye düşünmeyecektir. Artık üretici kazanacaktır.⁴⁵⁰ Kasaba tüccarları, kooperatifler sayesinde kendilerine ait teşkilatlı bir pazar bulmuş olmaktadır.

4.3. Çiftliklerin Çukurova'nın Sosyal ve İktisadi Kalkınmasına Etkisi

Atatürk Orman Çiftliklerinin Çukurova'nın verimli topraklarında yoğunlaşmış olması akılcı bir yaklaşımın ürünüdür. Bu bölgenin verimli toprakları olsa da çiftçinin modern tarım yöntemlerinden uzak olması bu toprakların gerçek ekonomik gücünü ortaya çıkarmasını engellemiştir. Bu engelleri ortadan kaldırmak için bir rehber ihtiyacı vardı. Bu bakış açısıyla kalkınmaya temel olarak gösterilen tarımsal kalkınma ile ekonomik bağımsızlığa ulaşma konusunda en önemli aşamalardan biri olarak düşünülerek yerel kalkınma modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çiftlikler; bölgesel ölçekte bölgenin potansiyelleri değerlendirilerek ortaya çıkarılan ürünlerden nasıl faydalanılacağı, gelecek senenin planlarının nasıl yapılacağı ve zarar etmeden üretimin nasıl sürdürülebileceği noktasında bir meşale görevi üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma verilen önem ile birlikte tarım ve sanayi birbirine zincir gibi bağlanarak bir kalkınma ağı oluşturulmuştur. Böylelikle Çukurova'da tarımsal endüstrinin geliştirilmesi sağlanmıştır. Tarımsal endüstrinin sağlanması için 1926 yılında öncelikle dokuma fabrikaları açılarak ulusal endüstrilerin öncüleri olarak işletilmeye başlanmıştır.

Türkiye genelinden traktör sayısı 1923'te 220 iken 1929'da 2000 âdedi aşmıştır. Pulluk ve diğer makinaların da kullanımı artmıştır. Atatürk 24 Ağustos 1925'te Kastamonu'da

⁴⁴⁶ "Dört Yol'da Faydalı Bir Kurultu" *Türk Sözü*, (6 Kasım 1934), s.1. (Bkz.Ek-83).

⁴⁴⁷ "Bir Heyet Dört Yolda", *Türk Sözü*, (8 Temmuz 1938), s.2. (Bkz.Ek-82).

⁴⁴⁸ "Dört Yolda Bir Portakal Üsare Fabrikası Kuruluyor", *Türk Sözü*, (25 Aralık 1937), s.2. (Bkz.-84).

⁴⁴⁹ "Dört Yolda Portakal Satış Kooperatifi Yakında Faaliyete Geçiyor", *Türk Sözü*, (3 Ağustos 1938), s.3.

⁴⁵⁰ "Dört Yolda Satış Kooperatifi Kuruldu", *Türk Sözü*, (21 Ağustos 1938), s.2. (Bkz.-86).

yaptığı konuşmada; “*Bende çiftçi olduğumdan biliyorum, makinesiz ziraat yapılmaz, el emeği güçtür. Birleşiniz. Birlikte makine alınız.*” demiştir.⁴⁵¹

Çukurova, Atatürk Orman Çiftlikleri ve 1925-1938 arasında uygulanan ziraat politikaları sayesinde muasır medeniyetlerin kullandığı yöntemlerle tanışmıştır. Devletçilik ilkesinin ana hedefi yerli sanayinin ve üretimin korunması, bu ürünler sayesinde ekonomik bağımsızlığın güçlendirilebilmesidir. Atatürk Çiftlikleri bu yaklaşımın bir ürünüdür. Bu çiftlikler aynı zamanda çevre köylerdeki çiftçiler için istihdam olanağı sağlayarak kırsal kesimi yaşanabilir bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Tablo 4.10. Cumhuriyet Döneminde Zirai Kalkınma.

Cumhuriyet Dönemi	Cumhuriyet Öncesi
Traktör	Yok
Çapa trakötrü	“
Biçer döker harman makinesi	“
Biçer bağlar	“
Mibzerler	“
Çapa makineleri	“
Kulvator diskler	“
Kaymak kıran	“
Enstitüler	“
Islah İstasyonları	“

Kaynak: Kasım Ener, “Cumhuriyet Köylünün ve Çiftçinin Kalkınması İçin Durmadan Çalıştı” *Türk Sözü*, (29 Ekim 1938), s.6.

Öncelikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun eğitilerek daha verimli ve bilinçli üretim yapabilmelerini sağlayacak bir ortam meydana getirilmiştir. Atatürk çiftlikleri yerli üretimin sağlandığı tarımsal işletmeler haline gelmiş ve tarım ürünlerindeki artışla birlikte ihracat yapabilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu özelliklerinden dolayı stratejik derecede geliştirilmesi gereken ekonomik gücü yüksek alanlara dönüşmüştür. Çukurova bölgesi Türk zirai devriminin ve ekonomik devriminin çok rahat ve somut bir şekilde görülebileceği bir bölgedir. Malesef günümüzde Atatürk dönemi Çukurova ziraatına ait çok fazla araştırma ve veri bulunmamaktadır.

4.4. Zirai Kombinaların Kuruluşu

Yurdun her yerinde kurulacak kombinaların yerlerini tesbit etmek üzere mühendis ve uzmanlar inceleme yapmıştır. Zirai Kombinalar İdaresi 12.02.1937 tarih ve 3130 Sayılı Kanun

⁴⁵¹ Ortaş, a.g.e. , s.15.

gereği zirai faaliyetlere yardım etmekle göreve başlamıştır. Kombinaların gayesi yalnız zirai işler değil, aynı zamanda, hayvan işleriyle de ilgilenecektir.⁴⁵² Türkiye’de Zirai Kombinaların oluşum fikrinin kaynağı VI ve VII. İnönü Hükümetlerinin 31 Aralık 1931’den 11 Haziran 1937 tarihine kadar Tarım Bakanlığı görevini yürütmüş olan Reşat Muhlis Erkmen olmuştur. Kombinaların hizmete girdiği bu ilk dönemde teknik tarımın köylüye yayılması konusunda yeteri kadar bir gelişme sağlanamamıştır.

12 Şubat 1937’de kurulan Zirai Kombinalar; hayvancılık tesisleri olmayan, sadece tarla süren, tohum eken, hasat eden ve bol miktarda buğday ve arpa üreten işletmelerdir. En önemli amaçlarından biri buğdayın maliyet fiyatını çiftçiye örnek olarak düşürmektir. Kuruluşunun hemen ardından faaliyete başlayan Ziraî Kombinalar Kurumu, dış ülkelerden tarım alet ve makinelerini satın almaya çalışmıştır.⁴⁵³

II. Dünya Savaşı’nda yaşanacak buğday kıtlığının tehlikeli boyutlara ulaşmamasında Toprak Mahsulleri Ofisi ve Zirai Kombinalar önemli bir rolü üstlenmiştir. Bu kurum; devlet desteğiyle, devlet adına geniş ölçüde zirai üretim yaparak ordunun memlekette muhtaç olduğu ziraat ürünlerini yetiştirmiştir. Ziraat yaparken aynı zamanda bölgeye uygun en iyi tohumları üreterek köylünün muhtaç olduğu tohumu çiftçi ile buluşturmuştur.⁴⁵⁴ 1940 yılında Zirai Kombinalar Kurumuna 3780 Sayılı Milli Korunma Kanunu’nun sağladığı imkânlardan yararlanarak verilen 10 milyon liralık bir kredi ile makine tedarikine gidilerek üretimde yeni bir dönem başlatılmıştır.⁴⁵⁵ Muhlis Erkmen’in Ziraat Vekilliği sırasında başlayan bu girişim II. Dünya Savaşı koşullarında Şevket Raşit Hatipoğlu’nun bu vekâlete getirilmesiyle nitelik değişmiştir.

1940 yılında Milli Korunma Kanunu’nun çıkarılmasından sonra, 477 Sayılı Koordinasyon Kararı’yla Tarım Bakanlığı’na boş devlet arazileri üzerine ve devlet hesabına tarım yapmak yetkisi verilmiştir. Zirai Kombinalar Kurumu elindeki 300 traktörlük makina parkı ile Milli Korunma Kanunu kredisinden sağlanan 10.000.000 TL, bu amaçla kullanılarak genellikle kurak olduğu için boş kalan alanlarda 1.674.150 dönümlük 13 işletme kurulmuştur. Bu işletmeler daha sonraki dönemlerde özellikle hayvancılık kollarını geliştirerek tahıl üretiminden, her şubesi olan ziraat işletmesi durumuna geçmiştir.⁴⁵⁶ 28.02.1950 tarihine kadar üretimlerini sürdürmüşlerdir.⁴⁵⁷

⁴⁵² “Zirai Kombinalar” *Türk Sözü*, (6 Mayıs 1937), s.1. (Bkz.Ek-99).

⁴⁵³ Nadir Yurtoğlu, “II. Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Zirai Kombinalar Tarihi Hakkında Bir İnceleme”, *History Studies International Journal Of History*, Cilt. 10, S.4, (2018), s.222-224.

⁴⁵⁴ BCA, 30.10.0.0/184.268.17. (27.12.1943).

⁴⁵⁵ Yurtoğlu, a.g.m. , s.224.

⁴⁵⁶ Hakan İnan ve Okan Yaşar, “Tarım İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Etkilerine Yönelik Bir İnceleme Tahirova Tarım İşletmesi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.32, (2015), s.272.

⁴⁵⁷ Harmanşah, a.g.e. , s.21.

5. ATATÜRK'TEN KALAN MİRAS (1937-1950)

5.1. Atatürk'ün Çiftlikleri Hazineye Devretmesi

Atatürk ilk önce mallarını kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'ne vermeyi düşünmüş, bunu da 1927 kurultayında açıklamıştır.⁴⁵⁸ Hasan Rıza Soyak devir işleminin nasıl başlatıldığını şöyle ifade eder:

1937 senesi Mayıs ayı içindeydi; memleket dışında bir vazife ziyaretine çıkacak ve ilkin Paris'e uğradıktan sonra Almanya'ya gidecektim. –Çocuk! Çabuk gel, gel de artık şu çiftliklerin devir işini halledelim. Biliyorsun ben 1927 senesinde, Büyük Nutkumu verdiğim celselerden birinde TBMM'ye bunların partiye ait olduğunu söylemişim. Bu itibarla devir esnasında hükümetten, parti için bir miktar para alırsak iyi olacaktır. Bakalım İsmet Paşa'nın avdetinde meseleyi onunla da görüşeceğim, en münasip şekli o zaman kararlaştırırız demıştır.⁴⁵⁹

Sami Ateş'e göre Atatürk'ün kurduğu çiftlikler üç önemli dönem yaşamıştır;

Gazi'nin çiftliklere sahip olduğu ve yaşadığı dönem (1925-1937)

Çiftliklerini millete bağışladıktan sonra (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu dönemi) (1937-1950)

Atatürk Orman Çiftliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle başlayan yeni dönem (1950'den günümüze kadar)

Atatürk'ün yaşadığı ve bizzat yönetiminden sorumlu olduğu Orman Çiftliği; kuruluşundan itibaren hiç toprak kaybına uğramadan, tesislerde de satış olmadan bir bütünlük içinde yaşatılmış, 1926 yılından itibaren (millete bağışladığı 1937 yılı dâhil) devamlı kar etmiş, tesislerini tamamlamış ancak 1927 yılında yoğun yatırımlar yüzünden 64.301 TL zarar etmiştir. Diğer tüm yılları karla kapatmıştır.⁴⁶⁰

Atatürk, 8 Haziran 1937 tarihinde Trabzon'dayken sahip olduğu çiftlikleri Başbakan İsmet İnönü'yü telefonla arayarak Atatürk çiftliklerini hazineye devretmek istediğini ifade etmiştir.⁴⁶¹ Üç gün sonra Hasan Rıza Soyak aracılığıyla Ankara'daki Orman Çiftliğinin, Tarsus'taki Piloğlu Çiftliğinin, Dört Yol'daki Karabasamak Çiftliği ve Portakal bahçesinin, Silifke'deki Şövalye ve Tekir çiftliklerinin, Yalova'daki Baltacı ve Millet çiftliklerinin arazi, tesisat ve demirbaşlarının yazılı olduğu listeyi meclise göndererek gerekli kanuni düzenlemenin yapılmasını istemiştir.⁴⁶² Silifke Tekir Şövalye, Tarsus Piloğlu ve Dört Yol Karabasamak Çiftliği ve Dört Yol Portakal bahçesinin de aralarında olduğu Atatürk çiftliklerindeki canlı cansız demirbaş, tesisat, müze,

⁴⁵⁸ İzzet Öztoprak, Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi, Ankara, Baskı.3, ATAM, 2006, s.105.

⁴⁵⁹ Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul, YKY, Cilt.2, 1973, s. 687.

⁴⁶⁰ Sami Ateş, Atatürk Zamanı ve Semineri Başçıftçı Atatürk ve Gazi Çiftlikleri, *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Merkezi*, (1989), s.12.

⁴⁶¹ BCA,30.10.0.0. / 2.12.3. (11.06.1937), (Bkz.Ek-94).

⁴⁶² BCA, 30.10.0.0. / 2.12.5. (12.06.1937), (Bkz.Ek-93).

mağaza, arazi, bağ-bahçe ve fidanlıklar TBMM'nin 12 Haziran 1937 tarihinde İsmet İnönü başkanlığında gerçekleştirdiği oturum neticesinde hazineye aktarılmıştır.⁴⁶³ Çiftlikler 1938-1950 yılları arasında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu tarafından, 1950 yılında ise Devlet Üretme Çiftlikleri tarafından işletilmiştir.

Özellikle Ankara Atatürk Orman Çiftliği hariç TBMM'nin 11.06.1945 tarihli oturumunda kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndaki ikinci bölümde yer alan Madde 8'e ait dağıtılacak araziye tanımlayan "a,b,c,d" ve e" fıkraları Atatürk'ün Çukurova bölgesi'deki çiftlik arazilerinin kaderini tayin edecektir.

Madde 8: Bu kanun hükümlerine göre dağıtılacak arazi şunlardır:

- a) Devletin hukuk ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmıyan arazi
- b) Bir veya birkaç köy, kasaba veya şehrin ortamalı olan arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığınca belirtilen parçası
- c) Sahibi bulunamıyan arazi
- d) Devletçe kurutulan sahipsiz bataklıklardan kazanılacak arazi
- e) Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurmasıyla elde edilecek arazi⁴⁶⁴

5.2. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun Kuruluşu ve Amaçları

1937 yılının sonlarına doğru İsmet İnönü, Başbakanlıktan istifa etmiştir. Bu durum üzerine 1 Kasım 1937 tarihinde Celal Bayar yeni hükümeti kurarak Başbakan olmuştur. 27 Aralık 1937 tarihinde Celal Bayar hükümeti tarafından ülkedeki tarım faaliyetlerinin teşkilatlı bir şekilde idare edilmesi amacıyla yeni bir kanun teklifi hazırlanmıştır.⁴⁶⁵ Atatürk'ün kendine ait çiftlikleri hazineye bağışlamasından sonra 01.01.1938 tarihinde 3308 sayılı kanunla bu çiftliklerin kurumsal bir şekilde devlete bağlı bir halde olması ve aynı şekilde faaliyetlerine devam edebilmesi için Devlet Ziraat İşletmeleri* 15.000.000 lira sermaye ile kurulmuştur. Bu kurumun amacı modern tarım tekniklerinin uygulanması, tarım sanayinin geliştirilmesi ve bu konularda çiftçilere önderlik ve öğreticilik görevi yapması amacını taşımaktadır.⁴⁶⁶ Hazineye devredilen

⁴⁶³ BCA, 30.10.0.0. / 2.12.7. (12.06.1937), (Bkz.Ek-95-96-97).

⁴⁶⁴ T.C. Resmi Gazete, (15.06.1945), "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, S.6032, s.8893.

⁴⁶⁵ Şanda, a.g.m. s.210.

* 13.01.1938 tarihinde yayımlanan 3308 sayılı Resmi Gazetenin, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu kanunun 5. Maddesinde "Atatürk'ün 11/6/1937 tarihli mektup ile Hazineye teberra ettiği bütün menkul ve gayrimenkul mallar ve bunlara ait hak ve vecibeler bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devlet ziraat işletmeleri kurumuna intikal eder." denmiştir. Cumhuriyet dönemi kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri için (Bkz. Ek-98).

⁴⁶⁶ T.C. Resmi Gazete, (7.01.1938), Kanun No.3308, S.3807, s.9240.

Atatürk Çiftliklerinin kurumsal değeri 4.800.000 liradır. Bu kurumun amacı Atatürk'ten devralınan mirası koruyarak daha ileri bir seviyeye taşımaktadır.

Resim 21. Devlet Ziraat İşletmeleri. 467

1938 yılında Başbakanlık bünyesinde bulunan Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun İdare Meclisi Raporu'nda yer alan ziraat faaliyetlerinde Tarsus'taki Piloğlu ve Dört Yol'daki Karabasamak çiftliklerinin Ziraat Vekâletinden devralınmasına rağmen henüz işletmeye açılmadığı belirtilmiştir.

Tablo 5. 11. Diğer Çiftliklerin Devir Anındaki Ziraat Sahaları

Ekimi Yapılan Ürünler	Ekim Alanı
Hububat	8.284 dekar
Pamuk	600 "
Çeltik	2.000 "
Bakliyat ve yağ v.b	765 "
Toplam	11.649 Dekar

Kaynak: BCA, 30.10.0.0 / 214.450.3. (13.12.1939)

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, 1939 yılında Tarsus'taki Piloğlu ve Dört Yol'daki Karabasamak çiftliklerinde zirai faaliyetlere başlamıştır. Bu iki çiftlikte toplamda 5.116 dekarlık alanda ekim yapılmıştır. 1938 yılında aralarında Piloğlu Çiftliğinin de bulunduğu Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu bünyesindeki çiftliklerde 38.056 dekarlık alanın ekimi planlanmışken 1939 yılında fiilen 42.387 dekarlık alan ekilmiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ "Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu kanunu kamutayda görüşüldü" *Ulus*, (8 Ocak 1938), s.1-8

⁴⁶⁸ BCA, 30.10.0.0. / 214.451.1. (18.06.1940)

Tablo 5. 12. 1938-1939 Yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna Bağlı Çiftliklerdeki Ekim Alanları

Ekimi Yapılan Ürünler	Ekim Alanı
Hububat	27.718 dekar
Pamuk	6.000 “
Çeltik	2.000 “
Bakliyat, yağ v.b	2.338 “
Toplam	38.056 Dekar

Kaynak: BCA, 30.10.0.0 / 214.450.3. (13.12.1939)

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna bağlı çiftliklerin ekim alanı 1938 yılından önce 11.649 dekar iken daha sonradan bu kuruma dâhil edilen Tarsus'taki Piloğlu, Dört Yol'daki Karabasamak, Lüleburgaz'daki Türkgeldi ve Eskişehir'deki Çifteler çiftlikleriyle toplam ekim alanı 38.056 dekara çıkarılmıştır.⁴⁶⁹

1939 yılında Tarsus ve çevresinde havaların kurak gitmesinden dolayı ekilen ürünler genel olarak zarar görmüştür. Bu durum çiftçileri ekonomik yönden olumsuz etkilemiştir. Çiftçilerin 1939 yılı için devlete ödemeleri gereken 107.751,64 lira borç Bakanlar Kurulu kararı ile bir sonraki yılın ürün hasadına kadar ertelenmiştir.⁴⁷⁰ 1941 yılının yaz aylarında Anadolu'nun güney kesimlerinde sert bir kuraklık yaşanmıştır. Bu kuraklıktan dolayı Silifke'deki Tekir ve Tarsus'taki Piloğlu çiftliklerinde ekilen pamuk zarar görmüştür. Bu zarara rağmen Tarsus Çiftliği, 1941 yılını kârla kapatmıştır.⁴⁷¹

Aynı yılın kış mevsiminde aşırı yağmurdan dolayı Seyhan Nehri taşmış ve Tarsus kazasının Kefeli, Çöplü, Kocabucak ve Baharlı köylerinde 1.200 hektar arazi su altında kalmıştır. Bu araziden 400 hektarı ekili arazidir.⁴⁷² Yine 1941 yılının Haziran ayında Tarsus kazasına şiddetli dolu yağmıştır. Bu doludan Kızılçukur köyünde 35 ton 50 kg üzüm, 9 ton 155 kg koza, 3 ton susam; Alibeyli köyünde 34 ton üzüm, 6 ton 600 kg susam 18 ton 550 kg koza zarar görmüştür.⁴⁷³

Temmuz ayının 5'inde bir kez daha Tarsus kazası ve çevresine dolu yağmıştır. Bu doludan Namrun nahiyesindeki Bağrueğri ve Kisecik köylerindeki 300 hektar hububat ile 20 hektarlık üzüm bağının % 30'luk kısmı zarar görmüştür.⁴⁷⁴

6 Haziran 1941 tarihinde Silifke kazasına şiddetli dolu ve yağmur yağmıştır. Bu yağmurdan dolayı Yağda nahiyesindeki Kocahasanlı köyünde 548 aşılı, 1.320 aşısız harnup ve 628 zeytin ağacı yerinden sökülüştür. Ayrıca 6 adet yazlık çardak, 40 harar saman ve 280 kg

⁴⁶⁹ BCA, 30.10.0.0 / 214.450.3. (13.12.1939).

⁴⁷⁰ BCA, 30.18.1.2. / 87.70.10. (19.07.1939).

⁴⁷¹ BCA, 30.10.0.0. / 214.452.6. (31.10.1942).

⁴⁷² BCA, 30.10.0.0. / 118.834.4. (14.02.1941).

⁴⁷³ BCA, 30.10.0.0. / 118.835.13. (17.07.191).

⁴⁷⁴ BCA, 30.10.0.0. / 118.835.32. (16.09.1941).

buğday zarar görmüştür.⁴⁷⁵ 1940'lı yıllarda eğitim örgütlenmesine devam edilmiş ve okullar açılmıştır. İlk olarak Ankara'da tarım alet ve makineleri uzmanlık okulu kurulmuştur. Orta dereceli olan bu okul 1946 yılında yüksekokul haline getirilmiş, daha sonra kapatılmıştır. Ayrıca Adana'da Tarım Makinist Okulu kurulmuştur. Bu okul ilkokul mezunlarına iki yıllık eğitim veren bir çıraklık okuludur.

1940'lı yıllarda ziraatçıların Köy Enstitülerine bir seçenek olarak gördükleri Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları 1943 yılında 4486 Sayılı Kanun'la kurulmuştur. Bu okullar 1943-1947 yılları arasında açılmıştır. Beydere(Manisa), Koçaş(Niğde Aksaray), Özden(Konya Sarayönü), Gökhöyük(Amasya), Beylik Çayı(Hatay-Reyhanlı)'da beş Teknik Ziraat Okulu; Tuzla(İstanbul) ve Mersin(Alata)'da iki Teknik Bahçıvanlık okulu açılmıştır. Bu okullarda ilkokul mezunu çiftçi çocuklarına, yeni tarım tekniklerinin öğretilmesi amaçlanmıştır. İki yıl işçilik, bir yılı staj olmak üzere üç yıllık bir eğitim vermiştir.⁴⁷⁶

Devlet Ziraat İşletme Kurum Müdürü ve Uzmanı Çukurova'daki Karabasamak Çiftliğini ziyaret etmiştir.

Devlet Ziraat işletmeleri kurumu umum müdürü Şefik mutahasis Doktor Bade kurumun çiftlikler şefi Edip Tekir Çiftliği müdürü Sırrı Türkmen, Dört Yol Ziraat mücadele müdürü Eşref dün sabah Mersinden şehre gelmiş ve trenle Dört Yol'a gitmişlerdir. Bu heyet orada Karabasamak Çiftliğinin ziraate açılması ve Dört Yoldaki portakallığın tevsi işlerini tetkik ve bir karara bağlayacaktır. Heyet üç dört gün orada kalacaktır.⁴⁷⁷

Madde 1: Ter türlü ziraat işleri ve sanatleri ile iştigal etmek ve merkezi Ankara'da olmak üzere Ziraat vekâletine merbut ve hükmi şahsiyeti haiz bir (Devlet ziraat işletmeleri kurumu) teşkil olunmuştur.

Madde 2: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun bu kanun ile hususî hukuk hükümlerine göre idare olunur. Bu kurumun yapacağı muameleler muhasebei umumiye kammile arttırma, eksiltme ve ihale kanununa ve inşaat dolayısı ile 2443 ve 2799 sayılı kanunlar hükümlerine ve Divanı muhasebatın vize ve murakabesine tâbi değildir.

Madde 3: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun yapacağı başlıca işler aşağıda yazılıdır:

- a) Bu kanunla uhdesine geçecek ve ileride uhdesine verilecek ziraî ve sınaî müesseseleri işletmek ve bunların ziraat ve ziraat sanatları sahasındaki işletme ve yetiştirme hizmetlerini yapmak,
- b) Bölgelerine göre lüzumlu ziraat çeşidlerini, usullerini ve sanatlarını gösterib yaymakta numune ve rehber olacak yeni ziraat işletme merkezleri, fabrika ve atelyeler tesis ve idare eylemek,
- c) Silo ve ambar işleriyle uğraşmak ve silolarda varant muamelesi yapmak,

⁴⁷⁵ BCA, 30.10.0.0. / 118.835.32. (16.09.1941).

⁴⁷⁶ Pamuk ve Toprak, a.g.e., s.45.

⁴⁷⁷ "Bir Heyet Dört Yolda", *Türk Sözü*, (8 Temmuz 1938), s.2. (Bkz. Ek-82).

d) İstıgal raevzular ile alâkalı teşekküller vücade getirmek veya bunlara iştirak etmek ve yine iştirak mevzuuna dâhil işler için imtiyaz ve müsaadeler almak ve işletmek, ticaret, nakliye ve kredi işlerini yapmak.

Madde 4: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun bu kanun ile uhdesine intikal eden veya ileride ilhak edilecek veya kendisi tarafından tesis edilecek olan işletmeleri, fabrika ve tesisleri İcra Alkileri Heyeti kararı ile kendisine bağılı olmak üzere kuracağı hususî hukuk hükümlerine tâbi hükmi şahsiyetler halinde idare edebilir.

Madde 5: Atatürk'ün 11. 06.1937 tarihli mektup ile Hazineye teberru ettiği bütün menkul ve gayrimenkul mallar ve bunlara aid hak ve vecibeler bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna intikal eder. Devlet veya devlet müesseselerine ait olup birinci ve üçüncü maddelerde yazılı maksatlara uygun mahiyetteki diğerk menkul ve gayrimenkul mallardan muvafık bulunanları lüzum görüldükçe Ziraat Vekâletinin teklifi üzerine Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna devre İcra Vekilleri Heyeti salahiyetlidir. Bu maddenin birinci fıkrasına göre Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na intikal edecek malların 1 ikinci teşrin 1937 tarihindeki bilanço ve mevcut vaziyetleri esas tutulmak üzere Maliye ve Ziraat Vekâletleri ile kurum tarafından tayin edilecek birer kişi üç kişilik bir komisyon kıymetlerini tesbit edeceği gibi bu maddenin 2.nci fıkrasına göre bilâhare görülecek lüzum üzerine Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na devrine karar verilecek Devlet'e ve Devlet müesseselerine aid mallar hakkında da devir tarihlerindeki vaziyetlerine göre aynı komisyon marifeti ile kıymet takdiri muamelesi yapılır ve bu kıymetler sermaye hesabına mahsuben vuku bulmuş tediye sayılır.

Madde 6: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun itibarî sermayesi 15. 000. 000. Türk lirasıdır. Bu sermaye Ziraat Vekâletinin teklifi üzerine kurum umumi heyetinin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile bir misline kadar artırılabilir. Kurumun tediye edilmiş sermayesi:

- a) Bu kanun mucibince kuruma intikal edecek veya devrolımacak mal ve hakların kıymetleri,
- b) İşletmelerden hâsıl olacak kârların ilâvesi,
- c) Devletçe verilecek tahsisat ve vukubulacak teberrıat ile teşekkül eder

Madde 7: Devlet ziraat işletmeleri kurumu Ziraat vekâletinin teklifi üzerine umumi heyetin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdikile itibari sermayesinin nısfına kadar faizli veya faizsiz, ikramiyeli veya ikramiyesiz, temettü hissesine iştirakti veya iştiraksız tahvilat çıkarabileceği gibi on beş seneye kadar vadeli istikrazlar dahi yapabilir. Maliye vekâleti kurumun çıkaracağı tahvilata ve yapacağı istikrazlara kefalete mezundur.

Madde 8: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Başvekilin riyasetinde Maliye, İktisat ve Ziraat Vekilleri ile Büyük Millet Meclisi Bütçe, Divanı Muhasebat, İktisat, Maliye ve Ziraat Encümenlerince her defasında kendi azası arasından intibah edecekleri üçer azadan ve Şurayı devlet ve Divanı Muhasebat reislerinden teşekkül edecek bir umumi heyet ile reis ve müdür dâhil olmak üzere beş azadan müteşkil bir idare meclisi marifeti ile idare olunur. İdare meclisi reisi

ile müdür ve azadan biri Ziraat vekilinin, bir aza Maliye vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile Reisicumhur tarafından tayin ve bir aza da umumi heyetçe intihab edilir. Müdür hariç olmak üzere idare meclisi reisi ve azasının müddetleri üç sene olup tekrar tayin ve intihabları caizdir. İdare meclisi reis ve azasının ziraat ve ziraat sanatları ve toprak ekonomisi işlerinde mesleki yüksek tahsil görmüş bilgi ve tecrübe sahibi olmaları lâzımdır. Müdürün ihtiyaca göre bulunacak muavinleri Ziraat vekilinin teklifi ve Başvekilin tasdikile tayin olunur. Muavinler idare meclisi içtimalarına rey vermemek üzere iştirak edebilirler.

Madde 9: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun hesapları Maliye ve ziraat vekâletlerde umumi heyet tarafından intihab edilecek birer murakıbden müteşekkil üç kişilik bir heyet marifetile murakabe edilir. Murakıblerin hizmet müddetleri üç senedir. Yeniden tayinve intibahları caizdir. Murakıblere verilecek ücret umumi heyetçe tayin olunur. Murakıblar kurumun mevcudlarını ve her türlü muamelelerini muntazaman tetkik ve murakabe ederek neticelerini her üç ayda bir Ziraat Vekâleti'ne bir raporla bildirirler. Birer nüshası Maliye Vekâleti ile idare meclisine de verilecek olan bu raporlar sene nihayetinde umumi raporla birlikte umumi heyete arz olunur. Bundan başka Ziraat Vekâleti lüzum gördükçe kurumun ve kurum işletme ve müesseselerinin hesap ve muamelelerini her zaman teftiş ettirebilir.

Madde 10: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun hesap senesi takvim senesidir. Senelik bilanço, kâr ve zarar hesapları nûteakib senenin ilk dört ayı zarfında idare meclisi ve murakıblar raporları ile birlikte Ziraat vekâletine verilir. Ziraat vekâleti kendisine tevdi edilen bilanço ve kar ve zarar hesaplarını tevdi tarihinden itibaren bir ay zarfında tetkik ederek mütaleası ile birlikte Umumi heyete verilmek üzere Başvekâlet'e takdim eder. Bilanço, kar ve zarar hesapları Umumi heyetin tasdikile katileşir ve tasdik keyfiyeti idare meclisi ile alakadar memurların o hesap senesi için ibralarını tazammun eder.

Madde 11: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun safi karından yüzde onu evvela ihtiyat akçesi olarak ayrılır ve ihtiyat akçesi sermayenin yüzde yirmisine baliğ oluncaya kadar bu suretle ayrılmağa devam edilir. Karın geriye kalan kısmının umumi heyet kararı ile yüzde ikisine kadarı idare meclisine ve yüzde yediye kadarı nizamnamede tayin edilecek esaslara göre memur ve müstahdemlere ikramiye olarak verilir ve safi karın mütebaki kısmı kurumun itibari sermayesi tamamlanıncaya kadar 6.ncı madde mucibince sermaye hesabına geçirilir. İtibari sermaye tamamlandıktan sonra kar bakiyesinin yarısı sermayenin yüzde otuzuna baliğ oluncaya kadar fevkalade ihtiyat hesabına tefrik ve diğer yarısı Hazineye tesviye olunur.

Madde 12: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun malları Devlet malıdır. Bunları çalanlar, ihtilas edenler, zimmetine geçirenler veya her ne suretle olursa olsun suistimal edenler Devlet malları hakkında ika olunan bu gibi suçlara müterettib cezalara tabidirler.

Madde 13: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'nun memurları halk ve mensub oldukları idare ile muamele ve münasebetlerinde hususî müessese memurları hakkındaki ahkâma tabidirler.

Kurum memur ve müstahdemleri aylıklarından yüzde beş kesilmek ve 11 nci madde mucibince kardan memur ve müstahdemler için ayrılacak ikramiyeden buna tekabül edecek miktarı tefrik ve tahsis olunmak suretile bir (Yardım sandığı) tesis olunur.

Madde 14: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun idare ve murakabe şekilleri ve idare meclisi ile müdür ve muavinler ve murakıblerin vazife ve salahiyetleri ve kurum yardım sandığı hakkında bu kanunun neşri tarihinden itibaren bir sene zarfında bir nizamname yapılır.

Madde 15: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun intikal edecek ve devrohmacak malların intikal ve ferağ muameleleri harç ve resme tabi değildir. Kurum tarafından yeniden tesisine lüzum görülecek işletme ve müesseseler için muktazi arazi Ziraat Vekâleti'nin tasvibi ile usulüne tevfikân istimlak edilebilir. Kurum, kendisine intikal edecek veya devrolunacak veya bundan sonra kendisi tarafından tesis edilecek sınai müesseseler için teşviki sanayi kanununda yazılı müsaade ve muafiyetlerden istifade eder.

Madde 16: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun aynı mahiyette olup Ziraat Vekâleti'ne merbut diğer Devlet müesseselerinden satın alacağı veya bu müesseselere satacağı mallar ile bu kabil Devlet müesseselerinin satılmak üzere kuruma tevdi edecekleri mallar için artırma, eksiltme ve ihale işleri kıymet takdiri sureti ile ve Ziraat Vekâleti'nin muvafakatı ile yapılır.

Muvakkat 1.Madde: Beşinci maddenin birinci fıkrası mucibince Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna intikal edecek müesseselerin memur ve müstahdemlerinden hizmet müddetleri üç seneyi geçenlere almakta oldukları son ücretleri üzerinden hizmet müddetlerinin beher senesi için bir aylık hesabı ile ikramiye verilir. Bunlardan açıkta kalacak olanların ikramiyeleri verilerek alakaları kesilir. Hizmetinde devam edeceklerin ikramiyeleri yardım sandığına yatırılır. Bunlar arasında bulunan ve evvelce maaşlı vazifeden alman, ziraat mekteblerinden mezun meslek memurlarının bu kanunun meriyetine kadar mezkûr müessesede geçen ücretli hizmetleri bir defaya mahsus ve yalnız terfi hakkına müessir olmak üzere maaşlı hizmet müddetlerine ilâve olunur.

Muvakkat 12.Madde: On dördüncü maddede yazılı nizamname yapılmaya kadar kurumun idare, murakabe işleri ve teşkilatının vazife ve salahiyetleri Ziraat Vekâletince tesbit olunacak esaslar dairesinde yürütülür.

Madde 17: Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 18: Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ "Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu kanunu kamutayda görüşüldü" *Ulus* (8 Ocak 1938), s.1-8.

Tablo 5.13.1942-1945 Devlet Ziraat İşletmeleri.

Adı	Kuruluş Yılı	Arazi Genişliği(Dekar)
Bala Grubu	1942	45.000
Polatlı Grubu	1942	191.000
Altınova-Başkuyu Çiftliği	1942	300.000
Malya Devlet Çiftliği	1942	280.000
Gözlü Devlet Çiftliği	1942	280.000
Ceylanpınar Devlet Çiftliği	1943	364.000
Çiçekdağı Devlet Çiftliği	1944	25.000
Koçaş Devlet Çiftliği	1944	24.170
Özden Devlet Çiftliği	1944	48.249
Gelemen Devlet Çiftliği	1944	24.170
Gökhüyük Devlet Çiftliği	1944	26.741
Keykubat Devlet Çiftliği	1944	12.000
Ulaş Devlet Çiftliği	1945	45.000
Toplam		1.664.150 Dekar

Kaynak: Pamuk Ş. ;Toprak Z. , a.g.e. , s.50.

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, 1950 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri'nin kurulmasına kadar varlığını sürdürmüştür.

5.2.1. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun Mersin Bürosu

1946 yılının Temmuz ayı sonuna kadar büronun kasasında bulunan toplam tutar 17.598.55 liradır. Devlet Ziraat İşletmeleri Mersin Bürosunun 1946 yılında yaptığı şarap satışlarında 1945 yılına nazaran azalma tespit edilmiştir. Bu azalmanın sebepleri;1945 yılında Silifke'deki Tekir Çiftliğinin şaraplarına sadece Tekel İdaresi şarapları rakip iken 1946 yılında birçok özel firmanın şarap üretilip piyasaya sürmesi, piyasaya yeni çıkan firmaların bayilere büyük kolaylıklar ve avantajlar sunması, Mersin'deki şarap üreticilerinden Şemsi İşbaşaran'ın piyasaya ucuz şarap sürmesidir.⁴⁷⁹

İşletme, 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 Sayılı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yer almıştır. Kuruluşundan itibaren çevre çiftçilerine önderlik, öğreticilik ve örneklik yapan kuruluş; aynı zamanda standart narenciye çeşitlerinin yöreye yerleşmesinde çok büyük görevler yapmış, fidan ve aşı gözü temin etmiştir.

Ankara Ziraat Enstitüsü Narenciye profesörlerinden Gasner Adana ve Mersin'e giderek incelemelerde bulunmuştur. Dört yol portakal bahçelerini de gezmiş; fakat en iyi bahçeler, Mersin'de bulunmuştur.⁴⁸⁰ Aynı zamanda ihracık kalitede narenciye üretimine devam eden kuruluş,

⁴⁷⁹ BCA, 30.10.0.0. / 216.459.5, (25.02.1947), s.16.

⁴⁸⁰ "Portakallarımızın Islahı", *Türk Sözü*, (23 Aralık 1937), s.2-4.

1979 yılında Adana Tohum Üretme Bürosu'na bağlanmış ve buğday ile soya tohumculuğunda görev almıştır.

5.2.2.Tarsus Piloğlu Çiftliği

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, Atatürk Çiftliklerini devraldığı esnada Karabasamak Çiftliği ve Tarsus Piloğlu Çiftliği henüz işletmeye açılmamış ve Dört Yol portakal bahçesindeki fidanlar yeni dikilmiş ve henüz ürün verecek durumda değildir. Kurum derhal faaliyete geçerek Karabasamak ve Tarsus Çiftliklerinin işletilmesi için tedbirler almıştır. Kurumun ziraate açtığı Tarsus ve Karabasamak Çiftlikleriyle Ziraat Vekâletinden devralınan Lüleburgazdaki Türkgeldi ve Eskişehir'deki Çifteler Çiftliği de dâhil edilerek ziraat faaliyetleri yürütülmüştür.⁴⁸¹

Tablo 5.14. 1939 Yılında Cenuş(Güney) Çiftliklerde Ekimi Yapılan Ürünler ve Arazi Genişliği.

Ürün	Dekar
Pamuk	5.541
Çeltik	1.976
Bakliyat v.s.	8.699
Toplam	43.387 dekar.

Kaynak: BCA, 30.10.0.0./214.451.1. (18.06.1940).

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu tarafından devralınan Atatürk Çiftlikleri arasında henüz işletmeye alınmamış bulunan Karabasamak ve Tarsus Çiftlikleri'nde zirai faaliyete başlanmış ve çiftliklerde 5.116 dekar ziraat yapılarak mahsul alınmıştır. 1938 yılında 11.649 dekar olarak devralınan ziraat 1938-1939 yılı hazırlıklarında 38.056 dekar olarak planlanmış; fakat fiilen 42.387 dekar ekilmiştir. Bu faaliyetlere ek olarak her sene kış mevsiminde bataklık haline gelen ve ancak yaz aylarında kuruyan 9.950 dekar ekime salih arazi bu yıl içinde ıslah ve imar edilerek zirai faaliyet alanına alınmıştır.⁴⁸²

1941 yılında Silifke ve Tarsus'ta kuraklık pamuk üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır. Aynı yıl içinde Tekir, Tarsus ve Karabasamak, Baltacı, Türkgeldi ve Midilliçoğlu çiftlikleri karlı bir durumdadır.⁴⁸³

2 Temmuz 1945 tarihinde Tarsus'taki Piloğlu Çiftliğinin bitişiğinde bulunan 11.548 dekar 936 metre kare hazine arazisi Maliye Bakanlığının da rızasıyla Tarım Bakanlığı bünyesindeki Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna devredilmiştir.⁴⁸⁴

⁴⁸¹ BCA, 30.10.0.0./214.450.3. (13.12.1939).

⁴⁸² BCA, 30.10.0.0./214.451.1. (18.06.1940).

⁴⁸³ BCA,30.10.0.0./215.452.6. (31.10.1942).

⁴⁸⁴ BCA, 30.18.1.2. / 108.42.4. (02.07.1945).

15 Ocak 1946 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Müfettiş Ziya Ortaç'ı çiftliğin denetimi için görevlendirmiştir. Teftiş raporunu Genel Müdürlüğe göndermiştir. Raporda Piloğlu Çiftliği ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir.⁴⁸⁵

Çiftlikteki Ekim İşleri: 1946 yılı için ekilmesi planlanan 3.515 dekarlık alanın ancak 3.185 dekarlık alanı ekilebilmiştir. Arazilerin tümünün ekilememesinin başlıca nedeni havanın kurak gitmesi ve mevcut üç traktörden ikisinin bozuk olmasıdır. Bir daha bu tür aksaklıkların yaşanmaması için Müfettiş Ziya Ortaç, çiftlik idaresine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeleri: Tarlaların ekim için iyi hazırlanması ve derin hafriyattan kaçınılması, ekilecek tohumların tecrübeleri yapılmadan ekilmemesi ve kışlık ekime mutlaka kasım ayından önce başlanması, pamuk ile susam tarlalarının iyice olgunluğa getirilmeden ekilmemesi, çapa işlerinin ücretleri yüksek amele kuvvetleriyle değil teknik vasıtalarla yapılması, sulama ihtiyacının karşılanması için gerekli motor ve aletlerin bir an evvel tedarik edilmesi, her işletmede olması gerektiği gibi şehir ve kasabaya uzak yoldan mahrum olduğu için sık sık tamire ihtiyaç duyan makinelerin kullanılmamasıdır.

Çiftlikteki Hayvancılık Faaliyetleri: Çiftlikte boğa, inek, tosun ve dana olmak üzere toplamda 127 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu hayvanlar daha çok Güney Anadolu Kırmızısı cinsinden sığırlardır. 1945 yılında bu hayvanlarda abortus hastalığı görülmüş ve yapılan tahliller sonucunda hasta olanlar tecrit edilerek Dört Yol Çiftliğine sevk edilmiştir. Bu hastalıktan dolayı 1945 yılında ancak 27 baş inek sağlanabilmiş ve bu ineklerden toplamda 23.231 kg süt elde edilmiştir. Elde edilen sütün 694 kg satılmış ve geri kalan sütün 934.450 kg tereyağı ve 1.115 kg yağsız peynir imal edilmiştir. Hayvanların yem ihtiyaçları Tarsus Çiftliğinin önemli giderleri arasında yer almıştır. Bu giderlerin asgariye düşürülmesi için çayırın ıslah edilmesi, bu çayırlara geniş miktarda yonca ve hayvan pancarı ekilmesi tavsiye edilmiştir.

İş hayvanlarının bakımlarının iyi olduğu ve ahırların temiz tutulduğu görülmüştür. Hayvanların yem ihtiyaçları Tarsus Çiftliğinin önemli giderleri arasında yer almıştır. Bu giderlerin asgariye düşürülmesi için çayırın ıslah edilmesi, bu çayırlara geniş miktarda yonca ve hayvan pancarı ekilmesi tavsiye edilmiştir.

Çiftlikteki Ziraat Aletleri ve Nakil Vasıtaları: Piloğlu Çiftliğinde bir Ford kamyonu bir adet iki tekerlekli manda arabası ile beş çift atlı arabadan ibaret nakil araçları ve üç adet traktör bulunmaktadır. Bu traktörlerden ikisi artık iş göremeyecek haldedir. Traktörler bu sebepten dolayı fazla akaryakıt tüketmekte ve tamirlerine yüksek paralar ödenmektedir. 1945 yılında 3.185 dekarlık alanda çalışmış olan bu traktörlere tamir ücreti olarak 7.400 lira gibi yüksek bir para harcanmıştır. Yeni arazilerin tarıma açılması için de çiftlikteki eskimiş traktörlerin yenileri ile değiştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Piloğlu Çiftliğinde 1945 yılı itibarıyla herhangi bir hasat

⁴⁸⁵ BCA, 30.10.0.0. / 216.459.5. (25.02.1947).

aracı bulunmamaktadır. Çiftlikteki mahsulün hasadı için çevre köylerde bulunan orak ve makinelere dekar başına 100 ile 120 kuruş ödenmiştir. Bu eksikliğin bu şekilde giderilmesi halka rehber olan kurum için yapılacak işlerin başında gelmektedir.

Çiftlikteki Binaların Durumu: İdare binası, ambar, ahır, hangar, işçi yatakhane, fırın, mutfak, yemekhane ve akaryakıt deposu gibi binalar da bulunmaktadır. Akaryakıt deposunun çiftlikteki binaların tam merkezinde olması tehlike arz ettiğinden bu deponun binalardan uzak bir yere taşınması müfettiş tarafından istenmiştir. Ayrıca çiftlikte çalışan memurların ikamet etmesi için iki adet lojmanın da yapılması talep edilmiştir. Seyhan Nehri'nin taşkınlığına karşı çiftlik arazisi içinde bir kısım araziye set ve hendekler inşa edilmiştir.

Çiftlikteki Ağaçlandırma Faaliyetleri: Önceki yıllarda ekilen okaliptüs ağaçlarının iyi netice verdiği belirtilmiştir. Çiftlikte meyve bahçesi vücuda getirmek için daha önceleri teşebbüste bulunulmuş ise de toprağın alt kısmının tamamen çorak olmasından dolayı başarılı olunamamıştır. Bu sebeple kökleri derine doğru ilerleyen nar ve incir ağaçlarının ekilmesi tavsiye edilmiştir.

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, 10 Ağustos 1946 tarihinde Tarsus Çiftliğinin denetlenmesi için bir kez daha müfettiş Ziya Ortaç'ı görevlendirmiştir. Müfettiş, ikinci teftişi sonrasında hazırladığı 23 sayılı raporunda Piloğlu Çiftliği ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir:

Çiftlikte Ekim Faaliyetleri: Çiftlikte 3.185 dekarlık ekili alanın büyük bir kısmı Seyhan Nehri'nin taşması sonucunda sular altında kalmıştır. Bu taşkından dolayı 200 dekar buğday, 50 dekar arpa, 450 dekar yulaf, 65 dekar keten tamamen harap olmuş ve hiçbir mahsul alınamamıştır. 1.200 dekar pamuğun 600 dekarını da sular tamamen tahrip etmiştir. Bunun 450 dekarı ikinci defa ekilmek suretiyle zararın telafisine gidilmiştir.

Çiftlikteki Hayvancılık Faaliyetleri: Çiftlikte yetiştirilen büyükbaş hayvanların ekseri Güney Anadolu Kırmızısı cinsinden karas sığırların toplamı 184'tür. 1945 yılında bu hayvanların bir kısmında abortus hastalığı görülmüştür. Mevcut hayvanların sıhhi durumu iyi görülmüştür. Sığırlar arasında bulunan 54 inekten 49.272,5 kg süt sağılsa da bu rakam az görülmüştür. Bunun nedeni sabah ve akşam sağım zamanlarının yanlış tayin edilmesidir. Çiftlik müdürüne derhal usta bir sağımcıyla sorun çözülmesi tavsiye edilmiştir. Bu sütlerden 396 kg satılmış, geriye kalan 48.876,5 kg da kremaya dönüştürülerek 2.123,250 kg yağ ve 3.388 kg yağsız peynir imal edilmiştir. Ayrıca hayvan sayısındaki artışlar nedeniyle yüz başlık bir ahırın yapılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

Çiftliği denetleyen bir başka isim Umum Müdürlük Ziraat Servisi Şefi Acar Uzgiden de 12 Aralık 1946 tarihinde Tarsus Piloğlu Çiftliğinde incelemelerde bulunmuştur. Raporda çiftlikle ilgili şu görüşlere yer verilmiştir:

Çiftlikte Ekim Faaliyetleri: 1947 yılı kışlık ekimi için 1.665 dekar alan ayrılmıştır. Ayrıca Tarsus'ta yeni ekilmeye başlanan keten tohumunun 100 dekarlık alana ekilmesi istenmiştir.

Çiftlikte ekim deneme tecrübelerine ehemmiyet verilmediği görülmüştür. Kışlık ve yazlık ekinler için denemeler yapılması çiftlik müdürüne iletilmiştir. Nadaslar 2.260 dekar olmuştur. Çiftliğe yeni dâhil edilen araziden de 1.000 dekarlık alanın hafriyat işleri devam etmektedir. Geçen sene ekilen yonca korunga tarlalarından yoncaların korungaların durumunun kötü olduğu belirtilmiştir.

Çiftlikte Hayvancılık Faaliyetleri:1946 yılında dört sığırdaki abortus hastalığı tespit edilmiştir. 20 baş sığır sakat ve kısır olduğu için,76 baş inekten 20 adedi de reforme edilerek hemen satılması planlanmıştır. Geriye kalan 56 baş sığır da abortus hastalığına yakalanma ihtimali bulunduğu için satılarak yerlerine yeni hayvanların alınmasının işletmenin faydasına olacağı saptanmıştır.

Çiftlikte Makine Durumu: İşletmede makine parkının iyi olduğu, mevcut Ford kamyonun yıprandığı yeni bir kamyonun alınmasının gerektiği belirtilmiştir.

Çiftlikte Bina Durumu: Binaların geçmiş senelere göre daha düzenli olduğu, işletme ihtiyacını karşıladığı belirtilmiştir. Tartışma konusu olan memurların ikametgâh meselesi 500 lirayla yapılan bir kerpiç bina ile halledilmiştir. Ambarlar, stelye hangar ve ahırların düzenli olduğu belirtilmiştir.

Çiftlikte Personel Durumu: İşletmenin müdür vekilliğini yapan Mustafa Ergin; işleri ilgiyle takip etmekte, muhasebeci Zeki Evin ile aralarında sorunlar bulunmaktadır. Ambar memuru veznedarlar işlerini iyi yapmaktadır.

Çiftlikte Ticari Durum: Çiftliklerde yetiştirilen ürünlerin alım-satımı ile ilgilenen kurum Ticari İşletmeler Müessesesinin Mersin'deki bürosudur. Bu büro satış işlemlerine gereken önemi vermediği için Piloğlu Çiftliği bazı satışlarda zarar etmiştir. Örneğin 1946 yılında çiftlikte yetiştirilen soğanların uzun süre alıcı tarafından teslim alınmaması, soğanların hayli fire vermesine neden olmuş ve bu zarar çiftlik kasasından çıkmıştır.

Maalesef Çukurova çiftçisine örnek olarak kurulan çiftlik günümüze kadar varlığını sürdürememiştir. Özellikle TBMM'nin 11.06.1945 tarihli oturumunda kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndaki İkinci Bölümünde yer alan Madde 8'e ait dağıtılacak araziye tanımlayan "a,b,c,d ve" e" fıkraları bu işletmedeki arazilerin kaderini tayin edecektir.

Madde 8: Bu kanun hükümlerine göre dağıtılacak arazi şunlardır:

a) Devletin hukum ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmıyan arazi

b) Bir veya birkaç köy, kasaba veya şehrin ortamalı olan arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığınca belirtilen parçası

c) Sahibi bulunamıyan arazi

d) Devletçe kurutulan sahipsiz bataklıklardan kazanılacak arazi

e) Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurmasıyla elde edilecek arazi⁴⁸⁶

Başbakanlığın 03.08.1950 tarihinde aldığı Tarsus'daki Devlet Üretim Çiftliği ile İçel'in diğer bütün ilçelerinde bulunup 4753 Sayılı Kanun'un 8.maddesinin a,b,c,d ve e fıkralarında yazılı olan toprakların hak sahibi bulunanlara dağıtılması kararı ile halka dağıtımı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu karar hem Tarsus Piloğlu Çiftliğindeki arazileri etkilediği gibi hem de Silifke Tekir Çiftliğinde yer alan arazileri de etkilemiştir.⁴⁸⁷

Tarsus gazetesinin haberine göre;

30 Eylül 1950 Cumartesi günü yapılan tapu verme töreninde Mersin Valisi Şakir Canalp da hazır bulundu. 3 Ağustosta bölgemizde çalışmaya başlayan toprak dağıtım komisyonu çok kısa bir zamanda Piloğlu Devlet Çiftliğinin topraksız köylüye paylaştırma işini bitirmiştir. Bu dağıtım Çöplü, Yaramış, Ağzıdelik, Kelahmet, Alifakı, Tiznik, Firengülüs ve Kefeli köylerine yapılmış ve 342 aileye 17282 dönüm arazi verilmiştir.

Verilen bu tarlaların tapu muamelesi de ikmal edilmiş olduğundan, Cumartesi günü Valimiz Şakir Canalp, Kaymakamımız, Emniyet Müdürü, Belediye Başkanımız ve daha birçok davetli gurubu Piloğlu Çiftliğine giderek köylülerimize çok parlak bir törenle tapularını vermişlerdir.

Törene İstiklal Marşı ile başlanmış, ardından 21 nolu Toprak Dağıtım Komisyonu Başkanı Süleyman Turgutay'dın bir konuşma yapmış ve köylümüze verilmiş olan bu toprakların hayırlı olmasını temenni etmiştir.

Bundan sonra Sayın Valimiz Şakir Canalp çarpıcı bir söyleşiyle şunları söylemiştir:

"Aziz köylü arkadaşlarım! İçel Vilayetinde işe başlar başlamaz size böyle bir vazife görmekle gurur duyuyorum. 342 köylü ailesinin toprağa kavuşması memlekete çok büyük faydalar temin etmiş olacaktır.

Bu işlerde görevli arkadaşlarımı tebrik ederim. Toprağa ve köylümüze gerçek değerini vermek bizim başlıca görevimiz olacaktır.

Bu neticeler bizim için yeterli değildir. Daha parlak sonuçlar almaya çalışacağız. Toprağımız hayırlı ve verimli olsun arkadaşlar. Hepinizi Cumhuriyet Hükümeti adına selamlarım", demiştir.

Valimizden sonra söz alan İskân ve Toprak İşleri Genel Müdürlüğü Baş Müfettişi Seyfettin Künman konuşmuş ve köylüye faydalı bilgiler aktarmıştır.

Daha sonra Çöplü ve Tiznik köylerini temsilen konuşan iki genç, köylülerin hükümete karşı olan bağlılıklarını, sevinçlerinin sonsuzluğunu ifade eden iki yazı okumuşlar ve sevinç gözyaşları arasında alkışlanmışlardır. Bundan sonra Valimiz tarafından tapular dağıtılmış ve çiftlikteki köylüler görülmemiş bir bayram sevinciyle dolmuştur. Bu dağıtımda her aileye ortalama 40 ile 60 dönüm arasında toprak verilmiştir.⁴⁸⁸

Özetle Atatürk'ün isteği üzerine kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri bu yapıyı devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat ilerleyen süreçte değiştirilen kanunlarla bu organizasyonlar kuruluş amaçlarını kaybetmiştir. 12.05.1950 yılında bakanlar kurulu kararıyla tasfiye edilmiştir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ T.C. Resmi Gazete, (15.06.1945), "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu", Kanun No: 4753, S.6032, s.8893.

⁴⁸⁷ BCA, 30.18.1.2./123.65.4.(03.08.1950).

⁴⁸⁸ "Piloğlu Devlet Çiftliğinin Tapusu Köylüye Verildi" *Tarsus Gazetesi*, (2 Ekim 1950), s.1 (Bkz.Ek-101).

⁴⁸⁹ BCA, 30.18.1.2./122.44.11(12.05.1930) (Bkz.Ek-100).

Kooperatif kurularak yürütülmesi istenen çalışmalar 1950 yılından sonra bireysel çiftçiliğe dönüştürülmüş, Atatürk'ün Tarsus'ta bulunan 8 bin dönümlük Piloğlu Çiftliği ile çevresindeki hazineye ait araziler birleştirilmiş, toprak reformu anlayışı içinde civardaki köylülere dağıtılmıştır.

5.2.3. Silifke Tekir Çiftliği

Atatürk Orman Çiftliğine ait tüm çiftlikler gibi 1938 yılında Tekir Çiftliğini de Türk halkına bırakmıştır. Atatürk, bu çiftliklerin halka hizmet etmeye devam etmesini ve daha iyi bir konuma getirilmesini arzularak böyle bir hamle yapmıştır.

Tarım Faaliyetleri:1938'den sonra tarıma yeniden önem verilmiştir.1938'de 3500 dekarlık bir saha ekilirken bu miktar her sene biraz daha arttırılarak 1942'de 7000 dekara çıkarılmıştır.

1947 yılına kadar istifade edilemeyen bataklık kısımdan her sene bir miktar temizlenerek ziraat sahası genişletilmiştir. Geriye kalan 800 dekarlık bataklık da böylece ortadan kaldırılacaktır.

Ağaçlandırma Faaliyetleri: Bina ve yol kenarlarına çok sayıda kazarino, çam, okaliptüs, tespih, ve söğüt fidanları dikilmiştir.

Hayvancılık Faaliyetleri: Yalnız ziraat sahasında yeni adımlar atılmakla kalınmamış aynı zamanda hayvancılık konusunda da yeni adımlar atılmıştır. Sığırlar, verimli nesilleri üretmek için tabi ıslah çalışmalarına tabi tutulmuşlardır. Ankara Orman Çiftliğinden getirilen Karagül(Astragan) koyunlarla önceden var olan Karaman cinsi ıslah edilmiştir. Böylece bölgede yalnızca Ankara Orman Çiftliğinde yetişen Karagül cinsi yayılacaktır.1940 senesinde kısarak Arap aygırlarıyla çiftlikte mevcut karaklarla atçılık şubesi meydana getirilmiştir. Yeni açılacak şubeler tavukçuluk ve yetiştirilen dut ağaçları ile ipek böcekçiliği şubesidir.⁴⁹⁰ Silifke genelinde 1933 yılında 12.993 sığır bulunurken 1942 de 14.043 âdedi bulmuştur.

Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 1945 yılında Silifke'deki Tekir Çiftliğinin denetlenmesi için Müfettiş Suphi Şarabi'yi görevlendirmiştir. Bu müfettiş çiftliğe giderek teftişte bulunmuş ve çiftlikle ilgili raporunu 13 Mart 1946 tarihinde Genel Müdürlüğe göndermiştir. Raporda Tekir Çiftliği ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir:⁴⁹¹ Çiftliğin muhasebe kayıtları düzgün tutulmamıştır. Genel toplamalar kurşun kalemle yazılmış, cari ve diğer bazı hesap kayıtları yılın altıncı ayından itibaren işlenmemiştir. Alacakların tahsiline ve borçların ödenmesine yönelik bir çalışma planı yapılmamıştır. Mahalli seyahatler için müdür ve hizmetlilerin hiçbir ölçüye tabi

⁴⁹⁰ Göksel, a.g.e. , s.27.

⁴⁹¹ BCA, 30.10.0.0. / 216.459.5. (25.02.1947).

tutulmaMIŞ ve kasadan fazla para harcanmıştır. Sabit kıymetlerde yer alan alet ve eşyalar Devlet Ziraat İşletmeleri Umum Müdürlüğünün emri ve rızası olmadan hurdaya ayrılmıştır.

Vergi belirleme işlerinde hatalar yapıldığı, yapılan alım-satım işlerinde sözleşme yapılmadığı, teslim muameleleri tamamlanmayan faturalar üzerinden ödemeler yapıldığı, memur ailelerinden hastalananlara çiftlik revirinden ücretsiz ilaç verildiği, çiftliğin ihtiyacı için piyasadan alınan maddelerin memurlara ve müstahdemlere düşük fiyatlarla satıldığı tespit edilmiştir.

Yukardaki açıklamalardan da görüldüğü üzere 1945 yılında Tekir Çiftliğinin işleyişinde ciddi sıkıntılar göze çarpmaktadır. Bu sıkıntılar, 21 Mart 1946 tarihinde Devlet Ziraat İşletmeleri Umum Müdürlüğü tarafından 76 sayılı emirle çiftlik idaresine tebliğ edilmiştir. Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 25 Mayıs 1946 tarihinde Silifke'deki Tekir Çiftliğinin bir kez daha denetlenmesi için Müfettiş Ziya Ortaç'ı görevlendirmiştir. Ziya Ortaç, Tekir Çiftliği ile ilgili raporunda şu görüşlere yer vermiştir⁴⁹²

Çiftlikteki Tarım Faaliyetleri: 1946 yılında Tekir Çiftliğinde ekimi yapılan arazi 3.364 dekadır. Bu arazinin hasadına 18 Mayıs 1946 tarihinde başlanmış ve 4 Ağustos 1946 tarihinde son verilmiştir. Elde edilen mahsul geçmiş yıllara nazaran daha iyi olmasına rağmen hasılat istenilen seviyede olmamıştır. Bu durumun sebeplerini Müfettiş Ziya Ortaç, dört madde ile Devlet Ziraat İşletmeleri Umum Müdürlüğüne bildirmiştir. Bunlar:

Çiftliğin bulunduğu yer ve iklim şartlarına göre hasat işlemlerinin en fazla 40 günde bitirilmesi gerekirken bu süre 70 güne kadar uzatılmıştır. Bu durum mahsulün önemli bir kısmının tarlalara dökülmesine neden olmuştur. Tarlalardaki yabancı otlar zamanında iyi temizlenmediği için 200 dekar civarında arazide hasat yapılamamıştır. Ekim ayında toprağın ıslaklığına dikkat edilmeden, kalitesi düşük tohum çamura atılmıştır. Bu durum tohumun küflenmesine ve veriminin düşmesine sebep olmuştur. Tarlalar iyi sürülmediğinden çapa amelesi ekine gerekli dikkati ve ihtimamı göstermemiştir. Bu düzensizlik verimi olumsuz etkilemiştir. Nitekim 200 dekarlık bakla tarlasından 4 ton arpa hasat edilmiştir.

Çiftlikteki Hayvancılık Faaliyetleri: 1946 yılında Tekir Çiftliğindeki büyükbaş sığırların cinsi Güney Anadolu Kırmızısıdır. Çiftlikte 201 baş sığır mevcuttur. Bu sığırlardan 64 tanesi sağım için elverişlidir. Sağılan ineklerden 1946 yılının Ağustos ayına kadar 56.693 kg süt sağılmıştır. 1945 yılı ile karşılaştırıldığında hayvan başına 135 kg fazla süt alınmıştır. İneklerden sağılan 56.693 kg. süttten 2.582,5 kg. tereyağı ve 1.016 kg. yağsız peynir imal edilmiştir. Tekir Çiftliğinde erkek ve dişi olmak üzere muhtelif yaşlarda 2.179 küçükbaş hayvan mevcuttur. Bu hayvanlardan 446 adet koyun sürünün ıslahı için satışa çıkarılmıştır. Çiftlikteki 1.300 koyundan 21 Mayıs 1946 tarihinde 17.649 kg süt sağılmış ve bu süttten 2.885 kg yağlı peynir, 243 kg tereyağı imal edilmiştir. 1946 yılında çiftlikte 1 adet kamyon, birden fazla traktör ve biçerdöver bulunmaktadır.

15 Ekim 1946 tarihinde Umum Müdürlük Ziraat Servisi Şefi Acar Uzgiden'in Tekir Çiftliğiyle ilgili hazırladığı raporda çiftlikle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:1946 yılı için ekimi

⁴⁹² BCA, 30.10.0.0. / 216.459.5, s.16 (25.02.1947).

planlanan 3.450 dekarlık alanın tümü ekilememiş, ancak 2.573 dekarlık alan ekilebilmiştir. Kışlık hububatın hasadına başlanmış olup hasat edilen arpadan dekar başına 165 kg arpa alınmıştır.

Yine Umum Müdürlük Ziraat Servisi Şefi Acar Uzgiden'in 13 Aralık 1946 tarihinde Tekir Çiftliği ile ilgili hazırladığı raporda şu bilgilere yer verilmiştir: 1947 yılı için ekimi planlanan 2.753 dekarlık alanın tamamında ekim yapılmıştır. Ekim yapılan bölgede havalar kurak gittiği için çiftlik müdürünün emriyle 200 dekarlık alan sulanmıştır. Gelecek yıllarda çiftliğe ekilmesi planlanan tohumlardan bazıları çiftlik arazisinde denenmiştir.

Çiftlikteki Binaların Durumu: Çiftlik içinde idare binası, ambar, mutfak, yemekhane, işçi yatakhane ve ahırlar bulunmaktadır. Bu binaların geneli bakımsız durumdadır. Örneğin idare binasının odaları ve koridorları yağın bir yağmur esnasında tamamen ıslanmıştır. Yine ambar, mutfak ve işçi yatakhanesinin camları kırılmış ve yerlerine yenileri takılmamıştır. 1950 yılında bu çiftliğin arazileri Bulgaristan'dan gelen göçmenlere ve topraksız köylüye dağıtılmıştır. Günümüzde bu çiftliğin binalarında Bulgaristan göçmenleri yaşarken Suriye İç Savaşı'ndan kaçan mülteciler de bu binaların bazılarında ikamet etmektedir.

Atatürk'ün çiftliklerini hazineye bağışlamasından sonra bu çiftliğin idaresi 1937'de bir müddet Devlet Ziraat İşletmeleri kurumuna, 1950'de Devlet Üretim Çiftliklerine geçmiştir. Daha sonra 11.06.1945 tarihinde kabul edilmiş olan 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda dağıtılacak arazi hükümlerinde yer alan "a,b,c,d,e" fıkralarında yazan hususlar itibarıyla çiftliğin arazileri 1950 yılında o bölgedeki halka dağıtılmıştır. 35 numaralı kooperatif ortağı Veli oğlu Kıbrıslı Hüseyin arazilerin nasıl köylüye dağıtıldığını anlatmıştır;

Atatürk kurduğu bu çiftliğin buğdayını, arpasını, davarını, koyununu, camızını herşeyini meydana getirdi. Köylü bundan aldı. Atatürk'ün köylüye çok yardımı dokundu. Köylü de bundan çok memnun oldu. Sonra bu çiftliği Atatürk hükümete bağışladı. Demokrat Parti iktidara geçince, hükümet de köylüye dağıttı. Ben o zamanlar muhtardım, toprağı olmayan herkese yirmi dönüm, olana beş dönüm, bu şekilde çiftlik dağıtıldı. ⁴⁹³

5.2.4. Şövalye Çiftliği

Çiftliğin Atatürk dönemindeki faaliyetleriyle ilgili yaşanan arşiv ve bilgi sıkıntısı çiftliğin Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna devredildikten sonra da devam etmiştir. Bu nedenle çiftliğin arazisi ve işleyişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Bölge halkından edinilen bilgiler ışığında çiftlikte 1950 yılına kadar küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin devam ettiği düşünülmektedir. Atatürk'ün çiftliklerini hazineye bağışlamasından sonra bu çiftliğin idaresi 1937'de bir müddet Devlet Ziraat İşletmeleri kurumuna, 1950'de Devlet Üretim Çiftliklerine geçmiştir. Daha sonra 11.06.1945 tarihinde kabul edilmiş olan 4753 Sayılı Çiftçiyi

⁴⁹³ Akbaş, a.g.e., s.84.

Topraklandırma Kanunu'nda dağıtılacak arazi hükümlerinde yer alan "a,b,c,d,e" fıkralarında yazan hususlar itibariyle Çukurova'da yer alan diğer Atatürk Orman Çiftliği arazileri gibi 1950 yılında o bölgedeki halka dağıtılmıştır.

5.2.5. Dört Yol Karabasamak Çiftliği

Müfettiş Ziya Ortaç 18.02.1946 Tarihli ve 7 Sayılı Raporu:

Ekim işleri: Kışlık ve yazlık olmak üzere planlanmış olan 4470 dekar ekim alanı teftiş tarihine kadar kışlıklardan 886 dekar fazlasıyla toplam olarak 3241 dekar ekim yapıldığı ve yazlık ekim sahası ile birlikte genel olarak ekim programının üstüne çıkıldığı anlaşılmıştır.

Yulafta dekar başına 7 kiloya yakın tohum atılması fazla bulunmuş, buğdayda ise 11 kilo atılmasında hata olduğu görülmüştür. Fakat 1946 senesinde başlanmış olan tohum ve mevsim tecrübeleri sayesinde gelecek senelerde bu hataların vuku bulmayacağı neticesine varılmıştır. Bakla ekiminin de sık yapılmış olmasının kusurlarına dikkat çekilmiş özellikle, sık ekimde çapa makinesini kullanmanın mümkün olmayacağından dolayı ameleye verilen fazla ücretin de bakla ekiminden beklenen faydayı azaltacağına işaret etmiştir. Bundan sonra sulama sorunundan ve yaz mevsiminin kurak geçmesinden dolayı sık ekime son verilerek fenni ve ekonomik açıdan uygun olan yazlık ürünlerin ekimine ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İrat ve İş Hayvanları: Hayvanların mera yoluyla beslenmelerine rağmen sıhhi durumlarının iyi ve memnuniyet verici olduğu belirtilmiştir. Koyunlarda % 92,85 olan doğum oranının normal bulunmasına rağmen, telef miktarının %17'ye ulaşması fazla görülmüştür. Bunun nedeni 1945 senesinde yakalandıkları bir dil hastalığıdır. Hayvanların yaylada alışıldan daha fazla süre geçirmeleri; hem yaylada hem de indikleri ovada kuraklıktan dolayı yeterince ot bulamamaları; kışı zayıf geçirmeleri bu hastalığa yakalanmalarına neden olmuştur.

651 tane yerli Karaman cinsi olan sürünün sağım yapılan 377 tanesinden 8.483,450 kilo süt alınmış bu rakam koyun başına 22,5 kiloya denk gelmiştir. Normalin altında kalan bu verimin nedeni hayvanların kışları iyi beslenmemeleridir. Elde edilen bu sütlerin 3.339 kilosundan 991 kilo peynir yapılarak Adana ve Dört Yol'a satılmıştır.

Çiftlikte 5 boğa, 17 dişi ve 6 yavru olmak üzere 28 baş manda bulunmaktadır. Bunlar yaz kış dışarda bırakılarak ve meralar yoluyla beslenmektedir. Bunlardan daha iyi verim elde edebilmek için kışın ahıra alınmaları düşünülmüş ve ahır yapılmıştır. Ancak Tarsus Çiftliğinde abortus hastalığına tutulan bir kısım ineklerin bu ahırda olması bu düşüncenin gerçekleşmesine engel olmuştur. Bu sebeptendir ki mandacılık şubesinden 1945 senesinde ancak 3.609,450 kg süt alınmıştır. Alınan bu sütlerin 3.322 kilosundan 247.700 kilo yağ alınmış ve 287.450 kilosu da satılmıştır.

Tarım Aletleri ve Nakil Araçları: Çiftlikte biri yeni, ikisi eski 3 lanz bir de farmal traktörü mevcut olup iki lanz kuvvetini tamamen kaybettiği için tam anlamıyla yararlanılamamaktadır. Ayrıca bu araçlar fazla yakıt tüketmeleri ekonomik açıdan zarar verdiği için tarıma elverişli arazilerin tamamı işlenememektedir. Bu durumda olan araçların revizyonlarına gerekli özen gösterilmiştir. Hasat aletleri ihtiyacı karşılayacak durumdadır. Yalnız biçerbağların Rus tipi olması ve bunun tek silindirli olmaları dolayısıyla fazla titreme yapan lanz traktörü ile çekilmesi zaruretiden ötürü ürünlerin dökülmesine sebep olmaktadır. Kısaca biçerbağlar eskimiş, yerine yeni bir makine alınması gereklidir.

Bir şevrole kamyonundan başka 6 çift ve 2 tek atlı arabaların tamamı tamir görmeyecek şekilde yıpranmıştır. Bu sebeple çift atlı 4 yeni araba alınması kararlaştırılmıştır. Bu sayede çiftliğin nakliyat işleri güvence altına alınmış olacaktır.

Bina ve Arazi Durumu: Mevcut binalar ihtiyacı görmektedir. Çiftlik işletmeye açıldığı zaman arazi tamamen bataklıktır. Her sene açılan kanallar sayesinde ziraata uygun olan arazi miktarı 6 bin dekarı geçmiştir. Hazineye ait olan bataklık halde bulunan beş bin dekarı aşan arazinin bir bölümünün bataklık olması nedeniyle hükümetin aynı şekilde bu alanları kurutarak zirai tecrübeler için kullanılması gerekmektedir.

Memur ve hizmetlilerin sağlıkları yerindedir. İşçilerin de beslenme koşulları iyi durumdadır. Teknik defterler muntazam bir şekilde not edilerek yapılacak işler için mesai saatleri içinde geceli gündüzlü çalışmışlardır.

02.05.1946 tarihinde 122 Sayılı Raporunu Umum Müdürlüğünün mahalline göndermiştir. Fakat daha sonra işletmenin teknik işleri Umum Müdürlük Ziraat Servisi Şefi Acar Uzgiden tarafından da 19.06 1946 tarihinde bir inceleme daha yapılmıştır.

Ekim İşleri: Ekim programı toplamı 75 dekar olarak gerçekleştirilmiştir. Kışlık olarak ekilen ürünlerin genel durumu iyi görülmüştür. Fakat yeni açılan arazilerde ekilen yulafta toprağın çorak ve fazla tuzlu olması tohumların yetişememesine neden olmuştur. Ayrıca yazlık olarak ekilen pamuk tohumları da teknik hatalardan dolayı yetişmemiştir. Başta bostanlar olmak üzere yazlıkların genel itibarıyla bakımsız oldukları görülmüştür.

İrat ve İş Hayvanları: Hayvanların genel durumunun iyi olduğu bakımlarına dikkat edildiği görülmüştür.

Ziraat Makineleri: Mevcut dört adet traktörden ancak ikisinin çalışabilir durumda olduğu görülmüştür. Fakat işletmelerin çok olması nedeniyle mutlaka 4 adet traktörün çalışması gerekmektedir. Genel olarak bakımsız bırakılan, uyarı levhası olmasına rağmen giren çıkanların sayısı belli olmayan ziraat aletleri hangarının uygunsuz bir durumda olduğu bildirilmiştir.

İdari İşler: İşletmede baştan aşağı bir düzensizlik ve dikkatsizlik hüküm sürmektedir. İdare binası, mutfak binaları pis; ambarlarda düzenden eser yoktur. İşçilerin kullandığı yatakhane bakımsız olduğundan birçoğu açıkta uyumaktadır. Süthane bakımsızlıktan yıkılacak vaziyettedir.

Bu rapor, Genel Müdürlüğün 25.06.1946 tarih ve 198 Sayılı Yazısı ile işletmeye bildirim yapılmıştır. Ayrıca 1946 aralık ayı içinde işletmeleri inceleyen Acar Uzgiden Genel Müdürlüğe 14.12.1946 tarihinde bir rapor daha sunmuştur. Bu raporda şu bilgiler yer almıştır:

Ekim İşleri: 1947 senesi kışlık ekim için planlanan 3.593 dekarlık arazinin ekiminin, bakımının kusursuz bir şekilde tamamlanmıştır. Hububatta şimdiden büyük bir başarı gösterilmiş ileride verimin düşmemesi için koyun sürülerinin tarlalara bırakılması tavsiye edilmiştir. Yazlık ekim için 1200 dekar toprak hazırlanarak deneme işleri yapılmaya başlanmıştır. Ziraat için yeni araziler açılması istenmiş tek bir traktör bulunmasından dolayı çalışmalara devam edilememiştir.

İrat ve İş Hayvanları: Koyunların ve mandıralarına dikkat edilerek yetmiş kuzu alınmıştır.

Ziraat Makineleri: Mevcut 3 traktörden ikisinden faydalanılamamaktadır. Makine revizyonuna henüz başlanmamıştır. İskenderun'da tamiri yapılan ekskavatörün montaj işlemi devam etmektedir.

Bina Durumu: İdare binası ile mutfak, ambar ve ahırlar temiz görülmüştür. Yeniden muntazam bir koyun ağılı yapılmış. Sazlıklarda yapılan bir kümes hayvancılığına da başlanmıştır. Su meselesi işletmenin kurulduğu günden beri devam etmektedir. İçmede ve mutfak işlerinde kullanılacak su araba ile uzak mesafelerden getirilmektedir. İşletme binaları civarından açılmaya başlanan yarıda bırakılan kuyunun açılması için gerekli paranın gönderilmesi en başta yapılacak işler arasında olduğu işletmeye bildirilmiştir.

Personel Durumu: İşletmenin müdür yardımcılığını yapan Suphi Cebenoyan işlerini titizlikle yapmaktadır. Muhasebeci Enver Alpargun aynı zamanda Turuncgiller işletmesinin de muhasebesini yaptığından dolayı çiftlikten ayrılmaktadır.

Bu rapor üzerine Genel Müdürlüğümüzden 23.12.1946 tarihinde ve 397 Sayılı yazı ile bildirimde bulunulmuştur. Özellikle yarım kalan su kuyusunun bir an önce açılması gerektiği bildirilmiştir.

Çiftliğin 1945 senesi hesap işlerini inceleyen Müfettiş Suphi Şarabi 03.04.1946 tarihinde 20 sayılı raporunda şunları belirtmiştir:

Ambar memurunun bilinmeyen bir hastalık yüzünden hızlıca İskenderun hastanesine yatırılması sebebiyle ambarın kontrolsüz bir şekilde bırakıldığı çiftlikte çalışan hizmetliye yevmiye karşılığında bir işçiye teslim edilmiş olmasına, harcamaların ve zaruri masraf namıyla hizmetlilere gelişigüzel ödeme yapıldığı ve bunun mevzuata uygun olarak Genel Müdürlüğümüze bildirim yapmadıklarını, memurların ve hizmetlilerin geçici işçilerin hastalanıp yerinde tedavi olanlarla ya da ne gibi durumlarda tedavi masrafı verilebileceğine dair çiftlik idaresinin ve bütün işletmelerin bilgilendirilmesine, beş lira yevmiye ile hesap işlerine bakan hizmetliyken vefat eden Mustafa Moralı'nın yevmeyesinin verilmeyen miktarı toplam 188,58 liranın kanuni vergilerin çiftlik müdür ve muhasebecisine verilmesine, vefat eden Mustafa Moralı'nın Dalaman Çiftliğinden Karabasamak Çiftliğine devredilmiş bulunan 739,80 lira borcun başlangıcı

incelenerek bir hizmetlinin bu rütbeyle borçlu kalınmasına neden olan kişilerden tahsiline, faturası gelmeyen ve yoldaki mallar hesaplarında kayıtlı olup tasfiyesi gerekli bulunan kısımlar hakkında gerekli bilgilerin işletmeye verilmesi gerektiğinin İzmir Bürosu ile Kara İşletmesine bildirilmesi, alacağının verilmesi için yaptığı çok sayıda başvuru tekrarlamış bulunan eski muhasebeci Hulusi Günel hakkında yapılacak muamelenin tayini için(şüpheli alacaklar) hesabının biran önce bir incelemenin yapılmasına, gerekli görülerek Genel Müdürlüğümüzün 21.05.1946 tarih ve 153 sayılı yazısı ile işletmeye bildirilmiştir.

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu tarafından Hatay Dörtöyol'da 1944 yılında Turunçgiller İşletmesi Müdürlüğü kurulmuştur. Bu işletmede, üretim tamamen narenciyeye dönük olup, ihrac kalitesinde meyve üretilmektedir. Bahçede, zararlılar ile mücadelede biyolojik mücadele çalışmaları yapılmıştır. İşletmenin arazilerini Atatürk'e ait olan Dörtöyol portakal bahçesi ve Karabasamak Çiftliği oluşturmıştır. Bakanlar kurulunun 09.07.1950 tarihli kararıyla Çukurova'da bulunan diğer Atatürk Orman Çiftlikleri gibi tasfiye edilmiştir.

12 Eylül darbesinden sonra TİGEM kurulmuştur. Atatürk Çiftliklerinin arazileri de bu tarihten sonra TİGEM çatısı altına girmiştir. 1981 yılı sonunda hazineden kullanma izni alınan Karabasamak bataklığını kurutarak 3 parçalı bir işletme haline dönüşmüştür. 1983 yılına kadar kurutulan ve tarıma açılan Karabasamak bataklığından 1500 dekar tarım yapılabilir tarla arazisi elde edilmiştir. 1984 yılından bu yana 233 Sayılı Kanun hükmünde kararname kapsamı içerisinde Tarım İşletme Genel Müdürlüğüne bağlı işletme müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

1985 yılı Haziran ayından itibaren Adana Tohum Üretme Bürosuna mesafe yakınlığı nedeniyle, Çukurova Tarım İşletmesi Müdürlüğüne bağlanmış ve şu an da merkez ve Karabasamak* işletmeleri olarak 2 parçalı bir işletme halinde görevine devam etmektedir. İşletme, 2006 yılında 30 yıllığına özel bir şirkete kiraya verilmiştir.⁴⁹⁴ Günümüzde özelleştirme adı altında kiralanmış, bazılarının da faaliyetleri durdurulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında Atatürk'ün Çiftlikleri kuruluş amaçlarını kaybetmiştir.

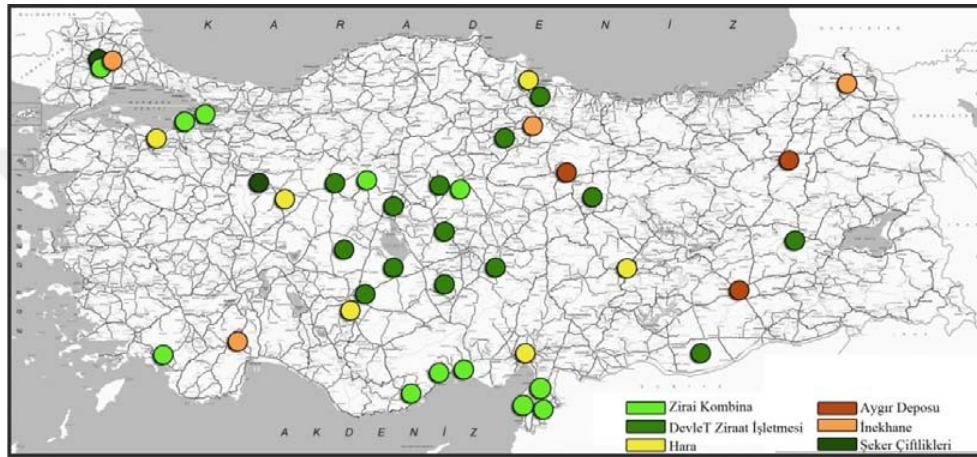
5.3. Devlet Üretim Çiftlikleri ve Kuruluş Amaçları

01.03.1950 yılında 5433 Sayılı Kanun ile 3780 Sayılı Kanuna göre faaliyette bulunan Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmelerinin birleşmesiyle Devlet Üretim Çiftlikleri kurulmuştur. Zirai Kombinalar İdaresi; ile 1938 yılında kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun birleştirilmesinden meydana gelmiş, katma bütçeli ve döner sermayeli bir kurumdur. II. Dünya Savaşı'nın tehlikeleri ortadan kalkınca hem Zirai Kombinalar İdaresine hem de Devlet Ziraat İşletmelerine yeni bir vizyon kazandırmanın gerektiği düşünülerek böyle bir hamle yapılmıştır.

*Günümüzde Karabasamak çiftliği için Bkz.(Ek-87-88).

⁴⁹⁴ Aslan K. , a.g.e. , s. 26

Devlet Üretme Çiftlikleri, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan 12.062.964TL; Zirai Kombinalardan ise 74.586.182 TL değerinde bir varlık devralmıştır. Bunların dışında 3130 Sayılı Kanun'la Zirai Kombinalara tahsis edilen 529.572 liralık nakitin yanı sıra Devlet Üretme Çiftliklerinin devraldığı sermaye tutarı 87.178.718 TL'yi bulmuştur. Bu miktarın 34.986.000 lirasını sabit kıymetler, 22.145.181 lirasını kasa ve bankalardaki mevduat, 30.047.538 lirasını da stok, hazırlık ve ekimde bulunan meblağlar oluşturmuştur. Ancak Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 2.736.890 liralık bir borç bıraktığından Devlet Üretme Çiftliklerinin devraldığı nakit tutarı 19.408.291 liraya düşmüştür.⁴⁹⁵

Resim 22. 1923-1950 Yılları arasında kurulan devlet çiftliklerinin yoğunluk haritası⁴⁹⁶

Devlet Üretme çiftlikleri II. Dünya Savaşı döneminde ekili-dikili arazilerimizin % 1,1'ini oluşturmuştur. Yılda 100.000-150.000 ton hububat üretilmiştir. Aynı dönem içinde çiftçilerin Toprak Mahsülleri Ofisine sattıkları hububat yaklaşık yılda 300.000 ton olduğuna göre II. Dünya Savaşı'nda ordumuzun hububat ihtiyacının % 50'si Devlet Üretme Çiftliklerinde üretilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından uygulanan tarım politikaları bu zorlu dönemi çok fazla sıkıntıya düşmeden atlatmamızı sağlamıştır.⁴⁹⁷

Bu amaçla 13.06.1949 tarihli 7231 Sayılı Resmi Gazete'de Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Görev ve Kuruluş Kanunu olan 5433 Sayılı Kanun ile ilan edilmiştir. Bu Kanun'un 1.ve 2. maddesinde Devlet Üretme Çiftliklerinin kuruluş amaçları şöyledir:

Madde1:Yurt çiftçiliğinin zirai verimini artırmak, istihsalini çeşitlendirmek ve mahsulün kalitesini yükseltmek amacı ile iyi tohumluk, damızlık ve fidan ihtiyacını sağlamak, tarım alanında

⁴⁹⁵ Nadir Yurtoğlu, "Türkiye'de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, S.XXXIV, (2018), s.591.

⁴⁹⁶ Aracı, a.g.t. , s.88.

⁴⁹⁷ Yurtoğlu, a.g.m. , s.591.

çiftçiye örneklik ve öğreticilik etmek üzere Tarım Bakanlığına bağlı, tüzelkişiliği haiz, katma bütçeli Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Madde2: Bu Kanun'un konusuna giren işlerde Tarım Bakanlığının takip edeceği esaslar dâhilinde ve emri altında Genel Müdürlüğün yapacağı başlıca görevler şunlardır:

- a) Yurt çiftçiliğinin tohum, damızlık, fidan, arıcılık ve kümes hayvancılığı ihtiyacını sağlama k için çeşitli kaynaklardan yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidan tedarik ederek bunları kendi işletme ve müesseselerinde üretmek ve bu işlerin gerektirdiği bütün faaliyetlerde bulunmak;
- b) Üretme ve yetiştirme konusunda Tarım Bakanlığınca belirtilecek esaslar dairesinde bu işleri başarabilecek kurum ve çiftçilerle işbirliği yapmak;
- c) Yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidanları bedeli karşılığında çiftçiye dağıtmak;
- d) İşletme ve müesseselerinde elde edilen mahsullerin kıymetlendirilmesi için gerekli ziraat sanatları ile uğraşmak;
- e) Yapacağı işlerde çevresindeki çiftçilere örneklik etmek;
- f) Bu kanun konusuna giren işlerde öğretici mahiyette kurslar açmak ve gereken yayınları yapmak;
- g) Atelye ve tamirhanelerinde, işlerine engel olmamak şartıyla çiftçilerin zirai alet ve makinaların bedeli karşılığında onarmak;
- h) Çalışma konusuna giren işler için gerekli her türlü yapı ve tesisleri kurmak.⁴⁹⁸

Bu maddeler hem misyon ve hem de vizyon değişikliği getirmiştir. Artık Atatürk Çiftlikleri için de bulunduğu çiftlikler için de yeni bir dönem başlamış oluyordu.⁴⁹⁹

Özetle II. Dünya Savaşı sırasında devletçilik dönemi kuruluşları saldırıya uğramasına karşın devlet çiftlikleri övgü konusu olmuştur. Çiftlikler savaş döneminde hububat sıkıntısını hafifletmekte rol oynamıştır.1950 yılı itibari ile çiftliklere yeni işlevler tanımlanmıştır. Köylünün çözülemeyen tohumluk ve damızlık sorunu, bu güçlü kuruluşlar eliyle çözülmek istenmiştir. Devlet ziraat işletmeleri ile kombinaların birleştirilmesinin amacı çiftçinin ihtiyaç duyduğu verimli tohumları ve damızlık hayvanları üretmek ve bu verimli cinslerden halkın faydalanmasını sağlamaktır. Bu gerekçeyle 1 Mart 1950 tarihinde 5433 Sayılı Kanunla iki kurum birleştirilerek Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ T.C. Resmi Gazete “ Devlet Üretme Çiftlikleri Kuruluş Kanunu” Kanun No:5433, Cilt:19, Tertip:3, 13.06.1949, S.2807, s.16329.

⁴⁹⁹ Harmanşah, a.g.e. , 22-23.

⁵⁰⁰ Pamuk ve Toprak, a.g.e. , s.49.

5.4. Devlet Üretim Çiftliklerinden TİGEM'e Geçiş

Tigem, 20.06.1983 tarih ve 60 Sayılı KHK ile bu KHK'yi değiştirerek yürürlüğe giren 2929 Sayılı Kanun'la kurulmuştur. 2929 Sayılı Yasa ile eş değer hizmetler yapan Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretim Çiftliklerine ait varlıkların 1984 yılında bir çatı altında toplanmasıyla Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak kurulmuştur. 1984 yılında ana statüsü yürürlüğe girse de Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve İnekhanelerin birleşerek TİGEM haline dönüşmesi 1985 yılında gerçekleşebilmiştir.⁵⁰¹

Kuruluşun ana statüsü 14.12.1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve şu görevleri üstlenmiştir:

Madde 3- Bu Ana Statü ile teşkil olunan TİGEM;

a) Tüzel kişiliğe sahip, faaliyetlerinde özerk ve sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadi Devlet teşekkülüdür.

b) 26.05.1927 tarih ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ile 08.09.1983 tarih ve 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine ve Sayıştay denetimine tabi değildir.

c) Merkezi Ankara'dadır.

d) 20 trilyon Türk lirası olan sermayesi, ilgili Bakanlığın teklifi üzerine Yüksek Planlama Kurulu kararı ile değiştirilebilir.

e) İlgili Bakanlık, Başbakanlığın teklifi ve Cumhurbaşkanlığının onayı ile değiştirilebilir.

TİGEM'in Amacı

Madde 4- TİGEM; tarım ve tarıma dayalı sanayiinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacı ile kurulmuştur.

TİGEM'in Faaliyet Konuları

Madde 5- TİGEM'in faaliyet konuları şunlardır:

a) Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikalettirir.

b) İşletmelerde elde edilecek hayvansal ve bitkisel ürünlerle birlikte, çiftçilerden alacağı ürünleri kıymetlendirmek için tesisler kurar, kurdurur, kurulanlara iştirak eder.

c) Bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme, ıslah konularında araştırmalar yapar, yaptırır ve gerektiğinde diğer ıslah ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapar.

d) Ürettiği her türlü ürün ve hizmet konuları ile ilgili olarak çevre çiftçisi ve çiftçi örgütleri ile üretim ve tanıtım amaçlı işbirliğine girer.

⁵⁰¹ Harmanşah, a.g.e. , s.28-29.

e) Amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmeti yurt içi ve yurt dışından temin eder.

f) Yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak her türlü mal ve hizmeti temin eder, bunları pazara hazırlayarak iç ve dış pazarlarda değerlendirir.

g) Üretim ve işletme faaliyetlerinde bulunmak ve tesislerini kurmak üzere özel ve tüzel kişilerden yer kiralar, kiraya verir.

h) İşletme ünitelerinde zaman içinde fonksiyonunu yitirmiş kümes, ahır, depo, sundurma ve benzeri binaların yıpranmaya terk edilmemesi ve ekonomiye kazandırılması için, İşletme bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla özel veya tüzel kişilere kiraya verir.

i) Faaliyet konuları ile ilgili üretim ve işleme tesisleri kurmak üzere yurt içi ve yurt dışı özel ve tüzel kişi ve firmalarla işbirliği yapar, ortaklık kurar ve faaliyete geçmesini sağlar.

j) Yurt içi ve yurt dışı firmalarla patent, lisans, teknik beceri ve benzeri anlaşmaları yapar; bilgi ve teknolojiyi mevzuata göre satar ve satın alır.

k) İşletme yönetimi, proje, araştırma, fizibilite ve benzeri mühendislik hizmetlerini yapar ve yaptırır.

l) Çalışma konuları ile ilgili beceri kazandırma seminerleri ve kurslar düzenler veya düzenletir.

Genel Müdürlük; amaç ve faaliyetlerini doğrudan kendisi, işletmeleri ve diğer birimleri eliyle yerine getirir. TİGEM'in amaç ve faaliyet konuları, Yüksek Planlama Kurulu kararı ile değiştirilebilir.⁵⁰²

1984 yılı sonrasında TİGEM'ler; Türkiye sertifikalı tahıl tohumluğunun %80'ini, yem bitkileri tohumluğunun %75'ini üretmiştir. Türkiye damızlık hayvan gereksiniminin %10'nunu karşılamıştır. Tarımsal Eğitim etkinlikleriyle, hizmet içi eğitim programları düzenleyen, Ziraat, Veteriner ve başka fakültelerin öğrencilerine staj olanağı sunan bir kuruluştur. Aynı zamanda, kırsal kesim yoksul ve işsizlerine yönelik olarak sertifikalı eğitim programları da sunmaktadır. Ziraat ve Veteriner fakültelerinin ve başka fakültelerinde ve diğer öğretim kurumlarında görevli araştırmacılara materyal ve olanak sağlamaktadır. Çiftliklerde yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde, birçok bitki çeşidi ve hayvan tipleri üretilmiştir.

Bir kısım devlet çiftliklerinin bir çatı altında toplanmasının yanında, 1980 sonrası ekonomi politikalarının değişmesi, neo-liberal politikaların benimsenmesi devlet çiftliklerinin tasfiyesini gündeme getirmiştir. 1980'lerde başlayan bu süreç günümüzde hızla devam etmektedir. 1980 sonrası uygulanan ekonomik istikrar programları ve IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile yapılan anlaşmalar ve taahhütler neticesinde devlet çiftlikleri günümüzde yok olma

⁵⁰² Harmanşah, a.g.e. , s.37-38

tehlikesi ile karşı karşıyadır. Tarım politikaları üzerindeki köklü dönüşüm ve değişimler devlet çiftlikleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.⁵⁰³

1980 yılından günümüze kadar olan süreçte devlet çiftlik yerleşkeleri hızla kapatılmakta ya da özel sektöre devredilmektedir. Devlet çiftliklerinin altyapı yatırımları ihmal edilmiştir. Yine, 1984 yılında, Dünya Bankası'yla yapılan İkraz Anlaşması uyarınca, TİGEM'in faaliyetleri özel sektöre devredilerek işlevsizleştirilmeye çalışılmıştır.

Örneğin Tarım Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması için de Araştırma Genel Müdürlüğü ortadan kaldırılmış ve tohumculukla ilgili çeşitli deneme işleri başka bir birime aktarılmıştır. TİGEM'deki Ar-Ge çalışmalarından vazgeçilirken tohumluk ithalatı serbest bırakılmıştır.

Resim 23. TİGEM İşletmelerinin Günümüzdeki Kullanımları 2021.⁵⁰⁴

Bazı çiftlikler uzun süreli kiralama kapsamında kiralanmış, bazıları Özelleştirme Yüksek Kurulunun kararları doğrultusunda satılmıştır. Atatürk'ün 1937 yılında hazineye bağışladığı çiftliklerin akıbeti bilinmemektedir. Atatürk'ün hazineye bağışladığı çiftliklerden sadece Ankara AOÇ. ve TİGEM'e bağlı Baltacı Çiftliği ve Araştırma Enstitüsü olarak kullanılan Millet Çiftliği günümüze kadar ulaşabilmiştir.

⁵⁰³ Aracı, a.g.t. , s.80

⁵⁰⁴ "TİGEM İşletmeleri Harita", 31 Mayıs, 2021, <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/1/339e633b-40eb-4713-9a61-16086a729591/dosya/ad65a79c-baf2-446f-8646-90bff48091b3.pdf>

6. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı Devleti'nden kalan sosyal ve ekonomik yapı birçok sorunu içinde barındırmıştır. Cumhuriyetin ekonomisi adeta yabancı tekellerin elinde sıkışıp kalmıştır. Yerli sermayenin ekonomik gücü yok denecek kadar azalmıştır. İzmir İktisat Kongresinde alınan Misak-ı İktisadi kararları ile bu sorunlardan kurtulabilmek ve ekonomik bağımsızlığımızın gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Bu maddeler ağırlıklı olarak yerli malı kullanımını öne alacak, köylüyü çiftçiyi güçlendirecek, tarım politikalarını düzenleyecek milli kalkınma hamlelerinin çerçevesini çizmiştir. Daha sonra bu kalkınma hamleleri devletçilik ilkesiyle ve 5 yıllık kalkınma planlarıyla desteklenmiştir. Türk tarım ve sanayi devriminin dünya devletlerinin ekonomik buhran içinde olduğu bir dönemde gerçekleştirebilme gayreti bize Atatürk dönemi iktisadi politikalarının ne kadar akılcı ve gerçekçi bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

Atatürk, savaş meydanlarında kazandığı Anadolu topraklarının paha biçilmez değerinin farkındalığıyla hareket etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal bağımsızlığını sağlayan Atatürk, sıranın ekonomik bağımsızlığa geldiğini her konuşmasında belirtmiştir. Fakat Osmanlı'dan kalan miras ekonomik bağımsızlığımızı sağlayacak boyutta değildir. Özellikle sanayi kuruluşları yok denecek kadar az ve tarım ve hayvancılık sektörü ise izlenen yanlış vergi politikaları nedeniyle can çekmektedir. Cumhuriyet'in ekonomisinin hızlıca büyümesi için tarım ekonomisinin canlandırılması gerekmiştir.

Öncelikle tüm Anadolu'da olduğu gibi Çukurova'da Osmanlı'dan kalan zirai eğitim kurumları canlandırılmış ve yenileri açılmıştır. Bazı bölgelerde kaliteli tohum üreten istasyonlar kurulmuş ve Osmanlı'dan kalan çiftlik işletmeleri ihya edilerek faaliyetleri desteklenmiştir. Her ne kadar Osmanlı mirası kırılgan olsa da bu kurumları Atatürk Osmanlı topraklarına sahip çıktığı gibi, Osmanlı'nın kurumsal mirasına da sahip çıkmış ve insanların ihtiyacına cevap veren daha uzun ömürlü olacak kurumlara dönüştürmüştür. İzlenen tarım politikaları sayesinde çiftçi ve köylünün sıkıntıya düşmeden üretim yapabileceği bir ortamı hazırlamıştır.

Çukurova bölgesi'ne yerli ve yabancı uzmanlar gönderilmiş, yerli veya yurt dışından getirilen tohumlar ve damızlık hayvanlar üzerinde çeşitli çalışmalar yaptırarak bu topraklar için en elverişli olanlarını tespit ettirip uygulatmıştır. Yerine göre araziye ıslah ve tanzim ettirip, çiftliklerin çevresini güzelleştirilmiştir.

Atatürk savaş meydanlarında askerlerle birlikte cephede nasıl yer aldıysa aynısını ekonomik alanda da yapmak istemiştir. Atatürk devlet adamlığı kimliğini bir kenara bırakarak çiftçiliği ve köy hayatını özendirmek amacıyla çiftçi gömleğini giymiştir. Bu nedenle Atatürk, Ankara'da Atatürk Orman Çiftliğini ve bu çiftliğe bağlı olacak şekilde Anadolu'nun birçok bölgesinde şahsına ait örnek orman çiftliklerinin şubelerin kurulmasını sağlamıştır. Bu

bölgelerden biri de Çukurova olmuş ve bu bölgede 4 adet çiftlik ve bir portakal bahçesi yer almıştır. Bu çiftliklerdeki faaliyetler Atatürk Orman Çiftliği ile eş güdümlü olarak yürütülmüştür. Atatürk 1925 yılından başlayarak 13 yıl boyunca planlı çalışmalar yaparak ziraata uygun olmayan topraklarda çiftlikler kurarak ziraata elverişli hale getirecek koşulları hazırlanmasına öncülük etmiştir. Ziraatla ilgili okullar için örnek deney ve staj sahaları oluşturulmuştur. Çiftliklerde halka gezip dolaşabileceği, gerektiğinde bilgi alabileceği yerler sunulmuştur.

Hilesiz ve lezzetli gıdalar üretip, sattırarak halkın ziraattan nasıl bir gelir elde edebileceğini göstermek için çevre köylerle birlikte kooperatifler kurulmasına öncülük ederek ziraatta işbirliğinin önemini ortaya koymuştur. Özellikle Silifke Tekir Çiftliği'nde kurulan Silifke Tarım Kredi Kooperatifi bölgede kooperatifçilik hareketinin yayılmasında önemli bir rolü üstlenmiştir. Çukurova'da her geçen gün çiftçilerin kurduğu kooperatif sayısı artmış ve halen günümüzde Çukurova bölgesi dışında da faaliyet gösteren Çukobirliği'nin kurulmasında etkili olmuştur.

Atatürk Çukurova'da kurduğu orman çiftlikleri sayesinde bölge çiftçisinin sosyal ve iktisadi sorunlarının da neler olduğuna tanık olmuştur. Atatürk kendi çiftliklerinin yaşadığı sorunlara tanık olduğunda aynı zamanda bölge çiftçisinin sorunlarıyla da yüz yüze gelmiştir. Aslında bu çiftlikler sayesinde Atatürk ile çiftçiler arasındaki bağlar güçlenmiş, çiftçinin ve köylünün sorunlarından kopulmamıştır. Atatürk'ün Çukurova'da kurmuş olduğu orman çiftlikleri, başta tarım ve hayvancılık olmak üzere çiftçilere örnek bir model olma amacı taşısa da farklı alanlarda da olumlu etkileri görülmüştür. Bu çiftlikler bölgenin eğitim, ulaşım, sağlık ve ekonomik düzeyinin gelişimini etkileyerek demografik yapıda da değişimlere neden olmuştur.

Bu çiftlikler süreç içinde üretim merkezi haline gelerek tarıma dayalı endüstrileşmenin de gelişimine katkı sunmuştur. Atatürk çiftliklerinde ve çevre köylerde üretilen tarım ürünleri özellikle pamuk ve portakal Türkoşisi teşkilatı yoluyla dış ülkelere ihracat yapacak kapasiteye ulaşmıştır. Bu durum bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik yapısını değiştirerek bölgede modern kentlerin oluşumuna da katkı sunmuştur. Atatürk bu şekilde çiftliklerin kuruluşunun amacına ulaştığını gösterdikten sonra, bunları hazineye devretmeye karar vermiştir. Bu emanetin sahipliğini ve daha da geliştirilmesi görevini Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu üstlenmiştir.

Fakat 2.Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar ve iç politikada yaşanan gelişmeler bu kurumdan beklenen sıçrayışı yapmasını engellemiştir. Atatürk döneminde kurulan tahıl üreten Zirai Kombinalar ve izlenen tarım ve hayvancılık politikalarındaki istikrarlı duruş, 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 2.Dünya Savaşı yıllarında yaşanacak kıtlıkta ayakta kalmasını sağlamıştır. Zirai Kombinalar savaş sonrasında da Türkiye'nin hububat ihtiyacını sağlamada üzerine düşen görevi yerine getirmeye devam etmiştir. Zirai Kombinalar Kurumu, 1949 yılında yeni bir yapılanma sürecine girmiştir.

Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu ile Zirai Kombinalar birleştirilerek 1950 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri kurulmuştur. Böylece Atatürk'ün emanet ettiği çiftlikler de Devlet Üretim Çiftliklerinin yönetimine bırakılmıştır. 1945 yılında ilan edilen Toprak Reformu Kanunu'nun getirdiği hükümler çerçevesinde 1950 yılında bu çiftliklerin arazileri halka dağıtılmıştır. Devlet Üretim Çiftliklerine bağlı çiftliklerin kısmen veya tamamen tasfiyesi hakkındaki Tarım Bakanlığının 1950 yılındaki teklifi ile Tarsus Piloğlu Çiftliği ve Dörtöl Karabasamak Çiftliği tasfiye edilmiştir. Aynı yıl içinde Silifke Tekir Çiftliği ise Bulgaristan'dan gelen göçmenlere ve topraksız köylüye dağıtılmıştır.

Daha sonraki süreçte 1984 yılında TİGEM, Devlet Üretim Çiftliklerine ait varlıkların bir çatı altında toplanmasıyla Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak kurulmuştur. Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve İnekhanelerin birleşerek TİGEM haline dönüşmesi 1985 yılında gerçekleşebilmiştir. Böylece Atatürk Orman Çiftliklerine ait bazı araziler günümüzdeki TİGEM'e geçmiştir. TİGEM döneminde Çukurova'daki Atatürk Çiftliklerinin nasıl kullanıldığına dair ayrıntılı verilere ulaşamamış olup bazı araziler özelleştirilmiştir. Günümüze gelene kadar yaşanan kurumsal değişimlerin de neden olduğu arşiv tahribatı ve özel işletmelerin gizlilik politikası nedeniyle Dörtöl Karabasamak Çiftliği, Tarsus Piloğlu Çiftliği ve Silifke Tekir Çiftliğine ait ayrıntılı kurumsal verilere ulaşamamıştır. Bu nedenle Atatürk'ün bizlere bıraktığı mirasın takibi tarihsel verilerle aydınlatılamayacak derecede oldukça zorlaşmıştır.

Maaalesef günümüzde Anadolu toprakları halen kendi potansiyelinin üstüne çıkamamıştır. Pazarlama ve üretim koşulları çiftçiyi zor bir duruma sürüklemiştir. Özellikle emek veren çiftçi yerine, çiftçinin ürünlerini pazarlayan aracı kuruluşlar daha fazla kar elde etmektedir. Aracıların elindeki fiyatlandırma borsası tüketicinin de alım gücünü düşürmüştür. Bu sorunların benzerini Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşayan Atatürk, çiftçinin emeğinin kooperatifleşme olgusuyla koruma altına alınmasını sağlamıştır. Atatürk'ün uygulamış olduğu sosyal ve ekonomik politikalar günümüz sorunlarına çare olabilecek güçte ve süreklilik arz edecek biçimde dirençli olduğunu bizlere göstermiştir. Atatürk'ün XX. yüzyıl içinde Türkiye Cumhuriyeti için ortaya koyduğu tarım reformu XXI. yüzyılda Anadolu çiftçisinin sorunlarını çözebilecek maddi ve manevi potansiyele sahiptir. Kısaca Atatürk'ün bu girişimleri süreklilik arz edebilecek bir yüzyıl ötesinde uygulanabilecek niteliğe ve olgunluğa sahiptir.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, Y.MTV 38/35. 01(H.28.07.1306).
BOA, ŞD.3167/23.1-2 (H-09-10-1339).
BOA, HR. TO. 211/6. , (M.13.09.1847).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.10.0.0./7.41.5.(01.02.1925).
BCA, 30.18.1.1./25.50.17.(01.09.1927).
BCA,30.18.1.1./29.47.17.(29.07.1928).
BCA, 490.1.0.0./1.3.9. (06.10.1929).
BCA,30.18.1.2./5.49.3. (09.10.1929).
BCA, 30.18.1.2./122.44.11. (12.05.1930).
BCA, 30.18.1.2./18.19.5.(18.03.1931).
BCA,30.18.1.2./25.8.20. (31.01.1932).
BCA,30.10.0.0./201.372.15. (21.08.1933)
BCA, 30.18.1.2./41 89.10. (18.12.1933).
BCA,30.18.1.2./38.54.7. (29.07.1933).
BCA, 30.18.1.2./38.56.3.(07.08.1933).
BCA, 30.18.1.2./46.42.10. (14.06.1934).
BCA,30.18.1.2./58.80.3.(23.10.1935).
BCA,30-10-0-0/81-531-7. (00.00.1935).
BCA, 30.10.0.0. / 2.11.29. (20.02.1935).
BCA, 30.10.0.0. / 118.822.2. (12.03.1935).
BCA,30.18.1.2./64.39.2. (13.05.1936).
BCA,30.10.0.0. / 2.12.3. (11.06.1937).
BCA, 30.10.0.0. / 2.12.7. (12.06.1937).
BCA, 30.10.0.0./2.12.5.(11.06.1937).
BCA,30.10.0.0./1.7.7. (01.09.1937).
BCA, 30.10.0.0 /13.77.25 (17.05.1937).
BCA, 30.10.0.0. / 229.539.8. (09.05.1938).
BCA, 30.18.1.2. / 87.70.10. (19.07.1939)
BCA, 30.10.0.0./214.450.3. (13.12.1939).
BCA, 30.10.0.0./214.451.1. (18.06.1940).
BCA, 30.10.0.0. / 118.834.4. (14.02.1941).
BCA, 30.10.0.0. / 118.835.13. (17.07.1941).
BCA, 30.10.0.0. / 118.835.32. (16.09.1941).
BCA, 30.10.0.0. / 214.452.6. (31.10.1942)
BCA, 30.10.0.0/184.268.17. (27.12.1943).
BCA, 30.18.1.2. / 108.42.4. (02.07.1945).
BCA, 30.10.0.0. / 216.459.5, (25.02.1947).
BCA,30.18.1.2./123.58.14.(09.07.1950).
BCA, 30.18.1.2./123.65.4. (03.08.1950).
BCA,30.18.1.2/153.49.4 (31.08.1959).
BCA, 30.1.0.0./111.705.8. (00.00.00).

T.C. Resmi Gazete

T.C. Resmi Gazete, Kanun No:1470, S.1208, s.7460-7462.

T.C. Resmi Gazete, Kanun No:1581, Cilt:11, Tertip: 5, S.14172, s.2196.

T.C. Resmi Gazete, Kanun No: 4753, S.6032, s.8893.

T.C. Resmi Gazete, Kanun No: 5433, Cilt:19, Tertip:3, S.2807, s.16329.

T.C. Resmi Gazete, Kanun No.3308, S.3807, s.9240.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Yeni Adana 1929-1940.

Türk Sözü 1929 -1938.

Yeni Mersin 1934-1940.

Cumhuriyet 1931-1935.

Cumhuriyet, 15 Ocak 1925.

Cumhuriyet, 16 Ocak 1925.

Cumhuriyet, 17 Mayıs 1926.

Cumhuriyet, 19 Mayıs 1926.

Cumhuriyet, 4 Ağustos 1972.

Hâkimiyeti Milliye, 18 Ocak 1925.

Hâkimiyeti Milliye, 31 Ekim 1933.

Hâkimiyet-i Milliye, 7 Kasım 1934.

Ulus, 8 Ocak 1938.

Milliyet, 19 Mayıs 1926.

Milliyet, 15 Şubat 1931.

Milliyet, 16 Şubat 1931.

Vakit, 17 Mayıs 1926.

Vakit, 15 Şubat 1931.

Vakit, 16 Şubat 1931.

Akşam, 18 Mayıs 1926.

Akşam, 18 Ağustos 1929.

Tarsus, 2 Ekim 1950.

Dört Yol'un Sesi, 17 Şubat 2009.

Vatan, 16 Ocak 1925.

Anadolu, 16 Şubat 1931.

Dergiler

Ayın Tarihi, (1931), S.85, Ankara.

Karınca Dergisi, (1981), S.533, Ankara.

Karınca Dergisi, (2007), S.845, Ankara.

Karınca Dergisi, (1935), S.8, Ankara.

Karınca Dergisi, (1981), S. 533, Ankara.

Karınca Dergisi, (2007), S.845, Ankara.

Karınca Dergisi, (1989), S.631, Ankara.

Karınca Dergisi, (1981), S.533, Ankara.

Karınca Dergisi, (1981), S.529, Ankara.

Karınca Dergisi, (1936), S. 29-30, Ankara.

Karınca Dergisi, (1982), S. 533, Ankara.

Karınca Dergisi, (1981), S. 529, Ankara.

Görüşler Dergisi,(1939), S.10, Adana.

Görüşler Dergisi,(1939), S.11, Adana.

Görüşler Dergisi,(1939), S.16, Adana.

Görüşler Dergisi,(1939), S.17, Adana.

Görüşler Dergisi,(1939), S.18, Adana.
Görüşler Dergisi,(1939), S.19, Adana.
Görüşler Dergisi,(1943), S.52, Adana.

ARAŞTIRMA ve İNCELEME ESERLER

- [1]. Aktaran, N.K. (2016). Önce tarım Atatürk Çiftlikleri. *100.Ekonomik Forum*, TOBB Yayınları.
- [2]. Aktürk, M.E. (2012). *Osmanlı döneminde Anadolu ve Trakya topraklarında Yahudi cemaati tarafından kurulan tarım okulları ve Akhisar Or Yehuda Tarım Okulu örneğinin mimari incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- [3]. Alpaslan, E. ve Özdamar. T. (2019). *Osmanlı arşiv belgelerine göre Çukurova (Anavarza Çiftlikat-ı Hümayun-u Askerisi*. İstanbul: Hiper Yayın.
- [4]. Asker, A. (2017). Savaş yıllarında Akhisar'da bir ziraat okulu: Or Yehuda. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 , 49-68.
- [5]. Aslan, İ. (1969). *Atatürk Silifke'de*. Ankara: Töyko Matbaası.
- [6]. Aslan, K. (2021). *Atatürk Dört Yol'da*. Hatay: Clor Ofset Matbaası
- [7]. *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*.(1989). Ankara: AYK.
- [8]. Ateş, S. (1989). Atatürk zamanı ve semineri başçiftçi Atatürk ve Gazi çiftlikleri. *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Merkezi*.
- [9]. Ateş, S. (1994). *Atatürk ve Türk Köyü*. Ankara: Ateş Yayınları.
- [10]. Aydın, Ö. (2005). *Milli Mücadele döneminde dış ticaret 1920-1923*. Ankara: Türk Dış Ticaret Vakfı Yayınları.
- [11]. Ayın Tarihi, (1931). *Aylık Siyasi Mecmua*. Ankara: Hariciye Vekâleti Matbaası.
- [12]. Aytekin, E.A. (2005). Hukuk, tarih ve tarihyazımı:1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesine yönelik yaklaşımlar. *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5, 723-744.
- [13]. Barker, W.B. (1853). *Lares And Penates* (Kilikya ve Yöneticileri). , (Çev. A. Ateşoğlu). Londra: Ingram and Cooke Publisher.
- [14]. Batu, S. (1955). *Türkiye'de yetiştirme çalışmaları ve yetiştirme kurumları*. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları.
- [15]. Benazus, H. (2019). *Atatürk ve tarım*. İstanbul: İleri Yayınları.
- [16]. Bora, H.S. (1993). Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi cemaatini tarım sektöründe kalkındırma çalışmaları ve İzmir yakınlarında kurulan bir çiftlik okul: Or Yehuda. , 387-400.
- [17]. Bora, H.S. (2014). Alliance ziraat çiftlik okulundan Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesine uzanan altmış beş yıllık süreç. (Hız. M.Akif Erdoğan). I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler (pp.189-228). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- [18]. Bozkurt, İ. (2017). Atatürk'ün Mersin Ziyaretleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 16 , 79-110.
- [19]. Büyüm, N. (1981). *Yurt Ansiklopedisi Türkiye, il dünü, bugünü, yarını*, (Cilt 1, s 37). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- [20]. Çamurcuoğlu, G. (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak reformu ve milli burjuvazi yaratma çabası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 , 161-178.

- [21]. Çanak, E. (2017). *Tarihi, siyasi, sosyal ve iktisadi yönleriyle Adana(Seyhan) 1923-1956*. Ankara: ATAM.
- [22]. Çeşme, V. (2014). Osmanlı'da ziraati modernleştirme sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928):kuruluşu ve idari yapısı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 15 , 39-80.
- [23]. Çoruh, H. (2019). Swamp rehabilitation works in the Ottoman period (1840-1920). *Journal of Strategic Research in Social Science*, 5 , 267-294.
- [24]. Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM Kurum Arşivi.
- [25]. Doğan, O. ve Önal, E.F. (2011). *Çukurova'ya bereket getiren projeler*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- [26]. Durugönül, S. Kilikya Kulelerinin tarihteki yeri. *Arkeoloji Dergisi*, 3 , 197-202.
- [27]. Dönmez, H. (2005). *19.yüzyıl ikinci yarısında Çukurova bölgesi zirai üretim*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- [28]. Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Koopreatifinin Konumu, R.T.(07.08.2020).
- [29]. Erdoğan, N.Ç. Atatürk Evinden Karabasamak At Çiftliğinin Görünümü, R.T.(12.03.2019).
- [30]. Erdoğan, N.Ç. Çukurova Tarım İşletmesi Havlusu, R.T.(10.02.2020).
- [31]. Erdoğan, N.Ç. Çukurova Tarım İşletmesi Müdürlüğü Giriş Kapısı, R.T.(17.07.2020).
- [32]. Erdoğan, N.Ç. Silifke Şövalye Çiftliği, R.T.(06.07.2020).
- [33]. Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği, R.T.(06.07.2020).
- [34]. Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği Tarım Okulu, R.T.(06.07.2020).
- [35]. Eyce, A. (2017). *Atatürk Taşucu'nda Gazi Çiftliği ve Atatürk Evi*. Mersin: Taşucu Eğitim ve Koruma Vakfı Yayınları.
- [36]. Harmanşah, F. (2015). *TİGEM Hatıraları*. Ankara: Koza Yayıncılık.
- [37].Fahri, F.Z. (1953). *Türkiye'de kooperatifçilik tatbiki sosyoloji denemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından.
- [38]. Genç, M. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi*. (11.bs). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [39]. Gökalp, M.Z. (1998). *Atatürk'ten bugüne kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- [40]. Gün, D. (2006). *XVIII. yüzyılda Antakya'nın sosyal ve ekonomik yapısı (1708-1777)*. Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara.
- [41]. Gökmen, E. (2015). XIX. yüzyıl ortalarında Tire Kazası çiftliklerin sosyal ve ekonomik Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Billimler Dergisi*, 13 , 199-222.
- [42]. Keskinok H. Ç. (2000). Atatürk Orman Çiftliği: kuruluşu, sorunları ve gelişme seçenekleri için öneriler. *Mimarlık Dergisi*, 43-46.
- [43]. Hançerli, H.Y. (2008). *Adana'dan eğitim manzaraları*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- [44]. Benazus H. koleksiyonu
- [45]. Hattiboğlu, Z. (1974). *Cumhuriyet rejiminde Türkiye ekonomisinin gelişmesi*. İstanbul: Yalkın Ofset Matbbası.
- [46]. Hazar, N.(1981). *Atatürk ve Türk kooperatifçiliği*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları:45, Fon Matbaası.
- [47]. İnalçık, H. (1989). Köy, köylü ve imparatorluk, V.Milletlerarası Türkiye sosyal ve iktisat tarihi kongresi tebliğler, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi*, TTKY, 26, 1-11.

- [48]. İnalçık, H. ve Quataert, D. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi (1300-1600)*. (Çev. H. Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- [49]. İnalçık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu klasik çağ(1300-1600)*. (Çev. R. Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [50]. İnan H. ve Yaşar O. (2015). Tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik etkilerine yönelik bir inceleme Tahirova Tarım İşletmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 270-305.
- [51]. İnan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat - 4 Mart 1923)*. (2.bs). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- [52]. İslamoğlu, H. (1991). *Devlet ve köylü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [53]. İşisağ, A. N. (2019). *Abidin Paşa bir Adana Valisi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- [54]. Karademir, Z. (2018). Statüleri ve mahiyetleri açısından Osmanlı ekonomisinde büyük çiftlikler(18.yüzyıl). *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4, 15-43.
- [55]. Karatosun, B.M. (2017). *Erken Cumhuriyet döneminde tarımsal modernleşme: modern mimarlık mirası olarak İzmir Ziraat Mektebi*. TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayın Komitesi, 26-30.
- [56]. Kaya, K., Sevinç, G., Asoğlu, V. Sevinç, M. R. (2015). Cumhuriyet dönemi (1923-1950) tarım sektöründeki gelişmelerin günümüz kırsal kalkınma anlayışı ile karşılaştırılması. *Kamu İş*, 14, 63-95.
- [57]. Kaya, S.Y. (2015), İskân ve toprak dağıtımı politikaları ışığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu. *Journal of Life Economics*, 2 , 77-106.
- [58]. Kenanoğlu, M. M.(2006). 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ve uygulanması. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 107-138.
- [59]. Koç, E. (2005).*19.yy'da Osmanlı Devleti'nde tarım*, , Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- [60]. Koçtürk, O. ve Gölalan, M. (2010). 1923- 1950 Türkiye ekonomisinin yapısal analizi. *3.Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi. Türkiye; Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Ankara, 45, 48-65.
- [61]. Kurt, Y. ve Sansar M.F. (2016). *Tarihte Adana ve Çukurova II*. Adana: Akademisyen Kitabevi.
- [62]. Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu*, (Çev. M. Kıratlı). (5.bs). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- [63]. *Milli ekonominin temeli ziraattır.(1939)*. Ankara: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Neşriyatından.
- [64]. Mutlu, H.(2017). Tarım kredi kooperatiflerinin sermaye birikimine etkileri(Atatürk dönemi 1935-1938).*Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 341-357.
- [65]. Göksel, N. (1942-1943). *Silifke monografyası*. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Zümresi.
- [66]. Ortaş, İ. (2003). *Cumhuriyet'ten döneminden günümüze Çukurova tarımı*. Adana: Adana Ticaret Odası.
- [67]. Oyan, O. (2016). *Feodalizmden kapitalizme, Osmanlı'dan Türkiye'ye*. İstanbul: Yordam Kitap.
- [68]. Özcan, O.(2007). *Türkiye'de kooperatifçiliğin tarihi gelişimi ve Cumhuriyet dönemi kooperatifçiliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [69]. Özcanlı, N. (2008). *Adana Sanayi Tarihi*. Adana: Yeniden Grup Matbaacılık.
- [70]. Öztoprak, İ.(2006). *Atatürk Orman Çiftliği'nin tarihi*. (3.bs). Ankara: ATAM.

- [71]. Öztürk, Y. (2018).Tayyare Cemiyeti'nin Havacılığı Geliştirme Faaliyetleri: Tayyarelere İsim Verme Törenleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 113-132.
- [72]. Pala, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nda tarımsal örgütlenme. *Ekonomik Yaklaşım*, 7, 39-69.
- [73]. Pamuk Ş. ; Toprak Z. (1988). *Türkiye'de tarımsal yapılar (1923-2000)*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, Yurt Yayınları 18.
- [74]. Pamuk, Ş. (1990). *100 soruda Osmanlı Türkiye iktisadi tarihi (1500-1914)*. (2.bs). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- [75]. Pamuk, Ş. (2009). *Osmanlıdan Cumhuriyete küreselleşme, iktisat politikaları ve büyüme (Seçme Eserleri II)*. (2.bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- [76]. Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp kemalizm ve Türkiye'de korporatizm*. (6. bs). İstanbul: Deniz Yayınları.
- [77]. Peker, O.A. (2019). *19.Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu çiftliklerinde üretim ilişkileri ve hukuki dönüşüm: Parga Çiftliği Kararnamesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- [78]. Perinçek, Ş. (2005). *Atatürk'ün Bütün Eserleri*. (C.15). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- [79]. Quataert, D. (2008). *Anadolu'da Osmanlı reformu ve tarım*. İstanbul: Türkiye İş Bankası KültürYayınları.
- [80]. Sansar, M. F. ve Karataş, A. (2015). *1924 Adana beynelmilel ziraat sergisi*. Adana: Çukurova Fuarcılık A.Ş.
- [81]. Sarıkaya M.(2017). Ziraat Mektepleri. *Kafdağı*, 1, 24-37.
- [82]. Semiz, Y.(2009). Atatürk çiftlikleri ve bunların hazineye devri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.155-192.
- [83]. Silier, O. (1981). *Türkiye'de tarımsal yapının gelişimi (1923-1938)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- [84]. Silifke Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi.
- [85]. Soyak, H.R. (1973). *Atatürk'ten hatıralar*. (C.2). İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- [86]. Şanda, M.N. (2021). 20.yüzyılda Ceylanpınar Çiftliği, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7, 363-382.
- [87]. Şanda, M.N. (2021). Tarsus ve Silifke'deki Atatürk Çiftliklerinin denetlenmesi, *Person Journal Of Social Science & Humanities*, 11, s.206-219.
- [88]. Taluğ C. (1981). *Atatürk ve kooperatifçilik*. Ankara: No:6 Yol Koop Yayınları.
- [89]. TAGEM, (2020). Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Adana: Tanıtım Kitapçığı.
- [90]. Tekeli, İ. ve İlkin S. (2014). *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*. Cilt.3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- [91]. Tezel, Y S.(2015). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi 1923-1950*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- [92]. Timur, T. (2001). Türk devrimi ve sonrası. (5.bs). İstanbul: İmge Yayınevi.
- [93]. Toksöz, M. (2006). Bir coğrafya, bir ürün, bir bölge: 19. yüzyılda Çukurova. *Kekibeç* , 97-110.
- [94]. Toksöz, M. (2009), Bölgesel ekonominin oluşumu göçebe hayattan ticari tarıma Çukurova. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 78-83.
- [95]. Toprak, Z. (2009). 20.yüzyılın ilk çeyreğinde Çukurova'da emek ve sermaye. *Adana ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi*, 70-76.

- [96]. Toros T. (2021). *Atatürk'ün Adana seyahatleri*. Adana: Adana Kent Konseyi Yerel Gündem 21 Yayınları -1.
- [97]. Tuna, S. (2017) *Tek parti iktidarında toprak bayramı kutlamaları ve toprak reformu (1939-195)*. Ankara: ATAM.
- [98]. Tümay, E. (2013). *Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün Akdeniz Bölgesi gezileri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [99]. *Türkiye Tarım Kredi Arşivi*, Ankara.
- [100]. Uygur, S. H. *Fotoğraf Koleksiyonu*. Adana.
- [101]. Uzgören, N. N. (1983). *Atatürk kooperatifçilik ve Türk kooperatifçilik kurumu*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No 51.
- [102]. Yaktı, Ö. (2013). Amerikan İç Savaşı ve Adana pamuk tarımının Adana'nın modernleşme sürecine etkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 273-296.
- [103]. Yalçın, D. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*. (6.bs). Ankara: ATAM.
- [104]. Yayıcıoğlu, N. (1996). *Atatürk ve Çukurova*. Adana: Kemal Matbaası.
- [105]. Yazan, Ö. (2018). 19.yy. sonlarında Osmanlı tarım işletmelerinde yönetim ve muhasebe uygulamaları: çiftlik idaresi örneği, *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 280-332
- [106]. Yerasimos, S. (1975). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye-2 Tanzimattan 1.Dünya Savaşına*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- [107]. Yerasimos, S.(1976). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye -3 I.Dünya Savaşından 1971'e*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- [108]. Yorulmaz, Ş. ve Ergenoğlu, M. (2016). Birinci Dünya Savaşı öncesinde Fransızların Çukurova'da toprak tasarrufu girişimi: Çukurova Çiftliği-1, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2 , 107-114.
- [109]. Yurtoğlu, N. (2018), II. Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında Zirai Kombinalar tarihi hakkında bir inceleme. *History Studies International Journal Of History*, 10 , 219-242.
- [111]. Yurtoğlu, N. (2018). Türkiye'de kırsal kesimin kalkınmasında önemli bir model Devlet Üretim Çiftlikleri (1949-1960), *Tarih Okulu Dergisi*, 587-632.
- [112]. Yurtsever, C. (2013). Çukurova'da tarımın tarihi. Adana: Adana Ticaret Odası.
- [113]. Çakmak, Z. (2007).Atatürk'ün çiftlik ve arazilerini Devlet Hazinesine bağışlaması. *Atatürk Dergisi*, 165-196.

İnternet Kaynakları

- [1]. Wikipedia. (t.y.). 28 Ocak 2020 tarihinde [https://en.wikipedia.org/wiki/John_Barker_\(diplomat\)](https://en.wikipedia.org/wiki/John_Barker_(diplomat)) adresinden alınmıştır.
- [2]. Altınrota.(t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://www.altinrota.org/yazilar/adana-ziraat-mektebinden-ankara-ataturk-orman-ciftligine-ataturklu-bir-yasam-yanos-gyorgynin-oykusu-i/155> adresinden alınmıştır.
- [3]. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürüğü. (t.y.). 3 Mayıs 2021 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/cukurovataem/Menu/17/> Hakkımızda adresinden alınmıştır.

- [4]. Wikipedia. (t.y.). 14 Mayıs 2021 tarihinde <https://en.wikipedia.org/wiki/Histadrut> adresinden alınmıştır.
- [5]. Çukobirlik. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <http://www.cukobirlik.com.tr/?tekd=2&syf=Tarihce> adresinden alınmıştır.
- [6]. Adana Çiftçiler Birliği. (t.y.). 20 Haziran 2021 tarihinde <http://www.adanaciftcilerbirligi.com/Kurumsal.aspx?Id=43> adresinden alınmıştır.
- [7]. Wikipedia. (t.y.). 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yarda> adresinden alınmıştır.
- [8]. Wikipedia. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkofis> adresinden alınmıştır.
- [9]. Türk Hava Kurumu. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde https://www.thk.org.tr/turk_tayyare_cemiyeti adresinden alınmıştır.
- [10]. Türk Hava Kurumu. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde https://www.thk.org.tr/aturk_ve_havacilik adresinden alınmıştır.
- [11]. Tezel, C. (2020,15 Haziran). Atatürk'ün Tarsus'taki Piloğlu Çiftliği. 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.tarsusakdeniz.com/haber-celal-tezel-yazdi-ataturkun-tarsustaki-piloglu-ciftligi/46135> adresinden alınmıştır.
- [12]. Youtube. (t.y.). 27 Haziran 2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=2_QMICPDDkw adresinden alınmıştır.
- [13]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://www.facebook.com/photo?fbid=3233142643373707&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.
- [14]. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Alata Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü. (t.y.). 27 Haziran 2021 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/alata/Menu/22/Tarihce> adresinden alınmıştır.
- [15]. Askan, K. (2016, 15 Ocak). Atatürk'ün Dörtüol Ziyaretleri. (t.y.). 2 Ocak 2021 tarihinde <https://www.hatayvatan.com/kadir-aslan-ataturkun-dortuol-ziyaretlerini-anlatt.html> adresinden alınmıştır.
- [15]. Erdoğan, A. (2016, 2 Kasım). Atatürk'ün İzinde (3). 2.Ocak 2021 tarihinde (t.y.). <https://yeniadana.net/mobilYazarlarDetay.aspx?id=1181> adresinden alınmıştır.
- [16]. TİGEM. (t.y.). 31 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.tigem.gov.tr/WebUserFile/DosyaGaleri/2018/1/339e633b-40eb-4713-9a61-16086a729591/dosya/ad65a79c-baf2-446f-8646-90bff48091b3.pdf> adresinden alınmıştır.
- [17]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://earth.google.com/web/@37.01236431,35.33844219,32.3790378a,441.38256705d,35y,0h,0t,r> adresinden alınmıştır.
- [18]. Türkiye Kùltür Portalı. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/eski-ziraat-mektebi> adresinden alınmıştır.

[19].Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/@37.535603,36.918023,467.56307938a,817.01803665d,35y,0h,45t,0r/data=CnMacRJRiUweDE1MmRkZTdiYmQzM2QzM2Y6MHhkOGEwN2E0NjI2NTlyNzk4GdtRnK00xEJAlEf8FMeBdUJAKjBUYXLEsW1zYWwgQXJhZ90xLFybWEgRW5zdGl0w7xzw7wgTc08ZM08cmzDvMSfw7wYAiABKAlyJwolCiMKITFpWIVBamJkanBsdUhWbjFJcFdQVGFneHdfNUIOTkZ2cg> adresinden alınmıştır.

[20]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/search/%c3%87ukurova+Tar%c4%b1m+%c4%b0%c5%9fletmeleri+/@37.10878714,35.7939174,28.53258632a,1906.21143575d,35y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCQ3RQDWowj1AEQ3RQDWowj3AGYpGVgFCozRAIXgTdSz1lbA> adresinden alınmıştır.

[21]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://www.facebook.com/photo?fbid=3596418600379441&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.

[22]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/@36.986045,35.3324851,23.93555984a,823.5888062d,35y,0h,0t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI> adresinden alınmıştır.

[23]. Çukobirlik. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<http://www.cukobirlik.com.tr/?tekde=11&syf=Kooperatiflerimiz> adresinden alınmıştır.

[24]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/@36.98105567,35.1144797,28.6762743a,2415.81935251d,34.99999555y,0h,0t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI> adresinden alınmıştır.

[25]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/@36.81846917,35.01827325,1.59511796a,9713.12890325d,34.99997915y,0h,0t,0r> adresinden alınmıştır.

[26]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://earth.google.com/web/@36.36719552,34.05208888,5.15768128a,10729.78296306d,35y,0.00000001h,45.062943t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI> adresinden alınmıştır.

[27].Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://www.facebook.com/photo?fbid=3395737900447513&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.

[28]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://www.facebook.com/photo?fbid=3278759905478647&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.

[29]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://www.facebook.com/photo?fbid=3599405013414133&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.

[30]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde
<https://www.facebook.com/photo?fbid=3664936703527630&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.

- [31]. Facebook. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://www.facebook.com/photo?fbid=3664936703527630&set=a.3232953276725977> adresinden alınmıştır.
- [32]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://earth.google.com/web/@36.39618452,34.06645472,1.95585505a,533.45256742d,34.99998015y,0h,0t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5Gdnl> adresinden alınmıştır.
- [33]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde <https://earth.google.com/web/search/Yeniyurt,+D%C3%B6rtöl+Atat%C3%BCrk+At+%C3%87iftli%C4%9Fi,+Sitelер+Cd.,+D%C3%B6rtöl%2fHatay/@36.90788996,36.10248856,8.89931299a,543.08077397d,35y,129.06766429h,44.99821047t,0r/data=CigijgokCRgUT7S3b0JAEYSHldLVZ0JAGXc8eOW3HkJAlZSbGk23D0JA> adresinden alınmıştır.
- [34]. Google Earth. (t.y.). 19 Haziran 2021 tarihinde https://earth.google.com/web/search/D%c3%b6rtöl+Atat%c3%bcrk+ilkokulu/@36.83577681,36.23391947,86.49833085a,838.15298357d,30y,0h,0t,0r/data=CigijgokCaT_wWZEe0JAEdlUfFW8V0JAGfxVD29cKUJAITVOV48Cbeja adresinden alınmıştır.
- [35]. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Zirai Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. (t.y.). 20 Haziran 2021 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/zmmae/Menu/6/Tarihce> adresinden alınmıştır.
- [36]. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. 20 Haziran 2021 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/gktaem/Menu/4/Tarihce> adresinden alınmıştır.
- [37]. Youtube. (t.y.). 27 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=V0vjETZDik0> adresinden alınmıştır.
- [38]. Atatürk Orman Çiftliği. (t.y.). 11 Haziran 2021 tarihinde <https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49> adresinden alınmıştır.
- [39]. Youtube. (t.y.). 8 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=nCA7ADyOvMk> adresinden alınmıştır.
- [40] Uygur, S.H. (2019, Ocak 11). Adana Ziraat Mektebin'den Ankara Atatürk Orman Çiftliğine Atatürklü bir yaşam Gyorgy'nin öyküsü-1, *Altınrota Gezi Kültür Sanat ve Fotoğraf Dergisi*, ataturklu-bir-yasam-yanos-gyorgynin-oykusu-i/155. Haziran 19, 2021, tarihinde <https://www.altinrota.org/yazilar/adana-ziraat-mektebinden-ankara-ataturk-orman-ciftligine> adresinden alınmıştır.

EKLER

Ek-1: Abidin Paşa'nın Tekir Köyünden Satın Aldığı Çiftlik Arazisi.

505

Ek-2: Abidin Paşa'nın Tekir Köyünden Satın Aldığı Çiftlik Arazisinin 1914 Yılındaki Görünümü Bataklık ve Sazlık Bir Alan Olduğu Görülmektedir.

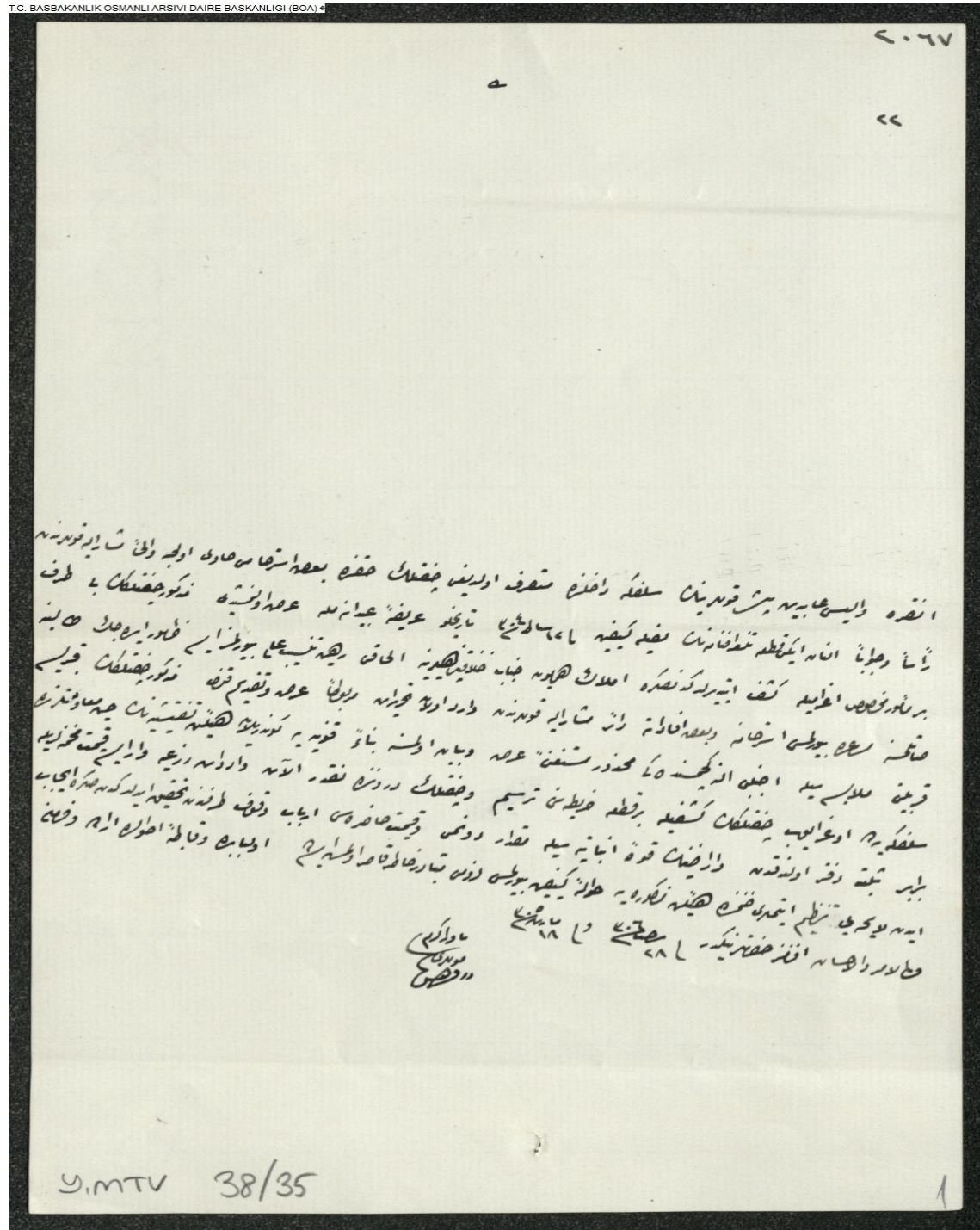
506

⁵⁰⁵ İşisağ, a.g.e. , s.155.

⁵⁰⁶ İşisağ, a.g.e. , s.152.

Ek-3: Ankara Valisi Abidin Paşa'nın Silifke'deki Çiftliğinin Emlak-ı Hümayuna İlave Edilmesi Talebi.

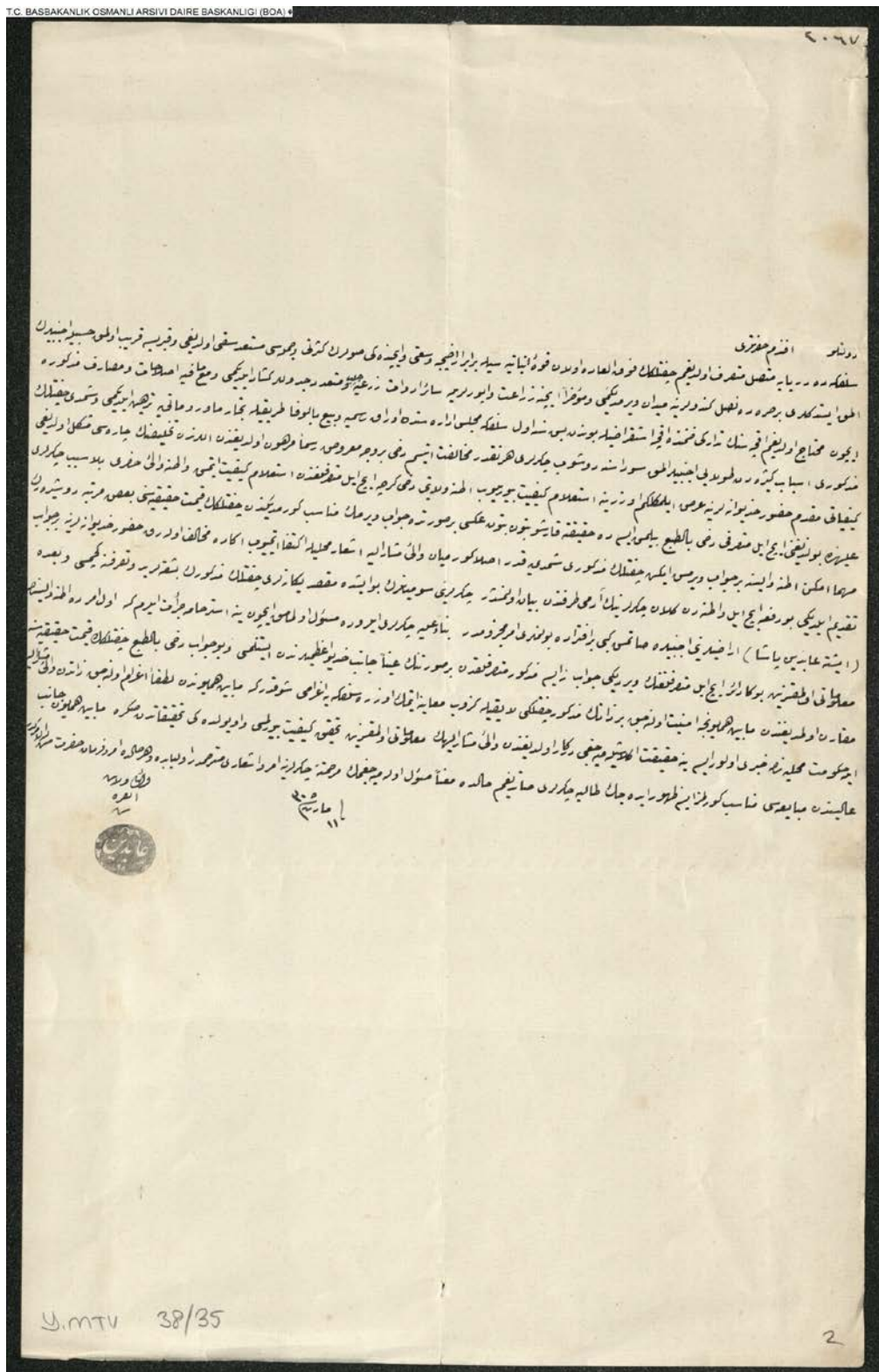
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

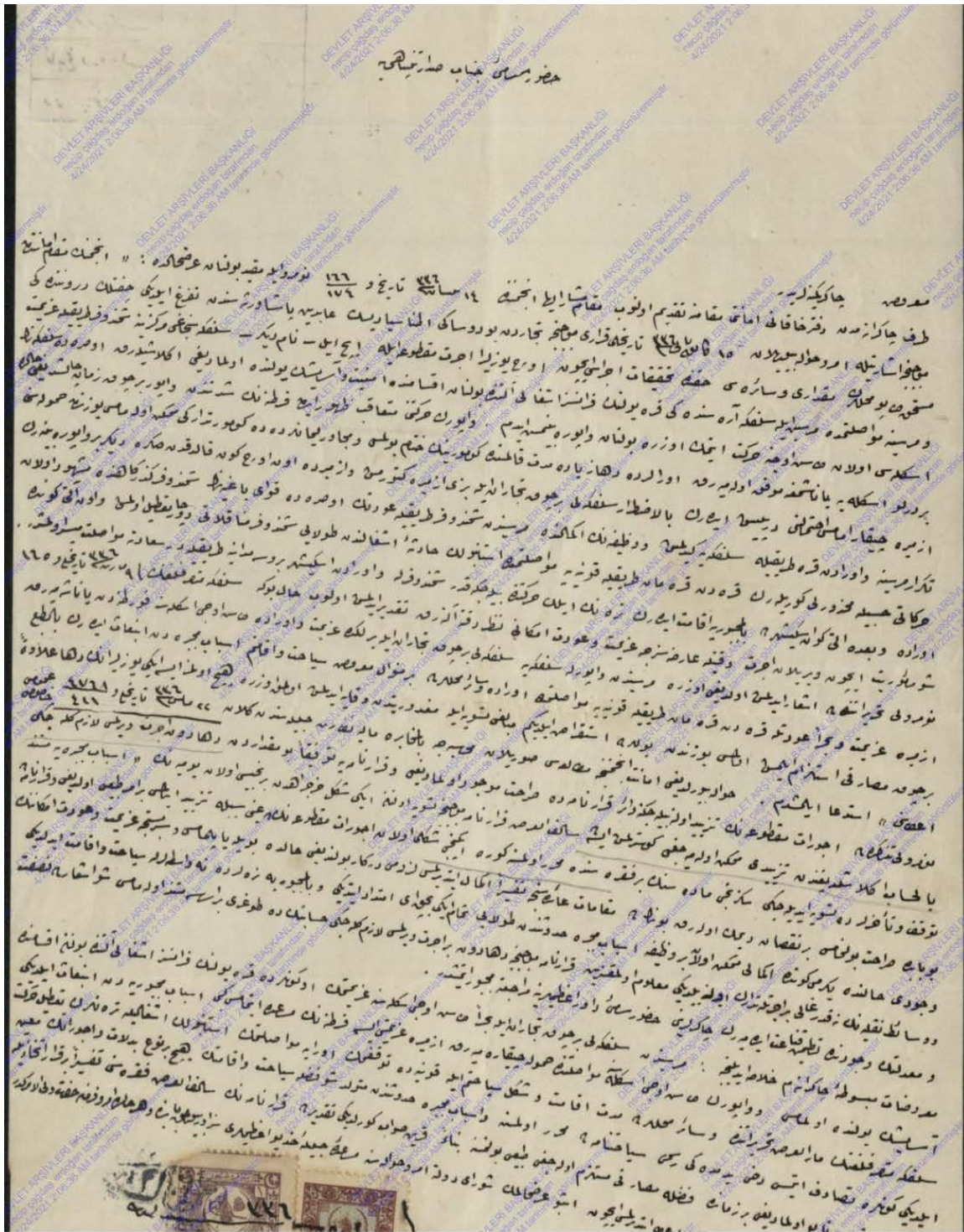
Y.MTV.00038.00035.001

507

Ek-3: (devamı).

Ek-4: (devamı).

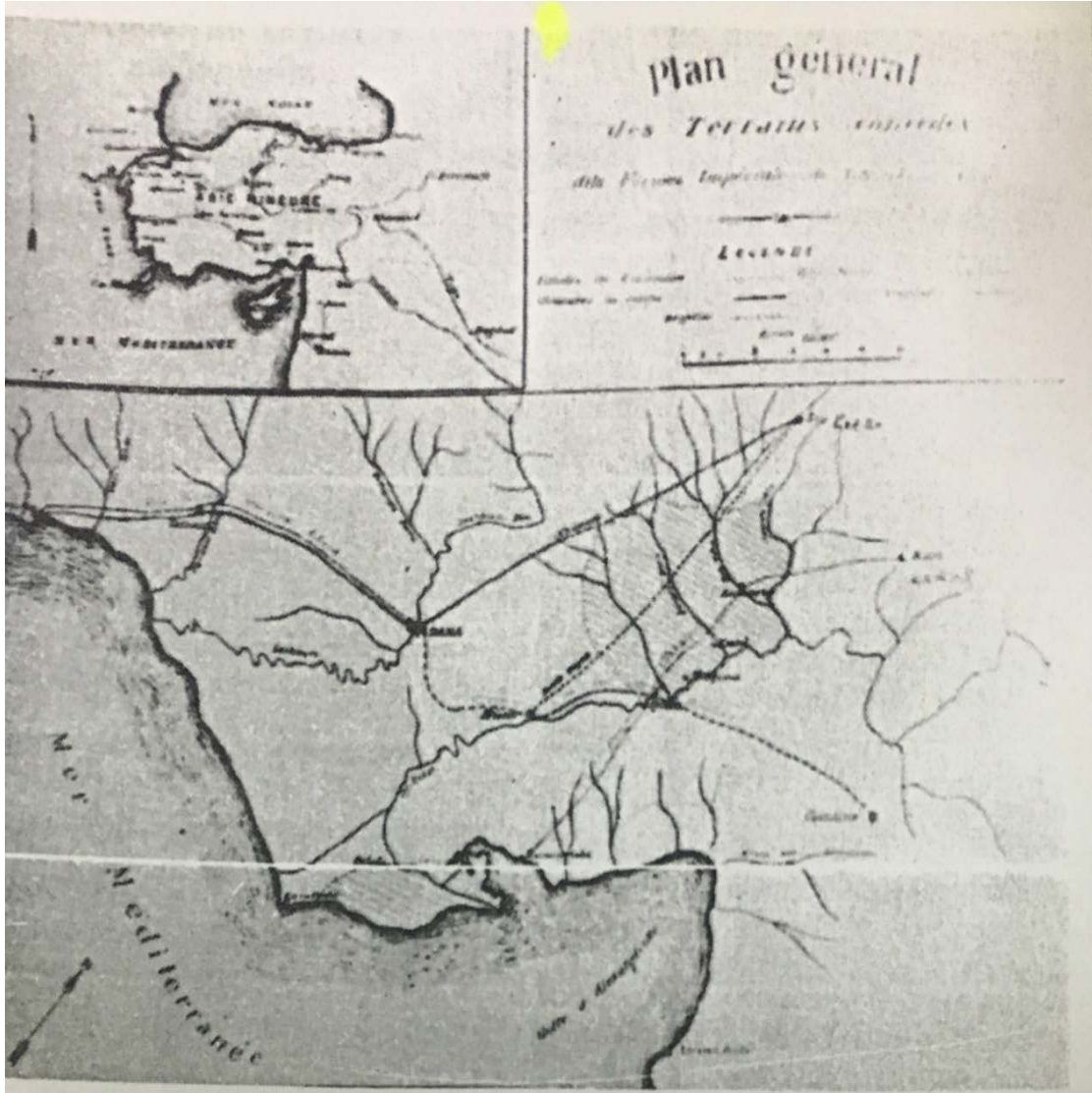
512

Ek-5: Çiftlikat-ı Hümayunların Dönüşümü.

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Kuruluş Yeri	Çiftlik Geçmişi
Karacabey	1300	Çiftlikatı Hümayun	Bursa	1300 yıllarında Osmanlı Sultanı Orhan Gaziye Kayınpederi Köse Mihal tarafından hediye edilen arazide kurulmuş olup, zamanla etraf araziler de satın alınarak “Çiftlikat-ı Hümayun” adı ile ordunun binek atı, keçe vb. hayvansal ürün ihtiyaçlarını karşılama görevini Cumhuriyet dönemine kadar sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda ve 1926 yılında çıkarılan 867 sayılı Kanunla İşletme Karacabey Harası adıyla Ziraat Vekaletine verilmiş ve İşletme 1983 yılında çıkarılan 60 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Kamu İktisadi Teşekkül Statüsünde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü oluşturulmuş, Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü adı almıştır.
	1926	Hara		
	1983	Tigem		
Anadolu (Çifteler)	1815-1908	Çiftlikatı Hümayun	Eskişehir	Çiftlikatı hümayun 1815'te kurulmuştur. 1908 yılında Meşrutiyetin ilanından sonra çiftlik kaldırılmıştır. 1910 yılında Aziziye Harası kurulmuştur ve 1918 yılına kadar devam etmiştir. I.Dünya savaşı olumsuzlukları sebebiyle kapatılmıştır. 1923 yılında elde kalan damızlıklar, Mahmudiye'ye nakledilerek faaliyete tekrar başlanılmıştır. 1924 yılında Çifteler Harası kaldırılmıştır. 1930 yılında Aziziye'de dokuzoluk mevkiinde inekhane inşa edilerek, 1934 yılında Çifteler Harası tekrar kurulmuştur. Çifteler Harası 08-06 1984 tarihinde çıkarılan K.H.K.(Kanun Hükmünde Kararname) ile TİGEM'e bağlanarak Çifteler Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almış, 13-11-1986 tarih ve 388 sayılı Genel Müdürlüğümüz Yönetim Kurulu kararı ile Anadolu Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır
	1910-1918	Hara		
	1934	Hara		
	1984	Tigem		
Sultansuyu	1865	Çiftlikatı Hümayun	Malatya	1849 yılında Elazığ valisi tarafından sivil işletme olarak kurulmuştur. 1865 yılında ordunun at ihtiyacını karşılamak üzere; Sultansuyu Çiftlikatı Hümayunu olarak yeniden yapılanmıştır. 1908 yılında Çiftlikatı Hümayun kapatılarak hazineye devredilmiş 1915
	1928	Hara		

Sultansuyu	1984	TİGEM	Malatya	yılında, halen hara merkezi olan araziye kışlası ve civarındaki 500 dekarlık arazide bir tay deposu kurulmuş ve ilk defa Hara ismini almıştır. Bu kuruluş 1924 yılında feshedilerek yerine Topçu alayı kurulmuştur. 1928 yılına kadar hizmetini sürdüren topçu alayı kaldırıldıktan sonra; Doğu ve orta Anadolu vilayetlerinin, at ıslahı ve aynı zamanda çöl karakterine sahip saf kan Arap atı yetiştirmek, bu suretle ülke atlarının kan değişikliğini sağlamak, aynı zamanda ordunun ihtiyacı olan hafif süvari bineği atı yetiştirmek amacıyla yüksek vekiller heyetinin 29 Temmuz 1928 tarih ve 6943 sayılı kararnamesi ile Sultansuyu Harası kurulmuştur. 1984 yılında TİGEM bünyesine alınarak faaliyetlerine devam etmiştir.
Çukurova	1898-1910	Çiftlikatı Hümayun	Adana	1898 Yılında Anavarza Çiftlikatı Hümayunu Askerisi adı altında 880.000 dekar arazi üzerinde kurulmuştur. Ordunun ihtiyaç duyduğu atların yetiştirilmesi konusunda çalışan İşletme, 1910 yılında kapatılmıştır. 1930 yılında Milletvekilleri heyetinin kararı ile 80.000 dekar arazi üzerinde yeniden hara olarak kurulmuştur. 1983 tarihinde 42.840 dekar arazisiyle işletme TİGEM.'e bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. Önceleri Kamu İktisadi Kurumu statüsünde olan kuruluş, 27.11.1984 tarihinde çıkan 4046 Sayılı Kanunla İktisadi Devlet Teşekkülü Statüsünde faaliyetlerine devam etmektedir
	1930	Hara		
	1984	Tigem		
	1984	Tigem		

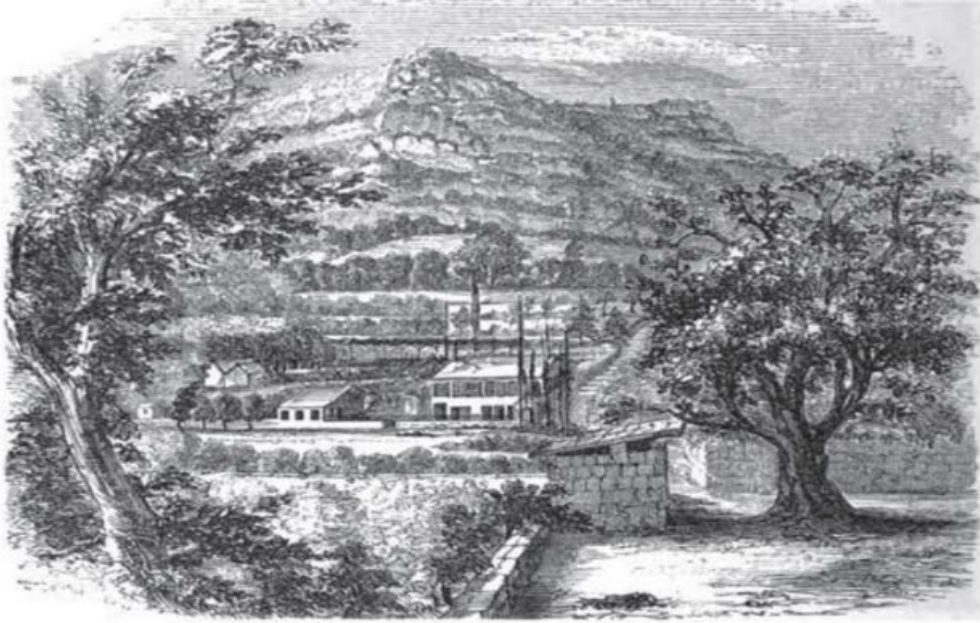
Ek-6: Mercimek Harasını Gösteren Harita Yıl 1911.

515

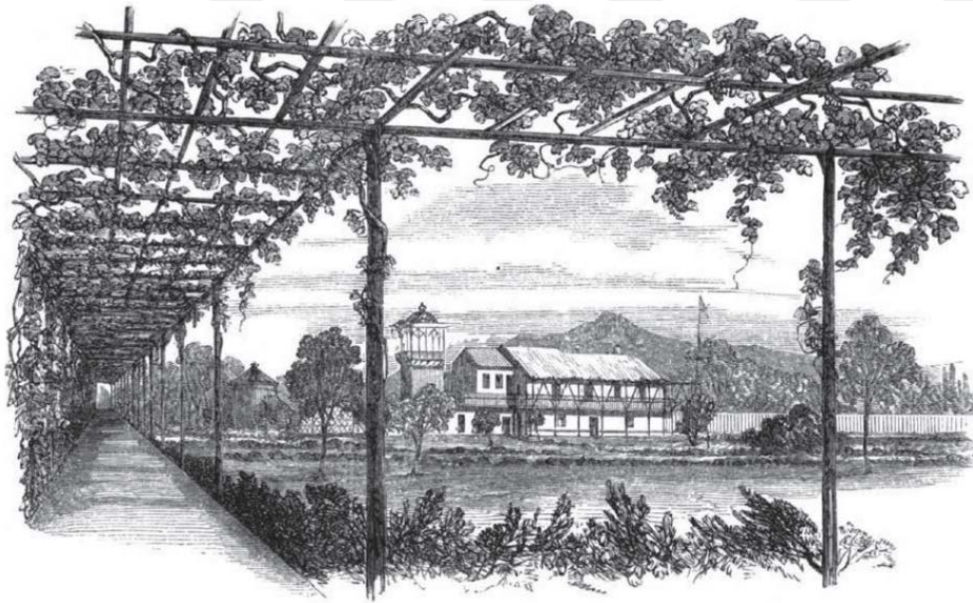
⁵¹⁵ Büyüm, a.g.e., s.37.

Ek-7: Üstteki resim Betias Köyü Bay Barker'ın Rhosus Yazlığı Bay E.B.B. Barker'ın Bir Eskizinden Ve Altaki Resim Bay Barker'ın Süveydiye Vadisindeki Villası Arka Planda S.T. Siman Dağı Bay C.F. Barker'ın Eskizinden

*BETIAS: BAY BARKER'IN RHOSUS DAĞI'NDAKİ YAZLIĞI.
Bay E. B. B. Barker'ın Bir Eskizinden*

516

*BAY BARKER'IN SÜVEYDİYE VADİSİNDEKİ VILLASI, ARKA PLANDA ST. SIMON DAĞI İLE.
Bay C. F. Barker'ın bir eskizinden.*

517

⁵¹⁶ Barker, a.g.e. , s.412.

⁵¹⁷ Barker, a.g.e. , s.487.

Ek-8: Yüksek Ziraat Enstitüsünün Açılışı.

518

Ek-9: 1930'lu Yıllar Bir Bayram Günü Askeri Kıyafetli Bir Kişi ve Adana Ziraat Mektebi Çalışanları.

519

⁵¹⁸ "Yüksek Ziraat Enstitüsü Dün Açıldı", *Hâkimiyeti Milliye*, (31 Ekim 1933).

⁵¹⁹ S. Haluk Uygur Koleksiyonu.

Ek-10:Adana Ziraat Mektebi Öğrencileri Askeri Eğitim Kıyafetleriyle(1935) (Yaz aylarında öğrenciler askerlik eğitimi almış bu zaman askerlik sürelerine eklenmiştir).

520

Ek-11: Adana Ziraat Mektebi Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'nin Ziraat Teknikerlerini Yetiştirmiştir.

521

⁵²⁰ Hançerli, a.g.e. , s.83

⁵²¹ S.Haluk Uygur Arşivi.

Ek-12: Ziraat Mektebi Laboratuvarlarından Biri.

522

Ek-13: Ziraat Mektebinde Talebeler İş Başında Çalışırken.

523

⁵²²“Adana, Dün Toprak Bayramını Büyük Bir Neş'e ile Tesis Etti”, *Türk Sözü* (22 Mart 1932), s.1.

⁵²³ M.N; “Bilerek Çalışan Müessesemiz Az Zamanda Neler Yapmış?”, *Türk Sözü*,(1 Aralık 1932), s.1-2.

Ek-14: Adana Enstitüsünün Binasından Bir Görünüm (1939)

524

Ek-15:Traktörün Önündekiler Gygory Yanoş ve Eşi Elizabeth

525

⁵²⁴ TAGEM, a.g.e. , s.8.

⁵²⁵ S.Haluk Uygur Arşivi.

Ek-16: Adana Ziraat Mektebi Binası ve Zirai Araştırma Enstitüsü.

Ek-17: Günümüzde Adana Ziraat Mektebi.

⁵²⁶ "Adana Ziraat Mektebi Binası ve Zirai Araştırma Enstitüsü", 19 Haziran 2021,
<https://earth.google.com/web/@37.01172307,35.34033397,31.22666979a,957.31059795d,35y,84.13788511h,45.00085224t,0r/data=MickJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI>

⁵²⁷ "Günümüzde Adana Ziraat Mektebi", 19 Haziran 2021,
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/kulturenvanteri/eski-ziraat-mektebi>

Ek-18: Adana'da Kurulacak Pamuk Tohumu Üretme Çiftliği İçin Pazarlıkla Tarla Kiralanması.

T. C. BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: 14448

KARARNAME

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Bu sene Adanada tesis olunacak pamuk tohumu üretme çiftliği için 9000 liraya kadar icar edilecek olan 6000 dönüm tarlanın, mevsim münasebetiyle işin aceliğine binaen Müzayede, Münakasa ve İthalât Kanununun 18 inci maddesinin 2 fıkrasına göre pazarlıkla kiralanması; Ziraat Vekilliğinin 18/7/933 tarih ve 800/16702 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 24/7/933 tarih ve 10752/393 sayılı mütalehesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 29/7/933 te kabul olunmuştur.

29/7/933

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bş.V. *İsmail* Ad.V. *S. Sarı* M.M.V. *Harun* Da.V. *S. Kaya*

Ha.V. *S. T. 12* Ma.V. V. *S. Örfi* Me.V. *Ö. İ. 12* Na.V. *Ö. İ. 12*

İk.V. V. *Ö. İ. 12* S.M.V. *S. Örfi* G.V. *M. Rana F.* Zr.V. *Ö. İ. 12*

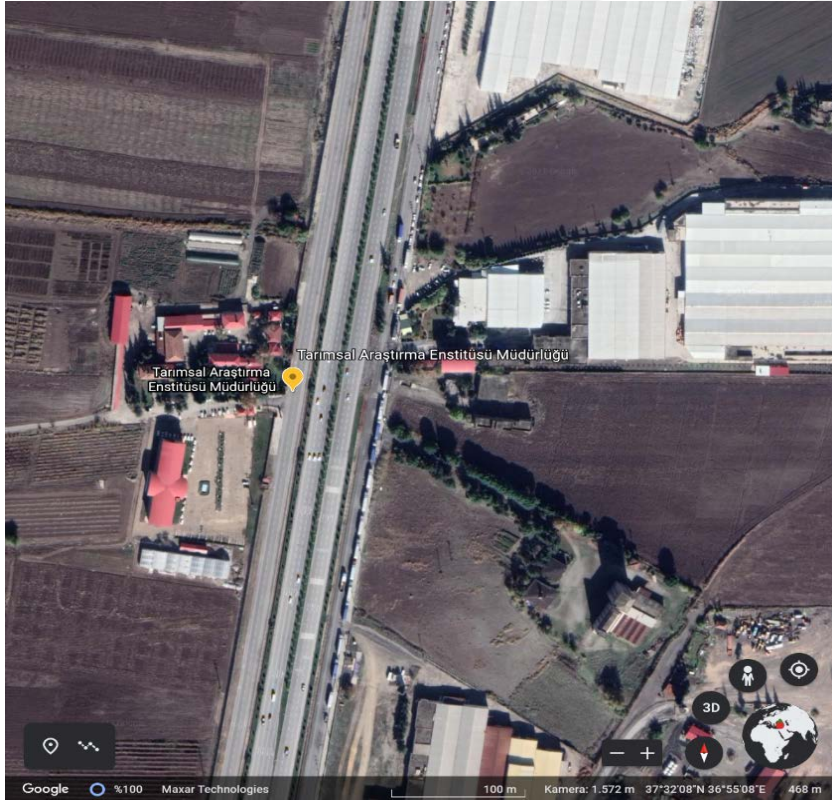
528

Ek-19:Adana Pamuk Islah İstasyonu.

529

Ek-20: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğünün Günümüzdeki Durumu.

530

⁵²⁹ Bir Ankaralı, a.g.e. , s.24.

⁵³⁰ “ T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğünün Günümüzdeki Durumu” 19 Haziran 2021,

<https://earth.google.com/web/@37.535603,36.918023,467.56307938a,817.01803665d,35y,0h,45t,0r/d ata=CnMacRJRciUweDE1MmRkZTdiYmQzM2QzM2Y6MHhkOGewN2E0NjI2NTIyNzk4GdtRnKOOxEJAlEf8 FMeBdUJAKjBUYXLEsW1zYWwgQXJhZ90xLFybWEgRW5zdGl0w7xzw7wgTcO8ZM08cmzDvMSfw7wYA iABKAlyJwolCiMKITFpWIVBamJkanBsdUhWbjFjcFdQVGFneHdfNUIOTkZ2cg>

Ek-21:Pamuk Uzmanı Amerikalı Bay Clark Pamuk Tarlasında.

531

Ek-22:Adana'da Kurulan Pamuk Tohumu Teksir Çiftliği'nin Memur ve Hizmetliler İçin Hazırlanan Kadronun Tasdiki.

T. C.
BASVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube : 14
Sayı : 14284

KARARNAME

1933 senesi bütçesinin 678 inci ıslah, teksir ve tetkikat faslının üçüncü maddesindeki tahsisattan idare edilmek üzere Adanada tesis olunan pamuk tohumu teksir çiftliğinin memur ve müstahdemleri için hazırlanan iligik kadronun tasdiki; Ziraat Vekilliğinin 13/7, 31/7/33 tarih ve 761/16341 ve 866/18059 sayılı tezkereleri ile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 5/8/33 tarih ve 11145/415 sayılı mutalecanamesi x üzerine İcra Vekilleri Heyetince 7/8/33 te kabul olunmuştur.

7/8/33

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemali

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ha. V.	Ma. V. V.	Mi. V.	Na. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
İk. V. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

532

531 Bir Ankaralı, a.g.e., s.24.

532 BCA, 30.18.1.2./38.56.3.(07.08.1933).

Ek-23:Pamuk Tohumu Üretme İşlerinin Masrafları İçin 50.000 Liranın Çiftliğe Sermaye Olarak Verilmesi.

T. C.
BÂŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı
2
4577

Kararname

23/3/936 tarih ve 2/4251 sayılı kararnameye ekdir.

2582 sayılı kanunla verilip pamuk tohumu üretme işlerinin umumî masrafları kısmına ayrılan 89,438 liradan 50,000 lirasının, aynı kanunla teşkil olunan Adana Pamuk tohumu üretme çiftliğine mütedavil sermaye olarak tahsis; Ziraat Vekilliğinin 8/5/936 tarih ve I4667/356 sayılı tezkere ve Maliye Vekilliğinin 8/5/936 tarih ve IIII4/2058 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 13/5/936 da onanmıştır.

13/5/936

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

B. V.
İ. İmrim

Ad. V.
S. Sarıoğlu

M. M. V.
K. Gökçe

Da. V.
S. Kaya

Ha. V. V.
S. Sarıoğlu

Ma. V.
S. Sarıoğlu

Mf. V.
S. Arkan

Na. V.
A. Çelinkaya

İk. V.
S. Sarıoğlu

S. İ. M. V.
M. B. A.

G. İ. V.
K. Aratardan

Zr. V.
M. K. W. K.

533

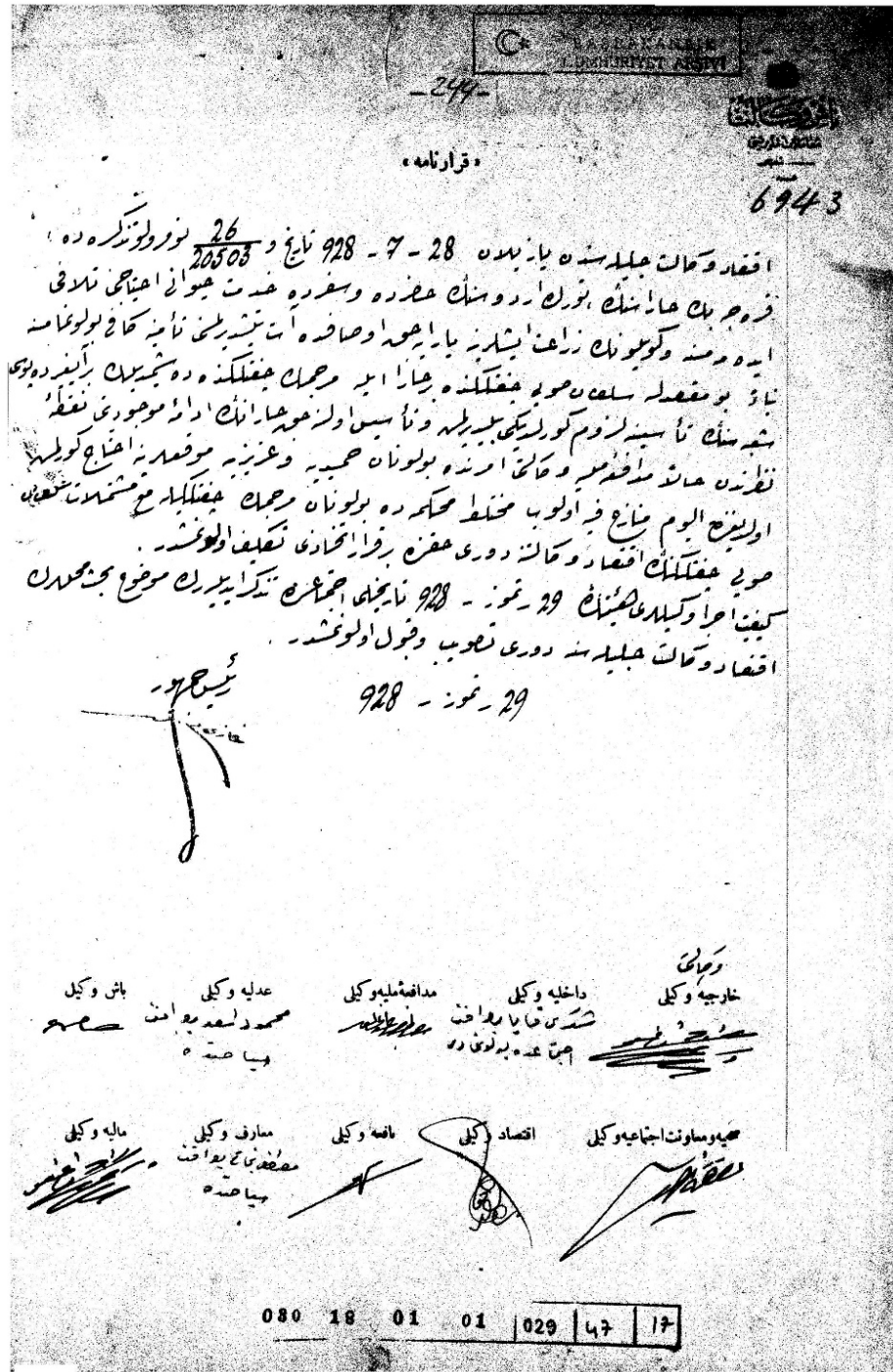
Ek-24:Çukurova Çiftliği ve Anavarza Mevki Haritası.

534

534 BCA,30-10-0-0/81-531-7. (1935).

Ek-25:1928 Senesinde Sultansuyu Çiftliği'nde Bir Hara ve Mercimek Çiftliği'nde Bir Aygır Deposu Şubesininin Tesisi İçin Bu Çiftlikler İktisat Vekâletine Devredilmiştir.

Ek-26: Tamirden Sonra Aygır Ahır.

536

Ek-27: Çukurova Çiftliği 1931 Doğumlu Taylar.

537

⁵³⁶ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

⁵³⁷ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

Ek-28:Çukurova Çiftliği Tamirden Öncesi.

Binalar tamirden ewel

Binalar tamirden evel

538

⁵³⁸ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

Ek-29:Çukurova Çiftliğinden Görünümü.

539

Ek-30:Çukurova Çiftliği Tamir Sonrası.

Tamirden sonra

540

⁵³⁹ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

⁵⁴⁰ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

Ek-31: Çukurova Çiftliği Harası Memur Kadrosu 1935.

541

Ek-32: Çukurova Çiftliği Memur Dairesi

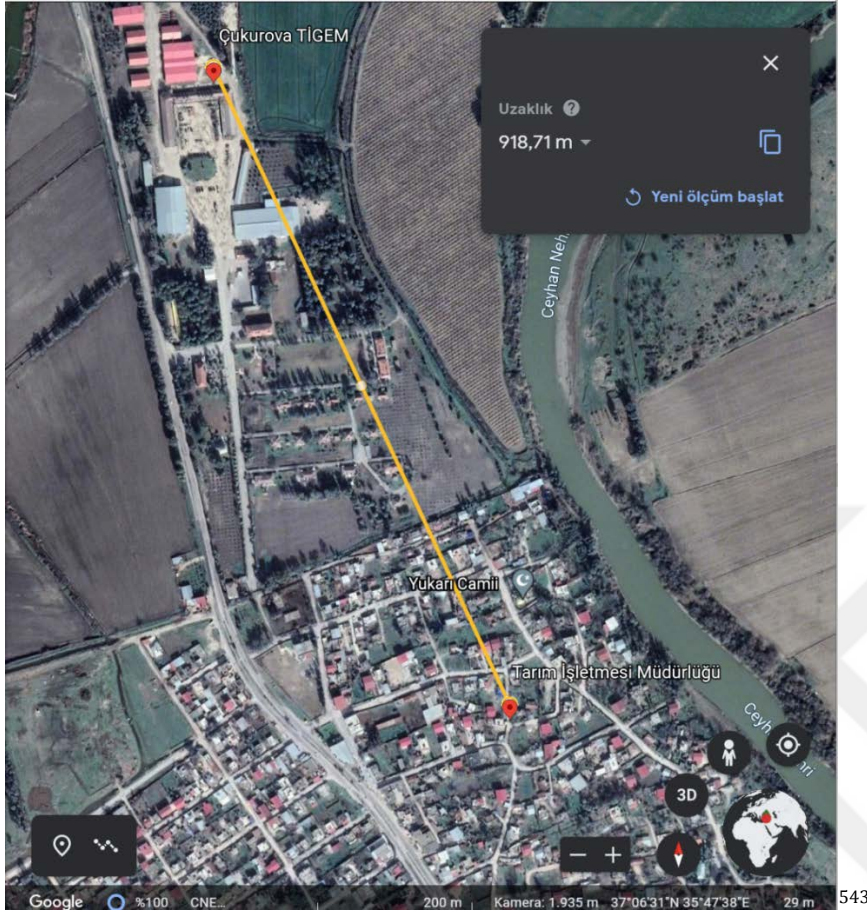

542

⁵⁴¹ Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

⁵⁴² Çukurova Harası Tarihi Dosya TİGEM kurum Arşivi.

Ek-33:Çukurova Tarım İşletme Müdürlüğü/Anavarza/Ceyhan Mercimek Çiftliği Kuşbakışı Görünümü.

Ek-34:Çukurova Tarım İşletme Müdürlüğü/Anavarza/Ceyhan Mercimek Çiftliği Giriş Kapıları.

⁵⁴³ “Çukurova Tarım İşletme Müdürlüğü/Anavarza/Ceyhan Mercimek Çiftliği Kuşbakışı Görünümü”, 19 Haziran 2021,
<https://earth.google.com/web/search/%c3%87ukurova+Tar%c4%b1m+%c4%b0%c5%9fletmeleri+/@37.10878714,35.7939174,28.53258632a,1906.21143575d,35y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCQ3RQDWowj1AEQ3RQDWowj3AGYpGVgFCozRAIXgTdSz1lba>

⁵⁴⁴ Erdoğan, N.Ç. Çukurova Tarım İşletmesi Müdürlüğü giriş kapısı R.T.(17.07.2020).

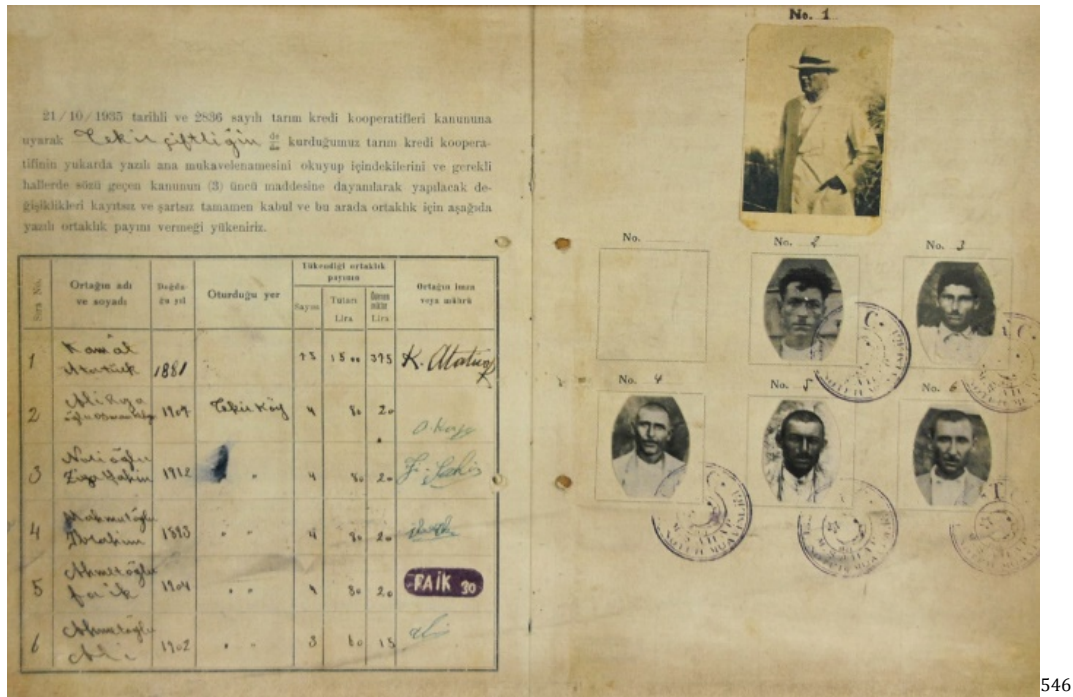
Ek-35 Çukurova Tarım İşletmesi Günümüzdeki Durumu.

545

⁵⁴⁵ Erdoğan, N.Ç. Çukurova Tarım İşletmesi havlusu R.T.(10.02.2020).

Ek-36: Atatürk ve Ortakları.

546

Ek-37: Ankara Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi Binası Dış Görünümü.

547

546 Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi.

547 Türkiye Tarım kooperatifi Arşivi.

Ek-38: Silifke Tekir Tarım Kooperatifi Binası ve Lojmanları.

548

Ek-39 Silifke Tekir Gazi Çiftliğinde Günümüzde Ayakta Kalan Binalardan Müdür Lojmanı.

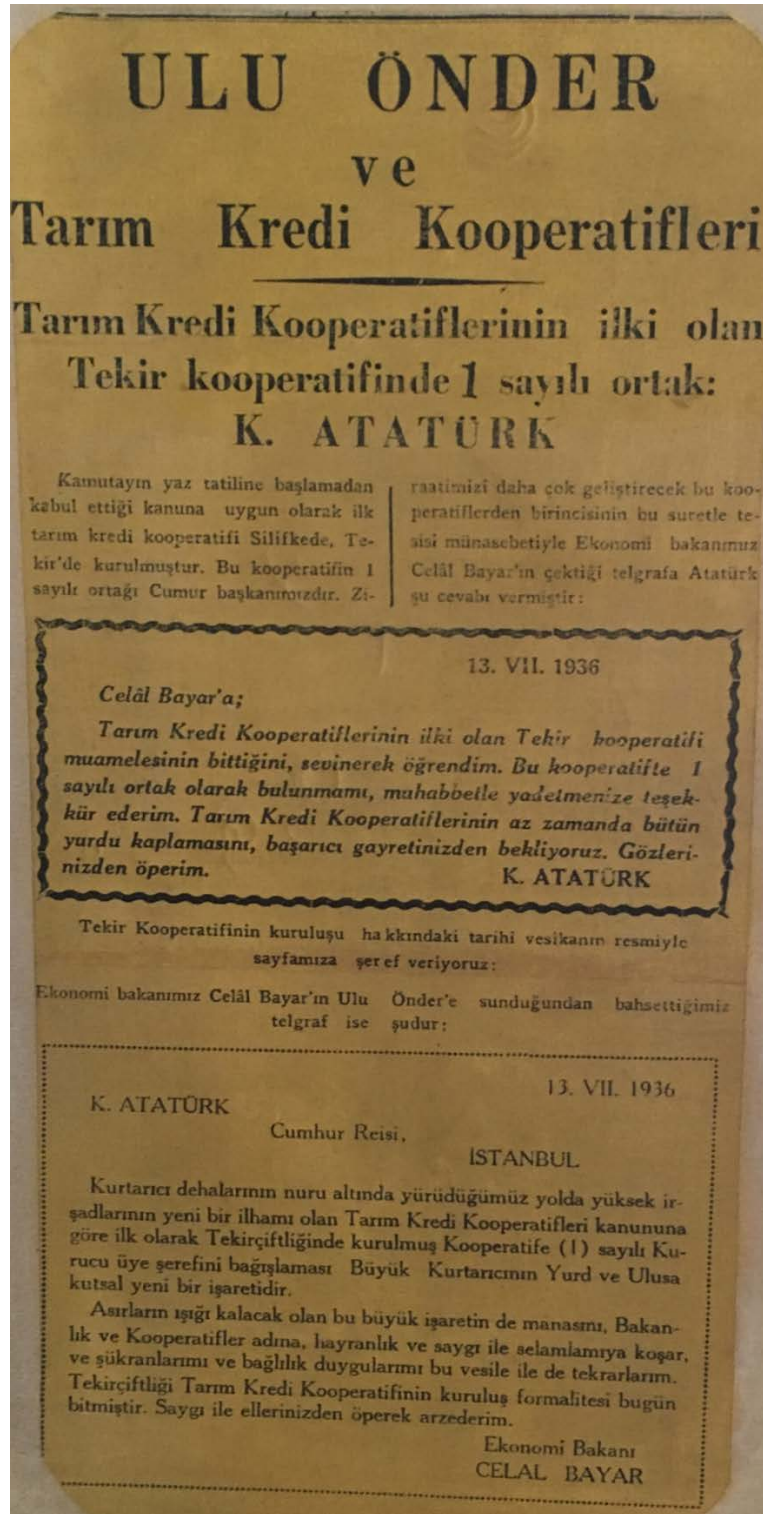

549

⁵⁴⁸ Türkiye Tarım Kooperatifi Arşivi.

⁵⁴⁹ "Silifke Tekir Gazi Çiftliğinde Günümüzde Ayakta Kalan Binalardan Müdür Lojmanı", 19 Haziran 2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=3596418600379441&set=a.3232953276725977>

Ek-41 Silifke Tekir Kooperatifinin Kuruluşundan Sonra Celal Bayar'ın Telgrafına Atatürk'ün Yanıtı.

Ek-42:Silifke Tekir Tarım Kredi Kooperatifi Noter Onayı ve Ortakları.

552

Ek-43 Gazi Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'ni Atatürk'le Birlikte Kuran İlk Üyelerden ve Türk Kooperatifçilik Kurumu Genel Başkanı, Nusret Uzgören(Ortada)

553

⁵⁵² Türkiye Tarım Kooperatifi Arşivi.

⁵⁵³ Eyce, a.g.e, s.116.

Ek-44: Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi Binasının Atatürk Unvanını Aldıktan Sonraki Hali.

554

Ek-45 Resimde Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin Kurucu Ortakları.

Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin Kurucu ortaklarından Kıbrıslı Hüseyin (solda) ve Ahmet oğlu Abdullah. Bugün Atatürk adını alan Kooperatif binasının önünde.

555

⁵⁵⁴ Hazar, a.g.e. , s.67

⁵⁵⁵ Akbaş, a.g.e. , s.85-86

Ek-46: Silifke Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin 1981 Yılındaki Binası.

556

Ek-47: Bir Zamanlar Burada Silifke Tekir Tarım Kooperatifi Bulunuyordu.

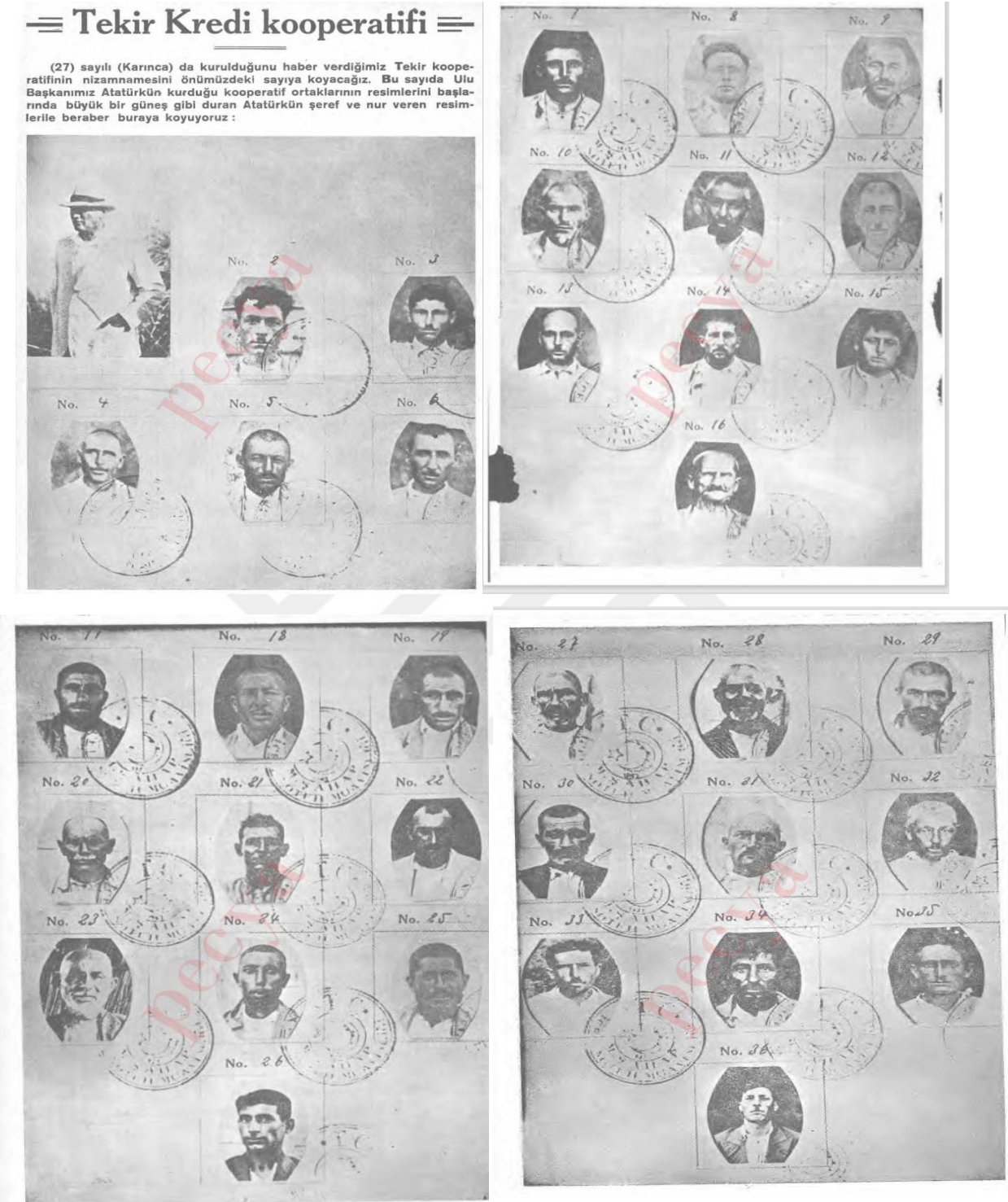

557

⁵⁵⁶ Hazar, a.g.e. , s.65.

⁵⁵⁷ Erdoğan, N.Ç. , 1981 yılında Silifke Tekir Koopreatifinin yer aldığı bölge. R.T.(07.08.2020).

Ek-48: Atatürk ve Tekir Tarım Kredi Kooperatifi 36 Ortağın Resimleri.

⁵⁵⁸ Silifke Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin Hayattaki İlk Ortakları, *Kırınca Dergisi*, S. 29-30, (1936), s.16-23.

Ek-49:Atatürk ve Tekir Tarım Kredi Kooperatifi 36 Ortağın İsimleri ve İmzaları.

21/10/1935 tarihli ve 2836 sayılı tarım kredi kooperatifleri kanununa uyarak *Ölcek çiftliğim* kurduğumuz tarım kredi kooperatifinin yukarıda yazılı ana mukavelenamesini okuyup içindekileri ve gerektiren hallerde söz geçen kanunun (8) üncü maddesine dayanılarak yapılacak değişiklikleri kayıtsız ve şartsiz tamamen kabul ve bu arada ortaklık için aşağıda yazılı ortaklık payını vermediği yüklenir.

Sıra No.	Ortağın adı ve soyadı	Doğduğu yıl	Oturduğu yer	Tükrandığı ortaklık payının			Ortağın imza veya mührü
				Sayı	Tutarı Lira	Ödenen Lira	
1	Kamâl Atatürk			95	1500	375	K. Atatürk
2	Hüseyin oğlu Osman oğlu	1107	Tekin köyü	1	20	20	O. Osman
3	Ali oğlu Zeynelabidin	1112	"	1	20	20	Z. Zeynelabidin
4	Mahmut oğlu İbrahim	1813	"	4	80	20	M. İbrahim
5	Mehmet oğlu Faik	1904	"	4	80	20	FAİK 30
6	Mehmet oğlu Ali	1902	"	3	60	15	Ali

Sıra No.	Ortağın adı ve soyadı	Doğduğu yıl	Oturduğu yer	Tükrandığı ortaklık payının			Ortağın imza veya mührü
				Sayı	Tutarı Lira	Ödenen Lira	
7	Ali oğlu Hamza	1107	Tekin köyü	2	40	10	Ali
8	Hüseyin oğlu Ali	1907	"	2	40	10	Ali
9	Mehmet oğlu Haban	1891	"	2	40	10	Haban
10	Hüseyin oğlu Ahmet	1904	"	2	40	10	A. Ahmet
11	Mehmet oğlu Mustafa	1892	Bakır köyü	2	40	10	M. Mustafa
12	Osman oğlu Gülşay	1900	"	4	80	20	G. Gülşay
13	Ali oğlu Gülşay	1907	"	2	40	10	Ali
14	Mehmet oğlu Mustafa	1902	"	2	40	10	M. Mustafa
15	Mehmet oğlu Seydi	1907	"	4	80	20	S. Seydi
16	Mehmet oğlu Mustafa	1896	Mustafaköyü	2	40	10	M. Mustafa

Sıra No.	Ortağın adı ve soyadı	Doğduğu yıl	Oturduğu yer	Tükrandığı ortaklık payının			Ortağın imza veya mührü
				Sayı	Tutarı Lira	Ödenen Lira	
17	Mehmet oğlu Kerim	1902	Tekin köyü	2	40	10	K. Kerim
18	Osman oğlu Halil	1899	"	2	40	10	H. Halil
19	Ömer oğlu Mehmet	1906	Coşun	2	40	10	M. Mehmet
20	Salih oğlu Mansur	1882	"	2	40	10	M. Mansur
21	Hüseyin oğlu İbrahim	1900	"	2	40	10	H. İbrahim
22	İsa oğlu Mustafa	1886	"	2	40	10	M. Mustafa
23	Ali oğlu Halim	1880	"	2	40	10	H. Halim
24	Mehmet oğlu İsmail	1900	"	2	40	10	I. İsmail
25	Osman oğlu Zeynelabidin	1906	"	2	40	10	Z. Zeynelabidin
26	Ömer oğlu Hüseyin	1911	Mustafaköyü	2	40	10	H. Hüseyin

Sıra No.	Ortağın adı ve soyadı	Doğduğu yıl	Oturduğu yer	Tükrandığı ortaklık payının			Ortağın imza veya mührü
				Sayı	Tutarı Lira	Ödenen Lira	
27	Salih oğlu Mehmet	1876	Mustafaköyü	1	20	30	S. Mehmet
28	Halil oğlu Karaman	1874	"	2	40	10	K. Karaman
29	Haban oğlu Kadri	1897	Bucur	3	60	15	H. Kadri
30	Mehmet oğlu Mustafa	1894	"	3	60	15	M. Mustafa
31	Halil oğlu Mehmet	1901	"	3	60	15	H. Mehmet
32	Mehmet oğlu Mustafa	1903	"	3	60	15	M. Mustafa
33	Hüseyin oğlu Halil	1896	"	2	40	10	H. Halil
34	Osman oğlu Ahmet	1895	"	2	40	10	A. Ahmet
35	Kerim oğlu Hüseyin	1909	"	2	40	10	H. Hüseyin
36	Mehmet oğlu Süleyman	1910	Mustafaköyü	2	40	10	S. Süleyman

Ek-50:Bülent Akbaş Atatürk'ün Şoförü Sadık Kutlu ile Konuşurken.

Bülen Akbaş, geçen yıl vefat eden, Atatürk'ün şoförü Sadık Kutlu ile konuşurken.

560

Ek-51 Çiftlikte Atatürk'e Hizmet Eden Çiftliği Bilen İki Silifkeli Çiftlik Aşçısı Soldaki Ali Yalçın ve Mustafa Kaplan.

Tekir Çiftliğinde Atatürk'e hizmet eden ve Çiflik olayını iyi bilen iki Silifkeli.

561

⁵⁶⁰ Akbaş, a.g.e. , s.85-86.

⁵⁶¹ Akbaş, a.g.e. , s.85-86.

Ek-52: Bülent Dikmener'in haberi Kooperatife Girince Tefeciden Kurtulduk.

[illegible]

Ek-52:(devamı) Bülent Dikmener'in haberi Kooperatife Girince Tefeciden Kurtulduk.

Kooperatife girince

(Başaralı 1. Sayfada)

Tefecinin baskısı

20 şubat 1935. Atatürk, döndüncü defa geldiği Silifke'de ağanın, tefecinin, aracının baskısı altında bulunan köylünün yoksulluğuna, çaresizliğine tanık olmuştur. «Köylü efendimizdir» diyen Mustafa Kemal, köylüyü ekonomik özgürlüğe kavuşturmak için tek yolun «birleşmek» olduğunu anlamış, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulmasına dair 2836 sayılı kanunu 1936 yılında Meclislerden çıkartmış, aynı yılın haziran ayında da Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifini kurdurtmuştur.

Atatürk'ün 1 numaralı üyesi olduğu kooperatifin 38 sayılı üyesi Mehmet Ali Bilgen 60 yaşlarında. Köylülerin «Doktor» dedikleri Bilgen, «Kooperatif kurulmadan önce bütün ürünümüzü tefeciler, yok pahasına alıyordu» diyor ve 36 yıl önceki anılarını şöyle anlatıyor:

«Atatürk 1933 yılında Silifke'ye geldi. Hepimizi toplayıp dertlerimizi dinledi. Ürünümüzü toplamadan, bir yıl önce tarlada kapatan tefecinin, aracının istismarı karşısında duygulandı, öfkelenildi ve söz verdi bize (Kurtulacaksınız bu durumdan, bankadan kredi alacak, ürününüzü kendiniz satacaksınız) dedi. Nitekim bir yıl sonra kooperatif kurulacak diye haber yayıldı. Tefeciye, aracıya borçlu köylü sevindi bu haber karşısında. Fakat aracının tefecinin baskısı bu haberin yayılması üzerine git-tikçe arttı.»

Yoksulluktan kurtuldular

Mustafa Kemal'in kurduğu kooperatifin hâlen üyesi olan Mehmet Ali Bilgen 36 yıl önceki sefaletten, yoksulluktan kurtulmuş, ürününün değer fiyatından satılmasının rahatlığı içinde anılarını naklederken duygulanıyor:

«Tefeciler, kooperatif kurulacağını duyunca bunun (Moskofcadı) olduğunu (komünistlik) olduğunu yaymağa başladılar. Kendilerine borcu olup bunun karşılığında açık senet alan köylüyü tehdit ettiler (evinizi tarlanızı satarız) diye.

İlk zamanlar bazı köylüler korktular tefecinin hüsnuna uğramaktan. Kooperatife girmek istemediler. Köylünün yoksulluktan kurtarılmasını isteyen Atatürk'ün emri üzerine köylüler kooperatife girmeye mecbur tuttuldular. Şimdi kooperatif üyesi tüm köylüler, ürününü değer fiyatından satıyorlar.»

36 yıl önce, 15 lira vererek üye olmuş köylüler, Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifine. Bir kaç yıl sonra 35'er lira daha vermişler. Ziraat Bankasından tohumluk, gübre ve kredi alıp tefecinin baskısından kurtulmuşlar. Ancak kurtulanlar yalnız kooperatife üye olan köylüler. Diğerleri yine aracının, tefecinin baskısı altında.

Örneğin; Silifke yöresinde tefeci verdiği borç karşılığında yer fışığını tarlada iken kilosu nu 2 liradan alıyor. 4.5 liradan satıyor. Domatesin kilosuna 20-30 kuruş veriyor daha ürün yetiştirmeden.

Güçlükler

«Kooperatif üyesi olmayan çiftçi, kabızmal ve tefeciye çalışır» diyor Atatürk'ün kurduğu kooperatifin 19 sayılı üyesi Mehmet İnce. Kooperatifin kurulduğu yıllarda karşılaşılan güçlükleri anlatıyor:

Mersinli çiftçi Ahmet Sarı,

36 yıl önce kooperatife girmiş, kredi ve diğer olanaklardan yararlanmak üzere. Ancak borçlu olduğu aracının, tefecinin baskısı ile ayrılmak zorunda kalmış kooperatiften. Atatürk, bu ve buna benzer olayları duymuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın emri kesindir:

«Hangi şerait altında olursa olsun köylüler kooperatife girecek. Bu bölgede tefecinin hâki miyetine son verilecektir.»

Nitekim, diğer kooperatif ortaklarının baskısı ve büyük kur tarıcının direktifi ile Ahmet Sarı, tekrar kooperatife girmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'de ilk kurulan kooperatifin 38 sayılı üyesi Mehmet Ali Bilgen ile 19 sayılı üyesi Mehmet İnce, kooperatifin kurucuları arasında yer almaktan büyük gurur duyuyorlar: «Atatürk, bizim arkadaşımız. Kooperatifçilik arkadaşımız. Üretici için, köylü için tek kurtuluş yolu kooperatif kurmak. Biz ağadan, tefeciden kurtulduk. En büyük dileğimiz tüm köylülerin kurulacak kooperatiflere girmesi» diyorlar.

Gayrimenkulün Açık Artırma İlanı KARTAL İCRA MEMURLUĞUNDAN

Dosya No: 1971/2489

İpotekli olup paraya çevrilmesine karar verilen Kartal, Maltepe Cumhuriyet mahallesi, Çayırılar mevkiinde kain 11 pafta, 294 ada 59 parsel sayılı 380 M2. miktarındaki bahçeli kârgir ev açık artırma suretiyle satılacaktır.

Gayrimenkulün Evsafı: Gayrimenkul Maltepe tren istasyonundan güneye inen Çayırılar yolunu takiben Şirinek Sokak 1 kapı No: 10 içinde kârgir müstemilâtı olan iki katlı bahçeli evdir. Ön bahçeden ve vandan binanın zemin katına girildikte bu katta 3 oda, 1 hol, mutfak, banyo ve tuvalet olup denize nâzır cephesinde kapalı balkonlu mercurtur içten beton merdivenle birinci kata çıkıldıkta bu katta zemin katın aynı evsaf ve büyüklüğündedir. Bu katta ayrıca mutfak balkonu vardır. Ön bahçe taş ihata duvarı ile çevrili olup arka bahçe kısmında bir müstemilât binası vardır. Bu bina 2 oda, 1 antre, mutfak ve tuvaletten ibarettir. Bina ve müstemilâtta elektrik ve şehir suyu olup denize takriben 50 metre mesafede, deniz görür manzaralı ve çevresi bahçeli evlerle meşkündür.

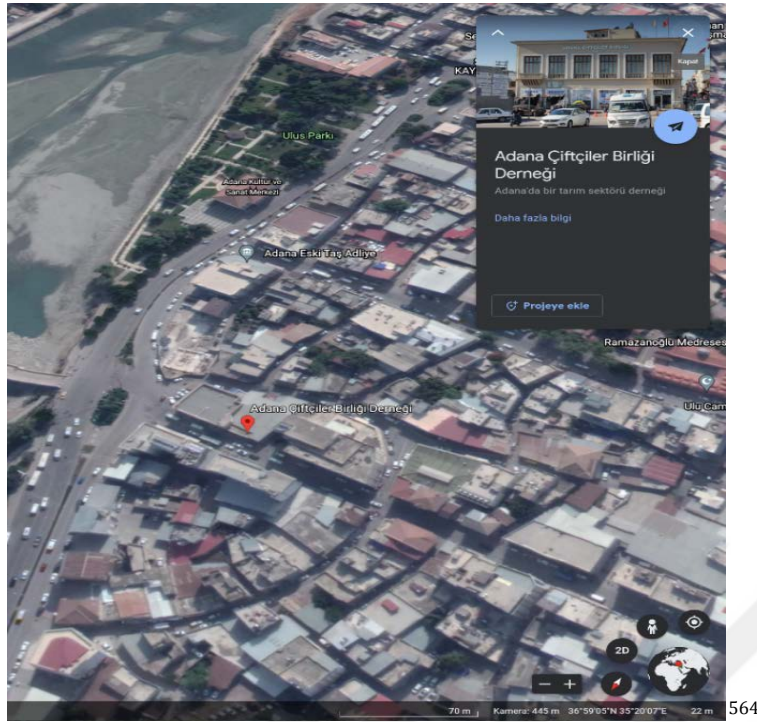
İmar Durumu : Maltepe Belediye Başkanlığından verilen 24.2.972 tarih ve 37/38 sayılı imar durumu vâzısında bina yüksekliği 6.50 metre, bina derinliği ancak 20.00 metre. Ön bahçe mesafesi 5.00 metre, komşu mesafesi 3.00 metre. arka bahçe mesafesi 3.25 metre olmak üzere ayrık inşaat nizamına tâbi olduğu bildirilmiştir.

KIYMETİ : Civar râvîçler nazara alınarak bina ve arsa ile birlikte gayrimenkulün tamamına bilrkişi tarafından 225.000.00 (ikiyüzvirmibişbin) lira muhammen kıymet takdir olunmuştur.

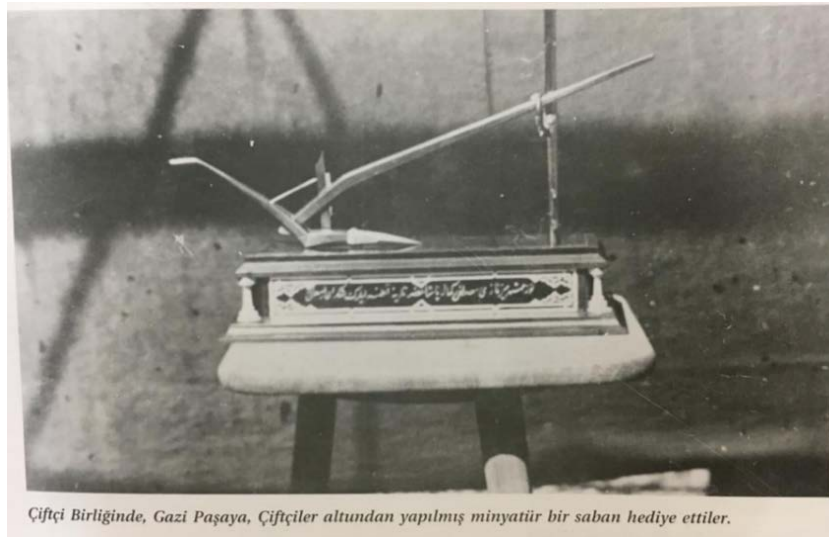
SATIS ŞARTLARI :

1 — Satış 12.9.1972 Salı günü saat 14.30 dan 15.00 e kadar Kartal Adliyesi İcra Dairesinde açık artırma suretiyle vâ-

Ek-53: Adana Çiftçiler Birliği'nin Coğrafi Konumu.

Ek-54: 16 Mart 1923 tarihinde Çiftçi Birliği üyesi Suphi Paşa tarafından Atatürk'e Hediye Edilen Minyatür Saban. (Sabanın altı ceviz ağacından, etrafı gümüşten oyulmuş Türk motifleriyle süslüydü. Zimini siyah kemikten yapılmıştı. 35 santimetre uzunluğunda olan sabanın bir yüzünde *"Halk devrinin milli tarihini yazacak kalemler sabanlardı"* yazısı diğer yüzünde özhemşehrimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine Adanalılar'ın şükran armağını yazmakta her iki cümlede altınla yazılmıştır. Bu saban, Adana'nın sanatkârlarından Çoşkun ile Kadri'nin imzalarını taşıyordu).⁵⁶⁵

Çiftçi Birliğinde, Gazi Paşaya, Çiftçiler altundan yapılmış minyatür bir saban hediye ettiler.

566

⁵⁶⁴ "Adana Çiftçiler Birliği'nin Coğrafi Konumu", 19 Haziran 2021, <https://earth.google.com/web/@36.986045,35.3324851,23.93555984a,823.5888062d,35y,0h,0t,0r/dat a=MickJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI>

⁵⁶⁵ Toros, a.g.e. , s.41

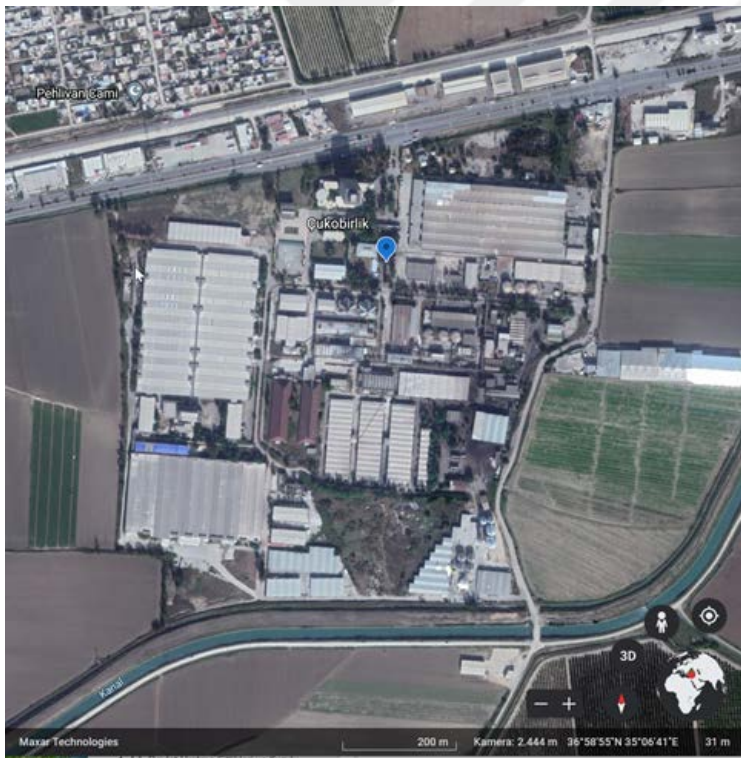
⁵⁶⁶ Necat Yaycıoğlu, Atatürk ve Çukurova, Adana, Adana Rotary Kulübü, Kemal Matbaası, 1996, s.57.

Ek-55: Günümüzde Çukobirliğin Faaliyet Alanı.

567

Ek-56:Çukobirliğin Coğrafi Konumu.

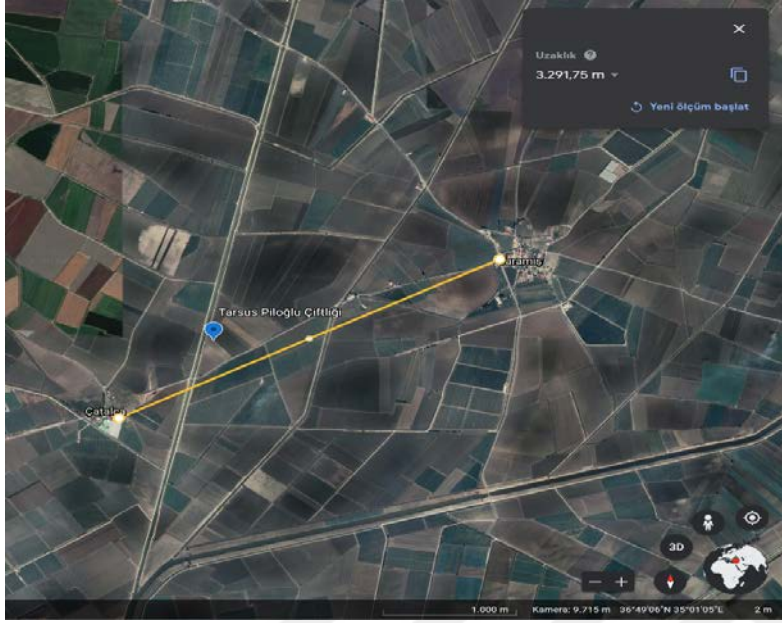

568

⁵⁶⁷ "Günümüzde Çukobirliğin Faaliyet Alanı", 19 Haziran 2021,
<http://www.cukobirlik.com.tr/?tekd=11&syf=Kooperatiflerimiz>

⁵⁶⁸ "Çukobirliğin Coğrafi Konumu", 19 Haziran 2021,
<https://earth.google.com/web/@36.98105567,35.1144797,28.6762743a,2415.81935251d,34.99999555y,0h,0t,0r/data=MickJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI>

Ek-57:Tarsus Piloğlu Çiftliği. (Yaramış ve Çatalca köyü mevkisinde 8.000 dönümlük bir bölge üzerinde yer almıştır. Resim çiftliğin kurulduğu bölgeyi kuşbakışı olarak kabataslak göstermektedir. Sarı çizgi iki köy arasındaki mesafeyi göstermektedir. Çatalca köyünde özel bir tarım işletme merkezi bulunmaktadır. Büyük ihtimalle bu çiftliğin bulunduğu bölgede Piloğlu çiftliğine ait yapılar mevcut).

569

Ek-58: Tarsus Piloğlu Çiftliği Çatalca Bölgesi Tapu Sureti.

ÇIKARILAN KAYIT-1								
TARİH	VE NO	KARYE	MÜHALLE	MEVKİ	CİNSİ	MİKTARI	CİLT/SAYFA	
K.EVVEL - 926 - 43		Çatalca	Çatalca	Müftü	Arzi Milli	2.250.-	51 - 24	
				Bucağı	Tarla	Dönüm.		
Hududu	: Şarkon; Fethi Bey tarlası. Oarben; Sahibi senet. Şimalen; Büyük Kulak ve Malaz ve Su yatağı. Cenuben; Nehri cürri.							
İktisabı	: 4.500. (dört bin beyyüz) dönüm tarla Reisi Cumhur Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Paris sefir Ali Fethi bey efendinin 1912 terik uhde-i tasarruflarında olup mezkur araziye meyanelerinde (aralarında) binuzat ifraz ve taksim ederek işbu mahal Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine tahsis kıldığını ve müşarün ileyih bizzat ve Ali Fethi bey tarafından Paris şebhenderliğinden mısaddak 9 - T.Sani - 341 - tarih ve 358 numaralı vekaletname mucibince Riyaseti Cumhur baş katibi Tevfik Bey efendi bil vekalet takrirleri alınarak taksimen ve ifrazen müameleli kaydiyesi icra kılınmıştır.							
Maliki	: Türkiye Cumhuriyeti Tebasından Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri.							
Geldisi	: Mart - 341 - 33 ve 34 - [İstenilmediğinden çıkartılmadı. B.Kişi]							
Gittisi	: Mayıs - 938 - 36 - [İstenilmediğinden çıkartılmadı. B.Kişi]							
	• Paşayı müşarün ileyih ile Ali Fethi bey efendinin takrirleri Ankara tapu müdürünce istime olunduğu Ankara Tapu Müdüriyetinin 1 - K.Evvel - 926 - tarih ve 452 numaralı tahriratından bildirilmiş olmakla tasdik kılındı.							
	• K.Evvel - 926 - Tapu memuru							
	M ü h ü r							

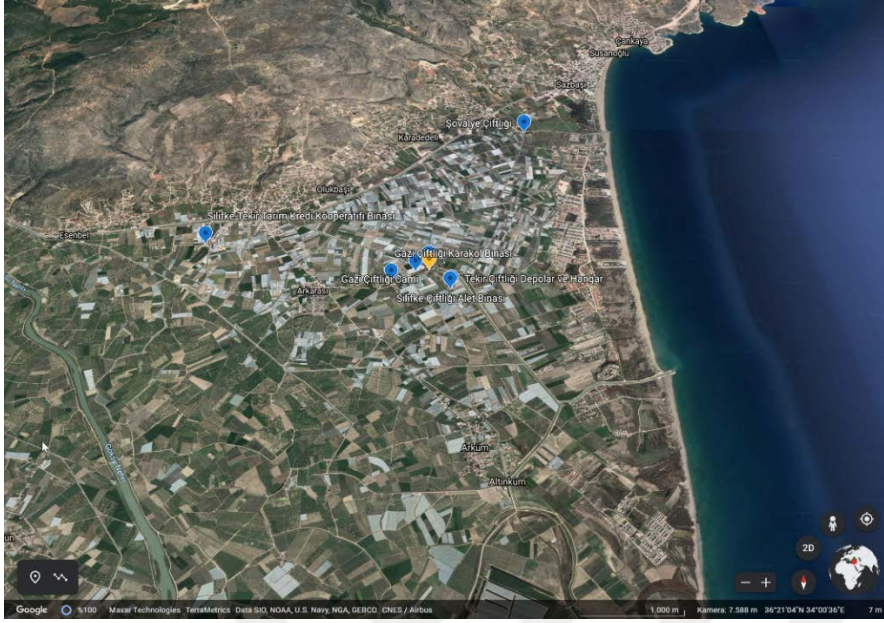
570

⁵⁶⁹ "Tarsus Piloğlu Çiftliği", 19 Haziran 2021,

<https://earth.google.com/web/@36.81846917,35.01827325,1.59511796a,9713.12890325d,34.99997915y,0h,0t,0r>

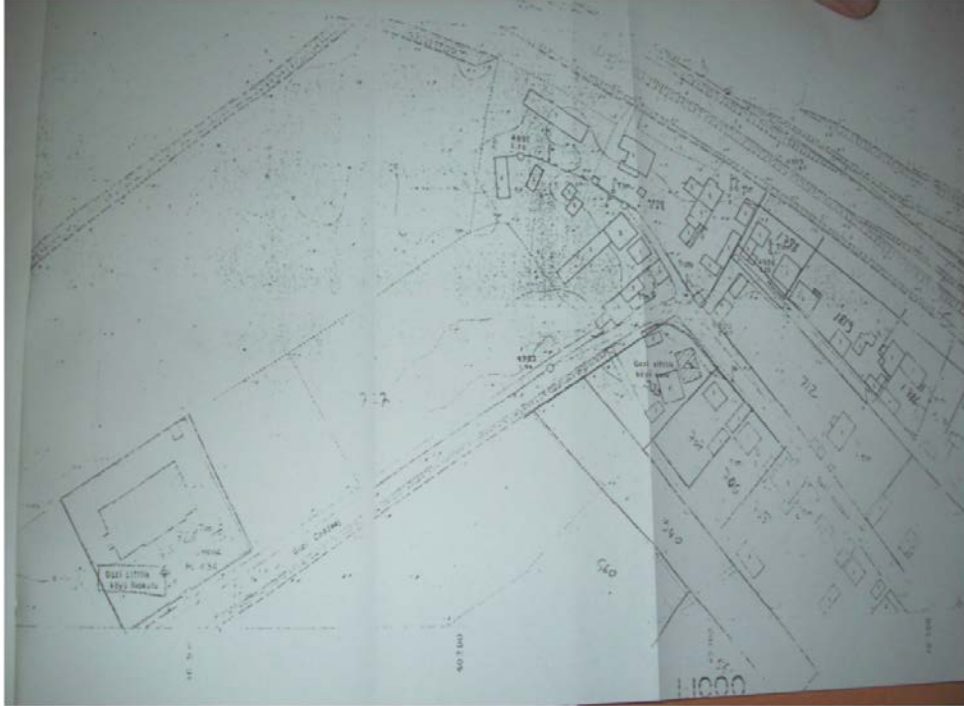
⁵⁷⁰ Cezmi Yurtsever, Çukurova'da Tarımın Tarihi, Adana, Adana Ticaret Odası, , 2013, s.187.

Ek-59: Silifke Tekir Çiftliği ve Şövalye Çiftliği.(Çifliklerin kurulduğu Bölge 12.000 Dönümlük Alanı İçinde Barındırmaktadır. Resim çiftliklerin kurulduğu bölgeyi kuşbakışı olarak kabataslak göstermektedir).

571

Ek-60 : Silifke Tekir Çiftliği Krokisi.

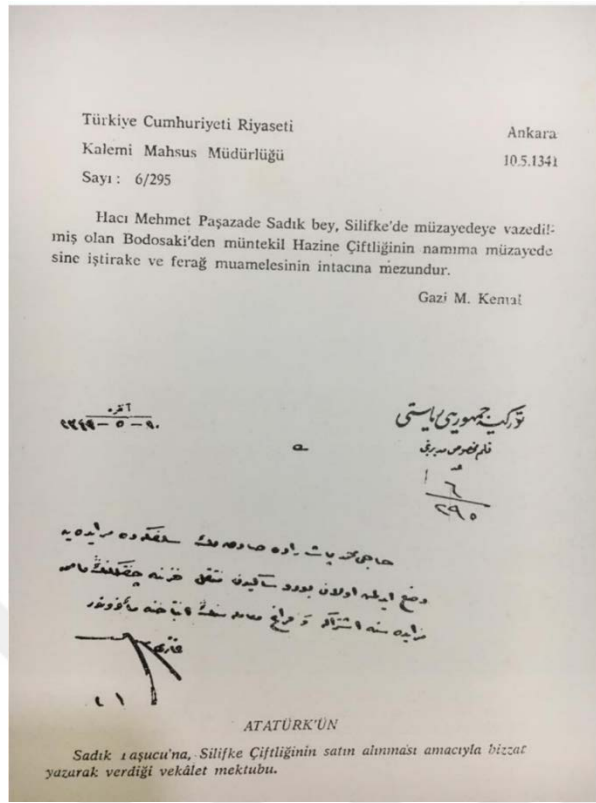

572

⁵⁷¹ "Silifke Tekir Çiftliği ve Şövalye Çiftliği", 19 Haziran 2021,
<https://earth.google.com/web/@36.36719552,34.05208888,5.15768128a,10729.78296306d,35y,0.00000001h,45.062943t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnI>

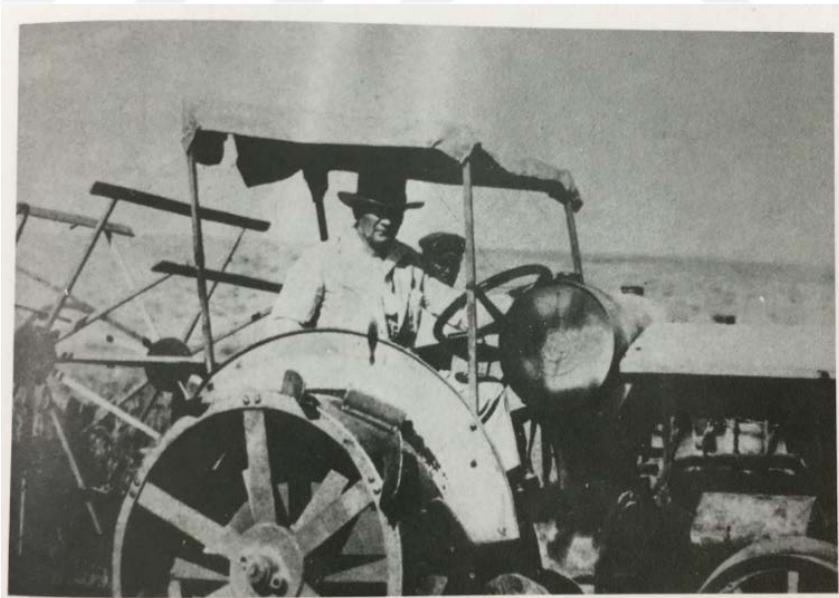
⁵⁷² Semiz, a.g.e. , s.190.

Ek-61: Atatürk Tarafından Sadık Bey'e verilen Vekâlet.

573

Ek-62: Atatürk Silifke Gazi Çiftliğinde Traktör Sürerken 1926.

Silifkede Gazi çiftliğinde traktör sürüyor. 1926.

574

⁵⁷³ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.97.

⁵⁷⁴ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.91.

Ek-63: Silifke Gazi Çiftliği'nde Kurulacak 2.Sınıf Rasat İstasyonunda Çalıştırılacak Memur Kadrosunun Tasdiki.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 12247

KARARNAME

Adana ve Antalyada mevcut rasat istasyonlarının yekdiğerine uzak olmaları hasebiyle Cenubi Anadolunun iklim meselelerinde mak - sadın teminine kifayet etmediğinden Silifke Gazi Çiftliğinde tesi - sine lüzum görülen ikinci sınıf bir rasat istasyonunda istihdam xx edilecek memurlara ait merbut kadronun tasdiki; Zr.Vekâletinin 19/ I/932 tarih ve 4256/622 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve x Meliye Vekâletinin 24/I/932 tarih ve 1320/48 numaralı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 31/I/932 tarihli iqtimalında tasvip ve kabul olunmuştur.

31/I/932

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bş.V.

İsmet

Ad.V.

Yusuf Kemal

M.M.V.

Yusuf

Da.V.

S. Kaya

Ha.V. V.

S. Kaya

Ma.V.

Yusuf Kemal

Me.V.

Yusuf

Na.V.

Yusuf

İk.V.

Yusuf

S.M.V.V.

Yusuf Kemal

G.V.

Ali Rıza

Zr.V.

Yusuf

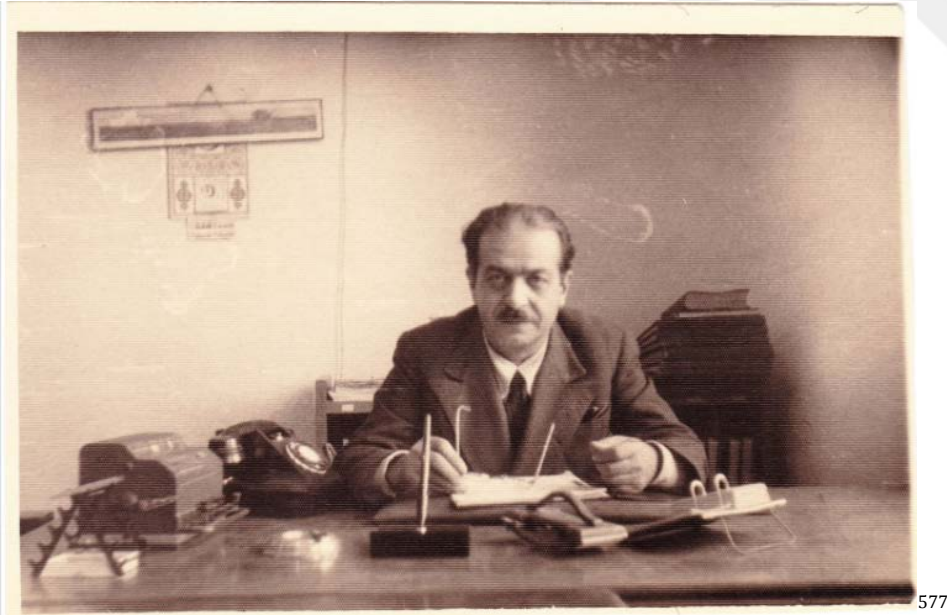
080 13 01 02 25 8 20

575

Ek-64:-Çiftlik Müdürü Sırrı Türkmen Rusya'dan Yetiştirmek İçin Getirttiği Cins Koyunla.

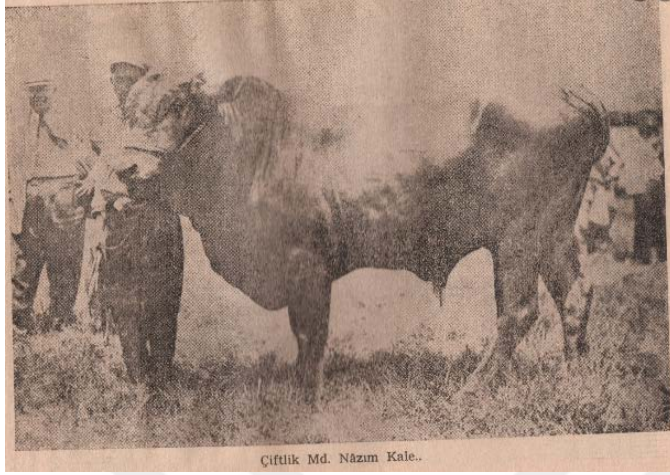
Ek-65: Gazi (Tekir) Çiftliği Muhasebe Müdürü Fahri Kutluay. (1946 yılında Ankara'ya yerleşti. Burada Atatürk Orman Çiftliği Zirai İşletmeler Kurumu Tasfiye Heyeti Reisi olmuştur. Fotoğraf Tasfiye Heyeti Reisi iken 1953 yılında çekilmiştir).

⁵⁷⁶ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.100.

⁵⁷⁷ "Gazi (Tekir) Çiftliği Muhasebe Müdürü Fahri Kutluay", 19 Haziran 2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=3395737900447513&set=a.3232953276725977>

Ek-66: Halep Kırmızısı Atatürk (Tekir) Çiftliğine Irk Islahı İçin Getirilen Meşhur Boğa Ve Çiftliğin İlk Müdürü Nazım Kale. (Nazım Kale Silifke (İÇEL) vilayeti Cumhuriyet Halk Fırkası İl Başkanı olunca yerine Sırrı Türkmen gelmiştir. Ayrıca boğanın başındaki kişi de Silifke/Tekir Atatürk Çiftliği baş kâhyası Davut Karadağ).

578

Ek-67: Çiftlik Binasının Zirai Alet Tamirhanesi, İdari Bina ve Hangarlar.

579

Ek-68: Çiftlik binasının zirai alet tamirhanesi, idari bina ve hangarlar günümüzdeki durumu.

⁵⁷⁸ "Halep Kırmızısı Atatürk (Tekir) Çiftliğine Irk Islahı İçin Getirilen Meşhur Boğa Ve Çiftliğin İlk Müdürü Nazım Kale", 19 Haziran 2021,

<https://www.facebook.com/photo?fbid=3278759905478647&set=a.3232953276725977>

⁵⁷⁹ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.95-96

⁵⁸⁰ "Çiftlik binasının zirai alet tamirhanesi, idari bina ve hangarlar günümüzdeki durumu", 19 Haziran 2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=3599405013414133&set=a.3232953276725977>

Ek-69: Günümüzde Mutfak, Yemekhane ve Ahır.

581

⁵⁸¹ Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği R.T.(06.07.2020).

Ek-70: Silifke Tekir Çiftliği Karakol Binası.

582

Ek-71:Karakol Binasının Günümüzdeki Durumu.

583

⁵⁸² Semiz, a.g.e. , s.192.

⁵⁸³ Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği R.T.(06.07.2020).

Ek- 72: Tarım Okulu 1996. (Zemini İtalya'dan getirilmiş karolarla döşenmişti. Bir türlü tarım okulu olarak devreye sokulamadı. Bir süre ilkokul olarak kullanıldı. Günümüzde ise bu bina eğitim yuvası haline dönüşmektedir).

584

Ek-73- Silifke Tekir Çiftliği Tarım Okulu 2020.

585

Ek-74: Silifke Gazi Çiftliği Tarım Okulu 2021. (Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından yeni kuşakların eğitimi için restore edilmiştir).

586

⁵⁸⁴ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.99.

⁵⁸⁵ Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği Tarım Okulu R.T.(06.07.2020).

⁵⁸⁶ Erdoğan, N.Ç. Silifke Tekir Çiftliği Tarım Okulu R.T.(06.07.2020).

Ek-75: Atatürk Silifke'de Tekir Çiftliğinde 11 Şubat 1931.

587

Ek-76: Atatürk'ün Silifke'de Otomobili Arızalanınca At Arabası ile Tekir Çiftliğine Gidişi 11 Şubat 1931.

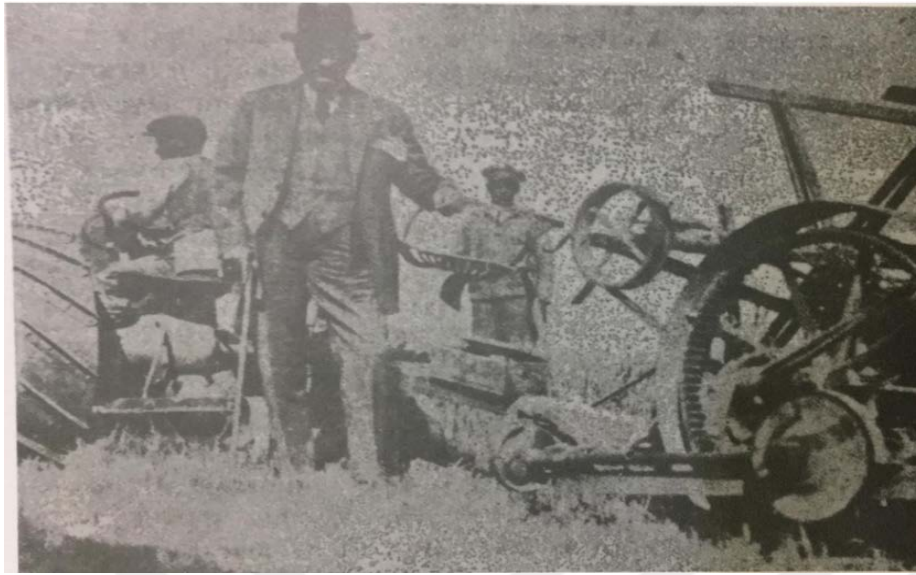

588

⁵⁸⁷ "Atatürk Silifke'de Tekir Çiftliğinde 11 Şubat 1931", 19 Haziran 2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=3664936703527630&set=a.3232953276725977>

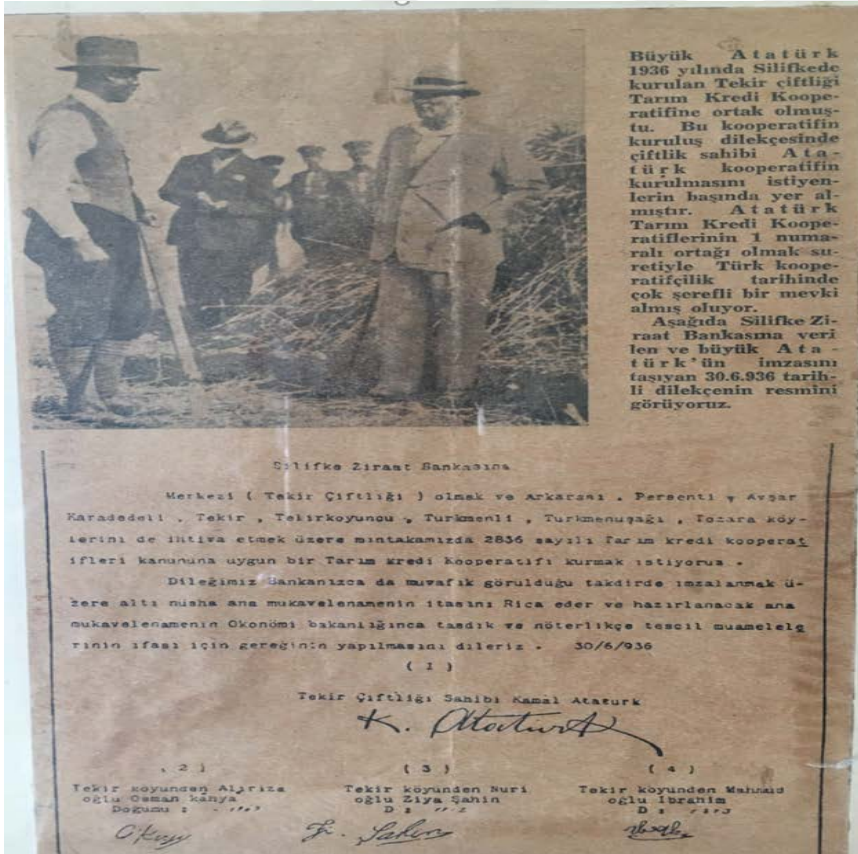
⁵⁸⁸ "Atatürk'ün Silifke'de Otomobili Arızalanınca At Arabası ile Tekir Çiftliğine Gidişi 11 Şubat 1931", 19 Haziran 2021, <https://www.facebook.com/photo?fbid=3664936703527630&set=a.3232953276725977>

Ek-77:Almanların Silifke Çiftliğine Hediye Ettiği Traktörle Atatürk.

589

Ek-78:Atatürk Silifkeli Çiftçiyle Görüşürken Ve Atatürk'ün Tarım Kredi Koperatifini Kurmak İçin Ziraat Bankasına Verdiği Dilekçe.

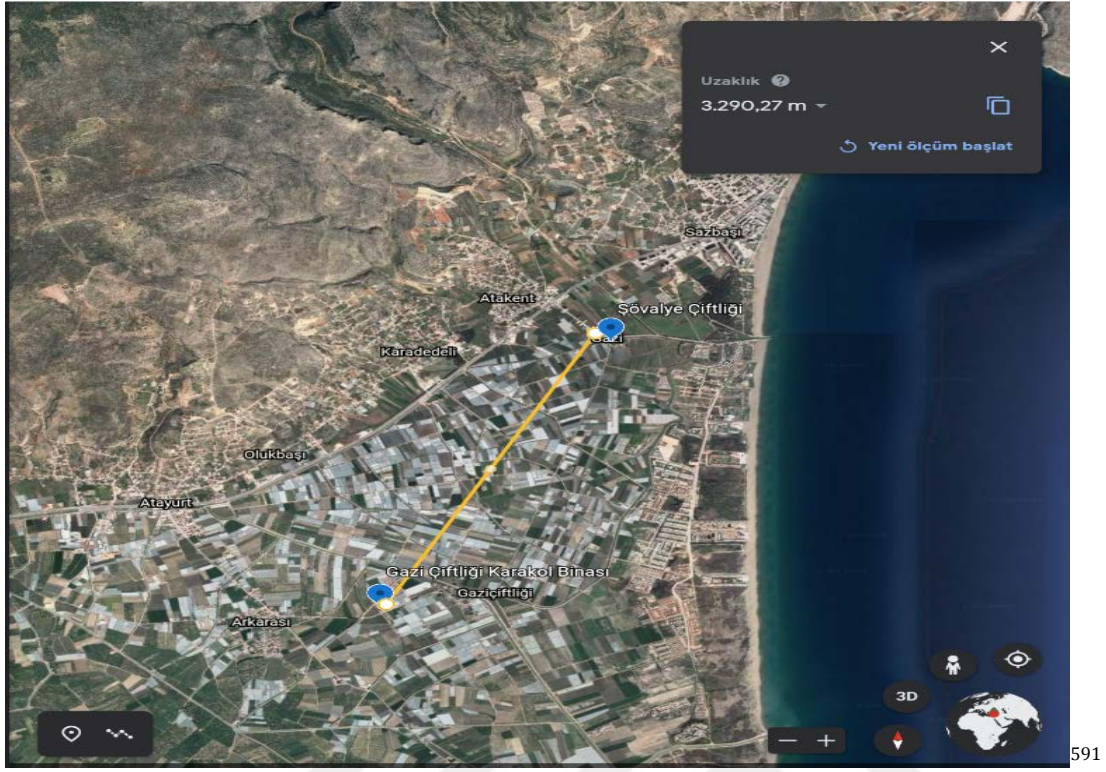

590

⁵⁸⁹ Yaycıoğlu, a.g.e. , s.97.

⁵⁹⁰ Silifke Tarım Kredi Kooperatifi Arşivi.

Ek-79: Silifke Şövalye Çiftliğinin Kuşbakışı Görünümü.

Ek-80: Silifke Şövalye Çiftliği 1950. (Bulgaristan'dan gelen bir göçmen ailesine yuva olmuştur. Halen ahırları bu aile tarafından hayvancılık için kullanılmaktadır).

⁵⁹¹ "Silifke Şövalye Çiftliğinin Kuşbakışı Görünümü", 19 Haziran 2021, <https://earth.google.com/web/@36.39618452,34.06645472,1.95585505a,533.45256742d,34.99998015y,0h,0t,0r/data=MickJQojCiExaVpVQWpiZGpw bHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJT k5Gdnl>

⁵⁹² Erdoğan, N.Ç. Silifke Şövalye Çiftliği R.T.(06.07.2020).

Ek-81 Ulu Önderimizin Bahçesi Bize Numüne oldu.

593

Ek-82: Karabasamak Çiftliğini İnceleyen Heyet.

594

593 "Ulu Önderimizin Bahçesi Bize Nümune Oldu" *Yeni Mersin*, (6 Temmuz 1935), s.1.594 "Bir Heyet Dörtöyda", *Türk Sözü*, (8 Temmuz 1938), s.2.

Ek-83: Dört Yol'da Faydalı Bir Kurultu.

595

Ek-84: Dört Yol'da bir fabrika ve Prof. Bade'nin Dikkat Çeken Raporu.

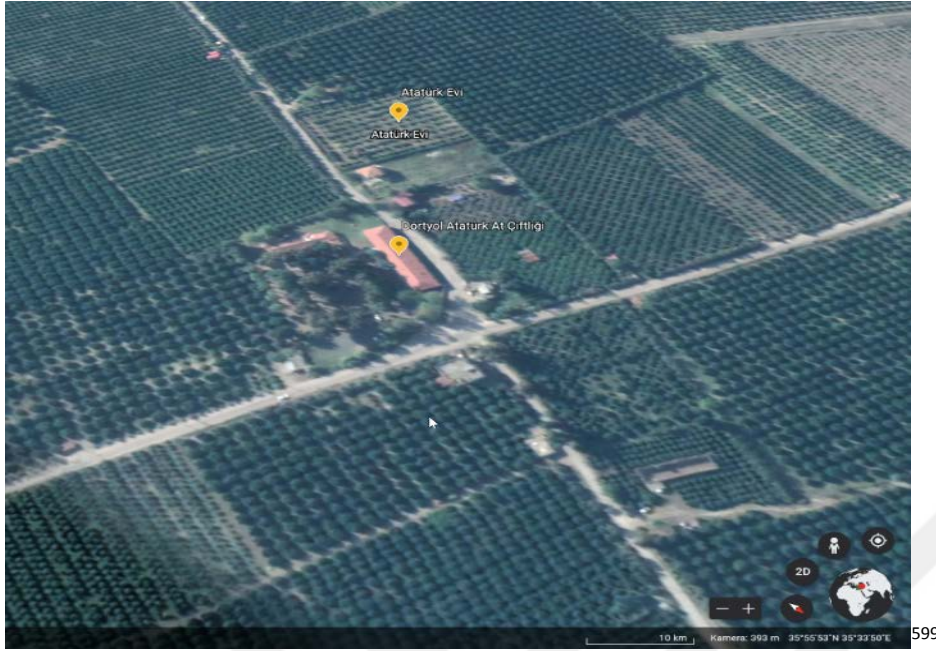
596

⁵⁹⁵ “Dört Yol’da Faydalı Bir Kurultu” *Türk Sözü*, 6 Kasım 1934, s.1.

⁵⁹⁶ “Dörtüolda Bir Portakal Üsare Fabrikası Kuruluyor”, *Türk Sözü*, 25 Aralık 1937, s.2.

Ek-85:Portakalların Standardizasyonu İçin Dörtöyl'a Giden Uzmanlar.**Ek- 86:Dörtöyl'da Satış Kooperatifinin Kurulması.**597 "Portakalların Standardizesi" *Türk Sözü* (24 Aralık 1937), s.2.598 "Dörtöy'da Satış Kooperatifi Kuruldu", *Türk Sözü*, (21 Ağustos 1938), s.2.

Ek-87: Dört Yol Karabasamak At Çiftliği ve Atatürk Evi (1925 yılında iki katlı evi Atatürk beğenerek almış, 1925,1926 ve 1931 yılında geldiğinde bu evde kalıp dinlenmiştir).

Ek-88: Soldaki Resimde Atatürk Evi Bulunmaktadır. Sağdaki Resimde ise Atatürk Evi'nden Dört Yol Karabasamak At Çiftliği Görünmektedir. (Günümüzde Atatürk Evi bakıma ihtiyaç duyarken, at çiftliği dinlenme ve eğlenme amaçlı kullanılmaktadır).

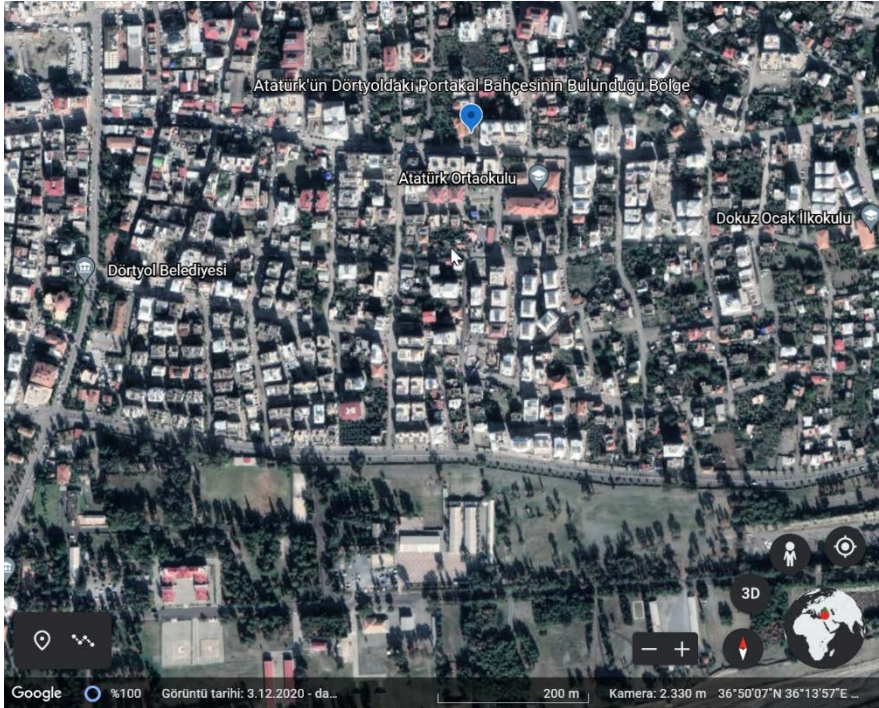
⁵⁹⁹ "Dört Yol Karabasamak At Çiftliği ve Atatürk Evi", 19 Haziran 2021, <https://earth.google.com/web/search/Yeniyurt,+D%C3%B6rtYol+Atat%C3%BCrk+At+%C3%87iftli%C4%9Fi,+Siteler+Cd.,+D%C3%B6rtYol%2fHatay/@36.90788996,36.10248856,8.89931299a,543.08077397d,35y,129.06766429h,44.99821047t,0r/data=CigiJgokCRgUT7S3b0JAEYSHldLVZ0JAGXc8eOW3HkJAIZSbGk23D0JA>

⁶⁰⁰ Erdoğan, N.Ç. Atatürk evinden Karabasamak at çiftliğinin görünümü R.T.(12.03.2019).

Ek-89: Dört Yol Gazi Köşkü ve Yanında Atatürk'ün Makam Arabasının Bulunduğu Portakal Mağazası.(Atatürk'e hediye edilen Dört Yol Portakal Bahçesinde bulunan 1945 yılında bir sabotaj sonucu yandığı söylenmektedir).

Ek 90: Atatürk'e Hediye Edilen Portakal Bahçesi ve Gazi Köşkü'nün Bulunduğu Bölgenin Günümüzdeki Görünümü.

⁶⁰¹ Aslan, a.g.e. , s.110.

⁶⁰² "Atatürk'e Hediye Edilen Portakal Bahçesi ve Gazi Köşkü'nün Bulunduğu Bölge", 9 Ağustos 2021, [https://earth.google.com/web/@36.83537156,36.23212616,83.02665857a,2246.80533124d,30.00000108y,0h,0t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnlE.T.\(09.08.2021\).](https://earth.google.com/web/@36.83537156,36.23212616,83.02665857a,2246.80533124d,30.00000108y,0h,0t,0r/data=MicKJQojCiExaVpVQWpiZGpwbHVIVm4xSXBXUFRhZ3h3XzVJTk5GdnlE.T.(09.08.2021).)

Ek-91: Atatürk'ün Dört Yol Portakal Bahçesinde Bulunan ve Kız Kardeşi Makbule Atadan'a Oturması İçin Verdiği Evin 2015 Yılındaki Görünümü.

Ek-92: Yazar Kadir Aslan'nın Öncülüğünde 2009 Yılında 78 Yıl Önce Atatürk İle Çekilen Fotoğrafına Kavuşan Fadime Memili.

⁶⁰³ Aslan, a.g.e. , s.111

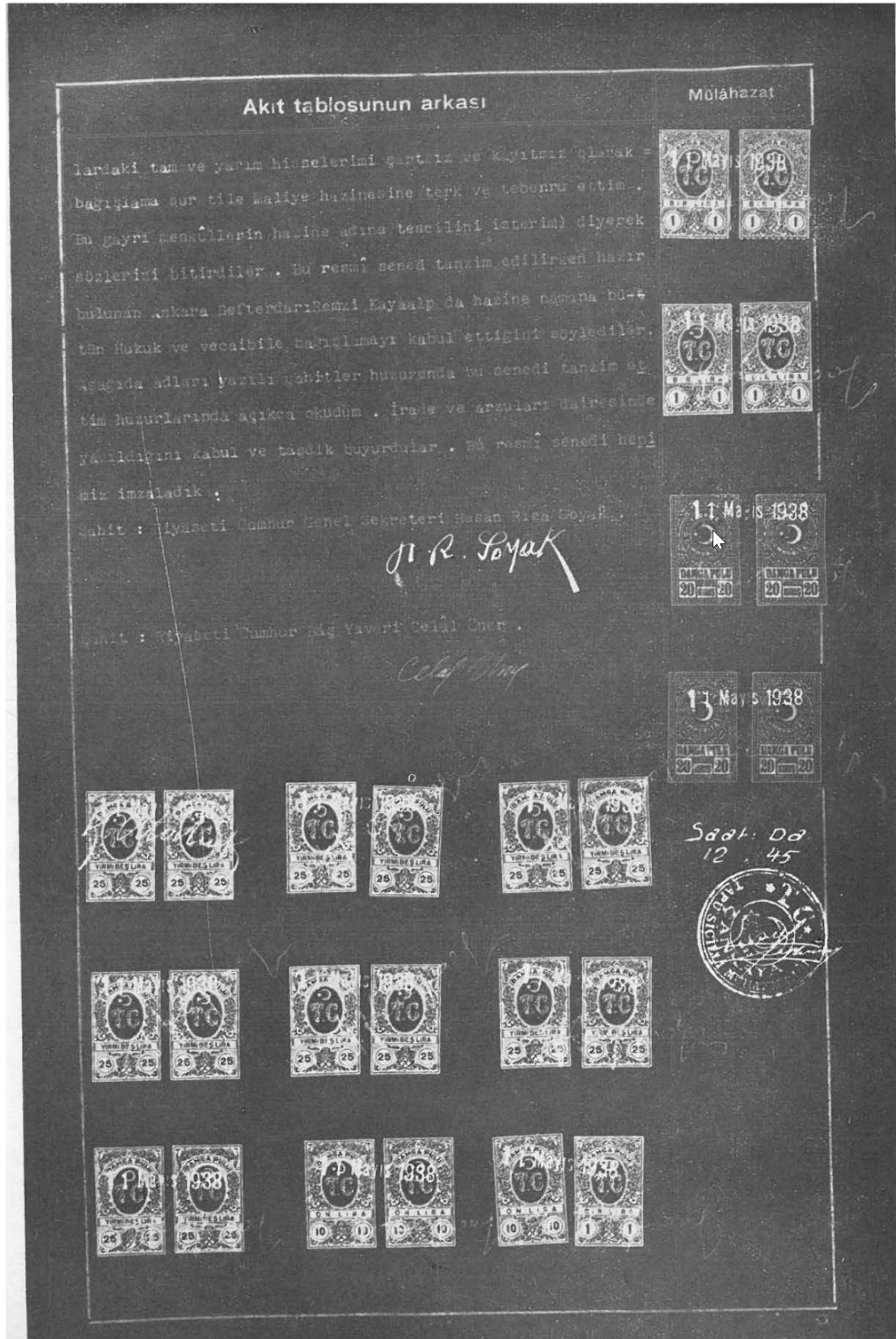
⁶⁰⁴ "Atatürk ile çekilen fotoğrafına 78 yıl sonra kavuştu" *Dört Yol'un Sesi* (17.Şubat.2009)

Ek-93:(devamı).

SENET													
Umumi No.	Kapsı No.		Miktarı				Kıymeti	İradı	Bedeli		Eski senet tarih ve numarası		Yevmiye No.
	Eski	Yeni	Hektar	Ar	M ²	D ²	Lira	Lira	Lira	K.	Tarih	No.	
149					5892						Eylül/929	7	
150					3676						" "	8	
151		1			3354						Rasiran 933	27	

Akit tablosu	Mulâhazat
11/ 5/ 938 tarihinde rastlayan Çarşamba günü ben aşağıda t imza ve resmî mührüni koyan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunları nın verdiği selâhiyeti haiz bulunan Çankaya Tapu Sicilîli muh hafızı Egreş Paşiner özel bir surette resmî sened tanzimi == için Marmara Köşküne giderek yüksek şahsiyetleri müldür == bulunan Resmî Cumhur. Atatürk resmî bir sened tanzimini irade buyurarak söze başladılar ."(Tapu Sicillerinde adima müceccel mahale ve vasıfları işbu ve bağlı on dört dahi resmî senedde gösterilen ve 1-sıra sayısından başlayup 100-sıra sayısında nihayetlenen Ankara'da Orman - Balkat - Çakırlar - Macun - == Tahhar - Güvercisiik - Etimesgut çiftliklerindeki tarlalarla yapılarını ve 101-sıra sayısından başlayup 125-sıra sayısın da gösterilen Dört yoldaki portakal bahçesile içindeki yapıla rını ve Karabasanak ve Hüyük ve Kasaba mevkilerindeki arazi mi ve 126-sıra sayısından başlayup 128-sıra sayısında niha yetlenen Parsus'da Pil oğlu çiftliğindeki arazi ve yapıları mi ve 130-sıra sayısından başlayup 133-sıra sayısında niha yetlenen Silifke'de Tekir ve Süvalye çiftliklerindeki yapı ve arazimi ve 134-sıra sayısından başlayup 151-sıra sayısın da nihayetlenen Yaluvada Baltacı ve Millet çiftlikleriyle yi ne Yaluvanın Balıbandere ve Samanlıova mevkiinde bulunan tar	

Ek-93:(devamı).

Ek-93:(devamı).

SENET

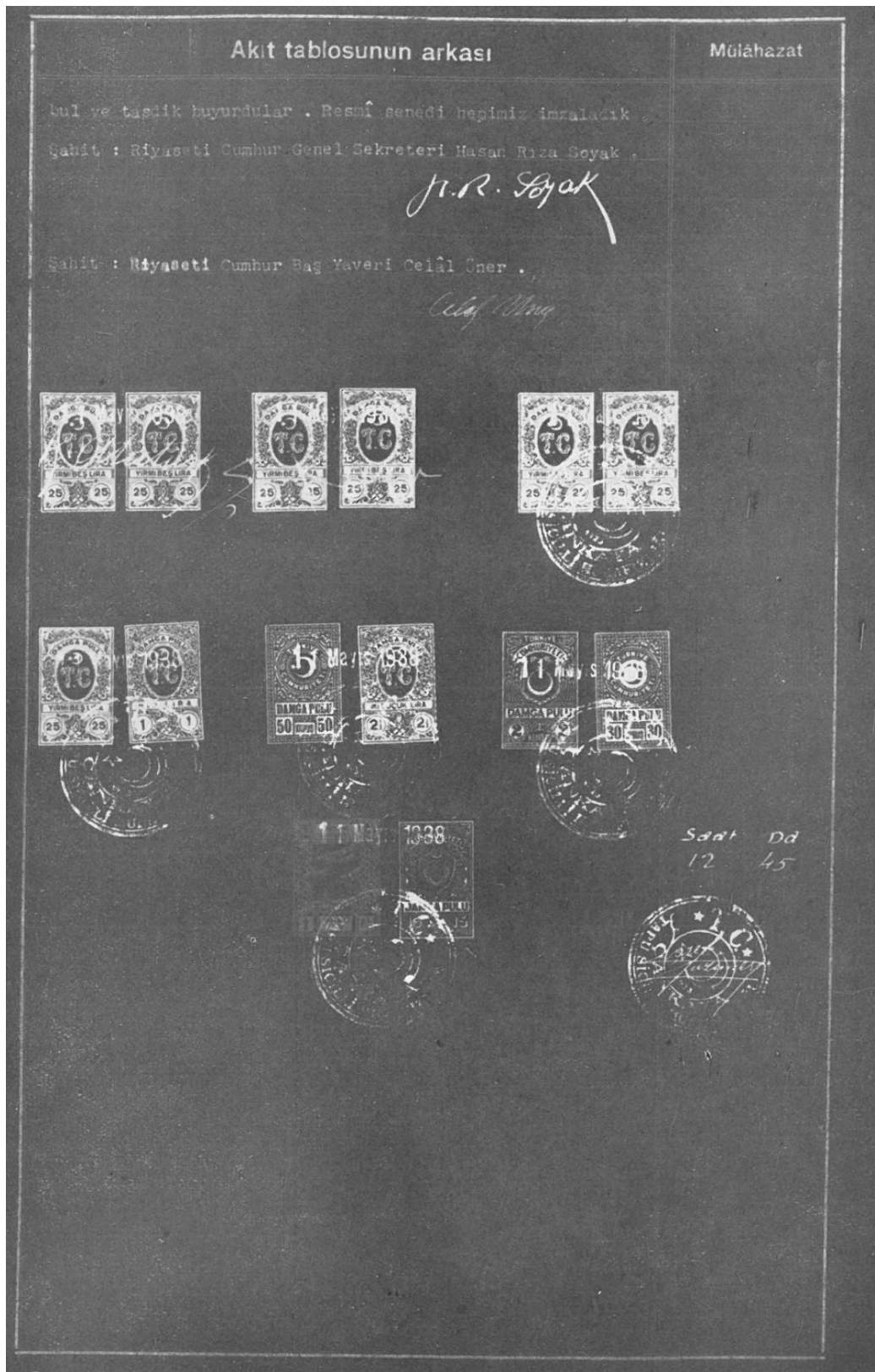
Umumî No.	Kayı No.		Miktarı				Kıymeti	İradı	Bedeli	Eski senet tarih ve numarası		Yevmiye No.
	Eski	Yeni	Hektar	Ar	M²	D's	Lira	Lira	Lira	K.	Tarih	
161	63	47/3			3064		40500	40500			Kütük : 675	
	1	48/1										
		49/2										
		50/3										
		51/4										
162	63	52/5			16290		49152				Kütük : 676	
	2	53/6										
	9											
	1/2											

Akit tablosu

Muhtazat

11/ 3/ 1932 tarihine rastlayan Çarşamba - Runda benliğinde imza ve mührünü koyan ve Türkiye Cumhuriyeti Kararnamlarının verdiği yetkiyle Halk bulunan Çankaya Tapu sicilli kâğıdını Eski Ref. Tutaner özel bir surette resmi senet tanzimini için Marma - ra kışkına ----- giderek yüksek şahsiyetleri malûm bulunan Reisî Osmur Atatürk resmi bir senet tanzimini irade buyura - rak müddetle söz başlaılar . (Tapu sicillerinde aduma müse - cel mahul ve vasiçları işbu resmî senette gösterilen ve 11/1/ 1932 tarihinde 80/16 sayılı tapu kaydile 193717-lira için müste - rak tahin suretile birinci derecede olmak üzere İş Bankası la - bine ipotekle takvil edilmiş olan 14-parcel sayılı Hakimiyeti Milliye kâğıdı ile 12-parcel sayılı arsaya ipotek borcu Par - ti tarafından kabul edilmek (Çartile Cumhuriyet Halk Partisi = namına bağlanarak müstarek rehin baki kalmak üzere bu iki ka - gıdı aynı zamanda Cumhuriyet Halk partisi adına tescilli ve te - terfen ilçe rek müddetini bitirdiler . Bu resmî senet tanzim = edilken aynı zamanda Cumhuriyet Halk partisi Genel Sekrete - ri Fikri Kaya bu bağlanmayı ipotek borcile birlikte bütün mu - lak ve vevahile kabul ettiricini söylediler . Şartida alıları = vasiç şahitler huzurunda bu senedi tanzim ettim. Muablaşın - da vasiç şahitler . İrade ve arzuvarı muablaşın ile vasiç şahitler ka -

Ek-93:(devamı).

Ek-93:(devam1).

[illegible]

Ek-93:(devamı).

SENET

Umumi No.	Kapsı No.		Miktarı				Kıymeti	İradı	Bedeli		Eski senet tarih ve numarası		Yavmiye No.
	Eski	Yeni	Hektar	Ar	M²	D%	Lira	Lira	Lira	K.	Tarih	No.	
152	4-12,1				006		70000	70000			Kütak : 3/96		
153	13	11			0497		368				7/1/906	153/27	
154	14				9460		35				" "	" "	
155	18	12			0200		370				" "	" "	
156	21	00			0150		900				" "	" "	

Akit tablosu

11/5/938 tarihine rastlayan Çarşambağünü ben aşağıda imza ve mühür koyan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının verdiği selâhiyetli hâlis bulunan Çankaya tapu sicilli Muhafızı Şeref = Füzoner Şeref bir suretde resmî sened tanzimi için Marmara == Köşküne ----- giderek Yüksek şahsiyetleri malûmun bulunan Reisi Cumhuriyet Türk resmî bir sened tanzimini irade buyuraarak şöylece söyle bağladılar . (Tapu sicillerinde adıma müstecele mahâl ve vasıfları işbu resmî senette gösterilen bag kıt'a gayri menkûllerimi gâretsiz ve kayıtsız olarak bağışlama suretile Ankara Belediyesine terk ve teberru ettim . Belediye Ali Paşa tescilini (isterim) diyerek sözlerini bitirdiler . Bu resmi sened tanzim edilirken hazır bulunan Ankara Belediye Reisi == Nevzat Tandoğan da bağışlamayı kabul ettiğini söylediler . Ağ gıda adları yazılı şahitler huzurunda bu senedi tanzim ettim . Huzurlarında açıkça okudum . İrade ve arzuları dairesinde yazıldığı kabul ve tasdik buyurdular . Resmî senedi hepimiz = imzaladık .

Şahit : Riyaseti Cumhuriyet Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak .

H. R. Soyak

Şahit : Riyaseti Cumhuriyet Baş Yav-ri Celâl Üner .

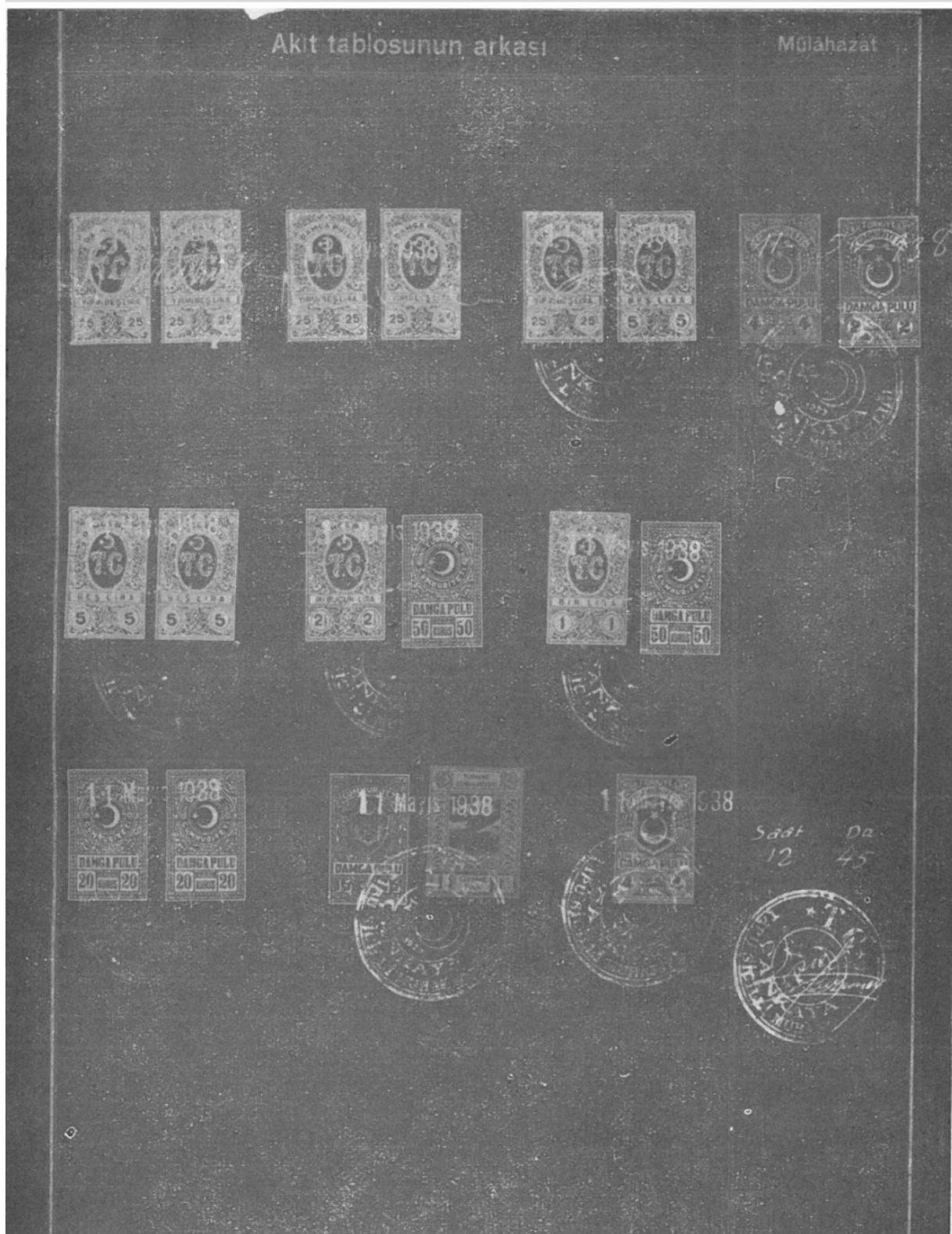
Celâl Üner

Mülâhazat

Ek-93:(devamı).

Sıra	P. S. N. L.	W	D	U	T
15	115 /1				Planta.
16	13				Hipodrom yolu yeni yapılmış ince su kanalı ve atlatırk tarafından hibe edilmiş ve 11-parsel sayılı belediye'ye ait arazi ve 1-parsel sayılı belediye'ye ait arazi ile birleşti- ğinin . . .
17	14				Hipodrom ve Akköprü yolları ve atlatırk tarafından hibe edilmiş ve 11-parsel sayılı belediye'ye yeni yapılmış ince su kanalı ile birleştiğinin . . .
18	15				15-parsel sayılı imlâti Harbiye Vekâleti ve Nafia Vekâletine ait 1-parsel sayılı arazi ve 10-parsel sayılı ve 11 ve 12-parsel sayılı imlâti Harbiye Vekâleti tarafın- dan hibe edilmiş ve 11-parsel sayılı belediye'ye tarafından tahsis edilen 1-parsel sayılı arazi . . .
19	16				Hipodrom yolu ve 1-parsel sayılı Akköprü belediyesine ait arazi ve 10, 11-parsel sayılı belediye'ye ait arazi ve 13-parsel sayılı atlatırk tarafından bu kerre hibe edilmiş Akköprü belediyesi arazisi ve yeni yapılmış ince- su kanalı ve 11-parsel sayılı atlatırk tarafından bu ke- re belediye'ye hibe edilen arazi ve Akköprü yolu ve or- man sınırları arazisi ile bu parsel sayılan askeri fabri- kaları ve askeri hatları ve hatineye ait fişank fabrikası ve gişendüler hattı ve hatineye ait 7-parsel sayılı Na- fia Vekâleti arazisi ve 13-parsel sayılı imlâti Harbi- ye fabrikaları ve gişlik yolu . . .

Ek-93:(devamı).

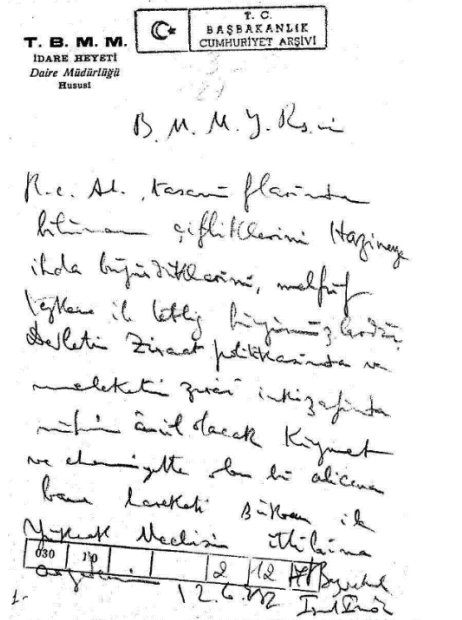
Ek-93:(devamı).

A T A T Ü R K			
1. İkincikânun. 1937			
A K T İ F	T. Lirası	T. Lirası	T. Lirası
I — MÜTEDAVİL SERMAYE :			
1. Nakit :			
a) Orman çiftliği	32804,53		
b) Baltacı çiftliği	2503,78		
c) Tekir çiftliği	43,68		
ç) Dörttyol çiftliği	401,45	35.753,44	
2. Mal mevcudu ve matlûbat :			
a) Orman çiftliği	180421,44		
b) Baltacı çiftliği	15882,53		
c) Tekir çiftliği	38800,45		
ç) Dörttyol çiftliği	769,05	203.255,12	239.008,56
II — SABİT KIYMETLER :			
1. Demirbaş (canlı ve cansız).			
a) Orman çiftliği	165484,35		
b) Baltacı çiftliği	58174,80		
c) Tekir çiftliği	48800,45		
ç) Dörttyol çiftliği	0,00	262.459,60	
2. Bina ve makine tesisatı :			
a) Orman çiftliği	768318,36		
b) Baltacı çiftliği	147000,00		
c) Tekir çiftliği	21920,89		
ç) Dörttyol çiftliği	7850,00	945.089,25	
3. Eşçar bahçeler ve arazi.			
a) Orman çiftliği	2188529,50		
b) Baltacı çiftliği	161030,00		
c) Tekir çiftliği	60848,84		
ç) Dörttyol çiftliği	42377,50		
d) Tarsus çiftliği	7000,00		
e) Şövalye çiftliği	1872,31	2.461.658,15	3.669.207,00
III — YENİ VE İKMAL EDİLMİYEN TESİSAT.			
1. Orman çiftliği		770.884,14	770.884,14
	Yekûn.		4.679.099,70
NÂZİM HESAPLAR			17.451,53
	Yekûn.		4.696.551,23
	Muhasebe şefi		Tecim şefi

Ek -94:Atatürk'ün Çiftlikleri Hazineye Bağışlaması.

Ek-95:Atatürk'ün Sahip Olduğu Çiftlikleri Devlete Hediye Etmesinin, Başbakan İsmet İnönü Tarafından TBMM'ye Duyurulması.

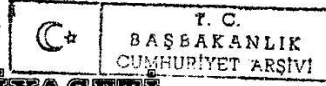

606 "Türk Milletine Canımı Vereceğim", *Türk Sözü*, (15 Haziran 1937), s.1.

607 BCA, 30.10.0.0./2.12.7. (12.06.1937).

Ek-96:Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Memleketin Muhtelif Bölgelerinde Kurduğu Çiftlikleri Devlete Bağışladığını Bildiren Beyanı İle Bu Çiftliklerin Listesi.

T. C. RİYASETİ

11-6-1937

B A Ş V E K Â L E T E .

Malum olduğu üzere , ziraat ve ziraî iktisat sahasında fennî ve amelî tecrübeler yapmak maksadile , muhtelif zamanlarda , memleketin muhtelif mantakalarında müteaddit çiftlikler tesis etmiştim .

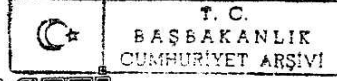
On üç sene devam eden çetin çalışmaları esnasında faaliyetlerini ; bulundukları iklimin yetiştirdiği her çeşit mahsulattan başka her nevi ziraat sanatlarına da teşmil eden bu müesseseler ; ilk senelerden başlayan bütün kazançlarını inkişaflarına sarf ederek büyük küçük müteaddit fabrika ve imalathaneler tesis etmişler , bütün ziraat makina ve aletlerini yerinde ve faydalı şekilde kullanarak bunların hepsini tamir ve mühim bir kısmını yeniden imal edecek tesisat vucude getirmişler , yerli ve yabancı bir çok hayvan ırkları üzerinde çift ve mahsul bakımından yaptıkları tetkikler neticesinde bunların muhite en elverişli ve verimli olanlarını tesbit etmişler, kooperatif teşkili suretile veya aynı mahiyette başka suretlerle civar köylerle beraber faydalı şekilde çalışmışlar , bir taraftan da iç ve dış piyasalarla daimî ve sıkı temasta bulunmak suretile faaliyetlerini ve istihşallerini bunların isteklerine uydurmuşlar ve bu gün her bakımdan verimli , olgun ve çok kıymetli birer varlık haline gelmişlerdir.

12-

030	10			2	12	5
-----	----	--	--	---	----	---

Ek-96: (devamı).

T. C. RİYASETİ

Çifliklerin , yerine göre , araziyi islah ve tanzim etmek , muhitlerini güzelleştirmek , halka gezecek , eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler , hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek , bazı yerlerde ihtikârla fiyî ve muvaffakiyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre sayandır .

Bünyelerinin metanetini ve muvaffakiyetlerinin temelini teşkil eden geniş çalışma ve ticarî esaslar dahilinde idare edildikleri ve memleketin diğer mntakalarında da mümasilleri tesis edildiği taktirde tecrübelerini müsbet iş sahasından alan bu müesseselerin ; ziraat usullerini düzeltme, istiksalatı artırma ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tetbirlerin hüsnüintihap ve inkişafına çok müsait birer âmil ve mesnet olacaklarına kani bulunuyorum ve bu kanaatla tasarrufum altında ki bu çiflikleri , bütün tesisat , hayvanat ve demirbaşlarıyla beraber hazineye Rediye ediyorum .

Çifliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşlarını mücmel olarak gösteren bir liste ilişiktir.

Muktazi kanunî muamelenin yapılmasını dilerim.

K. ATATÜRK

M. R. Soyak

030	10			2	12	5
-----	----	--	--	---	----	---

2

Ek-96: (devamı).

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

Numaramız
Ankara

SUBELER :

Baltacı çiftliği. (Yalova) da
Tekir çiftliği. (Silifke) de
Piloğlu çiftliği. (Tarsus) da
Portakal çiftliği. (Dört Yol) "

Umumi ziraat
Yüksek Rendmanlı ve kıymetli hububat, bağday, çar-dar unları, ekmekler, bira-lık hususi tip arpa, muhtel-if hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vdsi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara birası, Ankara şarabı, Ankara gazozu, Ankara sodası.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, pütlük, taze cins yumurtaları.

Vası meyvescilik, fidan-cılık, sebzesicilik, çiçek-cilik, Çeşitli Avrupa ve memleket meyveleri.

Ormancılık
Ormanda eğlence yerleri, lüna park, bol yeşillik, büyük kamusal, bol su, plaj, gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm işleric pulluk imalatı, torna tesviye işleri.

Koyunculuk
Karagül, merinos kıvrık ırk ve cinsleri, Astragan derileri ve mamulleri

Deri fabrikası
Çiftlik istihsalatı derilerden çeşitli deri imalatı.

İneçilik
Simental kıvrım, Jersey, Ge-rency saf ırkları ve melez-leri, Orman çiftliği tipi

Atçılık
Macar, Arap, İngiliz ırklarından ve melezlerinden ko-şun ve binek hayvanları.

Ankaradaki satış yer-lerimiz :
Her çeşit çiftlik mahsulatı ve mamullatı satılır.
Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlu 3755
Samsunpazarı 3630
Lokanta 3116
Keçiören 2596
Baraj güzinesi 3911
Buz fabrikası 3615
Buz satış yeri 1181
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik Telefonlar :
Marmara köşkü 2445
Postahane 1343
Amerika asma fidanlığı 3053
Orman fidanlığı 1370
Gazi İstasyonu 1360
Polis karakolu 3094
Jandarma 3084

İstanbul büromuz :
Balıkpazarı : Maksudiye han No. 54 - 55
Telefon No. 21186
Posta Kutusu: 625
İstanbul Pangaltı - Kadıköy satış yerleri
Telefon No. 41168

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

Ankarada , Orman , yağmurbaba , balgat,ma-güvercinlik , tahar , Etimesut , çakırlar çiftliklerinden vucud bulmuş Orman çiftliği .

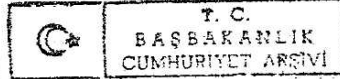
Yalovada , Millet ve baltacı çiftlikleri , Silifkede , Tekir ve şövalye çiftlikleri . Dört yolda , portakal bahçesi ile karabasa çiftliği . Tarsusda , Piloğlu çiftliği .

1) Bunlarda mevcut arazi :

A)	582	Dönüm	çeşitli meyve bahçaları .
B)	700	"	Fidanlıklar . (Buralarda meyveli ve meyvesiz muhtelif yaşlarda ve çeşitli de 650.000 fidan vardır).
C)	400	"	Amerikan asma fidanlığı; (Burada 560. Kök bağ çubuğu vardır) .

10	2	12	5
----	---	----	---

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Baltacı Çiftliği (Yalova) da
Tekir Çiftliği (Silifke) da
Piloğlu Çiftliği (Tarsus) da
Portakal Çiftliği (Dörtöyl) ..

Numaramız

Ankara

Umumi ziraat
Yüksek Randmanlı ve kıymetli hububat, buğday, çavdar unları, ekmekler. Bira-lik husari tip arpa, mükte-lif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vâsi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara birası, Ankara şarabı, Ankara gazozu, Ankara sodası.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze et ve yumurtalar.

Vâsi meyvecilik, fidan-çılık, sebzeçilik, çiçek-çilik. Çeşitli Avrupa ve memleket meyvaları.

Ormanlık
Ormanda eğlence yerleri, lina park, bol yeşillik, büyük havuzlar, bol su, plaj, gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm işlerinde puluk imalâtı, lorna tesviye işleri.

Koyunculuk
Karagül, merinos kuzurek ırk ve cinsleri, Astragan derileri ve mamulâtı

Deri fabrikası
Çiftlik istihsalâtı derilerden çeşitli deri imalâtı.

İnekçilik
Simental kıran, Jersey, Ge-rsey saf ırklara ve melez-leri, Orman Çiftliği tipi

Atçılık
Macar, Arap, İngiliz ırkla-rından ve melezlerinden ko-şum ve binek hayvanları.

Ankaradaki satış yer-lerimiz :

Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve mamulâtı satılır.

Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoglan 3755
" 3630
Samanpazarı 3633
Lokanta 3116
Keçiören 2506
Baraj gazinosu 3911
Buz fabrikası 3616
Buz satış yeri 1181
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik telefonlar :
Marmara köşkü . . . 2445
Postahane 1913
Amerika asma fidanlığı 3933
Orman fidanlığı . . . 1370
Gazi istasyonu . . . 1369
Poli korakolu 3091
Jandarma 3081

İstanbul büromuz :
Balıkpazarı Maksudiye han No. 51 - 55
Telefon No. 21186
Posta kutusu : 656
İstanbul Pangaltı - Kadıköy satış yerleri
Telefon No. 41163

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

2

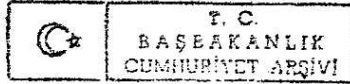
D)	220	Dönüm	Bağ (Burada 88.000 adet bağ omcası vardır).
E)	375	"	Çeşitli sebze yetiştirmeye elverişli bahçe .
F)	220	"	6600 ağaçlı zeytinlik .
H)	17	"	1654 ağaçlı portakallık .
İ)	15	"	kuşkonmazlık .
K)	100	"	Park ve bahçe .
L)	2650	"	çayır ve yoncalık .
M)	1450	"	Yeni tesis edilmiş orman .
N)	148000	"	Kabili ziraat arazi ve meralar .

154729 DÖNÜM arazi .

000	10				8	42	5
-----	----	--	--	--	---	----	---

4

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Baltacı çiftliği (Yalova) da
Tekir çiftliği (Silifke) de
Piloğlu çiftliği (Tarsus) da
Portakal çiftliği (Dörtöy) "

Numaramız

Ankara

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

Umumî ziraat
Yüksek Randmanlı ve kıymetli hububat, buğday, çar-dar unları, ekmekler. Bira-tık hususi tip arpa, muhtelif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vâsi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara birası, Ankara şarabı. Ankara gazosu, Ankara sodası.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze cins yumurtaları.

Vâsi meyvecilik, fidan-çılık, sebzeçilik, çiçek-çilik. Çeşitli Avrupa ve memleket meyvaları.

Ormançılık
Ormanda eğlence yerleri, lüna park, bol yeşillik, büyük havuzlar, bol su, plaj, gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm işleri, puluk imalatı, torna tesviye işleri.

Koyunculuk
Karagül, merinos kıvrak ırk ve cinsleri, Astragan derileri ve mamulleri

Deri fabrikası
Çiftlik istisnâlı derilerden çeşitli deri imalatı.

İnekçilik
Simental kırm, Jersey, Ger-ransay saf ırkları ve melez-leri, Orman çiftliği tipi

Ağalık
Macar, Arap, İngiliz ırkla-rından ve melezlerinden ko-şum ve binek hayvanları.

Ankaradaki satış yer-lerimiz :
Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve mamullâtı satılır.

Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlu 3755
Samanpazarı 3030
Lokanta 3116
Keçiören 2596
Baraj gazinosu 3941
Buz Fabrikası 3615
Buz satış yeri 1761
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik telefonlar :
Marmara Köşkü . . . 2445
Postahane 1343
Amerika asma fidanlığı 3033
Orman fidanlığı . . . 1370
Gazi istasyonu . . . 1399
Polis kurakolu . . . 3094
Jandarma 3084

İstanbul büromuz :
Balıkpazarı Maksudiye han No. 54 - 65
Telefon No. 2186
Posta kutusu: 625
İstanbul Pangaltı - Kadıköy satış yerleri
Telefon No. 41153

II) BİNA VE TESİSAT :

A)	45	adet	Büyük ve küçük idare binası ve ikametgâh bütün mefruşat ve demirbaşlarla beraber
B)	7	"	15.000 baş koyunculuk ağıl.
C)	6	"	Aydos ve toros yaylalarında tesis edilmiş mandıralar.
D)	8	"	At ve sığırlara mahsus ahır.
E)	7	"	Umumî anbar .
F)	4	"	Samanlık ve otluk .
H)	6	"	Hangar ve sundurma .
I)	4	"	Lokanta , Gazino ve eğlence yerleri, Isparta apark .
K)	2	"	Çeşitli imalat yapan furun .
L)	2	"	Çiçek ve tezînat nebati yetiştirmeye mahsus SER .

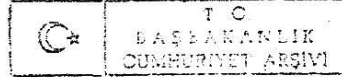
51

Yekün

Bina .

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman çiftliği
Telegraf Adresi : Ankara Orman çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Orman Çiftliği (Yalova) da
Orman Çiftliği (Sivrihisar) da
Orman Çiftliği (Tarsus) da
Orman Çiftliği (Dörtöyl) da

Numaramız

Ankara

Umumi ziraat
Yüksek Randmanlı ve kıymetli hububat. Buğday, yulaf, darı, mısır, ekmekler. Bira-
lık hususi tip arpa, mükte-
lif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize süt, günlük
tereyağı, mükte-
lif peynirler,
vdsi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara bira, Ankara şarabı,
Ankara gazozu, Ankara
sodası.

Tavukçuluk
mükte-
lif irklar, günlük, taze
cins yumurtalar.

Vası meyvancılık, fidan-
cılık, sebzecilik, çiçek-
çilik. Çeşitli Avrupa ve
memleket meyvaları.

Ormancılık
Ormanda eğlence yerleri,
luna park, bol yeşilik, bük-
yük havuzlar, bol su, plaj,
gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm
işleri pulluk imalâtı, torna
terviye işleri.

Koyunculuk
Karagöl, merinos kıvrak
ırk ve cinsleri, Astragan
derileri ve mamulâtı

Deri fabrikası
Çiftlik istisnâlı derilerden
çeşitli deri imalâtı.

İpekçilik
Simental kırım, Jersey, Ge-
rensey saf ırkları ve melez-
leri, Orman çiftliği tipi

Atçılık
Macar, Arap, İngiliz ırkla-
rından ve melezlerinden ko-
şum ve binek hayvanları.

Ankara'daki satış yer-
lerimiz :

Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve
mamulâtı satılır.

Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlan 3755
Samsunpazarı 3630
Lokanta 3116
Keçilören 2596
Baraj gazinosu 3311
Buz fabrikası 1181
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik
Telefonlar :
Marmara köşkü 2445
Pastahane 1543
Amerika asma fidanlığı 3633
Orman fidanlığı 1370
Gazi istasyonu 1360
Polis karakolu 3094
Jandarma 3094

İstanbul büromuz :
Balıkpazarı Maksudiye han
No. 54 - 55
Telefon No. 21186
Posta Kutusu : 625
İstanbul Pangaltı - Kadıköy
satış yerleri
Telefon No. 41153

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

4

III) FABRİKA VE İMALATHANELER :

A) Bira Fabrikası :

Senede 7.000 hektölitre çeşitli bira yapacak kabiliyette, bütün müstemilatı ve bütün işletme levazımı ve mütedavil kıymetleriyle beraber .

B) Malt fabrikası :

Senede 7.000 hektölitre biraya kâfi gelebilecek miktarda malt imaline kabiliyetli, bütün müstemilatı ve işletme levazımile beraber .

C) Buz fabrikası :

Günde dört ton buz yapma kabiliyetinde .
bütün müstemilatı ve işletme levazımatile beraber.

D) Soda ve Gazoz fabrikası :

Günde 3.000 şişe soda ve gazoz yapmak kabiliyetinde . Bütün müstemilatı ve mütedavil kıymetleriyle beraber .

029 10 2 12 5

Ek-96: (devamı).

T. C.
BAŞBAKANLIK
ÇİFTLİKLERİ VE TARSI

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

Numaramız

Ankara

SUBELER :

Baltacı Çiftliği (Yalova) da
Tekir Çiftliği (Silifke) de
Piloğlu Çiftliği (Tarsus) da
Portakal Çiftliği (Dörtöyl) "

Umumi ziraat
Yüksek Rendmanlı ve kıymetli hububat, buğday, çamdar unları, ekinler, bira, lik lusu, tip arpa, muhtelif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vasi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara bira, Ankara şarabı, Ankara şarabı, Ankara şarabı.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze cins yumurtalar.

Vasi meyvecilik, fidancılık, sebzeçilik, çiçekçilik. Çeşitli Avrupa ve memleket meyvaları.

Ormanlık
Ormanda eğlence yerleri, lina park, bot peşitlik, büyük havuzlar, bot su, plaj, piznolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm işleri, puluk imalatı, torna tesviye işleri.

Koyunculuk
Karagöl, merinos kıvrak ırk ve etleri, Astragan derileri ve mamulleri.

Deri fabrikası
Çiftlik istihsalatı derilerden çeşitli deri imalatı.

İnekçilik
Simental, Jersey, Genesey süt ırkları ve melezleri, Orman çiftliği tipi

Ağalık
Macar, Arap, İngiliz ırklarından ve melezlerinden köşüm ve binek hayvanları.

Ankaradaki satış yerlerimiz :
Her çeşit çiftlik mahsulatı ve mamulleri satılır.
Telefon Numaraları :
Yenicehri 3576
Karagöl 3755
Sarıpazarı 3633
Lokanta 3116
Keçiören 2596
Baraj garajı 3941
Buz fabrikası 3615
Buz satış yeri 1181
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik telefonlar :
Marmara köşkü 2445
Postahane 1943
Amerika asma fidanlığı 3053
Orman fidanlığı 1370
Gazi istasyonu 1360
Polis karakolu 3034
Jandarma 3034

İstanbul büromuz :
Bahçekapısı Mahsulatı han
No. 64 - 55
Telefon No. 21168
Posta Kutusu: 625
İstanbul Pangaltı - Kadıköy
satış yerleri
Telefon No. 41168

5

E) Deri fabrikası :
Senede 14.000 çeşitli deri imaline elveriş bütün müstemilat ve mütedavil kıymetleriyle beraber .

F) Ziraat aletleri ve Demir fabrikası

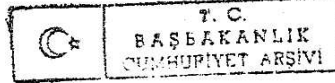
H) Biri Ankarada , diğeri Yalovada olmak üzere iki dern süt fabrikası. Her ikisi günde ayrı ayrı 15.000 litre pastörize süt ve 1.000 kilo t. eyağ işlemek kabiliyetinde dir . Bunlar d. bütün müstemilat ve işletme levazımı ve mütedavil kıymetleriyle beraber .

İ) Biri Ankarada , diğeri Yalovada iki ^{vadi}yoğurt imalat hanesi .

K) Şarap imalathanesi :
Yılda 80.000 litre şarap imaline elveriş bütün müstemilat ve mütedavil kıymetleriyle beraber .

030	10	2	12	5
-----	----	---	----	---

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman çiftliği
Telegraf Adresi : Ankara Orman çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Yalova Çiftliği (Yalova) da
Tekir Çiftliği (Silişke) de
Kocaeli Çiftliği (Tarsus) da
Dörtöy Çiftliği (Dörtöy) da

Numaramız

Ankara

Umumi Ziraat

Yüksek Randmanlı ve kıymetli hububat, buğday, çor-dar unları, ekmekler, bira-luk hususi tip arpa, muhte-lif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vdsi yoğunluğ.

Bira fabrikası
Ankara birası, Ankara gara-bi, Ankara gazosu, Ankara sodası.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze etin yumurtaları.

Vası meyvecilik, fidan-cılık, sebzeçilik, çiçek-çilik. Çeşitli Avrupa ve memleket meyvaları.

Ormançılık
Ormanda eğlence yerleri, lüna park, bol yeşillik, bü-yük havuzlar, bol su, plaj, guzinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm işlemleri, puluk imalatı, torna levye işleri.

Koyunculuk
Karagül, merinos kuzurek ırk ve cinsleri, Astragan derileri ve mamulâtı

Deri fabrikası
Çiftlik istisnasıyla, derilerden çeşitli deri imalatı.

İpekçilik
Simental kırım, Jersey, Ge-rensey saf ırkları ve melez-leri, Orman çiftliği tipi

Atçılık
Maenn, Arap, İngiliz ırkla-rından ve melezlerinden ko-şum ve binek hayvanları.

Ankara'daki satış yer-lerimiz :

Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve mamulâtı satılır.

Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlu 3755
Samanpazarı 3633
Lokanta 3116
Kızıören 2506
Baraj gazinosu 3941
Buz fabrikası 3615
Buz satış yeri 1181
Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik telefonlar :
Marmara köyü 2445
Postahane 1343
Amerika asma fidanlığı 3053
Orman fidanlığı 1370
Gazi istasyonu 1360
Polis karakolu 3094
Jandarma 3094

İstanbul büromuz :
Balkıpaşası, Makrudiye han No. 54 - 65
Telefon No. 21186
Posta kutusu: 625
İstanbul Pangaltı - Kadıköy satış yerleri
Telefon No. 41168

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

6

- L) İki taşlı , elektrikle işler bir değirmen , Bütün müstemilatı ve mütedavil kıymetleriyle beraber
- M) İstanbulda bulunan bir çeltik fabrikasının yüzde kırk hissesi .
- N) Biri Orman çiftliğinin , biri Tekir çiftliğinin olm-ak üzere her biri 15.000 şer kilo kaşar, 1.000 teneke beyaz peynir , 600 teneke tuzlu yağ yapmağa elverişli iki imalathane . Bütün işletme levazimile beraber .

IV) UMUMİ TESİSAT :

- A) Biri Ankarada , diğeri Yalovada kurulu iki tavuk çiftliği .
- B) Yalovadaki çiftliklerde iki hususi iskele ve liman tesisatı .
- C) Üçü Ankarada ve ikisi İstanbulda beş satış mağaza-sının bütün tesisat ve demirbaşları .

8

030	10			2	12	5
-----	----	--	--	---	----	---

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Baltacı çiftliği (Yalova) da
Tekir çiftliği (Silifke) de
Piloğlu çiftliği (Tarsus) da
Portakal çiftliği (Dörtöyl) "

Numaramız

Ankara

Umumi ziraat

Füske Ranzmanı ve kuy-
nelli hububat. Huğday, çav-
dar unları, ekmekler. Bira-
lık hususi tip arpa, muhte-
lif hayvan yemleri.

Süt fabrikası

Pastörize sığır, süt, günlük
tereyağı, muhtelif peynirler,
vadi peynirçilik.

Bira fabrikası

Ankara bira, Ankara şara-
bi, Ankara gazozu, Ankara
sodası.

Tavukçuluk

muhtelif ırklar, günlük, taze
cins yumurtaları.

Vâsi meyvecilik, fidan-
cılık, sebzeçilik, çiçek-
çilik. Çeşitli Avrupa ve
memleket meyveleri.

Ormanlık

Ormanda eğlence yerleri,
tina park, bal yeşillik, bü-
yük havuzlar, bal su, plaj,
gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası

Her çeşit demir, döküm
işletme, puluk imalatı, torna
tesviye işleri.

Koyunculuk

Karagöl, merinos kuzurek
ırk ve chisleri, Astragan
derileri ve mamulleri

Deri fabrikası

Çiftlik istihsalatı derilerden
çeşitli deri imalatı.

İnekçilik

Simental kırm, Jersey, Ge-
rsey saf ırkları ve melez-
leri, Orman Çiftliği tipi

Atçılık

Macar, Arap, İngiliz ırkla-
rından ve melezlerinden ko-
şun ve binek hayvanları.

Ankara'daki satış yer-
lerimiz :

Her çeşit çiftlik mahsulatı ve
mamulleri satılır.

Telefon Numaraları :

Yenişehir 3576

Kuruoğlu 3755

Samanpazarı 3690

Lokanta 3633

Kepiören 3116

Biraj gazinosu 2596

Bira fabrikası 3941

Bira satış yeri 3615

Bira fabrikası inşaatı 1451

Çiftlikte bulunan otomatik

Telefonlar :

Marmara köşkü 2445

Postahane 1343

Amerika asma fidanlığı 3053

Orman fidanlığı 1370

Gazi islasyonu 1360

Polis karakolu 3094

Jandarma 3084

İstanbul büromuz :

Balkapazı, Akasudiyə han

No. 64 - 65

Telefon No. 21188

Posta Kutusu: 625

İstanbul Pangaltı - Kadıköy

satış yerleri

Telefon No. 41158

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

7

D) Orman çiftliğinde :

Hususi sulama tesisatı , kanalizasyon , tele-
fon tesisatı , elektrik tesisatı , küçük beton
köprüler , hususi yollar , içme su tevziat
şebekesi .

Yalova çiftliklerinde :

Hususi su tesisatı , telefon tesisatı , elekt-
rik tesisatı , küçük beton köprüler ve yollar.

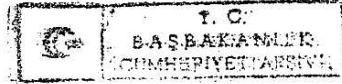
Silifke Tekir çiftliğinde :

Hususi sulama tesisatı , beton köprüler .

E) Orman çiftliğinde kurulu çiftlik müzesi ve ufak miky- asta hayvanat bahçası tesisatı . Bunların işletme levazımı ve bütün demirbaşları .

30 30 2 12 5

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

UMUMİ İDARE

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

ŞUBELER :

Baltacı Çiftliği (Yalova) da
Tekir Çiftliği (Silişke) de
Piloğlu Çiftliği (Tarsus) da
Portakal Çiftliği (Dörtöyl) da

Numaramız

Ankara

Umumi ziraat
Yüksek Handanlık ve kıymetli hububat, buğday, çavdar, unları, ekmekler, bira, lık hususi tip arpa, muhtelif hayvan yemleri.
Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük tereyağı, muhtelif peynirler, vâsi yoğurtçuluk.
Bira fabrikası
Ankara bira, Ankara şarabı, Ankara gazozu, Ankara sodası.
Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze cins yumurtaları.
Vâsi meyvecilik, fidancılık, sebzeçilik, çiçekçilik. Çeşitli Avrupa ve memleket meyvaları.
Ormançılık
Ormanda eğlence yerleri, lina park, bot yeşillik, büyük havuzlar, bot su, plaj, gazinolar, lokanta ve parklar
Demir fabrikası
Her çeşit demir, düküm işleriyle pulluk imalatı, torna tesviye işleri.
Koyunculuk
Karagöl, merinos kıvrak ırk ve cinsleri, Astragan derileri ve mamulleri
Deri fabrikası
Çiftlik istihsalatı derilerden çeşitli deri imalatı.
İnekçilik
Simental kıran, Jersey, Gorensey saf ırkları ve melezleri, Orman Çiftliği tipi
Atçılık
Macar, Arap, İngiliz ırklarından ve melezlerinden koşum ve binek hayvanları.
Ankaradaki satış yerlerimiz :
Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve mamullâtı satılır.
Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlu 3765
Samanpazarı 3680
Lokanta 3633
Keçiören 3106
Burej gazinosu 2006
Ruz fabrikası 3041
Ruz satış yeri 3615
Bira fabrikası inşaatı 1451
Çiftlikte bulunan otomatik telefonlar :
Marmara köşkü . . . 2445
Postahane 1342
Amerika asma fidanlığı 3053
Orman fidanlığı . . . 1370
Gazi istasyonu . . . 1320
Polis karakolu . . . 3094
Jandarma 3084
İstanbul büromuz :
Balıkpazarı Maksudiye han No. 64 65
Telefon No. 21186
Posta Kutusu: 625
İstanbul Fındıklı - Kadıköy satış yerleri
Telefon No. 41158

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

8

V) CANLI UMUMİ DEĞERBAŞ :

A)	13.100	baş	Koyun (Kıvrıcık , merinos , karagöl , karaman , ırklarile bunların melezleri .)
B)	443	"	Sığır (Simental , hollandalı , kırmızı jersey , görensey , halep , yerli ırklarile bunların melezleri , yeni üretilen Orman ve Tekir cinsleri .)
C)	69	"	İngiliz , arap , macar , yerli ve bunların melezleri koşum ve binek atları . 58 çoban merkebi .
D)	2.450	"	Tavuk (Legorn , rodeylant ve yerli ırklar .)

10

030	10			2	12	5
-----	----	--	--	---	----	---

Ek-96: (devamı).

Orman Çiftliği

Posta Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Telgraf Adresi : Ankara Orman Çiftliği
Ankara Orman Çiftliği Tel. No. : 1824
Ankara Bira Fabrikası Tel. No. : 1392

UMUMİ İDARE

ŞUBELER:

Baltacı çiftliği (Yalova) da
Tekir çiftliği (Sillifke) de
Piloğlu çiftliği (Tarsus) da
Portakal çiftliği . . . (Dört Yol) "

Numaramız

Ankara

Usual zircon

Yüksek Handmanlı ve kıymetli kubbubul. Buğday, çavdar unları, ekmekler. Bira-tık hususi tip arpa, muhte-lif hayvan yemleri.

Süt fabrikası
Pastörize sıhhi süt, günlük
tereyağı, muhtelif peynirler,
vdsi yoğurtçuluk.

Bira fabrikası
Ankara birası, Ankara şarabı, Ankara gazozu, Ankara sodası.

Tavukçuluk
muhtelif ırklar, günlük, taze
cins yumurtalar.

**Vâsi meyvacılık, fidan-
cılık, sebzeçilik, çiçek-
çilik. Çeşitli Avrupa ve
memleket meyvaları.**

Ormanlık
Ormanda eğlence yerleri,
luna park, bol yeşillik, bü-
yük havuzlar, bol su, plaj,
gazinolar, lokanta ve parklar

Demir fabrikası
Her çeşit demir, döküm
işlerle pulluk imalatı, torna
tesviye işleri.

Koyunculuk
*Karagöl, merinos kıvrık
ırk ve cinsleri, Astragan
derileri ve mamulâtı*

Deri fabrikası
Çiřilik istiřsalâtı derilerden
çeşitli deri imalâtı.

İnekçilik
Simental kırım, Jersey, Gernsey saf ırkları ve melezleri, Orman çiftliği tipi

Atçılık
Macar, Arap, İngiliz ırkla-
rından ve melezlerinden ko-
şum ve binek hayvanları.

Ankaradaki satış yerlerimiz :
Her çeşit çiftlik mahsulâtı ve mamulâtı satılır.

Telefon Numaraları :
Yenişehir 3576
Karaoğlu 3765
" 3630

Samanpazarı	3633
Lokanta	3116
Keçiören	2596
Baraj gazlosu	3941

Buz Fabrikası . . .	3615
Buz satış yeri . . .	1181
Bira fabrikası inşaatı	1451

Gıftlık bulunan otomatik
Telefonlar :
Marmara köşkü . . . 2445
Postahane . . . 1343

Amerika asma fidanlığı	3053
Orman fidanlığı . . .	1370
Gazi istasyonu . . .	1360
Batıs kankolu	8091

İstanbul bÜromuz :

Balıkpazarı Maksudiye Han
No. 64 - 65
Telefon No. 21180
Posta Kutusu: 626

***İstanbul Pangaltı - Kadıköy
satış yerleri***

Telephone NO. 27105

Tesis Tarihi : 5 Mayıs 1925

9

VI) UMUMİ CANSIZ DEMİRBAŞ :

- A) 16 adet tıraktör , 13 harman ve biçer döğer
makinası ve bilcümle ziraat işlerini m.
mekte bulunan zirai alat ve edevatın b.
mamı . (~~Bu makinaların nakliyesi~~
~~66-008-222222..~~)
- B) 35 Tonluk Bir adet deniz motörü.(Yalova şifliğinin)
- C) 5 adet Şifliklerin nakliye işlerinde çalıştırıl
lan kamyon ve kamyonet .
- D) 2 adet Şifliklerin umumi servislerinde çalıştı
rılan binek otomopili .
- E) 19 " Şifliklerin umumî servislerindeki çalıştı
rılan binek ve yük arabası .

030	10			2	42	5
-----	----	--	--	---	----	---

Ek-97:Çiftliklerini Hazine'ye Bağışlamış Olan Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Bununla İlgili Emrinin Aslı Ebadında Fotoğraflı Olarak Çoğaltılan Nüshasının Türk Tarih Kurumu Başkanlığınca Teslim Alındığı.

TÜRK TARİH KURUMU
2528

Dolmabahçe: 1/9/1937

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekâlet Müsteşarlığına

31/8/1937 tarih ve 6/3022 numaralı tahriratla, ekspres seyyar polis memuruna tevdiyan gönderildiği işar buyurulan, Reisicumhur Atatürk'ün Başvekâlete mürsel buyrultuları sureti, kemâli fahrile tesellüm edilmiştir.

En derin saygılarıma terdifen arzylediğim sonsuz teşekkürlerimin kabulünü rica ederim.

S.T.

Türk Tarih Kurumu
Başkanı
Bolu Saylavı

Evrağa
4.9.37

Hıfz
4.9.37

Kara C

-6-

1 4 4

BAS. VEK. EVRAĞI
Tarih: 4.9.37
Nüsha: 8091

Ek-97: (devamı).

T. C. BAŞVEKÂLET		Mo. 4478		Dosya işaretleri		
Yazı İşleri Müdürlüğü						
Şube :						
Celen	Tarihi	<i>Türk Tarihi Tedkik Kurumu Başkanlığına</i>				
Evrakın	Numarası					
Mücevvit						
Tevsiti tarihi						
Mübeyyiz						
Tebviz tarihi	31-8-1937	<i>Mukhtelif yerlerdeki çiftliklerini, bütün tesisat, hayvanat ve demirbaşlarıyla birlikte hazırlanmış ihda kuyurdutlarına dair Resicümhur Statüleri tarafından Başvekâlete yazılan 11- VI -1937 tarihli ve 545 nümara ile kuyurdutunun aslının eb'adında istinsak edilmiş fotoğrafla istinsak ettirilen bir müşahade ekisprez seyyar notis mecmuruna teslimen taktirinde edilmiştir. Glendüğüne bildirilmesine müracaat ederim, saygılarımla sunarım.</i>				
Mukabele edenler						
Sadira No.	Umumi 6/3122					
Hususi						
Merkulali	1					
Sevk tarihi	31-8-37	<i>Başv. ms.</i>				
Mukayyidin imzası						
<i>gün aitt fotoğraf camları üstürlü dalaptadır</i>						
		<i>Basv. ms.</i>				

10 1 7 7

Yaz K.g.

2

Ek-97: (devamı).

T. C. BASVEKÂLET Yazı İşleri Müdürlüğü Sayı :	T. C. BASBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI	Heyeti Vekileye şükran ile arzedilmiştir . Maliyeye İ. İnönü 23/6/937 <u>2</u> 27							
Başvekâlete									
Malûm olduğu üzere , ziraat ve zirai iktisad sahasında fennî ve amelî tecrübeler yapmak maksadile muhtelif zamanlarda memleketin muhtelif mintakalarında müteaddit çiftlikler tesis etmiştim . On üç sene devam eden çetin çalışmaları esnasında faaliyetlerini; bulundukları iklimin yetiştirdiği her çeşit mahsulâtta başka, her nevi ziraat sanatlarına da teşmil eden bu müesseseler ; ilk senelerden başlayan bütün kazançlarını inkısaflarına sarfederek büyük küçük müteaddit fabrika ve imalâthaneler tesis etmişler , bütün ziraat ve makine ve âletlerini yerinde ve faydalı şekilde kullanarak bunların hepsini tamir ve mühim bir kısmını yeniden imal edecek tesisat vücuda getirmişlerdir. Yerli ve yabancı bir çok hayvan ırkları üzerinde çift ve mahsul bakımından yaptıkları tetkikler neticesinde , bunların muhite en elverişli ve verimli olanlarını tesbit etmişler , kooperatif teşkili suretile , veya aynı mahiyette başka suretlerle civar köylerle beraber faydalı şekilde çalışmışlar, bir taraftan da iç ve dış piyasalarla daimî ve sıkı temasda bulunmak suretile, faaliyetlerini ve istihsallerini bunların isteklerine uydurmuşlar, ve bu gün her bakımdan verimli; olgun ve çok kıymetli birer varlık haline gelmişlerdir . Çiftliklerin, yerine göre araziye ıslah ve tanzim etmek, muhitlerini güzelleştirmek, halka gezecek, eğlenecek ve dinlenecek sıhhi yerler , hilesiz ve nefis gıda maddeleri temin eylemek , bazı yerlerde ihtikârla filî ve muvaffakiyetli mücadelede bulunmak gibi hizmetleri de zikre şayandır . Büyüvelerinin metanetini ve muvaffakiyetlerinin temelini teşkil eden geniş çalışma ve ticarî esaslar dahilinde idare edildikleri , ve memleketin diğer mintakalarında da, mümâssilleri tesis edildiği takdirde , ./.									
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 10%;">030</td><td style="width: 10%;">10</td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;">1</td><td style="width: 10%;">4</td><td style="width: 10%;">4</td></tr></table>			030	10			1	4	4
030	10			1	4	4			
3									

Ek-97: (devamı).

T. C.
BASVEKÂLET
Tazî İşleri Müdürlüğü
Sayı : (2)

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

tecrübelerini müsbet iş sahasından alan bu müesseselerin ziraat usul-
lerini düzeltme , istihsalâtı artırma ve köyleri kalkındırma yolunda
devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hüsnü intihap ve inkişâ-
fına çok müsait birer âmil ve mesned olacaklarına kani bulunuyorum ,
ve bu kanaatla , tasarrufum altındaki bu çiftlikleri bütün tesisat ,
hayvanat ve demirbaşlarıyla beraber hazineye hediye ediyorum . Çiftlik-
lerin arazisi ile tesisat ve demirbaşını mücmel olarak gösteren bir
liste ilişiktir .

Muktazî kanunî muamelenin yapılmasını dilerim .

II-VI-1937 K.Atatürk

Hus.Kalem Md.
OOI958 / 24.VI.37

Aslı gibidir.

030	10			1	7	7
-----	----	--	--	---	---	---

Basvekalat evrakı
22.6-954 | $\frac{4}{4659}$
4

609

Ek-98-Cumhuriyet Dönemi Kurulan Devlet Ziraat İşletmeleri(DZİK).

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Kuruluş Yeri	Çiftlik Geçmişi
Turunçgiller	1938	Ziraat İşletmeleri	Hatay	07-01-1938 tarih ve 3308 sayılı kanunla kurulan “ Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna” bağlanmıştır. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu bünyesinde bir müddet “Karabasamak Çiftliğine” bağlı işletme olarak yürütülmüş ve 1944 narenciye tesisine başlanarak 1946 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıldan (1944) itibaren ise işletme müdürlüğü şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Daha sonra 01-03-1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı kanunla “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü” bünyesinde yer almıştır. İşletme 1984 yılından bu yana 233 sayılı “Kanun Hükmünde Kararname” kapsamı içerisindeki “Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne” bağlı işletme müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürürken 27.02.2006 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Hatay	1938	Ziraat İşletmeleri	Hatay	Hatay Tarım İşletmesi Müdürlüğü 13 Ocak 1938 tarih ve 3807 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Kanunu'na göre 26 Şubat 1941 tarihinde Reyhanlı mal sandığının devrettiği Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler) Muhacirlerine ait 6500 da araziye istimlak ederek faaliyetine başlamıştır 01.03.1950 yılında 5433 sayılı kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır İşletme 20.05.1983 tarihinde 60 sayılı K.H.K. ile TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü) bağlanarak faaliyetlerini sürdürmektedir.
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Midilliçoğlu	1938	Ziraat İşletmeleri	Yozgat	Midilliçoğlu Devlet Çiftliği 1938 yılında devlet ziraat işletmeleri kurumuna bağlı olarak kurulmuştur. 1949 yılında Midilliçoğlu çiftliğinin 43.321 da. arazisi aynı bölgede bulunan Çiçekdağı Devlet Çiftliği'ne katılmıştır. 09/ 08/ 1951 Tarih ve 13505 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Midilliçoğlu İşletmesi'nin 29.412 da. arazisi göçmenlere, 16.000 da. lık Sekili İşletmesi ise topraksız köylülere dağıtılmıştır. Geriye kalan 16.375 da. arazi Çiçekdağı Devlet Çiftliği'ne bırakılmıştır.
Dalaman	1938	Ziraat İşletmeleri	Muğla	1938 yılında Atatürk' ün vasiyeti doğrultusunda Ziraat Vekaletine bağlı Devlet İşletmeleri Kurumuna devredilen çiftlik; 1950 yılından sonra Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'nun Ziraat Kombinalarla birleşmesi ile Dalaman D.Ü.Ç. olarak görevine devam etmiştir. 28.10.1983 tarih ve 18205 sayılı mükerrer sayılı gazete de yayınlanan 955 sayılı K.H.K. ile D.Ü.Ç. ile İnekhane ve Haralar birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. Halen Dalaman Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		

Baltacı	1929	Çiftlik	Yalova	Çiftlik 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur. 1937 yılına kadar bizzat kendileri tarafından işletilen çiftlik bütün varlıkları ile birlikte 11.6.1937 tarihinde millete bağışlanılmış, 1957 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (D.Ü.Ç.) bünyesine alınmıştır. 20.6.1983 tarihinde yayınlanan 60 sayılı kanun hükmündeki kararname ile D.Ü.Ç. Genel Müdürlüğü, Hara ve İnekhaneler yeni bir organizasyon ile birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) olmuştur. 1984 yılında çıkarılan 233 sayılı kararname ile Atatürk Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır.
Baltacı	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Türkgeldi	1936	Devlet Tohum ve Örnek Çiftliği	Kırklareli	1936 Yılında Hacı Sadık ve İzzet bey adlarındaki şahıslardan satın alınarak Devlet Tohum ve Örnek Çiftliği adı altında kurulmuş ve bu kuruluş 1938 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. 1938 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 01 Mart 1950 tarihinde 5433 sayılı Kanunla Devlet Üretim Çiftliklerinin kurularak Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmelerinin birleştirilmesi nedeniyle faaliyetlerine D.Ü.Ç. olarak devam etmişlerdir. Devlet Üretim Çiftlikleri de 2929 sayılı Kanunu değiştiren 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ana statüsü 14.12.1984 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) adı altında faaliyetlerine devam etmektedir.
	1938	Devlet Ziraat İşletmesi		
	1950	DÜÇ		
	1984	TİGEM		
Karabasmak	-	Devlet Ziraat İşletmesi	Hatay	Atatürk tarafından 1937 yılında hazineye bağışlanmıştır. Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Tekir	1925	Çiftlik	Mersin	Silifke'de 1925 yılında kurulan çiftlik, Atatürk'ün 1936 yılında tarımsal kooperatifçilik konusunda yoğun faaliyetlerde bulunmasıyla Merkezi Tekir Çiftliği olmak üzere bir tarım kredi kooperatif kurmak üzere girişimde bulunulmuştur. Çiftlik aynı zamanda bölge ziraat okulu olarak kullanılmıştır. 1955'den sonra köy ilkokulu olarak kullanılmış ancak daha sonraki yıllarda yapıların gerekli bakımı yapılamayınca çökerek yıkıldığını söylenmiştir. 2 bin 790 metrekarelik binanın mülkiyetinin İl Özel İdare Müdürlüğü'ne aittir. İl Genel Meclisi'nin kararı ile restorasyon amacıyla Atayurt belediyesi adına geçici süre ile tahsis edilmiştir.
	1936	Kooperatif Binası, Bölge Ziraat Okulu		
	1955	Köy Okulu		
Piloğlu	1926	Çiftlik	Mersin	Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Millet	1929	Çiftlik		1929 yılında kurulan Millet Çiftliği 1937 yılında Atatürk

Millet	1961	Atatürk Bahçe Kùltürleri Merkez Araştırma Enstitüsü	Yalova	tarafından hazineye bağışlanmıştır. 1960'lı yıllarda çiftlik araştırma enstitüsü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu kullanımına devam etmektedir. Millet Çiftliğinin bir kısmı 1945 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gerekçesi ile kişilere dağıtılmıştır. Ayrıca Araştırma Enstitüsü'nün Nadir Yolu doğusunda bir tarım arazisi 1997'de (Tarım Sitesi) olarak Yalova İl Tarım Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir Tarım Sitesi olarak ayrılan alan günümüzde hastane alanı olarak kullanılmaktadır. Millet Çiftliği 1/25 000'lik Yalova Çevre Düzeni Planında "Süs Bitkileri Fuar Alanı" olarak belirlenmiştir.
Şövalye	1926	Çiftlik	Mersin	Çiftlik hakkında kamu kuruluşlarından bilgi alınamamıştır.
Atatürk Orman Çiftliği	1926	Çiftlik	Ankara	1926 yılında kurulan A.O.Ç. 1938 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 24.03.1950 yılında çıkarılan 5659 sayılı kanunla Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumu olarak teşkilatlandırılmıştır. Günümüzde arazi yapısındaki küçülmelere rağmen faaliyetine devam etmektedir.
	1938	Devlet Ziraat İşletmesi		
	1950	Atatürk Orman Çiftliği		

610

⁶¹⁰ Aracı, a.g.e. , s.68-69.

Ek-99:Cumhuriyet Dönemi Kurulan Zirai Kombinalar.

Adı	Kuruluş Yılı	Türü	Arazi Miktarı (Da.)	Kuruluş Yeri	Çiftlik Geçmişi
Bala	1942	Zirai Kombina	45.000	Ankara	1942 yılında bugünkü İşletmenin bulunduğu arazilere "Bala Grup Amirliği" adı altında ilk İşletme kurulmuştur. Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun 5433 sayılı kanun gereğince birleşmesinden sonra "Bala Grup Amirliği" 01 Mart 1950 tarihinden itibaren "Bala Devlet Üretim Çiftliği" adı altında Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. Tarım ve Tarıma dayalı Sanayinin ihtiyacı olan temel mal ve hizmetleri üretmek amacıyla 20.06.1983 tarihinde yayınlanan 60 sayılı K.H.K. ile Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ile Hara ve İnek haneler yeni bir organizasyonla birleştirilmiş ve daha sonrada 08.06.1984 tarihinde 233 sayılı K.H.K. ile Kuruluşu yeniden düzenlenerek "Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Halen İşletmemiz "Bala Tarım İşletme Müdürlüğü" adı altında faaliyetini sürdürmekte iken 10.10.2008 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ			
	1983	TİGEM			
Polatlı	1942	Zirai Kombina	191.000	Ankara	1942 yılında "Polatlı Gurubu" adı altında step karakterindeki hazine arazileri üzerinde kurulmuştur. Daha sonra 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı Kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Polatlı Devlet Üretim Çiftliği adı altında faaliyetlerini 08.06.1984 tarihine kadar başarılı bir şekilde sürdürmüştür. Bu tarihte çıkarılan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve İnekhaneler birleştirilerek TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Kurulmuş ve İşletme Polatlı Tarım İşletmesi Müdürlüğü ismini almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Altınova	1942	Zirai Kombina	300.000	Konya	1942 yılında Gözlü Ziraat işletmesine bağlı olarak açık işletme şeklinde hizmete giren Altınova, bedeli değerinde çiftçiye arazi sürmekle işe başlamıştır. 1945 yılında Başkuyu Zirai kombinası olarak ilk mahsulünü hasat etmiştir. 1 Mart 1950 tarih ve 5433 sayılı kanunla kurulmuş bulunan D.Ü. Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve Altınova Devlet Üretim Çiftliği adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Malya	1942	Zirai Kombina	280.000	Kırşehir	Malya Devlet çiftliği (Müdürü: Cemil Cahit Esinoğlu'nun anlatımı) : "Kırşehir iline bağlı olup, 1942 yılında (Yerköyü gurubu) adı altında kurulmuş bir işletmedir 1946 yılında, bir Devlet Çiftliği haline getirilen Malya Devlet Çiftliği'nin adı
	1950	DÜÇ			

Malya	1984	TİGEM			MALİYE kelimesinden gelmektedir İşletme 01.03.1950 yılında yürürlüğe giren 5433 Sayılı Kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanarak Malya Devlet Üretim Çiftliği adını almıştır. 1984 Yılında çıkarılan 399 Sayılı KHK. Doğrultusunda Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kurulmuş Devlet Üretim Çiftlikleri bu kuruluşa bağlanmıştır.
Gözlü	1942	Zirai Kombina	287.000	Konya	1942 yılında Gözlü Grup Amirliği Zirai Kombinası adı altında 3780 sayılı Milli Koruma Kanununun 43. Maddesi hükümlerine göre açık ziraat işletmesi olarak kurulmuştur. 1950 yılında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu ile birleşerek Ziraat Vekaletine bağlı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün teşkilinde " Gözlü Devlet Üretim Çiftliği" olarak memleket tarımına hizmet için yeniden organize edilmiştir. 20.06.1983 tarihinde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı Tarım İşletmesi haline dönüştürülmüştür
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Ceylanpınar	1943	Zirai Kombina	364.000	Şanlıurfa	Ceylanpınar Tarım işletmesi müdürlüğü 1943 yılında zirai kombinalar Şanlıurfa Grup Amirliği'ne bağlı olarak kurulmuş; 1950 tarihinde Devlet Üretim Çiftliği ve 1984 yılında Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Ceylanpınar tarım işletmesi müdürlüğü adını almıştır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Çiçekdağı	1944	Zirai Kombina	25.000	Kırşehir	İşletme 1942-1944 yıllarında Zirai Kombinalar bünyesinde 24.010 da. arazi üzerinde kurulmuştur. 7/6/1950 Tarih ve 5433 sayılı Kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri faaliyete geçince Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ile Haralar ve İnek Haneleri birleştirip Kamu İktisadi Kuruluşu haline dönüştüren 233 sayılı K.H.K. ile Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesinde Çiçekdağı Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır. Faaliyetlerini 1984 yılından itibaren Kamu İktisadi Kuruluşu olarak sürdürmektedir. 24.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Koçaş	1938	Devlet Ziraat işletmesi	24.170	Niğde	İşletme 1938 yılında Niğde'de bulunan Devlet Ziraat İşletmeleri Grup Amirliği'nce Koçaş tepe mevkiinde kurulmaya başlamış olup, 1941 yılında kuruluşunu tamamlayarak 1944 yılında Teknik Ziraat Okulu kurulmuş, bu okul orta dereceli seviyede çeşitli isimler altında çalışmalarını 1983 yılına kadar sürdürmüştür. 1950 yılında çıkarılan 5433 Sayılı Yasa ile kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınarak Koçaş Devlet Üretim Çiftliği olarak Türk tarımına önderlik ve öğreticilik yapmıştır. 1984 yılında Tarım Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının yeniden organizasyonu neticesinde aynı alanlarda çalışmalarını yürüten Hara ve İnek Haneler ile Devlet Üretim Çiftliği Genel
	1941	Zirai Kombina			
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			

Koçaş					Müdürlüğü'nün, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) adı altında 2929 Sayılı Kanun uyarınca yeniden teşkilatlandırılarak 233 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile Kamu İktisadi Kurumu haline getirilmiştir Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
Özden (Konu klar)	1943	Teknik Tarım Okulu	48.249	Konya	İşletmede, 1943 yılında Özden Teknik Tarım Okulu açılır. Buna paralel olarak Zirai Kombine haline getirilmiştir. DÜÇ olana kadar İşletme Özden Çiftliği olarak adlandırılmıştır. 01.03.1950 tarihin ve 5433 sayılı kanunla kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlı Konuklar Devlet Üretim Çiftliği olarak faaliyetini devam ettirir.1951 yılında Zirai Alet Makine Kullanımı ve Tamir-Bakımı üzerine eğitim veren Makinist Okulu açılır. Bu okullar 1983 yılına kadar faaliyetlerini sürdürür sonra Çumra İlçesine taşınır. Konuklar Devlet Üretim Çiftliği, 20.06.1983 tarih ve 60 sayılı K.H.K. ile kurulan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü(TİGEM)'in bünyesine katılır. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1944	Zirai Kombina			
	1950	DÜÇ			
	1970	(Kısmi) Su ürünleri Gen. Müd.			
	1984	TİGEM			
Gelemen	1944	Zirai Kombina	24.170	Samsun	Gelemen Devlet Üretim Çiftliği 1943 yılında 378 sayılı Kanunla Zirai Kombinalara bağlı Gelemen Çiftliği olarak kurulmuştur. Arazi bu yıllarda bataklık, kumsal ve ormanlık özelliklerini taşıyordu. Bataklıkların kurutulması ve orman açması işlemlerinden sonra 1950 yılında 5433 sayılı kanunla Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 24.11.2004 Tarihinden itibaren kiraya verilmiştir.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Gökhöyük	1944	Zirai Kombina	26.741	Amasya	İşletme 20/11/1944 yılında çiftlik olarak kurulmuş ve Zirai kombinalar kurumuna verilmiştir. Daha sonra 1950 yılında kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmıştır. Kuruluş yıllarında bünyesinde bir ziraat okulunu barındırmaktadır.
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			
Keykubat	1944	Zirai Kombina	12.000	Kayseri	Keykubat çiftliği Kayseri'de 1944 yılında kurulmuştur. Çiftliğin geçmişine ait bilgiye rastlanmamıştır. Çiftliğin nasıl el değiştirdiği bilinmemektedir. Çiftlik 1970 yılı sonrasında DPT'nin verileri kullanılarak el değiştirdiği tahmin edilmektedir.
Ulaş	1945	Zirai Kombina	45.000	Sivas	1944 yılında zamanın Tarım Bakanı Şevket Raşit HATİPOĞLU, Prof. Dr. Kazım KÖYLÜ, Zirai Kombinalar Reisi Şevket SARI ve Reis Yardımcısı Remzi AYÖZGER' in inceleme ve çalışmaları neticesinde Zirai Kombinalar adı altında kurulmuştur. 01.03.1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı Teşkilat Kanunu ile Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri
	1950	DÜÇ			
	1984	TİGEM			

Ulaş					Kurumu birleştirilerek tüzel kişiliğe haiz katma bütçeli ve döner sermayeli Devlet Üretme Çiftliği haline getirilmiştir. 1984 yılında da Haralar ve İnekhaneler ile Devlet Üretme Çiftlikleri bir çatı altında toplanarak TİGEM adını almıştır.
Alparslan	1949	Zirai	64.000	Muş	İşletme 1949 yılında Zirai Kombinalar tarafından kurulmuş, daha sonra 1950 de Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü bünyesine bağlanmıştır. 1984 yılından itibaren de D.Ü.Ç Genel Müdürlüğü Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adını alınca İşletmenin adı da Alparslan Tarım İşletmesi Müdürlüğü adını almıştır.
	1950	Kombina			
	1984	DUÇ			
		TİGEM			

611

⁶¹¹ Aracı, a.g.e. , s.70-72

Ek-100 Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünce, Kapatılmış Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınan, Tarsus Devlet Üretme Çiftliğinin Tasfiyesi.

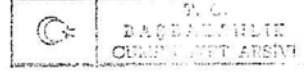
T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı:

3

11272

Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünce
mülge Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınmış olan Tarsus
Devlet Üretme Çiftliğinin tasfiyesi; Tarım Bakanlığının 50/29-71/-
3712 sayılı ve 28/4/1950 tarihli yazısıyla yapılan teklifi üzerine,
5433 sayılı kanunun 20 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun
12/5/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan *J. Güneş* Devlet Bakanı *J. Güneş* Adalet Bakanı *J. Güneş*
Başbakan Yardımcısı *J. Güneş* Devlet Bakanı *J. Güneş* Dışişleri Bakanı *J. Güneş*
Millî Savunma Bakanı *J. Güneş* İçişleri Bakanı *J. Güneş* Maliye Bakanı *J. Güneş*
Millî Eğitim Bakanı *J. Güneş* Bayındırlık Bakanı *J. Güneş* Eko. ve Ticaret Bakanı *J. Güneş*
Sa. ve So. Y. Bakanı *J. Güneş*
T. Başbakan *J. Güneş* G. ve Tekel Bakanı *J. Güneş* Tarım Bakanı *J. Güneş* Ulaştırma Bakanı *J. Güneş*
Çalışma Bakanı *J. Güneş* İşletmeler Bakanı *J. Güneş*
122 44 11

612

Ek-101 Tarsus Piloğlu Çiftliğinin Tapusu Köylüye verildi.

2 Ekim
1950
Pazartesi
Yıl 1 - Sayı: 140
Sayısı: 5 kuruş

Tarsus

GÜNDELİK SİYASİ FİKRİ GAZETESİ

Sahip ve
Müdürlüğü
M. KAZIM ERBİL
Kamal Tursunbey

Piloğlu Devlet Çiftliğinin Tapusu Köylüye Verildi

Cumartesi günü yapılan tapu verme töreninde Valimiz Şakir Canalp da hazır bulundular

3 Ağustos'ta Bölgemizde çalışmaya başlayan toprak tevzi komisyonu çok kısa bir zamanda Piloğlu Devlet Çiftliğinin topraksız köylülerine tevzi işini bitirmiştir.

Bu dağıtım Çöplü, Yarama, Ağzedeik, Kelahmet, Ali-fak, Tiznik, Firengülüs ve Kefeli köylerinin yapılmış ve 342 aileye 17282 dönüm arazi verilmiştir.

Verilen bu tarlaların tapu muamelesi de ikmal edilmiş olduğundan, Cumartesi günü, Valimiz Şakir Canalp Kaymakamımız, Emniyet Müdürü, Belediye Başkanımız ve daha bir çok davetli gurubu Piloğlu Çiftliğine giderek köylülerimize çok parlak bir törenle tapularını vermişlerdir.

Törene İstiklâl Marşı ile başlanmış, müteakiben 21 no-lu toprak tevzi komisyonu Başkanı Süleyman Turgutay'dın bir konuşma yapmış ve köylülere verilmiş olan bu toprakların hayırlı olmasını temenni etmiştir.

Bundan sonra, Sayın Valimiz Şakir Canalp vezir bir hitabede bulunarak ezimle-yunları söylemiştir:

— Aziz köylü arkadaşla-rım! İlgel Vilayetin de işe baş-lar başlamaz size böyle bir va-zife gö-mekle iftihar duyuyo-rum.

«342 köylü ailesinin topra-ra kavuşması memleketi çok büyük faydalar temin etmiş o-lacaktır.»

Bu işlerde vazifeli arka-daşlar mı takdir ederim.

Toprağa ve köylümüşe hakiki değerini vermek bizim başlıca vazifemiz olacaktır.

«Bu neticeler bizim için kâ-fî değildir. Daha parlak neti-celer almaya çalışacağız. Top-rağımız hayırlı ve verimli ol-sun arkadaşlar. Hepinizi cum-huriyet Hükûmeti adınaselm-larım» demiştir.

Valimizden sonra söz alan

İskân ve toprak işleri genel Mü-dürlüğü Bas Müfettişi Seyfettin Kümmen konuşmuş ve köylüye faideli izahlarda bulunmuştur.

Daha sonra Çöplü ve Tiz-nik köylülerini temsilen konuşan iki genç köylülerinin hükûme-te karşı olan bağlılıklarını, se-rvinlerinin sonsuzluğunu ifade eden iki yazı okunmuşlar ve se-vince göz yaşları arasında alkış-lanmışlardır.

Bundan sonra, Valimiz ta-rafından tapular tevzi edilmiş ve Çiftlik görülmüş bir bayram sevincine garkolmuştur.

Bu tevzide her aileye orta-lama 40 ila 60 dönüm arasında toprak verilmiştir.

Hazırlanan yemekler yendik-ten sonra, Davullar çalınmış, halaylar çekilmiş ve samimi bir hava içerisinde heyet Tarsusa dönmüştür.

VALİMİZ ŞAKİR CANALP'IN İcimizdeki tetkikleri

Cumartesi günü Piloğlu Çiftliğinde yapılan toprak tevzi töreninden sonra H.Emine dö-nen Valimiz Şakir Canalp yan-larında Emniyet müdürümüz Hikmet Tonger olduğu halle kaymakamlığı Belediye'yi ziyar-et ederek tetkiklerde bulun-muş ve gerekli izahlar almış-lardır.

Bilhassa Belediye Başkanı Mustafa Çınar'la «traffica konuşan valimiz faideli fikirler beyan etmiş ve Belediyemizin müşkilemini yemak için yar-dımlarını esirgimeyeceğini söy-lemişlerdir. Valimiz, bilhassa su ve mezbaha üzerinde dur-muşlardır.

Belediyeden yaya olarak Emniyet dairesine gidildiğinde Emniyet lanasının emniyetsiz bir hal arzettiği görülmüştür. Amir Rifat Özdemir, emniyet teşkilatımızın zorluk çektiğini, geniş bir binaya ihtiyaç olduğu na izah etmiştir.

Her şeyin yakını bir zaman-da düzelceğini, her istağın yer-rine getirilmesi için çalıştığını söyleyen Valimiz, saat 17 de toplantıdan ayrılmışlardır.

Lise ve Ortaokullarda bir dersten sınıfta Kalanların durumu

Ankara 30 (ANKARA) — Milli Eğitim Bakanlığından tebliğ edilmiştir:

Ortaokullar ve liselerin birinci ve ikinci sınıflarında sade-ce birer dersten sınıfta kalanla-rın bir amelenin boş geçirme-meleri maksadıyla bir üst sınıfa devam etmeleri ve bu sınıfa imtihanları meyanında döndük-leri alt sınıf dersinden de imti-hanlarını vermek mecburiyetine tabi tutulmaları kararlaştırılmış, buna ait yönetmelik hükmüne-rak bağlanmış ve edilmiştir.

Ankara ajansının notu: «Tut-yönetmelik pazartesi günü (bu-gün) okullara telgrafla tamm

Bugün Belediye Meclisi İlk Adi Toplantısı Yapılacak

Bu gün saat 10 da beledi-ye ilk adi toplantısını Belediye meclisi salonunda yapacaktır.

Bu ilk oturumda birinci, ikinci, üçüncü ve katip-lerin seçimi, Belediye başkanı

Mersin Çarşı Kara-kolundan bir adam aşağı atladı

Mersin 1 (Özel)

Dün akşam asker kaçağı iken yakalanıp Çarşı Karako-luna getirilen Cumali Filit a bir ara kara kolun yüksek penceresinden aşağı atlamış ve ağır surette yaralanmıştır. Yaralı hastahaneye kaldı-rılmıştır.

İstanbulda bir penni-cilline fabrikası kurulacak

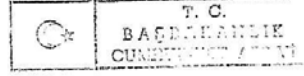
İstanbul — Hükümetimize müracaat eden bir Amerikan firması İstanbul'da pennicilline ve streptomisin fabrikası kur-mak üzere mükadele istemiştir.

Ankara'da yapılan mütake-relerde fabrikanın Ortakarkta ba-ka bir fabrika kurmaması ve çıkaracağı ilke patentlerinin mu-ayyen senelere münhasır kalma-ması hususunda bir anlaşmaya varıldığı takdirde tesisat derhal kurulacaktır.

Ek-102:Tekir Çiftliği ve Karabasamak Çiftliğinin Tasfiyesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayı: 3
11555

KARAR

Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünce mülga Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınmış olan Silifke'deki Tekir Çiftliği ile, Turunggiller Bahçesi harig olmak üzere Dörtiyol'daki Karabasamak Çiftliğinin tasfiyesi; Tarım Bakanlığının 8393/50/99/197 sayılı ve 7/7/1950 tarihli yazısıyla yapılan teklifi üzerine, 5433 sayılı kanunun 20 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 9 / 7 / 1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

03 0 3 0 0 1 0 2 1 2 3 5 8 1 4

Başbakan <i>K. Menderes</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>S. Ağaoğlu</i>	Devlet Bakanı —	Adalet Bakanı <i>106. Dönüş</i>
Millî Savunma Bakanı <i>Refik S. Fırat</i>	İçişleri Bakanı <i>K. M. Arslan</i>	Dışişleri Bakanı <i>F. Köprülü</i>	Maliye Bakanı <i>K. M. Arslan</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>A. Başman</i>	Bayındırlık Bakanı <i>F. Belen</i>	Eko. ve Ticaret Bakanı <i>E. Zorlu</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>11. 1. Belge</i>
C. ve Tekel Bakanı <i>10. 1. Belge</i>	Tarım Bakanı <i>W. 1</i>	Ulaştırma Bakanı <i>10. 1. Belge</i>	İşletmeler Bakanı <i>10. 1. Belge</i>

614

Ek-103:Devletçilik Dönemi Tarımsal Kurumsallaşma.

Örgütlenme Türü	Kurulan İşletmeler	Kuruldukları Bölgeler
Tarım Kesimin EğitimveAraştırma Faaliyetleri	Ziraat Enstitüleri	Ankara
	Orta Kademeli Eğitim	İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Bursa, Eriklice, Antalya, Diyarbakır
	Teknik Ziraat Okulları	Manisa, Niğde, Konya, Amasya, Hatay
	Köy Enstitüleri	Eskişehir, İzmir, Kırklareli, Kastamonu, Malatya Samsun, Antalya, Kocaeli, Trabzon, Kars Adana, Isparta, Kayseri,Balıkesir, Ankara, Konya, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Aydın ,Van
Tarla Tarımında Islah veMücadele Faaliyetleri	Devlet Ziraat İşletmeleri	Ankara, Yalova, Silifke, Dört Yol Ve Tarsus, Yozgat, Hatay, Kırklareli, Rize, Nevşehir
	Zirai Kombinalar	Ankara, Konya, Kırşehir, Sivas, Amasya, Samsun, Niğde, Urfa
	Tohum Islah İstasyonları	İstanbul, Yeşilköy, Eskişehir, Sazova, Adapazarı, Kayseri, Antalya, Erzurum, Samsun
	Deneme Tarlaları	Ordu, Çorum, Erzurum, Erzincan,
	Tohum Üretim Çiftlikleri	İstanbul, Yeşilköy, Adapazarı, Eskişehir, Ankara, Antalya, Samsun, Erzurum
	Şeker Çiftlikleri	Kırklareli, Eskişehir, Tokat
Bağ ve Bahçe Tarımı Alanında Araştırma Faaliyetleri	Bahçe Kültürleri İstasyonları	İstanbul, Aydın , Antalya, Çanakkale, Kocaeli, Gazintep, Giresun, İzmir, Kastamonu, Kütahya, Rize, Malatya,
	Bağ İstasyonları	Tekirdağ, İstanbul, Erenköy, Bilecik, Manisa, İzmir, Çanakkale, Edirne
	Çay Atölyeleri	Rize, Gündoğdu, Uzunyaka, Çayeli
Hayvancılık Islah Araştırmaları ve Hastalıklarla Mücadele Faaliyetleri	Haralar	Bursa, Eskişehir, Adana, Malatya, Konya, Samsun
	İnekhaneler ve Aygır Depoları	Tekirdağ, Ardahan, Sivas, Erzurum, Antalya, Tokat, Diyarbakır

615

⁶¹⁵ Aracı, a.g.e. , s.29.

Ek-104: Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Kadar Olan Süreçte Devlet Çiftliklerindeki Değişim.

Sayı	Adı	1920-1950	1950-1980	1980-2000
		Fonksiyon	Fonksiyon	Fonksiyon
1	Konya	Hara	Hara	- Tigem (1984) - Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü (1987)
				Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü (2002)
2	İnanlı	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Koni İnşaat (2004)
3	Göle	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Mera Tarım (2004)
4	Kazova	İnekhane	İnekhane	- Tigem (1984) - Dimes A.Ş. (2003)
5	Diyarbakır	Aygır Deposu	-	Dicle Üniversitesi (2010)
6	Uzunyayla	Aygır Deposu	- Aygır Deposu (1966) - Belirsiz (1966-1980)	Yol Alanı (2010)
7	Ilıca	Aygır Deposu	- Aygır Deposu - Belirsiz (1975-1980)	-
8	Turunçgiller	Devlet Ziraat İşletmesi	Devlet Üretim Çiftliği	- Tigem (1984) - Aykan Motor (2005)
9	Midilliçoğlu	- Devlet Ziraat İşletmesi - Çiçekdağı Çiftliğine devir (1949)	- Sekili İşletmesine devir (1951) - Çiçekdağı İşletmesine devir (1951) - Topraksız köylüye devir (1951)	-
10	Karabasamak	Devlet Ziraat İşletmesi	-	-
11	Tekir	- Çiftlik (1925) 'Kooperatif Binası ve Bölge Ziraat Okulu'(1936)	Köy İlkokulu (1955)	- Köy İlkokulu (1980) - İl Özel İdare (2010)
12	Piloğlu	Çiftlik (1926)	-	-
13	Millet	Devlet Ziraat İşletmesi	- Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü (1960) - Topraksız köylüye devir	- Tarım İl müdürlüğü (1997-kısmi) - Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü (2010) - Hastane Alanı (2010)
14	Şövalye	Devlet ziraat işletmesi	-	-
15	Bala	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - Can-Et A.Ş. (2008)
16	Çiçekdağı	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - İlci İnşaat (2004)
17	Gelemen	Zirai Kombina	DÜÇ	- Tigem (1984) - Koni İnşaat (2004)
18	Keykubat	Zirai Kombina	- DÜÇ (1950) - Belirsiz (1970)	-
19	Sarmısaklı	Tohum Üretim Çiftliği	Tohum Üretim Çiftliği	- Tohum üretim çiftliği (1980) - Sümer holding A.Ş. (2005) - Ziya organik tarım işletmesi (2007)
20	Eskişehir	Tohum Üretim Çiftliği	Tohum Üretim Çiftliği	- Tohum üretim çiftliği (1950) - Eskişehir Belediyesi (1992)
21	Turhal	Tohum Üretim Çiftliği	-	-
22	Kazanasmaz	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-
23	Çatma	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-
24	Atabeş	Tohum Üretim Çiftliği (Kiralık)	-	-

25	Gökçeada	-	Devlet Üretim Çiftliği	• Tigem (1984) • Elta Elektrik (2004)
26	Acıpayam	-	Hara	• Tigem (1984) • Ata Sancak (2004)
27	Altındere	-	Hara	• Tigem (1984) • Hamdi Ulukaya (2005)
28	Hafik	-	İnekhane	• Tigem (1984) • Yöre Tarım(2004)
29	Kahramanmaraş	-	İnekhane	• Tigem (1984)
				• Görpa A.Ş.(2005)
30	Ankara Şf	-	Tohum Üretim Çiftliği	• Tohum Üretim Çiftliği (1980) • Ankara Büyükşehir Belediyesi (2005)
31	Afyon Şf	-	Tohum Üretim Çiftliği	• Tohum Üretim Çiftliği (1980) • Sümer Holding A.Ş. (2005) • Maliye Hazinesi (2006)

616

⁶¹⁶ Aracı, a.g.e. , s.82-84.

ÖZGEÇMİŞ

E-mail

Tel No

